«جۇڭگو سەرخىل ژۇرناللار سېپى»دىكى نەشرىي گەپكار
ئىچىدە «中国期刊方阵» نىڭ كىتابى

«شىنجاڭ ژۇرنال سوكاپاتى»غا ئېرىشكەن نەشرىي گەپكار
ئىچىدە «新疆期刊奖» نىڭ كىتابى

双效期刊

中华人民共和国新闻出版总署

期刊方阵

XINJIANG CIVILIZATION

كۇلتۇرا سىنىڭلىمىز

3

ISSN 1008-6498
05>

9 771008 649003

2003

شىنجاڭ مەدەنىيىتى

新疆文化

ئاتاقلىق يازغۇچى، ئۇستاز ژۇرنالىست، «ئۇنتۇلغان كىشىلەر»، «ھايات شۇنداق»، «ئاي يامغۇرى»، «يىراقتا قالغان مۇھەببەت»، «سەرسان رو ھ»، «بەختسىز سەئىدىيە» رومانلىرىنىڭ مۇئەللىپى ئەخمەت تۇردى ئەپەندى

شىنجاڭ مەدەنىيىتى

(52-يىل نەشرى)

قوش ئايلىق ئۇنىۋېرسال

ئەدەبىي ژۇرنال

2003-يىل 3-سان

(ئومۇمىي261-سان)

باش مۇھەررىر:

قۇربان مامۇت

(ئالىي مۇھەررىر)

مۇئاۋىن باش مۇھەررلەر:

رسالەت مۇھەممەت

(كاندىدات ئالىي مۇھەررىر)

● شوئارىمىز: خەلقچىللىق، ئىلمىيلىك، ئاممىبابلىق، ئوقۇشچانلىق ●

بۇ سانىدا

دېھقان ئوچۇن ھەق گەپ قىلايلى

مەدەنىيەت ئۇدۇمچاللىقى ۋە مەتبۇئات كاساتچىلىقى ..... گا. گابدۇراھمان 2

تەپەككۇر كۆزى

ئەقىل مېۋىلىرى ..... ئەخمەتجان گابدۇۋەلى قاتارلىقلار 8

«ئۇتۇم، رېئاللىق ۋە تەقدىر»نىڭ داۋامى ..... گابدۇرېھىم دۆلەت 15

«ئەخلاق - پەزىلەتنىڭ قۇدرىتى»دىن تاللانغان ھېكمەتلەر ..... س . سمايىل 19

ئالما يۈرتۇڭ ئامان بولسا، رەڭگرويىڭ سامان بولماس

خوتەن مەدھىيسى.....(تەزىكىرە) ..... نۇرمۇھەممەت توختى 21

بۈگۈنكى دۇنيا

ئامېرىكىنىڭ دۇنيا مەسىلىسىنى ھەل قىلىشتىكى ۋاقىت جەدۋىلى ..... ئىبراھىم ئەمەت تەرجىمىسى 31

قانۇن مۇقەددىمىسى

يەنە شۇ قانۇن ئوچۇن ھەق گەپ قىلايلى ..... ت . گارتىشى تەرجىمىسى 36

200مىڭ نامرات ئوقۇغۇچى دەرسلىك ماتېرىيالىدىن ھەقسىز بەھرىمەن بولىدۇ..... ت . مەھمۇت، ق . ئوبۇلھەسەن 38

دېھقان نېمە دەيدۇ؟

دېھقانمۇ سۆزلەپ باقسۇن ..... ھەزرەتبىلى ھېلىم 39

روھ چوڭقۇرلىرى

ھايۋانچىلىك بولالمايدىغان ئىنسانلار..... گادىل گابدۇقادىر تەرجىمىسى 43

ئەدەبىيات گۈلزارى

يېڭى كۆلدۇرگە.....(ھېكايە)..... مەتمۇسا تۇرسۇننىياز 48

تاز ۋە چۈجن.....(«»)..... ياسىنجان سادىق 53

تۇرمۇشتىن تەرمىلەر

غازىنىڭ «خوتۇن»نىڭ گەپ ئۇنكۈزۈشى ..... تۇرغۇن ئەھمەت 59

ئۆيىمىزدە نېمە بار؟ ..... ئەخمەت كەلپىن ئىنسانىي 61

ئاچچىق كۈلكىلەر

قىرتاق پاراكلار ..... گا . نىزامىددىن ئەنجانىي قاتارلىقلار تەرجىمىسى 62

ئىبرەتلىك پاراكلار

ھەق گەپنىمۇ ئاكلاپ قويۇڭ ..... ت . گارتىشى قاتارلىقلار تەرجىمىسى 67

ئۇيغۇرشۇناسلىق ۋە كىرىشىش

كىتابخانىدا تۇغۇلغان ئويلار ..... گادىل گابدۇقادىر 74

مۇقاۋىدا: ئۇيغۇر ھازىرقى زامان باغۋەنچىلىك مەدەنىيىتىگە ئۆچمەس تۆھپە قوشقان گاتاقلىق گالىم ئۆمەرجان گابدۇرېھىم. گالىمنىڭ ئۆچسىدىكى تون بىلەن دوپپا 1997-يىلى ئۆزبېكىستان جۇمھۇرىيىتى ئورمانچىلىق مىنىستىرلىكى تەرىپىدىن كىيگۈزۈلگەن. مۇقاۋا لايىھىلىگۈچى: رسالەت مۇھەممەت

مەدەنىيەت ئۇدۇمچالىلىقى ۋە مەتبۇئات كاساتچىلىقى

ئابدۇلباست ئابدۇراھمان

بىز ھېلىھەم دېھقانچىلىق ئىگىلىكىنى مىللىي ئىگىلىكىمىزنىڭ ئاساسىي مەنبەسى قىلىپ، بىر خىل قاتلام ۋە بىر خىل ئەندىزە ھالىتىدە بېلىم ئىگىلىكىدىن خېلىلا يىراقتا ياشاپ تۇرۇپتىمىز. ئومۇمىي گەۋدە خەلقنىڭ 80% دىن كۆپرەكىنى تەشكىل قىلىدىغان دېھقانلار ئۇيغۇر مەدەنىيىتىنىڭ نەچچە مىڭ يىللىق مەدەنىي ئەندىزىسىنى ئۆز تۇرمۇش، ئۆرپ-ئادەتلىرىدە ۋە روھىيەت قۇرۇلمىسىدا ساقلاپ كېلىۋاتقان بولسىمۇ، تۇزۇلمىنىڭ مونوپوللۇق ئورنى بۇ خىل ئەندىزىنى ئۆلۈك ۋارىسلىق ھالىتىدە ساقلاپ، دەۋرگە ماسلىشىش ۋە تەرەققىيات پۇرسىتىدىن يىگانە قالدۇردى. دېھقانلارنىڭ مائارىپى ساۋات چىقىرىشنى مەقسەت قىلغان مائارىپ بولغاچقا، ئىلمىي ئۇسۇلدا دېھقانچىلىق قىلىش ۋە مىللىي ئەنئەنىدىكى يېزا ئىگىلىك سىستېمىسىنى بەرپا قىلىش مائارىپىنىڭ مەقسىتى بىلەن بىرىيەردىن چىقمىدى. ئۇيغۇر مائارىپىنى دىيارىمىزنىڭ ئەمەلىي يېزا ئىگىلىكىگە ۋە دېھقانلارنىڭ تۇرمۇش لازىمەتلىرى ئۈچۈن پايدىلىق بىرەرمۇ مەزمۇننى ئۆز ئىچىگە ئالمىغان دېيىشكە بولىدۇ. پۇل بولسىلا ئوقۇيالايدىغان بازار ئىگىلىكى شارائىتىدىكى مائارىپ تۇزۇلمىسىدە زور تۇركۈمدىكى دېھقان پەرزەنتلىرى ئۆرلەپ ئوقۇش پۇرسىتىدىن مەھرۇم قېلىپ يېڭى ئەسىرنىڭ ساۋاتسىزلىرىغا ئايلىنىشقا باشلىدى. ئاز بىر قىسىم دېھقانلار بالىلىرىنى ئوقۇتۇشقا نائىل بولالىغان بولسىمۇ، بۇلار ئوقۇش پۈتتۈرۈپ كەلگەندىن كېيىن خىزمەت تاپالماي دېھقانلارنى راھەتسىز بىر ئەھۋالغا چۈشۈرۈپ قويدى. پۇل، ئىجتىمائىي قاتلام ۋە دېھقانلار ئىگىلىكىدىن مائارىپ خىراجىتىنىڭ ئۆرلەپ كېتىشى كەلتۈرۈپ چىقارغان بېسىم ۋە تەتۇر تاناسىپلىق دېھقانلارنى ئۆز ئىچىگە ئالغان پۈتكۈل مىللەتنىڭ قايتا نادانلىشىپ كېتىشىگە سەۋەب بولماقتا.

تەرەققىي قىلغان ئىچكى ئۆلكىلەردە تەجرىبە قىلىنىپ ئىنچىكىلىك بىلەن يېتىشتۇرۇلگەن

سوتسىيالىستىك بازار ئىگىلىكى، يېزا ئىگىلىكىدە نىسبەتەن قالاق، سانائەتتە تېخى بىخ ھالەتتە تۇرۇۋاتقان رايونلىمىزغا خىرىس ۋە تەخىرسىزلىك ئەكەلگەن بولسىمۇ، بىزنىڭ دېھقانلىرىمىز يىلىم ۋە ساپا جەھەتتە بازار ئىگىلىكىنىڭ ئەقەللىي تەلەپلىرىدىنمۇ خېلىلا تۆۋەن بولغاچقا، پىلانلىق ئىگىلىكنىڭ رامكىسىغا ئېسىلىپ تەخىرقىلىشقا مەجبۇر بولدى. تاۋارلاشقان دېھقانچىلىق مەھسۇلاتلىرى سىستېمىسىنى بەرپا قىلالمىغاچقا يەرلەر مۇنبەت بولسىمۇ سېرىقتال تۇرمۇشتا قورساق بېقىش سەۋىيىسىنى ساقلاپ قالدى. بۇ خىل ئۆلۈك ئىگىلىك شەكلى يېزا ئىگىلىك ئاھالىلىرىنى ئاساسىي گەۋدە قىلغان دېھقان مىللەت ئۆچۈن ماڭارىپ، پەن-مەدەنىيەت ۋە سەھىيە جەھەتتە ئومۇميۈزلۈك ئارقىدا قېلىش ۋەزىيىتىنى شەكىللەندۈرۈپ، دۆلەت سېلىنمىسىغا تايىنىپ (تەلمۈرۈپ) مەۋجۇد بولۇپ تۇرۇۋىدىغان پالەچ مېخانىزم ھالىتىگە چۈشۈپ قالدى. بۇنداق بىر شارائىتتىكى مىللىي مەدەنىيەت ۋە مىللىي مەتبۇئاتچىلىق ئىشلىرى ئىنچكى ئۆلكىلەردىكى مەدەنىيەت تەرەققىياتى ۋە مىليون تىراژلىق كىتاب-ژۇرنال مەتبۇئاتچىلىقىغا سېلىشتۇرغاندا «ئېتى ئۆلۈغ، سۇپرىسى قۇرۇق» بىرنەرسىگە ئايلىنىپ قالدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە ژۇرناللار پەيدىنپەي «ئەمچەكتىن ئايرىلىپ» ئۆز-ئۆزىنى قامداش يولىغا ماڭغاندىن كېيىن سەككىز مىليون ئۇيغۇر ئارىسىغا تارقىلىپ بېرىۋاتقان ئەدەبىي ۋە باشقا ئۇنىۋېرسال خاراكتېردىكى كىتاب - ژۇرناللارنىڭ تىراژى ئۇچ-تۆت مىڭغىمۇ يەتمەي، ژۇرنالىست ۋە مەتبۇئاتچىلارنى ئەندىكتۇرۇپ قايتىدىن ئويلىنىشقا مەجبۇر قىلدى. مەن ھەر دائىم كىتابخانىغا بارغىنىمدا ئوبدانراق كىتابتىن بىرەرسى نەشر قىلىنغانلىقىنى كۆرسەم خۇشلىقىمدىن سەكرەپ كېتىمەن-دە، بەتلىرىنى ۋاراقلاپ ئۇيەر-بۇيەرلىرىنى كۆكلەپ ئوقۇپ باققاندىن كېيىن، كىتابنىڭ ئاخىرىغا يېزىپ قويۇلىدىغان «تىراژى: 3000 - 1» دېگەن رەقەمنى كۆرۈپ بايىقى خۇشلىقىم قاياقلارغىدۇر غايىب بولۇپ، بار بويۇمنى تىترەك ئارىلاشقان ۋەھىمە قاپلىۋالىدۇ. پۈتكۈل دۇنيا 21-ئەسىرگە قەدەم قويۇپ، بارلىق دۆلەتلەر ۋە مىللەتلەرئۆزلىرىنىڭ مىللىي خاسلىقىنى گەۋدىلەندۈرۈپ، ئىلىم-پەندىكى شانلىق نەتىجىلىرىنى كۆرەك قىلىۋاتقان پەيتتە، سەككىز مىليوندىن ئارتۇق ئۇيغۇرنىڭ كىتاب ئوقۇيدىغىنى 3000غىمۇ يەتمىسە، بۇ قانداق بولغىنى؟ قەلەم بىلەن ئىدارە قىلىنىۋاتقان بۇگۈنكى دۇنيادا مەدەنىيەت جەھەتتىكى بۇنداق چېكىنىش نېمىدېگەن چوڭ يوقىتىش!

كىتاب ئوقۇماسلىق دۇنيا سىرلىرىدىن بىخەۋەر، ئۆز دۆلىتىنىڭ ۋە ئۆز مىللىتىنىڭ ئومۇمىي ئەھۋالىدىن بىخەۋەر ياشىغانلىق ئەمەسمۇ. بۇنداق بىكىنمىچىلىك مىللەتنى ماددىي، مەنىۋى ۋە سىياسىي جەھەتتىن نامراتلاشتۇرۇپ، ئۆز مەدەنىيىتىگە ئۆزۈك ھالدا ۋارىسلىق قىلىۋاتقان ئەقەللىي ھوقۇقلىرىدىنمۇ مەھرۇم قىلىۋېتىدۇ. سەككىز مىليوندىن ئارتۇق ئۇيغۇر نوپۇسى ئىچىدە دېھقانلار %80تىن كۆپرەكنى تەشكىل قىلىدۇ. مىللەت تەركىبىدىكى دېھقانلار ھۆكۈمەت ماڭاشىدىن بەھرىمەن بولۇدىغان كادىرلار ۋە زىيالىيلارغا قارىغاندا ئىنتايىن كۆپ سانىنى تەشكىل قىلىدىغانلىقى يۇقىرىقى سان سېلىشتۇرمىسىدىن كۆرۈنۈپ تۇرۇپتۇ. مۇشۇ ئەھۋالدىن قارىغاندا دېھقانلارنىڭ كىتاب ئوقۇماسلىقى پۈتكۈل مىللەتنىڭ كىتاب ئوقۇماسلىقى بىلەن باراۋەر بولىدۇ. خوش، ئۇنداقتا بىر مىللەتنىڭ كىتاب ئوقۇماسلىق ھادىسىسى نېمىلەرگە مۇناسىۋەتلىك بولىدۇ؟ نېمە ئۈچۈن بىزنىڭ ئېتنىك تەركىبىمىزنىڭ كۆپ قىسمىنى تەشكىل قىلىدىغان دېھقانلار كىتاب ئوقۇمايدۇ؟ بەزىلەر بۇنىڭ سەۋەبىنى ساۋاتسىزلىقتىن ئىزدەيدى، بەزىلەر نامراتلىقتىن ئىزدەيدى. نامراتلىق بىلەن ساۋاتسىزلىق ئەمەلىيەتتە كىتاب ئوقۇماسلىقتىن كېلىپ چىقاتتى. ئۇنداقتا نامراتلىق بىلەن ساۋاتسىزلىقنىڭ يىلتىزىنى كىتاب ئوقۇماسلىقتىن ئىزدەش ئەقىلگە مۇۋاپىقمۇ؟ كىتاب ئوقۇماسلىقتىن نامراتلىشىپ كەتكەن ۋە كېتىۋاتقان ئۇيغۇر دېھقانلىرى يەنە نېمە ئۈچۈن كىتابتىن ئۇركۈيدۇ؟ نامراتلىق، ساۋاتسىزلىق ۋە كىتاب ئوقۇماسلىق ئۇيغۇر دېھقانلىرى ئارىسىدىكى بىر رېئال ئەھۋال. ئەلۋەتتە بۇ رېئال ئەھۋالنى چوڭقۇرراق تەتقىق قىلساق باشقىچىرەك يەكۈنگە ئىگە بولۇشىمىز مۇمكىن.

جاھاننىڭ رەپتارىغا كىرىۋېلىپ ئۆزكۆزىچىگە چوغ دۆۋىلەش ھەلەكچىلىكىدە ياشاۋاتقان بىر قىسىم جانباقتى زىيالىيلىرىمىز نەزىرىدە تۆۋەن قاتلام ھېسابلىنىپ، نۇتۇق، يېغىن ۋە ماقالىلەردىكى «دېھقان» نامىدا زىكىر قىلىنىۋاتقان بۇ قەۋم ئەسلىدە مىللەتنىڭ غول ئەزالىرى بولۇپ، ئۆتمۈشكە بولغان خاھىشچانلىقى، ئۆز روھىيىتىگە تۇتىشىدىغان ئېتنىك تەرىقەتلىرىگە بولغان مۇھەببىتى ۋە تەبىئەتنى ئۆزگەرتىش بىلەن تىرىكچىلىك يولىدىكى ئىلىم جۇغلانمىسى ئۇلاردا ئەزەلدىن بىر ماڭارىپ، مەتبۇئات ئەندىزىسىنىڭ بولغانلىقىنى يىراقتىن نامايان قىلىپ تۇرىدۇ. بىز تارىخنىڭ ھازىرقى دەقىقىلىرىدە تامامەن زامانىۋى مەۋقەدە تۇرۇپ ياكى غەربنىڭ ۋەياكى باشقىلارنىڭ تەرەققىيات، مەدەنىيەت نۇقتىسىنەزىرىنى ئۆرنەك قىلىپ تۇرۇپ ئۇلارنىڭ پىسخىك قاتلىمىغا يەتكىلىتەكلىك بىلەن دىئاگنوز قويۇپ، ئۇلارنىڭ قالاقلىق، نادانلىق، بىلىمسىزلىكتە ئەيىبلەپ تەنقىد ئاستىغا ئېلىۋاتىمىز. ۋەھالەنكى ئاشۇ دېھقانلار ئەسلىدىن ئىلىم سۆيەر كىشىلەر ئىدى. ئۇلاردىكى كىتاب ئوقۇماسلىق خاھىشىنى نوقۇل ھالدا ئۇلارنىڭ نادانلىقى دەپ چۈشىنىش، ئۇلارنىڭ بىر پۈتۈن تارىخىنى بىلمىگەنلىك ياكى سۇيىئىستېمال قىلغانلىق. ئەپسۇس، بىز ئويلىمىدۇقكى، نەشر

قىلىنمۇاتقان توم-توم كىتابلار ۋە ژۇرناللار ئۇلارنىڭ تۇرمۇش ئۆرپ-ئادەتلىرىگە، ئۇزۇن تارىخىي جەريانىدا يېتىلدۇرگەن نازۇك پسىخىك ھېسسىياتلىرىغا ۋە ئۇلارنىڭ ئاساسىي ئېتىقادلىرىغا ماسلىشىۋاتىمۇ-دۇ-يوق، بۇ، نەزەردىن ساقىت قىلىنىپ كەلدى. ئەمەلىيەتتە ئۇلار قۇرۇپ چىققان تۇرمۇش ۋە جەمئىيەت باشقىلارنىڭ مەيدانىدا تۇرۇپ كۆزەتكىنىمىزدەك ئۇنداق ئاددىي ۋە قالاق بولماستىن، ئۇلارنىڭ ئۇزۇن تارىخىنى، ئېتنىك چوڭقۇرلۇقىنى ۋە يۇرەك قەرىدە ساقلاپ كېلىۋاتقان ئېتىقادىنى نامايان قىلىپ تۇرىدۇ. ئۇلار بىسىپ ئۆتكەن تارىخىي مۇساپىلىرىنى ئەسلەپ كەلگۈسى مەنزىللىرىگە ئۈمىد بىلەن قارىشىدۇ. مۇشۇنداق بىر شارائىتتا ئۇيغۇر مەتبۇئاتچىلىقى يۆنىلىشىنى قايسى ساھەگە بۇرىشى كېرەك؟ مەدەنىيەت نۇقتىسىدىن ئېلىپ ئېيتقاندا ئۇيغۇر مەدەنىيىتى يەنىلا دېھقانلار ئارىسىدا يەرلىك تەمىنى ساقلاپ قالغان.

ئۇيغۇر خەلقى ئۇزۇن تارىخقا ئىگە كۆرەشچان - باتۇر خەلق. ئۇلارنىڭ ئاشۇ ئۇزۇن تارىخ جەريانىدا شەكىللەندۇرگەن ۋە تەدرىجىي بېيىتىپ كەلگەن مەدەنىيەت ئەندىزىسى ۋە ئىدىيە-مەپكۇرىلىرى بار. ئۇلارنىڭ ياشاشقا بولغان پەلسەپىۋى قاراشلىرى ۋە ئۇدۇمچانلىق روھى ئۆزلىرى ياشاۋاتقان ئانا ماكانىغا بولغان ساداقەت ۋە مۇھەببەت بىلەن ئىپادىلىنىپ كەلگەن. ئۇلارنىڭ مىجەز ئالاھىدىلىكلىرى ئۆز جۇغراپىيىسى ۋە ئېكولوگىيىسىنى تەرىپىدىن بەلگىلەنگەن بولۇپ، ياشاشنىڭ شانلىق مۇساپىسى مىزاج خاسلىقى بىلەن بۇگۈنگىچە يېتىپ كەلگەن. ئۇيغۇر تېبابىتىنىڭ «مىزاج نەزەرىيىسى» پۈتكۈل مىللەت ئۆزلىرى ئۆز-ئۆزىگە قويۇپ كەلگەن ئىلمىي دىئاگنوز بولۇپ، خاسلىق ۋە ئۆزلۈكىنىڭ مىللەت مىزاجىدىكى تارىخىي ئالاھىدىلىك ئىكەنلىكىنىڭ ئىپادىسىدۇر. مۇشۇ ئۆزلۈك روھىدا بەرپا قىلىنغان ئىلمىي قۇرۇلما ۋە تەربىيە سىستېمىسى كلاسسىك تەرىقەتلەر بىلەن داۋاملىشىپ، جامائەت خاراكتېرلىك ئۇقۇم بىر پۈتۈن ساپا بىلەن جەمئىيەت قېلىپىنى شەكىللەندۇرگەن، شۇ ئارقىلىق مىللەت ئۆز-ئۆزىنى تەربىيەلەپ، مۇستەھكەم مەدەنىيەت تېررىتورىيىسىنى بەلگىلەپ، گۈللەنگەن تارىخىي، ئىجتىمائىي ئىگىلىكنى بەرپا قىلغان. مىللەتنىڭ خۇسۇسىي مەنپەئىتى ئۈچۈن خىزمەت قىلىدىغان بۇ خىل ئىگىلىك دېھقاندىن ئىبارەت شەرەپ ئىگىلىرىنىڭ مېھنىتىدىن كېلەتتى. ئەلۋەتتە بۇ خىل قۇرۇلما تولىمۇ قېرىپ كەتكەن بولسىمۇ، ئەجداد روھىنى جۇلالاندۇرۇپ تۇرۇۋاتقان ئىپتىدائىي ئىگىلىك قۇرۇلمىسىدۇر.

تارىخنىڭ مەنزىلى ئۇزاق. مۇشۇ ئۇزۇن مەنزىلدىك تارىخ جەريانىدا بىر مىللەتنىڭ روھىي ئېنېرگىيىسى شۇ مىللەتنىڭ مىللىي مەۋقەسى ئۈچۈن قۇۋۋەت مەنبەسى بولىكەلدى. بۇ خىل قۇۋۋەت مەدەنىيەت مېخانىزمىنى ئۆزلۈكسىز ھەرىكەتلەندۇرۇپ، تارىخنى تارىخقا ئۇلاپ شانلىق ئەنئەنىسىنى ساقلاپ كەلدى. بۈگۈنكى دەۋردە ئاشۇ تارىخنىڭ مۇلاھىزىسى ھەرخىل بولۇۋاتقان بولسىمۇ، ھەرقانداق بىر قەۋمنىڭ مىللىي ئۆرپ-ئادەتلىرى، دىنىي ئېتىقادى ۋە ئىقتىسادىي ئىگىلىك قۇرۇلمىسىدىن شۇ مىللەتنىڭ ھەقىقىي تارىخىنى ئوقۇپ چىقىش مۇمكىن. تۇزۇلمە ۋە سىياسىيىنىڭ مەقسىتى نېمە بولۇشىدىن قەتئىينەزەر مىللەتنىڭ مەدەنىيەت ئېكولوگىيىسىنى تەڭشەپ ۋە مۇھاپىزەت قىلىپ تۇرۇدىغان دېھقان تەبىقىسى تارىخنىڭ ھەقىقىي يۆنىلىشىنى بەلگىلەيدىغان ماياكتۇر. دېھقانلار گەرچە تارىخ يازمىغان بىلەن تارىخ بەرپا قىلىۋاتقانلاردۇر. دۇنيادا زىكىر قىلىنىۋاتقان كىتابىي تارىخلار تۇرلۇك-تۇمەن راست-يالغان بىلەن تولغان بولۇپ، بۇ كىتابلاردىن تارىخنى مۇپەسسەل بىلىپ كېتەلمەيمىز. تارىخ ئوقۇماقچى بولسىڭىز ھېكمەت كۆزىڭىز بىلەن دېھقانىنىڭ جىسمىدىن ئوقۇڭ.

ئۇيغۇر دېھقانلىرى نەزىرىدە ئۆزلىرى ياقتۇرمىغان زىيالىيلارنىڭ تەبىرى قانداق؟ دېھقانلار ئۇنداقلارغا تەبىر بەرگەندە: «ئاق نانچى»، «ئۆرە تۇرۇپ سىيدىغان خەق»، «يېڭىنى ساپماي ماڭىدۇ»، «زىيالىي - قىلغان ئىشى خىيالى» دېگەندەك تەبىرلەرنى بېرىشىدۇ. مەن باشلانغۇچ مەكتەپتە ئوقۇيدىغان چاغلىرىمدا دادامنىڭ ئېتىز ئىشلىرىغا قاتنىشىپ بېرەتتىم. كېۋەزلەرنىڭ قۇر ئارىسىنى چاناپ يۇمشىتىدىغان، قىغ ئوسۇدىغان، ئېشەكنى ھارۋىغا قاتىدىغان ئىشلارنى قىلغان ۋاقىتلاردا ئازراق يەرلىرىنى چالا ياكى قاملاشتۇرۇپ قىلالمىسام «زىيالىيدەك ئىش قىلىدىكەنسەن» دەپ مېنى مازاق قىلاتتى. دادام ئىشنى ئوبدان قىلالمايدىغان ئاكىلىرىمنىمۇ زىيالىيغا ئوخشىتاتتى. مەن بىر كۈنى دادامدىن «زىيالىي دېگەن قانداق ئادەم» دەپ سورىدىم. دادام جاۋاب بېرىپ: «زىيالىي دېگەن ئوقۇغان، يۇقىرى مەلۇماتلىق كىشىلەر، لېكىنزە ئىشقا كېرەك كەلمەيدۇ. كىيىمىنى پارقىرىتىپ كىيىۋالغان بىلەن يەرگە گۆرسۈلدىتىپ ئىككى كەتمەن ئۇرالمايدۇ» دەپ ماڭا مۇنداق بىر ھېكايىنى سۆزلەپ بەرگەنىدى: «بىر ئادەمنىڭ بالىسى خېلى چوڭ مەكتەپتە ئوقۇپتۇ. ئوقۇش پۈتتۈرۈپ كېلىپ خىزمەتكە چىققۇچە بولغان ئارىلىقتا دادىسىغا ياردەملەشمەك بولۇپ ئېتىزغا چىقىپتۇ. دادىسى ئۇ بالىغا: بالام، ماۋۇ ئېرىققا ھازىر سۇ كېلىدۇ، سەن بۇ ئېتىزغا سۇ كىرىدىغان ئېچىقنى مەھكەم ئېتىۋەت، بولمىسا بۇ ئۇنمىگەن زىرائەتكە سۇ كىرىپ كېتىدۇ، دەپ تاپىلاپ قويۇپ بىر يەرگە كېتىپ قاپتۇ. بالا ئېچىقنى ئەتمەك بولۇپ بىر-ئىككى كەتمەن توپا تاشلىغاندىن كېيىن توختاپ: مەن ئوقۇغان دەرسلىك كىتابلاردا(ئىلمىي ئۇسۇلدا دېھقانچىلىق قىلىش) دېگەن باپلار تۇرغاندەك قىلاتتى. ھەقىچان(ئىلمىي ئۇسۇلدا ئېچىق ئېتىش) مۇ بولۇشى مۇمكىن، دەپ كىتاب كۆرۈش ئۈچۈن ئۆيگە كىرىپ كېتىپتۇ.

(ئېچىق ئېتىشنىڭ ئىلمىي ئۇسۇلى) نى كۆرۈپ ئۆتى تەھلىل قىلىپ، يەرنىڭ يانتۇ-تەكشىلىكىنى، سۇنىڭ ئوتتۇرىچە تېزلىكىنى، ئېچىقنىڭ قانداق ئەتكەندە سۇنىڭ قېيىش پىسخىكىغا بەرداشلىق بېرىشىنى مۇلاھىزە قىلىش، ھېسابلاش ئىشلىرىغا ئىككى سائەتتەك ۋاقىت كېتىپتۇ. لېكىن بۇ ئوقۇغان زىيالىي (ئىلمىي) ئىشلىرىنى تۈگىتىپ ئېتىزغا چىققۇدەك بولسا پۈتكۈل زىرائەتلەرنى سۇ بېسىپ كېتىپتۇ. دادىسى ئوقۇغان - زىيالىي بالىسىنىڭ كاساپىتىدىن شۇ يىللىق ھوسۇلدىن قۇرۇق قاپتۇ.» دادامنىڭ زىيالىي ھەققىدىكى بۇ ھېكايىسى پەقەتلا ئېسىمدىن چىقمايدۇ. شۇندىن بۇيان، ئوقۇپ كەلگەن بەزىبىر كۆزۈمگە سىغمايدىغان زىيالىي، خىزمەتچى، كادىرلارنى كۆرسەم ئۇلارنى ئەمەلىي ئىشىنىڭ تايىنى يوق، قۇرۇق گەپنى جىق قىلىدىغان ھۇرۇن كىشىلەردەك ھېس قىلىدىغان بوپقالدىم. ئەكسىچە، دادام بولسا سەممىي، ئىشچان، ناھايىتى پەم-پاراسەتلىك، پۈختا ئادەم ئىكەن. دادام شۇنداق ئىشچان ئىدىكى، تېرىغان قوغۇنلۇقىدا ئەتىگەندىن كەچكىچە پىژغىرىم ئىسسىقتىمۇ ئۆيگە كىرمەي ئىشلەيتتى، ھەرتۇپ پېلەكنىڭ قېشىغا قايتا بېرىپ ياۋا ئوتلارنى يۇلاتتى. ھەر تۇپ پېلەكنىڭ تۈۋىگە قوي قىغىنى تەڭشەپ كۆمەتتى. بىر كۈنى دادام بىلەن ئىككىمىز قوغۇن ئوغۇتلاۋاتاتتۇق. جاپالىق ئىشلەپ نەچچە مىڭ تۇپ قوغۇن پېلىكىگە ئوغۇت بېرىپ ئەڭ ئاخىرىدا بىر تۇپ پېلەككە ئوغۇت يەتمىدى. مەنمۇ ئىشلەپ تازا ھارغانىدىم. خىيالىمدا شۇنچە جىق قوغۇن پېلىكىنى ئوغۇتلاپتىمىز، ئەمدى بۇ بىر تۇپ پېلەككە ئوغۇت بەرمەستىن كىرىپ كېتىمىزغۇ، دەپ ئويلىدىم. لېكىن دادام ئۇنداق قىلمىدى. ئۇ ئېرىنمەستىن ئاتايىتەن خېلى يىراقتىكى ئېغىلغا كىرىپ بىر كەتمەن قىغ ئاچقىپ ھېلىقى پېلەكنىڭ تۈۋىگە كۆمدى. بارلىق پېلەكلەرنى ئالا قويماي تەكشۈرۈپ چىققاندىن كېيىن ئاندىن چۈشلۈك تاماققا كىردۇق. مەن چوڭ بولغاندىن كېيىن بىلدىمكى، دادامنىڭ قەلبى سەممىيەت ۋە ئادىللىق بىلەن تولۇپ كەتكەنىكەن. دادام ئىككى قويغا ئوت بەرسە ئىككى قولىدا تەڭشەپ ئوخشاش قىلىپ بېرەتتى. قوزىلارغا يۇمشاقراق ئوتلاردىن بېرەتتى. بۇ نېمىدېگەن ياخشى پەزىلەت. ئايلار ئۆتۈپ دادام تېرىغان ۋە پەرۋىش قىلغان قوغۇن قەنتەك تاتلىق پىشاتتى. قوغۇنىنىڭ مەزىلىك پۇراقلىرى يىراقلارغا تارايتتى. شۇنداق پەيتلەردە بەزىسى يالاڭباشتاق، بەزىسى شىمىنىڭ يانچۇقىغا قولىنى سىلىۋالغان، بەزىسى تېشاڭ شەپكىنى قىرلاپ كىيىۋالغان ئۇچ - تۆتەيلەن قىر ياقىلاپ قوغۇنلۇققا كېلەتتى. بۇلار يېزىمىزدا ئىشلەيدىغان كادىر زىيالىيلار ئىدى. دادام: «كېلىڭلار زىيالىيلار» دەپ ئۇلارنى قوغۇنغا راسا تويغۇزاتتى: ئۇلار قوغۇننىيەپ ئولتۇرۇپ كىتابلاردىن ئوقۇۋالغان ۋە ئاڭلىۋالغانلىرى ئاساسىدا: «چۆنەكنى سەل چوڭقۇرراق ئالغان بولسىلا»... «پېلەكنى سەل شالاڭلاتقان بولسىلا...» ... «ھەر سانتىمېتىردا بىردىن...» «مانچە مو يەردە مانچە مىڭ قوغۇن...» دېگەندەك نەزەرىيىۋى ئاساسى كۆچلۈك سانلىق قىممەتلەر بىلەن دادامغا ئۆگۈت-نەسىھەتلەر قىلىشاتتى. دادام «ھەئە»، «ماقۇل» دەپ قويۇپ ئەتىياز كەلگەندە ئۇلارنىڭ دېگىنىنىڭ بىرىنىمۇ قىلماي ئۆزى بىلگەنچە قوغۇن تېرىۋېرەتتى. قوغۇن يەنىلا ئوخشاپ قەنتەك پىشىۋېرەتتى. مەن شۇندىن بۇيان دېھقانلار بىلەن زىيالىيلار ھەققىدە كۆپ ئويلىناتتىم. بۇلارنى بىلىم نۇقتىسىدىن سېلىشتۇرۇپ باقاتتىم. زىيالىيلار ئوقۇغان بولغاچقا بىلىملىكتەك كۆرۈنەتتى. لېكىن مەن ئۇلاردىن تازا قانائەت ھاسىل قىلالمايتتىم. دېھقانلار بىلىمسىزدەك كۆرۈنەتتى. لېكىن ئۇلارنىڭ قىلغان ئىشلىرىدىن چوڭقۇر ھېكمەتنى ۋە تارىخىي ئاساسنى كۆرگەندەك قىلاتتىم. زىيالىي - كادىرلار ئاغزى تالغىچە سۆزلەيتتى. قوللىرىنى شىلتىپ يەرلەرگە جىجىلاپ چۈشەندۈرەتتى. لېكىن دېگەنلىرىنىڭ بىرىنىمۇ قىلالمايتتى. دېھقانلار گەپمۇ قىلمايتتى، لېكىن ھەرقانداق دېھقانچىلىقنى ۋايىغا يەتكۈزۈپ قىلالايتتى. مەن دەۋاتقان زىيالىيلار يېزىلاردا دېھقانلارنىڭ يېنىدا تۇرۇۋاتقان زىيالىيلار-دۇر. ئەمما ئۇرۇمچىدە ياكى باشقا چوڭراق شەھەرلەردە خىزمەت قىلىۋاتقان زىيالىيلار بىلەن دېھقانلارنى سېلىشتۇرۇش مۇمكىنمۇ؟ ئۇلاردىكى پەزىلەت بىلەن دېھقانلاردىكى پەزىلەتنى سېلىشتۇرۇش مۇمكىنمۇ؟

زىيالىيلار غايەت زور مىللىي قۇرۇلمىنىڭ تەركىبىي قىسمى بولۇپ، ئۇلار مىللەتنىڭ ھاكىمىيەت ماشىنىسىدىكى ئورۇننى بەلگىلەيدىغان ئىلمىي ئادەملەر ھېسابلىنىدۇ. ۋەھالەنكى ھازىر بىزدىكى زىيالىي كىشىلەر ئەڭ بۇرۇن زامانىۋىلىشىدىغان ئادەملەر بولۇپ، ئۆزى ياشاۋاتقان زامانىۋى دۇنيانىڭ رەپتارىنى كۆزىتىپ تۇرغۇچىلاردۇر. شۇنىڭ بىلەن بىرگە دۇنيا بويلاپ ئۆزگىرىپ بېرىۋاتقان سىياسىي تۈزۈلمىلەر ۋە مەدەنىيەت قۇتۇپلىرىنىڭ غىدىقلىشى ۋە بېسىمى ئاستىدا مىللىي ئەنئەنىسىنىڭ ئىراده مەپكۇرىسىدىن چەتنەپ، باشقىلارنىڭ زامانىۋىلىقتىن ئىبارەت شاۋقۇن-سۇرەنلىرىگە يوشۇرۇنغان غەيرىي مەدەنىيىتىنىڭ ئاسسىمىلاتسىيىسىگە دۇچ كېلىپ شالغۇتلىشىدىغان كىشىلەردۇر. كۆپىنچە ھاللاردا ماۋارىپ، پەن-مەدەنىيەت، سەھىيە، مەمۇرىيەت ۋە مەتبۇئات قاتارلىق ساھەلەردە بۇخىلدىكى شالغۇت سورتلارنى دائىم ئۆچرىتىپ تۇرۇش مۇمكىن. لېكىن دېھقانلارچۇ؟ دېھقانلارنىڭ روھى ناھايىتى ساغلام روھ، ئۇلارنىڭ قەلبى بىغۇبار. ۋۇجۇدىدىكى ئېتنىك ئىقلىم ئۆز ۋەتىنىنىڭ ئېكولوگىيىسى بىلەن بىرلىك ھاسىل قىلغان بولۇپ، مىللىي ۋە دىنىي مىزانى ئارقىلىق ياشاش مۇساپىسىنى ئۆلچەيدۇ. ئۇلارنىڭ مادىدى ۋە مەنبۇى خۇشھاللىقى كەڭ ئېتىزلىقلاردىن

كەلگەن بولۇپ، پىشانىسىدىن ئاققان تەر تامچىللىرى ئۆزى سۆيگەن ئېتىزلىرىغا سىڭىپ كېتىۋىدۇ. ئۇلار ھەممە نەرسىنى پەرۋىش قىلىشقا ئادەتلىنىپ كەتكەن بولۇپ، تەبىئەتنى، ھاياتلىقنى چەكسىز سۆيگۈ بىلەن پەرۋىش قىلىدۇ. خۇشھاللىق ۋە قايغۇلىرىدا ئانا تۇپراق بىلەن دىئالوگ قۇرۇپ سەجدە قىلىدۇ. تۇپراققا تىزلىنىپ، كۆككە تەلپۈنۈپ دۇئاغا قول كۆتۈرىدۇ. دېھقانلار قۇرۇپ چىققان ئاشۇ مەدەنىي قۇرۇلما ئۆزلىرى بىلىپ ئەقىدە قىلىۋاتقان رىۋايەتلىك ئىلاھىي چەكسىزلىك بىلەن تۇتىشىپ تۇرۇدىغان تارىخىي قۇرۇلما بولۇپ، ئۇ تولىمۇ مۇستەھكەم قەدىمىيلىككە ئىگىدۇر. ئۇلار قەلبىدە زىكىر قىلىپ تۇرۇدىغان دۇرۇت-سانالىرى ۋە دۇئا-تەگبىرلىرىدە ياراتقۇچىغا بولغان چەكسىز سەمىمىيتى بىلەن گۈزەل تىلەكلىرىدە پۈتكۈل دۇنيانى غايەت مۇشتاقلىق بىلەن قۇچاقلايدۇ. يۇرەك مەۋجىدە قاينايپ تۇرۇدىغان ۋەھىي ئىلھام ئارقىلىق شامۇ-سەھەرلىك تىلاۋەتلىرىدە ئۇزۇن تارىخنى نامايان قىلىپ، ئىبادەتلىك ۋە مۇشەققەتلىك بىركۈنلۈك بەندىچىلىك ھاياتىدا ئۆمۈرلۈك تارىخنى زىكىر قىلىپ چىقىدۇ. ئۇلارنىڭ تۇرمۇشى ئاددىي، ئەمما مەڭگۈ پارچىلانمايدىغان مەدەنىيەت يادروسىغا ئىگە بولۇپ، ئۇلارغا تەھدىت ئەكېلىدىغان ھەرقانداق غەيرىي مەدەنىيەتنىڭ بەتبۇي پۇراقلىرىدىن بۇرنىنى تۇتۇۋېلىپ يانداپ ئۆتۈپ كېتىدۇ. دېھقانلاردىكى بۇ خىل روھ زىيالىيلاردىكى «شالغۇت سورت» لۇق روھقا قارىغاندا مۇستەھكەم ھاياتىي كۈچكە ۋە كەڭ ئاممىۋى ئاساسقا ئىگە.

دېھقانلار ۋە زىيالىيلاردىكى مۇشۇ ئىككى خىل كەيپىيات دەل بىزنىڭ مىللىي قۇرۇلمىمىزدىكى دېھقانلار بىلەن زىيالىيلار ئارىسىدىكى يىراقلىقنى كەلتۈرۈپ چىقارغان. ۋەھالەنكى زىيالىيلار قەلەم تۇتۇۋاتقانلاردۇر. ئۇلارنىڭ ھەرقايسى ساھەلەردە خىزمەت قىلىۋاتقانلىرى ئۆز خەلقىنىڭ شۇ ساھەدىكى مۇلازىمەتلىرى ھېسابلىنىدۇ. ئۇلار خەلقە مۇلازىمەت قىلىش جەريانىدا ئۆز كەسپىلىرىگە ئائىت توپلىغان بىلىملىرىنى ۋە تەنقىداتلىرىنى قەلەمگە ئېلىپ كىتاب قىلىپ نەشر قىلدۇرۇشىدۇ. بۇ كىتابلارنىڭ بەزىلىرى ئاز-تولا سېتىلىدۇ، بەزىلىرى سېتىلماي ئىت يىلىدىن ئېشەك يىلىغچە كىتابخانىنىڭ كىتاب قويۇش تەكچىسىنى ئاۋارە قىلىپ خېرىدارغا تەلمۇرۇپ تۇرىشىدۇ. خوش، ئۇنداقتا نېمە ئۈچۈن مۇشۇ كىتابلار سېتىلماي بازارسىز بوپقالىدۇ؟

دېھقانلار ئۆز زىيالىيلىرىدىن قانائەتلەنگۈدەك مەنىۋى نەپ ئالالىسا ئۇلاردىن رازى بولىدۇ ۋە ئىلمىي ئەمگەكلىرىنى ئېتىراپ قىلىپ قەدىرلەيدۇ.

بىر مىللەت دېھقانلىرىنىڭ مەدەنىيەت جەھەتتىكى بەرپاچىلىق ئورنى ئۇ قۇرۇپ چىققان ھەممە ساھەنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. شۇڭلاشقا ماڭارىپ، پەن-مەدەنىيەت، مەتبۇئات، تەنتەربىيە، تېببابەت ۋە مەمۇرىيەت قاتارلىق فۇنكسىيىلىك تارماقلاردا خىزمەت قىلىۋاتقان زىيالىيلار ئۆز فۇنكسىيىسىنى دېھقانلارنىڭ تۇپ مەنپەئىتى ۋە مەدەنىيىتى ئۈستىگە دەسسىتىپ، ئۇلارنىڭ مۇتلەق مەدەنىيەت ئەندازى ۋە خاھىشى بويىچە مۇلازىملىق قىلىپ، ئىلغار مەدەنىيەت ۋە ئۆرپ-ئادەت يۆنىلىشىگە كاپالەتلىك قىلمىسا، مۇقەررەر يوسۇندا دېھقانلار تەرىپىدىن شاللىنىدۇ ۋە يەكلىنىدۇ. دېھقانلاردىكى بۇ خىل يەكلەش غەيرىي مەدەنىيەتكە بولغان پاسسىپ ئىستېمالى بىلەن ئىپادىلىنىدۇ. ئۇيغۇر كىتاب-ژۇرنالچىلىق بازىرىنىڭ ئۇيغۇر دېھقانلىرى ئارىسىدىكى كاساتلىقى ھەرگىزمۇ ئۇلارنىڭ «ساۋاتسىزلىقى» ۋە« نامراتلىقى » دىن بولغان بولماستىن بەلكى مەدەنىيەت جەھەتتىكى يەكلەشتىن كېلىپ چىققان پاسسىپ ئىستېمال سەۋەبىدىن بولغان.

بىر مىللەتنىڭ مەتبۇئاتى شۇ مىللەتنىڭ پەلسەپىسى، مەدەنىيىتى، ئاخباراتى، ئىقتىسادىي ئىگىلىكى، سىياسىتى ۋە بىر پۈتۈن ئىدېئولوگىيە سىستېمىسىنى گەۋدىلەندۈرۈدىغان ئۇلۇغ نامايەندىدۇر. بولۇپمۇ بۇ ئۇلۇغ نامايەندە شۇ گەۋدە مىللەت ئۇزۇن تارىخىي جەريانىدا قۇرۇپ چىققان مەدەنىيەت كاتېگورىيىسىدىن چەتنەپ كەتمەسلىكى كېرەك. ناۋادا مەلۇم غەرەز، مەلۇم سەۋەبلەر تۇپەيلىدىن ئۆز مەدەنىيىتىگە ماسلاشقان لېنىيىدىن چەتنەپ كېتىدىغان بولسا، مۇقەررەر ھالدا بازارسىز ۋە ئېتىبارسىز ھالغا چۈشۈپ قېلىپ، مەدەنىيەت ئىستېمالىدا كرىزىس كېلىپ چىقىدۇ.

بازار ئىگىلىكى شارائىتىدىكى «بازار» ئۇيغۇر مەدەنىيەت ۋە مەتبۇئات بازارلىرىنىمۇ ئۆزگىچە ئالىدۇ. ئۇيغۇرلار مول مەدەنىيەت خەزىنىسىگە ئىگە بولۇپ، بۇ خەزىنىنىڭ ئاچقۇچى دېھقانلارنىڭ ئارىسىدا ساقلانغان. بۇنى ئېچىش ۋە قېزىپ تەرەققىي قىلدۇرۇش مەتبۇئات ۋە باشقا مۇناسىۋەتلىك ساھەلەرگە چېتىلىدۇ. ئۇيغۇر مەدەنىيەت بازارلىرىنى ئېچىشتا مەرھۇم پروفېسسور ئابدۇشۇكۇر مۇھەممەتئىمىن ئېيتقاندەك: «ئۇيغۇر مەدەنىيەت تارىخى بىلەن پەلسەپە تارىخىغا قىسمەنلىك نۇقتىسىدىن، مىللىي ۋە مەھەللىۋى نۇقتىدىن ئەمەس ئومۇمىيلىق نۇقتىسىدىن ئىنسانىيەتنىڭ دۇنياۋى مەدەنىيەت بىردەكلىكى نۇقتىسىدىن قاراش لازىم. ئەكسىچە ھالدا تۇرلۇك مەھەللىۋى بىرتەرەپلىمىلىك، مىللىي بىرتەرەپلىمىلىك، دىنىي بىرتەرەپلىمىلىك، جۇغراپىيىلىك بىرتەرەپلىمىلىك، سىياسىي بىرتەرەپلىمىلىك قاراشلار چىقىش نۇقتىسى قىلىنسا بۇ مەقسەتكە يېتىش مۇمكىن ئەمەس». شۇنداق بولغانىكەن، ئۇيغۇر مەتبۇئاتچىلىقى مۇقىم مەۋقە تۇرغۇزۇپ ، ئىدىيىدە ئازاد بولۇپ، نەزىرىنى يىراقتا تىكىپ، دېھقانلار جۇملىدىن كەڭ خەلق ئاممىسىغا ۋە ئۇلار ئارىسىدىكى مۇنەۋۋەر مەدەنىيەت مىراسلىرىغا يېتەرلىك ئورۇن ئاجرىتىپ، مىللىي پاسوندا يۇقىرى

سۈپەت بىلەن ئەشر قىلىپ پۈتكۈل مەملىكەتكە شۇنداقلا پۈتكۈل دۇنياغا يۈزلەنسە چوقۇم مەدەنىيەت بازىرىدا «قوش ئونۇم» يارىتالايدۇ. دېھقانلار ئۆز سىماسىنى ۋە مەپكۇرىسىنى كىتاب-ژۇرناللاردىن كۆرەلىسە چوقۇم نامراتلىقنىغا قارىماي كىتاب-ژۇرنال سېتىۋالىدۇ ۋە مۇشتەرى بولىدۇ.

بۇ جايدا شۇنى ئېيتىپ ئۆتۈش زۆرۈركى، زىيالىيلارنىڭ ئەسەب-يىلتىزىنى سۈرۈشتۈرسەك ئەلۋەتتە دېھقانلىقنىڭ پۈشتى بولۇپ چىقىدۇ. ئۇلار ھېچقاچان ماڭاشلىق ئۈستىگە، شەھەرلىك كىندىكىگە تۇغۇلغان ئەمەس. كۆپىنچىسىنى جاپاكەش - مەزلۇمە ئانىلار بېپايان ئەمما مۇڭلۇق تەكلىماكان - دولان سەھرالىرىدا، تارىم ۋادىسىدا جاپا - مۇشەققەتلىك تەبىئەت قوينىغا تەۋەللۇت قىلغانىدى. ئۇلار ئاشۇ سەھرالاردا پادا بېقىپ، ئوتۇن تېرىپ چوڭ بولغان. موللىلاردا ۋە سەھرا مەكتەپلىرىدە ئوقۇپ ساۋاتىنى چىقارغانلار ئىدى. ئۇلار كېيىنچە جاپا-مۇشەققەتكە چىداپ ئاشۇ دېھقان ئاتا-ئانىلىرىنىڭ ياردىمىدە تىرىشىپ ئوقۇپ ھازىرقى زامانداىكى ئۇيغۇر زىيالىيلىرىغا ئايلاندى، شەھەرلەردە ئولتۇراقلاشتى. مۇشۇ زىيالىيلار دىيارىمىزنىڭ ھەرقايسى جايلىرىدا، ھەرقايسى ساھەلىرىدە خىزمەتلەر قىلىۋاتىدۇ، تەتقىقاتلار ئېلىپ بېرىۋاتىدۇ، كىتابلار يېزىۋاتىدۇ ۋە مەمۇرىي خىزمەتلەر بىلەن شۇغۇللىنىۋاتىدۇ. ئەپسۇس %80 ئۇيغۇر نوپۇسىنى تەشكىل قىلىدىغان دېھقانلار ئاشۇ زىيالىي قېرىنداشلىرىنىڭ قانچىسىنىڭ ئىسمىنى زىكىر قىلالايدۇ؟ يازغان قايسىبىر كىتابلىرىنى چۈشەنەلەيدۇ؟ چۈشۈرگەن مەمۇرىي بۇيرۇقلىرىغا قايسى دەرىجىدە ئىنكاس قايتۇرالايدۇ؟ بۇ سوئاللارنىڭ جاۋابى مەۋھۇمدۇر. دىيارىمىزدىكى ئۇيغۇر دېھقانلىرىنىڭ ئۆيلىرى كۆپىنچە يىراق سەھرالارغا جايلاشقان. پۈتكۈل ئۆمرىدە چوڭراق شەھەرنى كۆرۈپ باقمای ئۆلۈپ كېتىدىغانلىرى كۆرمىگە. ئاغرىپ قېلىپ دوختۇرخانىغا كىرسە دوختۇر يېزىپ بەرگەن دىئاگنوز خاتىرىسىنى چۈشەنمەي ئىچى پۈشىدۇ. شەھەرگە كىرىپ قالسا ھاجەتخانىنى تاپالماي جىددىيلىشىپ كېتىدۇ. قاتناش بەلگىلىرىنى بىلمەي يول مېڭىشتا تېڭىرقايدۇ. شەھەردە قونۇپ قېلىش زۆرۈرىيىتى تۇغۇلۇپ مېھمانخانىلارغا كىرسە باشقا مېھمانلارغا قارىغاندا پەرقلىق مۇئامىلىگە ئۇچراپ سالاھىيەت كېنىشكىلىرى تولىمۇ ئىنچىكە تەكشۈرۈلىدۇ. خۇرجۇن - خالتىلىرىنى، توپا باسقان ئۆتۈك-ئاياغلىرىنى، ئۇستۇاشلىرىنى ۋە چاڭگا ساقاللىرىنى كۆرۈپ كۈتكۈچى خېنىملار ئامال بار ئۇلارغا ياتاق بەرمەسلىكنىڭ كويىغا چۈشىدۇ. بۇ خىل خاھىش كۈنسايىن جەمئىيەتلىشىپ، دېھقاندىن ئىبارەت «ئېتى ئۇلۇغ، سۈپرىسى قۇرۇق» كىشىلەر ياتسىراش، ئەيمىنىش، قورقۇش قاتارلىق پسىخىك ئىللەتلەرگە گىرىپتار بولۇپ، كۈنسايىن قىستاپ كېلىۋاتقان زامانىۋى دۇنيادىن يېتىمسىرەيدىغان مەدەنىيەت كرىزىسى گىردابىغا كېلىپ قالدى. قەدىمقى شەرق مەدەنىيىتىنىڭ بۇ ئاخىرقى ئېتنىك ھامىيلىرى چەكسىز روھىيەت سەھراسىدىكى مەدەنىيەت قەلئەسىگە قايتىشنى سېغىنماقتا.

زىيالىيلار ناھايىتىمۇ ئۇلۇغ كىشىلەر. ئۇلارنىڭ ئۇلۇغلۇقى مىللەتنىڭ مەدەنىيەت تەرەققىياتىدىكى مەسئۇلىيەتنى ئەڭ كۆپ ئۈستىگە ئالغانلىقىدا. بۇ خىل مەسئۇلىيەت ناھايىتىمۇ ئېغىر مەسئۇلىيەت. ئۇلار مىللەتنىڭ مەدەنىيىتىنى تەتقىق قىلىشى ۋە باشقا ئەللەر، خەلقلەرنىڭ مەدەنىيىتىگە سېلىشتۇرۇپ ئۆز مىللىتىنىڭ مىللىي مەدەنىيەت ئەندىزىسىنى مۇستەھكەملىشى كېرەك. تارىختىن بۇيانقى مەدەنىيەت ئەنئەنىسىنى شالغۇتلاشتۇرۇشقا ئەمەس تېخىمۇ نۇرلاندۇرۇش ۋە ساپلاشتۇرۇش ئۈچۈن يېڭى يوللار ئۈستىدە ئىزدىنىشى كېرەك. يېڭى ئىلىم-پەن، ئەدەب-ئەخلاق ۋە توغرا قىممەت قارىشى ئىپادىلەنگەن مەھسۇلاتلىرىنى ئىجادىي يوسۇندا ئۆز خەلقىنىڭ ئىستېمالى ئۈچۈن سۈنۈپ، باشقىلار تەرىپىدىن ئاللىبۇرۇن بىراك قىلىنغان مەدەنىيەت ئەخلەتلىرىنىڭ ئۆز خەلقى ئارىسىغا تارقىلىپ كېتىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىشى كېرەك. ئەلۋەتتە مەدەنىيەت جەھەتتىكى بۇ خىل شاللاش ۋە تاللاش مەتبۇئات ۋاستىلىرى ئارقىلىق ئەملگە ئاشۇرۇلىدۇ. بىر مىللەتكە خاس بولغان مەتبۇئاتنىڭ بازار ئىگىلىكى شارائىتىدىكى تۇپ ۋەزىپىسى ۋە شوئارى ئۆز مىللىتىنىڭ گۈزەل ۋە ساپ مەدەنىيەت ئەنئەنىلىرىنى پىششىقلاپ تېخىمۇ نۇرلاندۇرۇپ، ئۆز مىللىتىنى ھازىرقى دۇنيادا ئىجتىمائىي، مەدەنىي، سىياسىي جەھەتلەردە ۋە ھەرخىل قاتلاملاردا پۈت دەسسەپ تۇرۇش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلىشتىن ئىبارەت بولۇشى كېرەك. شۇڭلاشقا مەتبۇئات ۋە شۇساھەنىڭ ئەتراپىدىكى زىيالىيلار قوشۇنى يۈكسەك ھۇشيارلىقى بىلەن بازار ئىگىلىكىنىڭ ئەۋزەل شارائىتلىرىدىن تولۇق پايدىلىنىپ دېھقانلارغا ۋە خەلقە يۈزلىنىپ ئېسىل ئەسەرلەرنى ۋە مەدەنىيەت مىراسلىرىنى مەيدانغا چىقىرىپ بازارغا يۈزلەندۈرەلىسە، چوقۇم ئىجتىمائىي ۋە ئىقتىسادىي ئۈنۈم يارىتىش بىلەن بىللە مۇھىمى ئۇيغۇر مەتبۇئاتچىلىقىنى تەرەققىيات باسقۇچىغا ئاچقىلى بولىدۇ. ھازىرقى دۇنيادا بىر مىللەتنىڭ مەتبۇئاتى شۇ مىللەتنىڭ مەنىۋى تۈزۈلمىسىنى ھىسابلىنىدۇ. بۇ مەنىۋى تۈزۈلمە شۇ مىللەت مەنىۋىيىتىنىڭ سىمۋولى بولۇشى كېرەك، ئەلۋەتتە.

2003-يىل مای، يېڭسار - ساغان
رەسسام: يارقىن مەتتۇرسۇن

ئاپتور: يېڭسار ناھىيە ساغان يېزىسىدا خۇسۇسىي چىش دوختۇرى(M1)

ئەقىل

مەۋلىسرى

▲ تاماكا - قانۇن تەرىپىدىن جازالانمايدىغان قاتىل.

- ئەخمەتجان ئابدۇۋەلى

ئاپتور: خوتەن پېداگوگىكا ئالىي تېخنىكومى تىل-ئەدەبىيات فاكۇلتېتى ئوقۇغۇچىسى

سوغۇق تۇيغۇلار

▲ تەلەپ چەكتىن ئېشىپ كەتكەندىلا قارشىلىشىش باشلىنىدۇ.

▲ ماڭا قويغان تەلەپنى ئۆزۈڭگىمۇ قويالىغان بولساڭ، مەندىكى مەنىستىمەسلىك، قارشىلىشىش تۇيغۇسى ھۆرمەت ۋە ھەمكارلىشىشقا ئالماشقان بولاتتى.

▲ ئۆزىمىزنىڭ دېگىنىمىز ئەمەل قىلغان بولساق، دۇنيا بۇقەدەر مۇرەككەپلىشىپ كەتمىگەن بولاتتى.

▲ تاقەت قىلىشنىڭ ئۆزى بەدەل دېمەكتۇر.

▲ ئېغىزى «ئۇيۇل» بىغان ئادەم، ھەقىقەت ئالدىدا ھەمىشە كېكەچلەپ تۇرىدۇ.

▲ ئىرادە قانچە ئاجىز بولسا، خاتالىشىش شۇنچە تېز بولىدۇ.

▲ ھېچكىمدىن ئاغرىنمايدىغان ئادەملا ، مېنىڭ نەزىرىمدىكى ئەڭ قەيسەر، ئەڭ غالىب ئادەمدۇر.

- ئەركىن ئابدۇكېرىم

ئاپتور: تاشقورغان تاجىك ئاپتونوم ناھىيە شىڭگۇەن چېگرا مۇداپىئە ساقچىخانىسىدا ئىشلەيدۇ

چولتا يەكۈنلەر

▲ تاماكا شىركىتى خادىملىرىنىڭ بوتكا-دۇكانلارغا يەشىك-يەشىكلەپ تاماكا تارقىتىۋاتقانلىقىنى كۆرگەن ھەمراھىم: - ماۋۇلار

ئاشكارا زەھەر تارقىتىۋېتىپتۇ، - دېۋىدى، مەن چۈشكۈن ئىشق كۈيلىرىنى بولۇشىغا ياڭرىتىۋاتقان ئۇن-سىن بۈيۈملىرى ماگنىتىنى ئىما قىلىپ: - ئاۋۇلار يوشۇرۇن زەھەر تارقىتىۋېتىپتۇ دېدىم.

▲ دوستۇڭلا كىتابخانىغا باشلار، دۇشمىنىڭلا قاۋاقخانىغا.

▲ ئەينى چاغدا ئانامنىڭ چېچىنىڭ كېسۈۋېتىلگىنىنى كۆرۈپ، كۈلۈپ كەتكەنىدىم، مانا ئەمدى بۇرۇتۇمنىڭ چۈشۈرۈۋېتىلگىنىنى كۆرگەن بالام چۆچۈپ كەتتى.

- ئەزىز تۇردى

ئاپتور: خوتەن ماشىنا كىنىستۇدىيىسى ئوقۇتقۇچىسى

* * *

▲ كەمتەرلىك - يېرىم يالغانچىلىق.

- ئەھەت مامۇت

ئاپتور: كۆچا ناھىيە چىمەن يېزا دابوز 1-كەنتىدىن، دېھقان

تەپەككۇر تامچىللىرى

▲ جەمئىيەت ئۆزگىنى تەنقىدلىگۈچىگە ئادىل مۇئامىلە قىلمىغاچقا، ماختاش ۋە مەدھىيىلەش بىلەن تولۇپ كەتتى.

▲ ئەگەر چاشقانغا پىكىر قىلىش ھوقۇقى بېرىلگەن بولسا، چاشقان بىلەن مۇشۇك ئوتتۇرىسىدىكى ئۆچ-ئاداۋەت ئاللىقاچان تۈگىگەن بولاتتى.

▲ ئىنسان ھامان ئۆز قەلبىنىڭ ئاقلىغۇچى ئادۇوكاتى.

▲ دېگەنلىرىگە ئەمەل قىلساڭ، مەن سېنى ئەۋلىيا دەپ بىلگەن بولاتتىم.

▲ ھەقىقىي ئوقۇتقۇچى - روھىيەت جاڭگىلىنى مەدەنىيەت باغچىسىغا ئايلاندۇرغۇچى بۈيۈك ئەۋلىيا.

- ئەمەتجان مۆمىن

ئاپتور: ئاۋات ناھىيە 3-ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇغۇچىسى

▲ ئايالالارنىڭ خاتالىق ئۆتكۈزۈپ يىغلىشى، يىغا ئارقىلىق، ئۆتكۈزگەن خاتالىقلىرىنى گەپ-سۆزسىز كەچۈرۈۋېتىشنى تەلەپ قىلغانلىقىدۇر.

- ئابلىكىم روزى

ئاپتور: يېڭىسار ناھىيە 1-ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇغۇچىسى

تەپەككۇردىن تامچىلار

▲ سۆزلەشنى خالىمايدىغان ئادەم مۇنداق ئۈچ خىل ئېھتىماللىققا يېقىن بولىدۇ: بىرىنچىسى، ئۇ ئەسلىدىنلا سۆزلەشنى بىلمەيدۇ؛ ئىككىنچىسى، تولا سۆزلەپ باشقىلارغا گەپ ئاڭلىتالمىغاندا، سۆزلەشنىڭ ئورۇنسىزلىقىنى چۈشىنىپ يەتكەن بولىدۇ؛ ئۈچىنچىسى، ۋەزىيەتتىن قورقۇپ سۆزلىمەيدۇ.

▲ كىتابنى ئەڭ ياخشى ئۆيقۇ دورىسى دېگۈچىلەر، بىزگە زاۋاللىق. ئەكەلگۈچىلەردۇر. بىز كىتابنى ئويغىنىش ئۈچۈن ئوقۇيمىز دەۋاتساق، بەزىلەرنىڭ ئۆيقۇ ئۈچۈن ئوقۇيمىز دېگىنى نېمىدېگەن ھاماقەتلىك - ھە؟

▲ ئادەمنىڭ نېمىگە ئېرىشەلمەسلىكى، دەل شۇنەرسىگە سەل قارىغانلىقىنىڭ كاساپىتىدىن بولىدۇ.

▲ قايەرنىڭ توپىسى ئېغىر بولسا، شۇيەرنىڭ ئادەملىرى ۋەتەنپەرۋەر كېلىدۇ.

▲ يولدىن چىققان ئادەملەرنىڭ ھەممىسىنىلا ئەسكى ئادەم، دەپ قاراش، مېنىڭچە، ئەقىلگە مۇۋاپىق ئەمەس! چۈنكى، ئادەم يولدىن چىقىش ئارقىلىقلا يېڭى بىر يولنى بەرپا قىلىدۇ ئەمەسمۇ؟!...

▲ راست ئىش ۋە راست نەرسىلەر ئەزەلدىن ئىزاھلانمايدۇ، ئىزاھلانغان نەرسە ۋە ئىشلارنىڭ ھەممىسى ئەسلىدىنلا يالغاندۇر.

▲ «تۆمۈرنى قىزىقىدا سوق» دېگەن ھېكمەتنىڭ مەنىسىنى ھەممىمىز دېگۈدەك بىلىسەكمۇ، ئەمما، قىزىغان تۆمۈرنى ۋاقتىدا سوقۇشنى كۆپ ھاللاردا بىلەلمەي قالىمىز.

- ئەخەت كەلپىن ئىنسانىي

ئاپتور: كەلپىن ناھىيە يۇرچى يېزا ئوتتۇرا مەكتىپى ئوقۇتقۇچىسى

* * *

▲ سېنىڭ دۇنيادا ياشاپ ئۆتكىنىڭنى ئۆلگىنىڭدىن كېيىن نېمە ئىسپاتلايدۇ؟

- تۇردى نىياز

ئاپتور: ئاقسۇ شەھەر5-ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى

ھايات ھېكمەتلىرى

▲ بىتەرەپلىك پۈرسەتپەرەسلىكتىن باشقا نەرسە ئەمەس.

▲ شەخسىيەتچى دۇنيادىكى ئەڭ يالغۇز كىشى.

▲ شۆھرەتپەرەسلىك ئەڭ كۆپ بەدەل تۆلىنىدىغان لېكىن پايدىسى تولىمۇ ئاز بىر ئىش.

▲ قانۇنىيەت دېگەن نېمە؟ ئۇ دەل بىز ئېتىراپ قىلىشنى خالىمايدىغان ئوبيېكتىپ چىنلىقتۇر.

▲ ئارزۇ نەتىجىنىڭ ئانىسى، رېئاللىق ئۇنىڭ ئەڭ تەنتەك پەرزەنتى.

▲ بىز مەنئىلىك بالىياتقۇسىدا تۆرىلىمىز ۋە كۆزىمىز يورۇيدۇ. ماددىيلىق بىزگە مەڭگۈلۈك ئىنىكئانا.

▲ بەخت-ئامەت، خۇشھاللىق، كۆز ياش... بۇلارنىڭ دەقىقىلىق بولۇدىغانلىقىنى ھەقىقىي چۈشەنگەندىلا ئالدىغا قاراش مۇمكىن. ئالدىغا قارىمىغان ئادەم ئۆزىنى نېمىنىڭ كۈتۈپ تۇرغانلىقىنى بىلەلمەيدۇ.

▲ غايە ئېتىقادقا ئايلانمىغۇچە ئۇنى ئىشقا ئاشۇرۇش مۇمكىن ئەمەس.

▲ ئۆز مەسئۇلىيىتىنى بىلمەيدىغان ھەرقانداق كىشىدىن ياخشىلىق كۈتۈش ئەخمەقلىق.
▲ ياخشى كۆرۈش ئەمما سۆيەلمەسلىك روھىي ئازابىنىڭ يۇقىرى پەللىسى.
▲ مەردلىك، مەردانىلىق، سېخىيلىق... ئۆز ئۆمرىنىڭ قىسقارتقۇچى ئەمما باشقىلارنىڭ ئۆمرىنى ئۇزارتقۇچى خاسىيەتلىك دورا.
▲ دوستلۇق دۇنيادىكى ئىككىنچى ئۇلۇغ سۆيگۈ.
▲ بىلىم بىلەن ئادەمىي ھېسسىيات بىر جۇپ ئاشىق-مەشۇق، ئۇلارنىڭ ۋىسالى ئادەمىيلىك قەلبىتە.
▲ جاپانىڭ ئاچچىق تەرى تۇرمۇشنىڭ تۇزى.
▲ توغرا بولغان سۆيەتلەش ئادەمدە ئىشەنچ ۋە ئالغا ئىنتىلىش تۇيغۇسى شەكىللەندۇرسە، ئەكسىچە، ناتوغرا سۆيەتلەش تەكەببۇرلۇقتىن ئىبارەت ئەڭ ناچار خاراكتېرنىڭ شەكىللىنىشىگە سەۋەبكار بولىدۇ.
▲ غايە - ئەقىل ئىگىلىرى ئۈچۈن ئۆز-ئۆزىنى ئىزدەش جەريانى.
▲ ھەقىقىي شائىر - گۈزەل قەلب چەكسىزلىكىدىكى ئۆلمەس ھاياتلىق.
▲ نادىر ئەسەر مەزمۇن ۋە شەكىل گۈزەللىكىدىن تۆرىلىپ، ھەقىقەت قوينىغا ئېغىر سالمىقى بىلەن چۆكۈپ، ئىنسانىي كاممىللىقتا تۈگەللىنىدۇ.
▲ ھايات يولىمىزدا ئېتىراپ قىلغۇسىز دەرىجىدىكى ئەمەلىيەت بىزنى قىزىل چىراغدەك توختىتىپ قويىدۇ. ئەقلىمىز بىزگە يېشىل چىراغدەك يول ئاچىدۇ. ھەممىدىن خەتەرلىكى، شەخسىيەتچىلىكتىن ئىبارەت سېرىق چىراغ يانغاندا مېڭىش.
▲ شەخسىيەتچىلىك جەمئىيەتنىڭ ئومۇمىي كۆرۈنۈشىگە ئايلانغاندا، بۇ، قىيامەت ئالدىدىكى بىردىنبىر ۋە ئەڭ ئاخىرقى كۆرۈنۈش بوپقالىدۇ.
▲ ئادالەت ھامىيلىقىدىكى جەمئىيەتتە كىشىلەر ئىلمىنى ئىنسان قەلبىنى يورۇتۇشنىڭ ۋاستىسى قىلىدۇ. تەڭسىزلىك ھۆكۈمران جەمئىيەتتە كىشىلەر ئىلمىنى (ھەقىقەتنىڭ يۈرىكىگە دەسسەپ تۇرۇپ) يۇقىرىغا ئۆرلەشنىڭ ۋاستىسى قىلىدۇ.
▲ تەدبىرنى بىلگەنلەر ئەقىللىق، تەقدىرنى بىلگەنلەر دانىشمەن، ئۆزىنى بىلگەنلەر يېتۈكتۇر.
▲ قۇياشسىز دۇنيانى گۈزەل تەسەۋۋۇر قىلغىلى بولمىغاندەك، تەپەككۇرسىز توغرا يولنى تەسەۋۋۇر قىلغىلى بولمايدۇ.
▲ نومۇس - قىزىلىق پەردە، نومۇس - ئەرلىك ئۇرۇق.
▲ نومۇسسىزلىق - ئادەمىيلىكنىڭ ئاياغئاستى قىلىنىشى.
▲ بۇ دۇنيانى بىلمەي تۇرۇپ ئۇ دۇنيانى بىلىش ئەخمەقلىق.
▲ ھەرخىل داۋراڭلارغا قۇلاق يوپۇرۇپ يۈرۈش مۇمكىن بولسىمۇ، سۆكۈتنىڭ ئازابلىق تىنىقىغا بەرداشلىق بېرىش مۇمكىن ئەمەس.
▲ ئەقىل - زېھىن كۆكسىدىكى كۆزى ئېچىلمىغان بۇلاق.

▲ تەپەككۇر ئۆتكىلىدىن ئۆتمىگەن ئەقىل ئىنسان قارانىدىكى قاراڭغۇلۇققا مەھكۇم.
▲ ئەخمەقلەر ئاسمانغا قاراپ مەنىستىمەسلىك بىلەن سۆزلەيدۇ. تەنتەكلەر پەرۋاسىزلىق بىلەن قاراپ شوخ سۆزلەيدۇ. ئەخمەقلەر قانچىلىك ماڭغىنىنى بىلمەيدۇ. تەنتەكلەر «مەنزىل» گە ھەممىدىن بۇرۇن يېتىپ بارىدۇ. ئەمما مەنزىل ئەقىل ئىگىلىرى زېھىن قويۇۋاتقان جايدا ئىدى.
▲ ئىلغار مىللەت كىشىلىرىنىڭ، بولۇپمۇ ئۇلارنىڭ دانىشمەنلىرىنىڭ قەلبىدىكى تارتۇق ھەممىدىن كۆپ. بۇ، تارىخنىڭ ئۇلارغا بەرگەن تەنبىھى.
▲ شەكىلچىلەر ئۆزلىرى داۋرىگىنى قىلىۋاتقان شەكىللىرى بىلەن پەرقسىز ئادەملەردۇر.
▲ قائىدە-يوسۇنى كۆپ مىللەتنىڭ مۇنەۋۋەر پەرزەنتلىرى ئاز بولىدۇ.
▲ ھۇرۇنلۇق - بەخسىزلىكنىڭ ئانىسى.
▲ بىلىم - ئەقىلنىڭ نۇرى.
▲ كۆچلۈكلۈك بىلەن ئاجىزلىقنىڭ پەرقى ھېكمەت چوڭقۇرلۇقىدا.
▲ بىر ۋۇجۇدلۇك يېزىقچىلىقتىن نېمىلەرگە ئېرىشىش مۇمكىن؟ جاۋاب ئىنتايىن ئاددىي، ئۇ بولسىمۇ پەقەت ئەركىنلىككىلا.
▲ ئىنسان ۋە ئۇنىڭ روھىنى بوغقۇچى ئىدىيە ئېتىقاد بولالمايدۇ.
▲ ئۇلۇغلارنى ئەستايىدىللىق يېتىشتۇرگەن.
▲ مۇشۇ دەقىقىدە سەن ئۆزۈڭنى توغرا بىلەلىسەڭ چوقۇم غەلبە قىلىسەن.
▲ ئەقىل قولغا، ھايا يۈمران تېرىگە ئوخشايدۇ.
- ئابدۇرېھىم قادىر

ئاپتور: لوپ ناھىيە ناۋا يېزا ئوتتۇرا مەكتىپى ئوقۇتقۇچىسى

روھ چېقىنلىرى

▲ ئوقۇتقۇچىنىڭ ھېكمىتى ئوقۇغۇچىنىڭ قەلبىگە نەقىش بولۇپ ئويۇلغاندىلا ئوقۇتقۇچى ئاندىن ھەقىقىي «ئىنسان روھىنىڭ ئىنژېنېرى» بولالايدۇ.
▲ ئىلىم ئىگىلىرىنىڭ كەمستكەن ئادەم بىر بولسا نادان، بىر بولسا ھەسەتخور ئادەمدۇر.
▲ گەپدانلار كۆپ ھاللاردا ئەمەلىي ئىش قىلماي تېرە تاراقشىتىدىغان ئادەملەردۇر.
▲ ھەقىقەتنىڭ تۇغىنى كۆتۈرۈپ چىقاي دېسەڭ ھەقىقەتنىڭ نىملىكىنى ئۆگەن، بولمىسا كۆتۈرۈپ چىققىنىڭ ھەقىقەت بولماي سەپسەتە بوپقالىدۇ.
▲ ئۆزىنى ئىدارە قىلالمىغان ئادەمنى باشقىلار ئىدارە قىلىدۇ، بۇ بىر قانۇنىيەت.
▲ روزى سايىت «دېھقان بولماق تەس» دېگەن شېئىرنى يېزىۋىدى، كىشىلەر دېھقانلارغا نەزەر سېلىشتى، ئەمما ھېچكىم «ئادەم بولماق تەس» دېگەن گۇي بىلەن ئۆزىگە نەزەر سالمىدى.
▲ ھەقىقەتنىڭ سەھىرى كۈندۈز، كۈندۈزى كېچە.

▲تارىخ قىلىچ بىلەن قورۇندىلىپ، كۆز ياش بىلەن پۈتۈلىدىغان داستان.

▲سەۋەبنى باشقىلاردىن ئىزدىمەي ئۆزۈڭدىن ئىزدە، شۇندىلا ئۆزۈڭدىكى ئەڭ ئەجەللىك ئاجىزلىقنى ھېس قىلالايسەن.

- ئابدۇكېرىم ئەبەيدۇللا

ئاپتور: كۆچا ناھىيە 5-ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى.

* * *

▲دۇشمىنىڭنىڭ ساڭا بىر قەدەم يول قويغىنى، ئەمەلىيەتتە سەندىن تېخىمۇ قاتتىق ئۆچ ئېلىشقا يول ئاچقىنىدۇر.

▲ئىككى خىل ئادەم يىقىلىشتىن قۇتۇلالمايدۇ، بىرى، مېڭىشنى بىلمەيدىغانلار، يەنە بىرى كۆپ ماڭغانلار.

▲رەھىمسىزگە شەپقەتسىزلىك راۋا.

▲بىز تولا ھاللاردا سۆزگە قاراپ كۆزگە قارىماسلىقا زىيان تارتقۇچى بوپقالىمىز.

▲ئۇپرىماي دېسەڭ يۇمشاقلىقنى ئۆگەن.

▲يوقاتقانلىرىڭغا ئاھ ئۇرۇش بىلەن قالغان ۋاقتىڭدا پۇرسەت سېنى كۈتۈشتىن زېرىكىپ كېتىپ قالغان بولىدۇ.

- ئەكبەرجان ئەخمەتنىياز

ئاپتور: قاراقاش ناھىيە كەسپىي ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى

▲ بىزدە كۈتۈپخانىلارغا كىرىدىغانلاردىن قاۋاقخانا - رېستۇرانلارغا كىرىدىغانلارنىڭ كۆپ بولۇشىدىن قارىغاندا، مەۋجۇدلۇقىمىزنى ساقلاشتىن، مەۋجۇدلۇقىمىزنى يوقىتىشنىڭ مۇھىملىقى كۆرۈنۈپ تۇرۇپتۇ.

▲شامال ئۆزىنىڭ زادى قانچىلىك كۈچى ۋە تەسىرىنىڭ بارلىقىنى بىلىپ بېقىش مەقسىتىدە بىر ئاز چىقىپ بېقىۋىدى، بىر قىسىم دەل-دەرەخلەرنىڭ ئۆزى كۈتكىنىدىنمۇ بەكرەك لېكىشۈاتقانلىقىنى كۆرۈپ ئۇنى يىلتىزىدىن قۇمۇرۇۋېتىش ئۈچۈن ھۈجۇمغا ئۆتتى.

▲زەينەپنىڭ سايرىشى ھىجرانىنى ئەسلىتىش بىلەن بىرگە ، بىزگە يەنە ئەمەلگە ئاشمايدىغان ئىشنى كۈتۈشنىڭمۇ توغرا بولمايدىغانلىقىنى بىلدۇرىدۇ.

▲سېنىڭ ئازاب-ئوقۇبەتلىرىڭنى كۆپەيتكۈچە-نىڭ ئازاب-ئوقۇبەتلىرىنىڭ كۆپەيگەنلىكى ئېنىق.

- غوپۇرجان ياقۇپ (سەگەك)

ئاپتور: يېڭىشەھەر ناھىيە يېڭىبۇرق يېزىسىدىن

▲مۇھەببەتنىڭ پىلتىسى كۆزدە.

▲ سەن ئۆزۈڭگە تولا قاراۋەرگەن ھەم چاپلىشىۋالغان ئادەمنىڭ ئەمەس، بەلكى پات-پات قاراپ قويۇدىغان ھەم بەزىدە ئۆزىنى قاچۇرۇدىغان ئادەمنىڭ مۇھەببىتىگە ئېرىشەلەيسەن.

▲زىيادە يېقىنلىق (يېقىنچىلىق) بىزارلىقنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ.

▲سۆكۈت - ئىنسان قەلبىدىكى مۇھەببەت بىلەن ئەپرەت (ياخشىلىق بىلەن يامانلىق) نىڭ تىنچ ھالدا كۆرەش قىلىشىدىن ئىبارەت.

▲سەن باشقىلارنى ئۆنتۈش ئۈچۈن باشقىلار تەرىپىدىن ئۆنتۈلۈشۈڭ كېرەك.

▲ئۆز-ئۆزىدىن چۆچۈش - ئۆزىگە قايتىشنىڭ ئەڭ ئىپتىدائىي ئىپادىسى.

▲ئىلگىرىكى ھاياتىڭنىڭ چۈش بوپكېتىشىنى خالىساڭ، باشقىلار ئويغىتىشتىن بۇرۇن ئورنىڭدىن دەس تۇرۇپ كېتىشىڭ كېرەك.

▲بىز قەبرىلارغا «چوڭ بولغاندىكىن كۆپنى بىلىدۇ» دەپ يول قويۇۋەرسەك، ئۇلار بىز ياشلارغا قەبرىلىقنىمۇ تاڭىدىغان بوپقالىدۇ.

▲ بەخت بىزگە نىسبەتەن ھازىرنىڭ ئۆزىدە - قولىمىزدا. ئۇنى كەلگۈسىدىن ئىزدىسەك بەك ساقلىتىپ ئۈمىدسىزلەندۈرىدۇ. تارىختىن - ئۆتمۈشتىن ئىزدىسەك ئۇ ئۆتۈپ كەتكەن، مەيۇسلەندۈرىدۇ.

- مەھمۇتجان ئابدۇۋەلى

ئاپتور: ئاقتۇ ناھىيە بارىن يېزا ئوتتۇرا مەكتىپى ئوقۇغۇچىسى

▲نۇر توسالغۇ جىسىمغا ئۇچرىغاندا ئاندىن نۇر ئىكەنلىكى نامايان بولىدۇ.

▲بىلىم ھەرىكەتلەندۈرگۈچ كۈچكە ئايلانغان چاغدىلا ئاندىن تالانت نامايان بولىدۇ.

▲سالامەتلىكى ياخشى، ئۇزۇن ئۆمۈر كۆرگەن كىشىلەرنىڭ بىردىنبىر تەجرىبىسى - باشقىلارنى ئىشقا بۇيرۇشنىڭ ئورنىغا ئۆزىنىڭ قىلغانلىقىدا.

▲ بىز ئۆزىنىڭمىزنى ئۆزىمىز تېپىپ قىلالىغان بولساق، باشلىقنىڭ نېمە كېرەكى؟

▲بىز «. . . كېرەك، لازىم» دەپ جار سالغان سۆزلىرىمىزنىڭ يېرىمىنى رېئاللىققا ئايلاندۇرالىغان بولساق، بىز ئويلاپ باقمىغان مۆجىزىلەر يۈز بېرەتتى.

▲ۋاقىتنىڭ قانداق ئۆتۈپ كېتىۋاتقانلىقىنى سەزمەي قېلىشىڭدىن ئەنسىرىمە، ۋاقىتنىڭ ساڭا بەرگەن پۇرسىتىنى بىلەلمەي قېلىشىڭدىن ئەنسىرە.

▲ئاقىللار باشقىلارغا قىلغان ياخشىلىقى بىلەن ئەمەس بەلكى باشقىلارغا قىلالايدىغان ياخشىلىقى بىلەن ھېسابلىشىدۇ.

- ئادىل ئابدۇراخمان

ئاپتور: يەكەن ناھىيە چارەك يېزا ئوتتۇرا مەكتىپى ئوقۇتقۇچىسى

▲ ئايالىلارنىڭ روھى نامراتلاشقانسېرى ئۇلارنىڭ بىمەنە، ئورۇنسىز، پىلانسىز خەجلەيدىغان پۇللىرىنىڭ سانى شۇنچە كۆپىيىدۇ.

▲ رەقىبىڭنىڭ يېنىڭدا بولۇشى قورقۇنچلۇق ئەمەس، قورقۇنچلۇقى، سېنىڭ ئۇنىڭ ئارتۇقچىلىقىنى بايقىيالمىغىنىڭدا، ئۆگەنمىگەنلىكىڭدە.

▲ناھەقچىلىك ئىچىدە سۆكۈت قىلىپ ياشايدىغانلار ئۆچ خىل بولىدۇ: بىرىنچى خىلى،

ئەينى ناھەقچىلىكنى ماھىيىتىدىن چۈشىنىپ يەتمىگەنلەر؛ ئىككىنچى خىلى، شۇ خىل ناھەقچىلىك ئىچىدە مەنپەئەت ئىلىۋاتقانلار؛ ئۈچىنچى خىلى، باشقىلارنىڭمۇ ئۆزى بىلەن ئوخشاش ناھەقچىلىك تارتىۋاتقانلىقىدىن كۆڭلى تەسەللىي تېپىۋاتقانلار.

▲ بىر ئائىلىدە ئەر-ئايال ئۆزئارا ئادا قىلىشقا تېگىشلىك مەجبۇرىيىتىنى ئادا قىلماي، پەقەت بەھرىمەن بولۇشقا تېگىشلىك ھوقۇقىنىلا ئويلىسا، بۇنداق ئائىلىدىن بەخت ۋە خۇشھاللىقنىڭ سايىسىنى مەڭگۈ كۆرگىلى بولمايدۇ.

▲ باشقىلارغا ھاجىتى چۈشكەندە ھەجىپ خۇشامەت قىلىپ، ئىشى پۈتكەندە قېتىۋالىدىغانلار، خۇددى بىر قېتىم ئىشلىتىپ تاشلىۋېتىدىغان ئەرزان باھالىق، قىممىتى تۆۋەن بۇيۇملارغا ئوخشايدۇ.

▲ ئاياللار جەمئىيەتكە ھەقىقىي تۆھپە قوشماقچى بولىدىكەن، ئالدى بىلەن بالىلار مەسلىسى بىلەن ئاياللار مەسلىسىنى ھەل قىلىشى كېرەك.

▲ باشقىلارغا قىلغان ياخشىلىقلىرىنى ئۇنتۇپ كېتەلەيدىغان، باشقىلارنىڭ ئۆزىگە قىلغان ياخشىلىقلىرىنى مەڭگۈ ئېسىدىن چىقارمايدىغان، ئۆزىنىڭ ئېسىل خىسلەتلىرى ئارقىلىق باشقىلارغا خۇشھاللىق ئاتا قىلالايدىغان، ھەرۋاقىت ياراتقۇچى ئىگىسىنى، ئۆلۈمنى ئېسىدىن چىقارمايدىغان ئادەم - دۇنيادا ئەڭ بەختلىك ئادەمدۇر. چۈنكى، بۇنداق ئادەملەرگە ھەرقانداق جاي، ھەرقانداق ئادەم كەڭ قۇچاق ئاچىدۇ.

▲ بىزدىكى نۇرغۇن ئىللەت ئېتىقاد بىلەن خۇراپاتلىقنى ئارىلاشتۇرۇپ قويغانلىقىمىزدىن تۇغۇلۇۋاتقان بولسا كېرەك.

- پاتىگۈل يۇنۇس

ئاپتور: ئافسۇ تەمىنات - سودا مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى

▲ تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپتە مۇئەللىمنىڭ مۇنداق دېگىنى ھېلىھەم ئېسىمدە: « سىلەر ھۇقۇش بىلەن شاتۇتىغا ئوخشاپ قالماڭلار! » - دەرھەقىقەت، زامانىمىز ئوقۇغۇچىلىرىدا ھۇقۇشتەك كېچىلىرى ئۇخلىماي كۈندۈزلىرى ئۇخلايدىغان؛ شاتۇتىدەك، «ئا» نى ئۆگەتسە «ب» نى ئۆگىنىش ئۇچۇن ئىزدەنمەيدىغانلار كۈنسايىن كۆپەيىپ كېتىۋاتامدۇ؟!

- ئىبراھىمجان تۇنىياز

ئاپتور: قەشقەر پېداگوگىكا ئىنىستىتۇتى تارىخ فاكۇلتېتىنىڭ ئوقۇغۇچىسى

▲ كاتەككە ئۆگەنگەن توخۇ ھەرقانچە قىلسىمۇ تالاغا ئۆگەنمەيدۇ.

▲ تەبىئەتنىڭ گۈزەللىكى ئۇنىڭ سىرلىقلىقىدا ئىپادىلىنىدۇ.

▲ يالىڭاچلىق بىر گۈزەللىك سەپىرىنىڭ ئاخىرلىشىشى، يوشۇرۇنلۇق مەڭگۈلۈك داۋاملىشىشى.

▲ ئەركىنلىك بۇدۇنياغا كەلگەن بارلىق ئىنسانلارنىڭ ئۆز تەبىئىيىتىدىكى ئارتۇقچىلىق ۋە كەمچىلىكىنى قېزىپ چىقىرىدىغان ئەڭگۈشتەر. مۇشۇ ئەڭگۈشتەرگە ئىگە بولغانلار تەرەققىي قىلىدۇ، ئېرىشەلمىگەنلەر ھالاك بولىدۇ.

▲ ئەركىنلىك ئاللا ئىنسانلارغا ئاتا قىلغان ئەقىل كانى ۋە بەخت-ساۋادەت ماكانى.

▲ تەبىئەتنىڭ ئەسلى جامالى پەقەت سەھرادىلا قالدى.

▲ مىللەت ئاجىزلاشسا شۇمىللەتنىڭ ئەجدادىدىن چىققان ئالىم - ئەدىب، پەيلاسوپلارنى باشقا مىللەت ئۆزىنىڭ ئەجدادى قىلىۋېلىشقا ئۇرۇنىدۇ.

▲ دۇنيادا ئۆزىنى ئاتىغۇدەك، پىدا قىلغۇدەك نەرسىسى يوق كىشىلەر ئەڭ بەختسىز كىشىلەردۇر.

- يۇنۇس تۇردى

ئاپتور: كەلپىن ناھىيىلىك خەلق مۇكۇمىتىنىڭ كادىرى

▲ ئازاب - ئۆزىنى بىلىش ۋە ئۆزگىنى چۈشىنىش دېمەكتۇر.

▲ ۋىجدان - ئەقلىڭنى ئۆلچەيدىغان ئادىل تارازا.

▲ ئۆز تەبىئىيلىكىنى ساقلاپ قالالىغان نەرسىلەرلا ھەقىقىي گۈزەل بولىدۇ.

▲ ئەقىل مەنپەئەتدارلىق مۇناسىۋىتى بىلەن قان-قېرىنداشلارنى بىر-بىرىدىن ئايرىسا، مۇھەببەت ئۆزىيۇكسەك-ئۇلۇغۋارلىقى يات كىشىلەرنى بىر-بىرىگە چەمبەرچاس باغلايدۇ.

▲ نەپسىگە قۇل بولغان كىشى ئەقلىگە خوش دەيدۇ.

▲ سۆزلەر ئىچىدە ئەڭ چىرايلىق، ئەڭ گۈزەل ۋە سەممىي ئېيتىلغان سۆز - شېئىرىي سۆزدۇر. ئەڭ پايدىلىق سۆزلەر بولسا دانالار ئېيتقان ھېكمەتلىك سۆزلەردۇر.

▲ ھەقىقىي ئازابقا ئېرىشكەندىلا ئاندىن بەختنىڭ قايەردىلىكىنى ھېس قىلغىلى بولىدۇ.

▲ ئىنسان ئەسلىدىن رەھىمدىل كېلىدۇ، لېكىن موھتاجلىق ۋە ئېھتىياج ئىنسانىنى ئەنە شۇنداق رەھىمسىز-تاش يۈرەك قىلىۋېتىدۇ.

- ئابدۇلئەزىز زاھىد

ئاپتور: قاراقاش ناھىيە كۇيا يېزا گۈلچى كەنتىدىن

رو ھ تامچىلىرى

▲ ئادەم ئۆمرىدە بىرگە ئۆزى ئەڭ قورقىدىغان كىشى بىلەن، بىرگە ئۆزى ئەڭ ھۆرمەتلەيدىغان كىشى بىلەن ياخشىراق پىكىرلىشىپ بېقىشى كېرەك.

▲ ئىنسان پۈتكۈل ئۆمرىدە ئۇمىد يولى بىلەن مېڭىپ، ئۇمىدسىزلىك دوقمۇشلىرىدا تۇنەيدۇ.

- غۇنچەم ئابا

ئاپتور: خوتەن پېداگوگىكا ئالىي تېخنىكومى تىل - ئەدەبىيات فاكۇلتېتى ئوقۇغۇچىسى

* * *

▲ ئىنسان ئۆچۈن ئەڭ خەۋپلىك چاغ - ئۇنىڭ بىخۇدلۇق مەزگىلىدۇر.
- تۇرغۇن پەيزۇللا

ئاپتور: ئانۇش شەھەر كانتابلاق بېزا رادىئو-تېلېۋىزىيە بولۇكىنى خادىمى

▲ يەرگە قانداق دەسسەشنى بىلگەندىلا قەدەم ئېلىش هوقۇقىغا ئېرىشكىلى بولىدۇ.
- مۇتەللىپ مەمتىمىن نەۋبەرىي

ئاپتور: قاراقاش ناھىيە باۋا بېزىسىدا ئوقۇتقۇچى

سەھەردىكى گۈلدۇرماما

▲ بىلەمسەن، بىز ئەزەلدىن بىر مۇقامدىلا ياشاپ كەلگەچكە خامان ناخشىسىنى ۋايىغا يەتكۈزۈپ ئېيتىمىزمۇ، بىراق بىر ئىزدا چۆرگىلەپ يۇرۇۋاتقانلىقىمىزنى ئويلاشقا جۇرئەت قىلالمايمىز.
▲ كۈندۈزنى ماختىما ئەخمەق، قاراڭغۇ بولمىسا يورۇق بولامتى.
- ئەنۋەر توختى

ئاپتور: خوتەن دۇۋا سېمونت زاۋۇتىدا ئىشلەيدۇ

* * *

▲ بىز ئېرىشەلمىگەن نەرسىلەرنىمىز ئۈچۈن دائىم ھەسرەت چېكىپ، ئېرىشكەن نەرسىلەرنىمىز ئۈچۈن خۇشھال بولۇشنى ئۇنتۇپ قالدۇق.
- نۇرئەلىجان تۇراق

ئاپتور: قەشقەر شەھەر1-ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇغۇچىسى

▲ بىز ھەمىشە ئۆزىمىزنى كۆتۈرۈش ئۈچۈن ، باشقىلارنى چۆكۈرىمىز.
- ئابدۇللا روزىمۇھەممەت

ئاپتور: قاراقاش ناھىيە كاۋاك يېزاخەلق مۆكۈمىتى كادىرى

تەپەككۇر تامچىلىرى

▲ ئۆز سەۋەنلىكىنى بىلىپ تۇرۇپ تەن ئالماسلىق - مەغلۇب بولغانلىقنىڭ بىشارىتى.
▲ ھاياتنىڭ بىر سىرلىق تېپىشماق ئىكەنلىكى ھەممىمىزگە مەلۇم بولسىمۇ، بىراق ئۇنىڭ جاۋابىنىڭ بىزنىڭ قەلبىمىزگە يوشۇرۇنغانلىقىنى ھېچكىم بىلمەيدۇ.
▲ جەمئىيەت تەرەققىياتىغا ماسلىشىشنى خالىمايدىغان مەلۇم شەخسنىڭ ئىدىيىسى ۋاقىتنىچە تەنقىد قىلىنسىمۇ، كېيىن جەمئىيەتنىڭ ئومۇمىي ئىدىيىسىگە ئايلىنىپ تەنقىد قىلىنىشى مۇمكىن. چۈنكى مۇنداق كىشىلەر راست گەپ قىلىشنى بىلمىدىغان كىشىلەردۇر.
▲ ئاي ئۆزگىرىشچان بولغاچقا يۇزىدە داغ بار، قۇياش ھەرۋاقىت گۈخشاش تۇرغاچقا مەڭگۈ نۇر چېچىپ تۇرىدۇ.
▲ ئادەم ئۆزىگە قارشىلىق قىلىش ئىقتىدارىغا ئىگە بولۇشى كېرەك، شۇندىلا ساختىلىقتىن خالىي بولالايدۇ.
▲ ھەقىقەتنىڭ ئېگىلىشى بىرخىل ئىمكانىيەت، سۇنماسلىقى بولسا سەۋر-تاقەتنىڭ قۇدرىتى.
▲ گۈللەرنىڭ خۇش پۇرىقى ئانا زېمىننىڭ ھىدى، رەڭدار گۈزەللىكى - قۇياشنىڭ ئۇلۇغۋارلىقى.
▲ دۇنيادىكى ئەڭ قورقۇنچاق كىشى ئۆزىدىن گۇمانلىنىپ يۇرۇدىغان ئادەم.
▲ ئادەمنىڭ لايدىن ياسالغانلىقى راست، چۈنكى بىز تۇپراقتىن ئۇزۇق ئېلىپ كۆكلەيمىز.
- قۇربان ئابلىمىت

ئاپتور: يېڭىشەھەر ناھىيە يامانيار يېزا ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى

تەپەككۇر دەرىخىدىن مېۋىلەر

▲ بىزنىڭ مېڭىمىز خۇدا ھەققىدە ھەرخىل پىكىر قىلىشقا جۇرئەت قىلالمايدىغان مېڭىدۇر.
▲ نادانغا ھوقۇق تەگسە، ئالمىنى قەتل قىلىدۇ.
▲ تەكەببۇر ئادەمگە سەممىي ۋە رەھىمدىل بولسىڭ سېنى ئەخمەق قاتاردا كۆرىدۇ، قاتتىق قول بولسىڭ كۆزىڭاش تۆكۈپ سەندىن ئاغرىنىدۇ.
▲ دىنىي ئەسلىيەتچىلەرنىڭ شوئار ۋە تەرغىباتلىرىدا «جەننەت، دوزاخ، كاپىر، مۇشرىك، ھالال، ھارام ۋە غازات» تىن باشقا ئېنىق ۋە روشەن بولغان سىياسىي پروگراممۇ يوق. ئۇلار مۇشۇنداق تەشەببۇس بىلەن كىشىلەرنى ئىسلامغا چاقىرىدۇ، خالاس.
▲ دىن تەپەككۇرنى چەتكە قاقمايدۇ. «بىز ئاسمانلارنى يۇلتۇزلار بىلەن بېزىدۇق، بۇنىڭدا تەپەككۇر قىلىدىغان قەۋم ئۈچۈن كۆپ مۆجىزە باردۇر» دېگەن ئايەت سۆزىمىزنىڭ دەلىلىدۇر. ئەمما مۇتەئەسسىپ دىندارلار دۇنيا ھەققىدە پىكىر قىلىشنى خالىمايدۇ. خۇدانىڭ زېمىن ۋە كائىناتنى تۇرغۇن ئەمەس بەلكى ھەرىكەتچان يارىتىلىشىنى چۈشەنمەيدۇ.
▲ ئىنسانىڭ ۋۇجۇدى ۋە سۆز-ھەرىكىتىدە خۇدانىڭ قۇدرىتى ۋە ھىممىتى ئەكس ئېتىپ تۇرىدۇ. گۈزەللىك ۋە ھەقىقەتنى تونۇپ يېتىشمۇ خۇدانى بىلگەنلىكىنىڭ ئىپادىسى.
▲ ئۇلۇغ ئىستەكلەر ئۈچۈن قىلىنغان بالىلارچە تەھلىلمۇ كۆڭۈلگە زوق ئاتا قىلالىغانلىقى بىلەن قىممەتلىكتۇر.
▲ ئۆزۈڭنى دانىشمەن ۋە قۇدرەتلىك چاغلىساڭ رەقىبىڭگە تۈيدۇرماي تۇرۇپ كويزا-كىشەن سېلىپ باق.
▲ ئەتىگە ئىنتىلىپ ئەتىنىڭ پىلانىنى تۈزۈشىڭ ئورنىغا ئۆتمۈشتىن پەخىرلىنىپ، ئەسلىمىلەردىن راھەت ئىزدەش، ماختانچاقلارنىڭ

تۇرمۇش پەلسەپىسى.

▲ ئەقىل - خۇدانىڭ ئىنسانلارغا ئاتا قىلغان ئەڭ كاتتا، ئەڭ پۇتمەس بايلىقى.

▲ چېكىدىن ئاشقان مىللەتچىلىك ئۆز بېشىغا چىقىش بىلەن ئاخىرلىشىدۇ.

▲ مەتبۇئات ئۇيقۇغا كەتسە، ئەلنىڭ يۇرىكى سوقۇشتىن توختايدۇ.

- زەپەر ئابدۇلھەي

ئاپتور: نىلقا ناھىيە سۇ ئىدارىسى خادىمى

تەپەككۇردىن تامچىلار

▲ ئۆزىنىڭ ئالىملىرىنى خورلىغان جەمئىيەت راۋاللىققا يۈزلەنگەن جەمئىيەتتۇر.

▲ قايسى ئەلدە نادانلار كۆپ بولسا ، شۇ ئەلنىڭ دانالىرى ھەددىدىن زىيادە خورلۇق تارتىدۇ.

▲ ئادەمنىڭ مۇنداق ئىككى ۋاقىتتا ساقىنلىق قىلىش ئېھتىماللىقى بولىدۇ: بىرى، ئەسىرگە چۈشۈپ قىيناشقا بەرداشلىق بېرەلمىگەندە، يەنە بىرى، دۈشمەن بىلەن دوستلاشقاندا.

▲ سېنىڭ قانداق ئادەملىكىڭگە كىشىلەر پەقەت سەن ئۆلۈپ كەتكەندىن كېيىنلا ھەقىقىي باھا بېرەلەيدۇ.

▲ قۇللار مۇنداق ئىككى نەرسىدىن غەزەپلىنىدۇ: بىرى قۇلداردىن، يەنە بىرى، ئەجداددىن.

▲ ياخشى پۇقرا بولۇشنىڭ ئۆلچىمى ھەرقايسى تارىخىي دەۋرلەردە ئوخشاش بولمىغان. مەسىلەن: ئىپتىدائىي جەمئىيەتتە توپتىن ئايرىلمىسلا، قۇللۇق جەمئىيەتتە ئەركىنلىك تەلەپ قىلمىسلا، فېئودالىق جەمئىيەتتە «قۇللىرى» ، «ئالىيلىرى ياشىسۇن!» دەپ تۇرسلا، كاپىتالىستىك جەمئىيەتتە باي بولسلا، سوتسىيالىستىك جەمئىيەتتە ئىدىيىسى بىردەك بولسىلا ياخشى پۇقرا بولغان.

▲ قانۇن ئىجرا قىلغۇچىلارنىڭ چىرىكلىشىشى جەمئىيەت ھالاكىتىنىڭ مۇقەددىمىسىدۇر.

▲ ھەرقانداق بىر ھۆكۈمدارنىڭ يولغا قويغان قانۇنى بولىدۇ. ئەمما كۆپىنچە ھاللاردا ئۇ ھۆكۈمدار شۇ قانۇن بويىچە ئەمەس، بەلكى ئۆز سىياسىتى بويىچە ئىش قىلىدۇ.

▲ ھەرقانداق بىر جەمئىيەتتە جىنايەتچى بولىدۇ. ئەمما ئۇنىڭ جىنايىتىگە بەزى ھاللاردا خەلق ۋە ھۆكۈمدار ئوخشاش جازا بەرمەيدۇ.

▲ ئەگەر سەن بىراۋدىن ئاجىز بولساڭ، ئۇنى يېڭىش ئۈچۈن ھەق بىلەن ناھەقنى ئىلغاپ ئولتۇرما، بولمىسا ئۆز ئۇۋالىڭ ئۆزۈڭگە بوپقالىدۇ.

▲ دۈشمەننىڭ ياۋۇزلۇقىدىن قورقماي مېھرىبانلىقىدىن قورققىن.

▲ قەھرىمانغا پۈرسەت بەرسەڭ قەھرىمانلىقنى نامايان قىلىدۇ. قورقۇنچاققا پۈرسەت بەرسەڭ ئۆزىگە قوشۇپ بىزنىمۇ سېتىۋېتىدۇ.

▲ دىيانىتىڭنىڭ ساپ ياكى ساختىلىقىنى دوستۇڭنىڭ ئايالىغا قاراپ سىناپ باققىن.

- مەھمۇتجان يانتاق

ئاپتور: يېڭىشەھەر ناھىيە يامانيار يېزا ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى

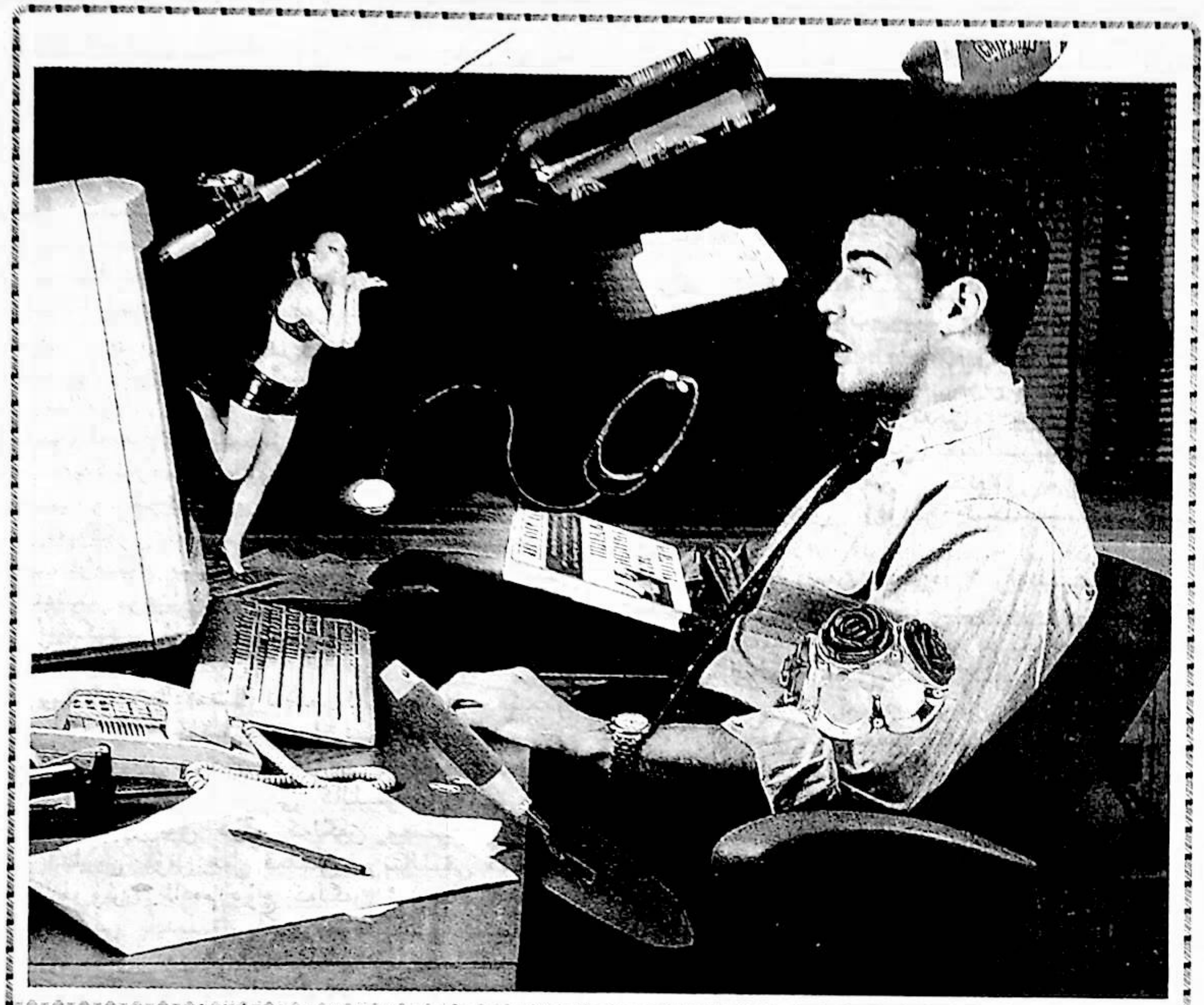
* * *

▲ بىر مىللەت ئىچىدىكى ئەڭ قورقۇنچلۇق پاجىئە - سىياسىي پاھىشە.

- مەمتىمىن ھېكىم

ئاپتور: ئاقتۇ ناھىيە بارىن يېزا ئوتتۇرا مەكتىپى ئوقۇتقۇچىسى (M1)

بۇ سان 2003 - يىل 20 - ئاپرېلدا تىزىشقا يوللاندى، 30 - مايدا باسمدىن چىقتى. تەھرىرلىگۈچى: قۇربان مامۇت(M1)، رىسالەت مۇھەممەت (M2)، بېكىتكۈچى: قۇربان مامۇت

«ئۇقۇم، رېئاللىق ۋە تەقدىر»نىڭ داۋامى

ـ ئادىل ئابدۇقادىرنىڭ« شىنجاڭ مەدەنىيىتى» ژۇرنىلى 2002ـيىل 5ـسانىغا بېسىلغان «ئۇقۇم، رېئاللىق ۋە تەقدىر» ناملىق مۇھاكىمىسىگە تولۇقلىما

ئابدۇرېھىم دۆلەت

تەقدىر ھەققىدىكى مۇنازىرە، تالاش-تارتىشلار ئەزەلدىن بوپكەلگەن، ئەمما ھېچ ئايىغى چىقمىغان بىر مەسىلىدۇر. چۈنكى ئىنسانلارنىڭ ئۆزىگە نامەلۇم، ئېنىقسىز نەرسىلەر ئۈستىدىكى تالاش-تارتىشلىرى پۈتۈنلەي نەتىجىسىز بولىدۇ. كىشىلەر ھاياجانلىنىپ تۇرۇپ ئۆز تەقدىرىمىز ئۆز ئىلكىمىزدە، تەقدىرىمىزنى ئۆزگەرتىمىز، ئۆزىمىز ئۆز تەقدىرىمىزنىڭ تۆمۈرچىسى، دېگەندەك ئۆز كۆڭلىنى ئاۋۇندۇرۇدىغان شوئارلارنى توۋلاشقا ئامراق. ئەمما بۇلار بۇنداق ياكى شوئارلارنى توۋلاشتىن ئاۋۇال، «تەقدىر» دېگەن زادى قانداق ئۇقۇم ئىكەنلىكىنى ئويلاپ باقمايدۇ. ئادەم زادى قانداق نەرسىلەرنى ئۆزگەرتەلەيدۇ؟

مېنىڭچە، بىرى، ئادەم ئۆزى بىلگەن نەرسىلەرنى ، يەنە بىرى قۇربى يېتىدىغان نەرسىلەرنى ئۆزگەرتەلەيدۇ. بىلمىگەن نەرسىنى قانداقمۇ ئۆزگەرتكىلى بولسۇن؟

دېمەك، تەقدىر پۈتۈنلەي كەلگۈسىگە مەنسۇپ بىر ئۇقۇم. بىز كەلگۈسىمىزنى پەرەز قىلالىساقمۇ بىلەلمەيمىز. ئەمما بىز ھەمىشە ئۆزىمىزگە نامەلۇم بولغان نەرسىنى ئۆزگەرتىمەن دەيمىز. ئادەم، مېنىڭچە، تەقدىرنى ئەمەس رېئاللىقىمنى ئۆزگەرتىمەن دېگىنى تۇرۇك. رېئاللىق نەق ئۇقۇم، ئەمما تەقدىر ھېسسىي ئۇقۇم. بىز ھەمىشە بېشىمىزغا ھەرخىل قىسمەتلەر، ئۆزگىرىشلەر كېلىپ بولغاندىن كېيىن ، بىز ئۇنى تەقدىر دەپ ئاتايمىز. ماھىيەتتە بىز تەقدىر

دەپ ئاتىغان ئىشلار بىزگە دۇچ كېلىپ بولغان، بىزدە يۇز بېرىپ بولغان ئۆزگىرىش - مەسىلىلەردۇر. بىز تولا تىلغا ئالىدىغان «تەقدىر» دېگەن بۇ ئۇقۇمدا كۆزدە تۇتۇدىغىنىمىز ياكى ئىپادىلىمەكچى بولغىنىمىز بىزنىڭ بولغۇسى ھالىتىمىز. ئەمما بۇ ئۇقۇمنىڭ بىزنىڭ خاھىشىمىزغا قارىماي ئىپادىلەۋېرىدىغان ئەمەلىي مەنىسى بىزنىڭ بولۇپ بولغان ھالىتىمىز يەنى بىزنىڭ نەق رېئاللىقىمىزدۇر. شۇڭلاشقا شۇنداق دېيىشكە بولىدۇكى، كىشىلەرنىڭ تەقدىر دېگىنى ھازىرقى نەق رېئاللىقنىڭ ئۇلارنىڭ تەسەۋۋۇرىدىكى داۋامىدۇر ياكى باشقىچە ئېيتقاندا، تەسەۋۋۇرلاشقان ئىستىقبالدۇر. گەرچە بۇ خىيالىي ئۇقۇم بولسىمۇ، ئەمما ئۇ مېڭىمىزدە مەۋجۇد بولغانلىقتىن، يەنىلا تەپەككۇر قىلىشىمىزغا، دۇنيانى بىلىشىمىزگە تەسىر كۆرسىتىدۇ. شۇڭلاشقا، بىز ئۇنىڭغا بىر نام قويۇپ، ئۇنى تەپەككۇر ئېقىنىمىزنىڭ بىرەر تامچىسى قىلىپ، ئۇنىڭ بىلەن پىكىر يۈرگۈزۈشكە، ئۇنى شەرھلەشكە موھتاج. شۇ سەۋەبتىنمۇ تەقدىر دېگەن بۇ سۆزبېيىكتىپ ئۇقۇم لۇغەت سوستاۋىدا مۇستەقىل بىر ئورۇن ئىگىلىگەن.

مېنىڭچە، ئادەمنىڭ تەقدىر ئالدىدىكى بىردىنبىر ۋەزىپىسى ئۇنى چۈشىنىش ياكى چۈشەندۈرۈش، شەرھلەش ئەمەس، تەتقىق قىلىش تېخىمۇ ئەمەس، بەلكى ئۇ خىيالىي ئۇقۇمنى كاللىسىدىن چىقىرىپ تاشلاپ، ئۆزى نەق دۇچ كەلگەن مەسىلە ھەققىدە پىكىر قىلىش، ئۇنى ھەل قىلىش، رېئاللىقى ھەققىدە باش قاتۇرۇش. ئادەم دۇچ كەلگەن ئىشنىڭ ئاخىرى چىقسا (مەيلى پايدىلىق ياكى زىيانلىق نەتىجە بولسۇن)، شۇ تەقدىر ھېسابلىنىدۇ. بىلىش كېرەككى، تەقدىر جەريان ئەمەس، نەتىجىدۇر. تەقدىر دېمەك - بۇگۈن دېمەكتۇر. بۇگۈن ئۇچۇن تىرىشىش تەقدىر ئۇچۇن تىرىشىشتۇر.

ئادەم تەقدىر ئۇچۇن تىرىشىدۇ، ئەمما ئۇنىڭ نەتىجىسى كۆپىنچە ھاللاردا پەقەت ئۇنىڭ تىرىشچانلىقى تەرىپىدىنلا بەلگىلەنمەيدۇ، بۇنىڭغا تەسىر كۆرسىتىدىغان ئامىللار بەك كۆپ. دېمەك، نەتىجىنىڭ قانداق بولۇشى تەسىر كۆرسىتىدىغان قايسى خىل ئامىلنىڭ كۈچلۈك بولۇشىغا باغلىق. بولۇپمۇ بۇگۈنكىدەك دۇنيادا شەخسنىڭ تەقدىرى قارىماققا ئۆز ئىلكىدە، ئەمما بۇ پۈتۈنلەي ئۆزىنىڭ ئارزۇ-غايىلىرىنى قۇربان قىلىش بەدىلىگە كەلگەن. ھازىر بىز غايەت زور بىر ئىجتىمائىي ماشىنىنىڭ بىر ۋېنتىسى. بىز ئۆزىمىزنىڭ بۇ ماشىنىدىكى ئورنىنى ئۆزىمىز بەلگىلىيەلمەيمىز، بەلكى ماشىنىنىڭ بىزگە بولغان تەلىپى بەلگىلەيدۇ. بۇ نۇقتىدىن ئېيتقاندا، بىز پۈتۈنلەي ئەتراپىمىزدىكى مۇھىتقا تەۋە. بىز ئۆزىمىز خالاپ-خالىمای مۇھىتنىڭ قۇربانىغا ئايلىنىمىز.

روشەنكى، ئادەمنىڭ رېئاللىقى مۇستەقىل پائالىيەتچانلىق بىلەن مۇھىتنىڭ بىرلەشمە تەسىرىنىڭ مەھسۇلى. ئەمما كىشىلەر ئارىسىدا مۇھىتنىڭ تەسىرىگە يەم بولغۇچىلار مۇتلەق كۆپ سانلىقنى تەشكىل قىلىدۇ. مۇستەقىل پائالىيەتچانلىقى بىلەن مۇھىتنىڭ تەسىرىگە ئۇنۇملۇك تاقابىل تۇرالايدىغان، ئۇنىڭدىن پايدىلىنالايدىغان كىشىلەر بەك ئاز، ئادەملەرنىڭ مۇتلەق كۆپچىلىكى تەسلىمچىدۇر.

كىشىلەر: «ئادەم ئۆز تەقدىرىنىڭ تۆمۈرچىسىدۇر» دەپ باشقىلارغا ۋە ئۆزىگە ئىلھام-تەسەللىي بېرىشنى ياخشى كۆرىدۇ. ۋەھالەنكى، بۇيەردىكى ئەڭ ماھىيەتلىك مەسىلە تۆمۈر سوقۇدىغان بازغانىنىڭ كىمگە ھەقىقىي تەۋەلىكى. بازغان ئۆزىڭىزنىڭ بولسا، سىز «سوقۇپ» چىقارغان «تەقدىر» ئۆزىڭىزنىڭ، ئەمما بازغان باشقىلاردىن ئارىيەتكە ئېلىنغان ياكى باشقىلار سىزگە بەرگەن بولسا، ئۇھالدا سىزنىڭ تەقدىرىڭىز باشقىلارنىڭ تەجرىبە ماتېرىيالى ۋە ياكى سەندىلى (مۇھەررىردىن) بوپقالىدۇ. تېخىمۇ مەسخىرىلىك يېرى شۇكى، ئۇلار بۇ تەجرىبىنى سىزنىڭ قولىڭىز ئارقىلىق ئىشلەيدۇ، ئەمما سىز بۇنىڭدىن بىخەۋەر.

ئەلۋەتتە، مەن بۇيەردە ئىرادىنىڭ يەنى سۇبېيېكتىپ ئامىلنىڭ كۈچىنى نەزەردىن ساقىت قىلماقچى ئەمەس. مېنىڭ بۇيەردە كۆزدە تۇتقىنىم بىر ئومۇميۈزلۈك ئەھۋال، يەنى رېئاللىققا تەسىر كۆرسىتەلىگۈدەك ئىرادىسى بار كىشىلەر ناھايىتى ئاز، رېئاللىق تەرىپىدىن ئىدارە قىلىنىدىغان كىشىلەر بولسا سامانداك تولا.

دوستۇم ئادىل (ئادىل ئابدۇقادىر) «ئۇقۇم، رېئاللىق ۋە تەقدىر» دېگەن ماقالىسىدە ھازىرقى زامان كىشىلىرىنىڭ، بولۇپمۇ ئىككىلەمچى ئەل خەلقلىرىنىڭ تەقدىرىنىڭ كۈچلۈك قەۋملەرنىڭ مۇتلەق تەسىرى ئاستىغا چۈشۈپ قالغانلىقىنى ئىقتىسادىي ۋە سىياسىي نۇقتىلاردىن ئەمەس بەلكى ئىلىم - ئۇقۇم نۇقتىسىدىن تەھلىل قىپتۇ. ئەلۋەتتە، بۇ زامانىۋى قۇللۇقنىڭ يېڭىچە شەكلى. ئەمما نەزىرىمىزنى تېخىمۇ چوڭقۇرراق قاتلاملارغا تىكسەك، ئاجىز ئەللەردىكى بۇخىل تەسلىمچىلىك ئەك ئاۋۋال ئۇلارنىڭ ئىقتىسادىنىڭ نامراتلىقى، سىياسىينىڭ تۈراقسىزلىقى ياكى ھوقۇقسىزلىقى، مەرىپەت-مەدەنىيەت سەۋىيىسىنىڭ ئومۇميۈزلۈك تۆۋەنلىكىدىن كەلگەن.

جاھاندا نامراتلارنىڭ باي بولۇشنى، ئاجىزلارنىڭ كۈچلۈك بولۇشنى ئارزۇ قىلىشى ئەقەللىي بىر ھادىسە. ئەمما بۇخىل ئارزۇنىڭ ھەددىدىن زىيادە كۆچىيىشى، مۇقەررەر يوسۇندا مەنىۋى تەسلىمچىلىك، قۇللۇقنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ. بۇ ئارزۇ بايلارنى نامراتلارنىڭ ئولگىسىگە، نىشانىغا ئايلاندۇرىدۇ. نامراتلار نەزىرىدىكى بۇ ئولگە شۇنچىلىك مۇكەممەل - نۇقسانسىز بولىدۇكى، ئۇلارنىڭ دوپپا كىيمەي يالاڭباش يۈرۈشى، گالىستۇك تاقىشى ياكى پولۇنى قولىدا يېمەي قوشۇق - چوكىدا يېيىشىمۇ نامراتلار نەزىرىدە ئۇلارنىڭ مۇۋەپپەقىيىتىنىڭ مۇھىم سەۋەبلىرى بوپقالىدۇ-دە، نامراتلار ئۆزىنىڭ ھەممە نېمىسىدىن گۇمانلىنىدۇ، ھەممە نېمىسىنى ئىنكار قىلىدۇ ھەم ھەرۋاقىت ۋاز كېچىدۇ. ئۆزلىرىنىڭ ئۇلارغا ئوخشىمايدىغانلىقىنى، قالاق، نامرات ھالىتىنىڭ تۈپ سەۋەبى دەپ بىلىدۇ. مانا بۇ ئىچكى مەنىۋى شەرت ئۆزلىكىدىن ھازىرلىنىپ

قالغاچقا، ياتلارنىڭ مەيلى ئۇقۇم - نەزىرىيىلىرى ياكى تۈرمۇش ئۇسسۇللىرى، مەدەنىيەت شەكىللىرىنىڭ نامراتلاردا ئۆزلەشمىكى ئىنتايىن ئوڭايلىشىپ كېتىدۇ، ھەتتا ياتلارنىڭ ئۇنىڭدىن ياتلارمۇ ھەيران قالىدۇ ھەم ئۆز مەدەنىيىتىنى ئۇلاردا ئومۇملاشتۇرۇشقا تىرىشىشنىڭ ھاجىتى قالمىغانلىقىنى ھېس قىلىدۇ.

بىزمۇ بەزىدە ئۆزىمىزنىڭ يەھۇدىيلاردەك، بەزىدە ياپونلاردەك، بەزىدە ئامېرىكانلاردەك بولالمىغانلىقىمىزدىن تولا رەنجىپ قاقشايمىز. ھەتتا بەزىلىرىمىزنىڭ بالىلىرىمىزنى ھېچكىمگە ئىشەنمەيدىغان قىلىپ تەربىيىلەش ئۈچۈن تامغا چىقىرىپ قويۇپ: قېنى، بالام سەكرە، مەن تۇتۇۋالىمەن، دەپ قويۇپ سەكرىگەندە قولىمىزنى تارتىۋالغىمىز (بىر يەھۇدىينىڭ شۇنداق قىلغانلىقى قايسىبىر ژۇرنالغا بېسىلغان) ياكى بالىلىرىمىزنى ئىمانلىق تەربىيىلەش ئۈچۈن (تۈرمۇشىدا «تەۋرات» نىڭ بىرەر جۈملىسىگىمۇ رىئايە قىلىپ قويمايدىغان) يەھۇدىيلار «تەۋرات» قا ھەسەل سۈركەپ بەرگەندەك بىزنىڭمۇ «قۇرئان كەرىم» گە ھەسەل سۈركەپ بەرگىمىز ياكى خىزمەت - ئىشلىرىمىز بەك ئالدىراش بولغاچقا ۋاقىتنى قەدىرلەش ئۈچۈن، ئۇزاق ۋاقىت كۆرۈشەلمىگەن دوستلىرىمىز يوقلاپ كەلسىمۇ، ئامېرىكىلىقلاردەك: كەچۈر دوستۇم، ھازىر بەك ئالدىراش، بارالمايمەن، ھەپتە ئاخىرى كۆرۈشسەك، دېگىمىز كېلىدۇ.

قىسقىسى، نامراتلىق ئاجىزلىق، پەسكەشلىك - ناكەسلىككە بەك يېقىن تۇرىدۇ، ئۇلارنىڭ روھىي دۇنياسىدىن ئادەم ئاڭلىغۇدەك، كىشىنى روھلاندۇرغىدەك جەڭگىۋار سادا چىقمايدۇ. كۈچلۈكلەر ئالدىدا ئۇلارنىڭ تىزىلا ئەمەس روھىمۇ پۈكۈلگەن. مانا بۇ خىل پىسخىكا شۇ مىللەت ئىلىم ساھەسىنىمۇ ئەجنەبىي ئۇقۇملارنىڭ قىزىق بازىرىغا ئايلاندۇرۇپ قويىدۇ. بۇ بازارنىڭ سادىق خېرىدارلىرى شۇ مىللەتنىڭ زىيالىيلىرى بولىدۇ. ئۇلاردىن كىم مۇشۇنداق ئۇقۇملارنى كۆپ ئىشلىتەلىسە، كۆپ بىلسە شۇ قالتىس بىلىملىك بولۇش - بولماسلىقنىڭ مۇھىم ئۆلچىمىگە، شەرتىگە ئايلىنىدۇ. شۇڭا بىزمۇ غەيرىي-غەيرىي چەت ئەل ئىبارىلىرىنى ئىشلىتەلىگىنىمىزدىن پەخىرلىنىمىز.

بىز تەپەككۇر قىلىش، پىكىر يۈرگۈزۈش ئۈچۈن بەلگىلىك ئۇقۇم، تەبىر، قېلىپلارغا موھتاج. بۇ، بىزنىڭ پىكرىمىزنى تېخىمۇ روشەنلىككە ئىگە قىلىدۇ. بىز بۇلاردىن پايدىلىنىپ ئۆز نەزىرىيىمىزنى شەكىللەندۈرىمىز، مەقسەتلىرىمىزنى ئىپادىلەيمىز. ئۇلار خۇددى بىنا سالىدىغان خىشقا ئوخشايدۇ، خىشنىڭ سۈپىتى بىنانىڭ مۇستەھكەم - ئاجىزلىقىنى بەلگىلەيدۇ. ئۆزىمىزدە بۇنداق خىشلار بولمىغاچقا، تەبىئىي ھالدا بىزمۇ ئىمپورت قىلىنغان ئۇقۇم، نەزەرىيىلەرنىڭ ئاكتىپ ئىشتىراكچىلىرىغا ئايلىنىپ، شۇلارنى چۈشىنىش، شۇلارغا يېقىنلىشىش ئۈچۈن بارلىق زېھنىمىزنى، ۋاقتىمىزنى سەرپ قىلىشقا مەجبۇر بولىمىز. بۇجەرياندا بىز ئۆزىمىز بىلىپ-بىلمەي «خىشتا بارالمايمىز».

بىر يېڭى ئاتالغۇ، ئىبارىنىڭ مەيدانغا كېلىشى تەبىئىي يوسۇندا كىشىلەردىن ئۇنىڭغا ماسلىشىشنى تەلەپ قىلىدۇ، كىشىلەرمۇ بىلىپ-بىلمەي، خالاپ-خالىماي مۇشۇلار بىلەن ئۆزىنىڭ مەنىۋى دۇنياسىنى تولدۇرىدۇ. خۇددى ئادىل ئېيتقاندەك: «يېڭى ئۇقۇملار ئىجاد قىلىنىشتىن، ئۇ قوبۇل قىلىنىپ كېڭىيىشكىچە بولغان جەريان ئەمەلىيەتتە مەلۇم خىل ئىرادىنىڭ ئەكس ئېتىش ۋە ئىشقا ئېشىش جەريانىدىن ئىبارەت». ئۆزىمىزدە ئىبارە بولمايدىكەن، بىز باشقىلارنىڭ ئىبارىسىدىن پايدىلىنىشقا مەجبۇر. بىز ئۆزىمىزنىڭ ئىلىم-ئەقىل مۇنارىنى باشقىلارنىڭ خىش-تاشلىرىدا قوپۇرۇۋاتىمىز، ئەمما ھازىر بىزگە ئامال يوق، بۇ بىزنىڭ ھازىرقى قىسمىتىمىز.

بىرمىللەتنىڭ تىل ئىستېمالىدىن بەزىبىر تۇراقلىق ئىبارە، ئاتالغۇلارنىڭ چۈشۈپ قېلىشى ماھىيەتتە مەلۇم دەۋرنىڭ، مەدەنىيەتنىڭ مەلۇم تەرىپىنىڭ ئۇنتۇلۇپ قېلىنىۋاتقانلىقىنىڭ ئالامىتىدۇر. بەزى ئىبارىلەرنىڭ كەينىگە زور بىر تارىخىي دەۋر يوشۇرۇنغان. مەسىلەن، «چەنتۇ» دېگەن ئىبارە بىزگە 1920-، 1930-يىللاردىكى ئۇيغۇرلارنىڭ ئومۇمىي ھالىتىنى، شىنجاڭدىكى مانجۇ ھۆكۈمرانلىقىنىڭ سايىسىنى خېلىلا يورۇتۇپ بېرەلەيدۇ. يەنە ئالساق، «داشقازانىنىڭ تامىقى»، «قار يېپ» ھەتتا «سايىم نوچى» دېگەن گەپلەرمۇ ناھايىتى كەڭ دائىرىلىك مەنىلەرگە ۋەكىللىك قىلالايدۇ. بۇ خىل ئىبارىلەرنىڭ ئاستا-ئاستا ئۇنتۇلۇشى بىر مىللەتنىڭ مەلۇم دەۋردىكى تارىخى، كەچۈرمىشى، مەدەنىيىتىنىڭ ئۇنتۇلۇش جەريانىدۇر.

بىز ھازىر يېڭى ئۇقۇم، يېڭى ئاتالغۇ ئىجاد قىلىشتا پۈتۈنلەي بېقىندى، پاسسىپ ئورۇندا. بىزنىڭ ھازىر بىردىنبىر قىلالايدىغىنىمىز چەت ئەل تىللىرىدىكى ئاتالغۇلارنى قاملاشتۇرالىساق تەرجىمە قىلىپ، بولمىسا ئاھاڭ تەرجىمىسى قىلىپلا تىلىمىزدا ئۆزلەشتۈرۈش. ئۇ ئاتالغۇلارغا ئۆز تىلىمىزدىن ئىسىم قويۇپ باقايلى دەپ زورۇقۇپ باقساقمۇ ھېچ ئۆزىمىزنىڭكىگە ئوخشىتالمايمىز. چۈنكى بىز شۇ ئاتالغۇ ياكى شۇ ئاتالغۇ ۋەكىللىك قىلغان شەيئىنىڭ ئىجادچىسى ئەمەس. بالىنىڭ دادىسى كىم بولسا ئىسمىنى شۇ قويىدۇ. باشقىلار بالىسىغا ئىسمىنى قانداق قويغان بولسا، بىزمۇ ئۇلارنى شۇنداق چاقىرىشقا مەجبۇر. بىز بۇ چاغدا تىلىمىزنىڭ ئىپادىلەش ئىقتىدارى ياكى چۈشىنىش سەۋىيىمىزنىڭ تۆۋەنلىكىدىن ئاغرىنماي، «بالا تېپىش» ئىقتىدارىمىزنىڭ تۆۋەنلىكىدىن ئاغرىنساق بولىدۇ.

مېنىڭچە، بىر تىلنىڭ ئىپادىلەش كۈچى، سۆزلۈك مىقدارىنىڭ مول-ئازلىقى، جۈملە شەكىللىرىنىڭ ھەرخىللىقى ئاۋۋال شۇ مىللەتنىڭ مىقدارىغا ئەقىل - ئىلىم، تەپەككۇر جۈغلانمىسىنىڭ مىقدارىغا باغلىق. تەپەككۇرنى جىلغىلارغا توپلانغان سۇ دېسەك، تىلدىكى ئىپادىلەش شەكىللىرى، جۈملىلەر شۇ جىلغىدىن ئېقىپ چىققان تارام-تارام ئېقىنلاردۇر. جىلغىدىكى سۇ قانچە كۆپ بولسا، ئېقىنلارمۇ شۇنچە دولقۇنلۇق، ئەگرى-بۈگرى، مۇرەككەپ، ئېقىش

يوللىرى ھەرخىل بولىدۇ. سۇ ئاز بولسا، ئېقىنلىرىمۇ سۇسىز، جانسىز، ئاددىي بولىدۇ.

ئىجاد قىلىش شۇ ئىجاد قىلىنغان نەرسىنى شەرھلەش ھوقۇقىنىمۇ بەلگىلەيدۇ. كىم ئىجادچى - شۇ شەرھلىگۈچى، باشقىلار بولسا شەرھلىگۈچىنى قانداق شەرھلىسە شۇنداق چۈشىنىپ، شۇنداق قوبۇل قىلىدۇ، ئۇلاردا ئۇنىڭدىن ئارتۇق تاللاش بوشلۇقى بولمايدۇ. «دىنىي ئەسلىيەتچىلىك» نى - ئىنگلىزچە «fundamentalism» دېگەن ئاتالغۇنى مىسالغا ئالايلى. ئەسلىدە ئىسلام دىنىدا «ئەسلىيەتچىلىك» دەيدىغان گەپ يوق، بۇ «fundamentalism» دېگەن گەپ ئەسلىدە خرىستىئانلاردا پەيدا بولغان بولۇپ، خرىستىئانلاردىكى ئەسلى دىنىي ئەنئەنىگە قايتىشنى تەشەببۇس قىلىدىغان بىر ئېقىم. ئەمما بۇنىسى غەربلىكلەر يېقىنقى زاماندىكى ئىسلام گۈللىنىش ھەرىكەتلىرىگە نام قىلىپ قويۇۋېدى، مۇشۇ بىر دىن ئىچىدىكى كىشىلەر بىر-بىرىنى سەن ئەسلىيەتچى، سەن ۋەھھابىي... دېگەندەك لاگېرلارغا ئايرىدى، يەنى ئۆزىنى بۇ ئاتالغۇلارغا لايىقلاشتۇردى.

يېقىنقى زاماندىكى غەرب مۇستەملىكىچىلىك تارىخى مەلۇم بىر نۇقتىدىن ئېيتقاندا، مۇستەملىكە رايونلىرىنىڭ ئۆز مەدەنىيىتى، ئۆز ئەنئەنىسىدىن ئاتلىشىش تارىخى بولدى. بۇ جەريانداغى غەربچە ئۇقۇم، ئاتالغۇلار مۇستەملىكە رايونلىرىغا كەلكۈندەك ئېقىپ كىرىپ، مۇستەملىكە زىيالىيلىرىنىڭ كۆزلىرىنى ئالىچەكمەن قىلىۋەتتى. بولۇپمۇ ئىسلام ئەللىرىدە بۇ خىل ئەھۋال تولىمۇ ئېغىر بولۇپ، ئۇلار ئۆزلىرى تەربىيىلەنگەن غەرب قىممەت قارىشىدا ئىسلام دىنىنى كۆزىتىدىغان بولدى. مۇستەملىكە تەربىيىسىنىڭ مەھسۇلى بولمىش ئىسمى ئابدۇرەھمان، ئابدۇللا، ئەمما مېڭىسى روبېرت، جونسونچە بىر ئەۋلاد ئەرەب زىيالىيلىرى يېتىشىپ چىقتى. ئۇلار غەرب پەلسەپىسى سايىسىدىن ئىسلامنى شەرھلەشكە باشلىدى. ئۇلار تولىمۇ بىچارىلارچە غەرب پەلسەپە، مەدەنىيەت ئېلىمىنتلىرىنىڭ ئىسلام دىنىدىمۇ بولۇشىنى ئۈمىد قىلىشىپ، ناۋادا ئازراق ئورتاقلىق تېپىلىپ قالسا، بىزنىڭ دىنىمىزدىمۇ مۇنداق ئىلغار نەرسىلەر بار ئىكەن، دەپ دوپپىسىنى ئاسمانغا ئاتىدىغان بولدى. شۇڭلاشقا ماركسىزمنىڭ ئەڭ بىلەردە تارقىلىشى بىلەن دەرھال ئۇلاردا «ئىسلامچە سوتسىيالىزم» دېگەندەك دادىسى نامەلۇم ئۇقۇملار پەيدا بولدى. مۇھەممەد پەيغەمبەرنىمۇ سوتسىيالىزمچى دەپ شەرھلەشتى. غەرب دېموكراتىيە، كىشىلىك ھوقۇق ئىدىيىلىرىنىڭ تارقىلىشى بىلەن «ئىسلام ۋە دېموكراتىيە»، «ئىسلامدا دېموكراتىيە»، «كىشىلىك ھوقۇق ۋە ئىسلام» دېگەندەك كىتابلار كىتابخانىلارنى بىر ئالدى. ئىسلامنىغەرب ئەندىزىسىگە تەققاسلاپ چۈشىنىش، چۈشەندۈرۈش ئەرەب ئىسلام زىيالىيلىرىنىڭ بىر يېڭى تەتقىقات مېتودىغا ئايلاندى. ئەڭ ئاخىرقى بۇ خىل ئەھۋال ئىسلام دۇنياسىدىلا يوق بەرگىنى يوق. قانداقلا بىر غەربنىڭ مۇتلەق تەسىرى ئاستىغا چۈشۈپ قالغان جەمئىيەتتە بۇ خىل ئەھۋال ئاساسەن دېگۈدەك ئومۇمىيۈزلۈك ھادىسە. ئۇنىڭدىن كىتابخانىدا «كۈڭزى ئىدىيىسى ۋە دېموكراتىيە» دەيدىغان بىر كىتابنى ئوچراتتىم. ئىچىنى ئېچىپ ئوقۇمىدۇم، ئەمما زەكىي تەتقىقاتچىلار كۈڭزى ئىدىيىسىدىنمۇ دېموكراتىيە ئېلېمېنتلىرىنى تېپىپتۇ ھەم ئۇنىڭدىن ھاياجانغا چۈمۈشۈپتۇ دەپ ئويلىدۇم.

دېمەك، غەربچە ئۇقۇملارغەربتە پەقەت بىر ئۇقۇم، نەزەريە سۈپىتىدىلا مۇئامىلە قىلىنغان بىلەن، ئەمما ئۇ بىزدەكلەرنىڭ يېنىدا ئاللىقاچان بىر ئۆلچەم، پرىنسىپ دەرىجىسىگە كۆتۈرۈلگەن. بىر جەمئىيەتتىن ئىجادىي، ئەقلىي روھنىڭ كۆتۈرۈلۈشى بۇخىل ئەجنەبىي ئۇقۇملارنىڭ شۇ جەمئىيەتتە بازارلىشىشىغا يول ئاچسا، بۇخىل بازارلىشىش ماھىيەتتە شۇ پۈتكۈل جەمئىيەت خەلقىنىڭ مېڭىسى، روھىي دۇنياسىدا بىر ئاغدۇرما خاراكتېرلىك ئۆشلارنى مەيدانغا كەلتۈرىدۇ. بۇخىل ئىستېخىيىلىك ئىستېلانىڭ تەبىئىي غەلىبىسى سۈپىتىدە، شۇ جەمئىيەتنىڭ ئېگىسى بولغان دۆلەت مۇقەررەر يوسۇندا غەرب دۆلەتلىرىنىڭ «ئاغا-ئىنىسى» غا ئايلىنىدۇ.

مەلۇم بىر نەزەريە، ئۇقۇمنىڭ ئوتتۇرىغا قويۇلۇشى شۇنىڭغا ماس بىر ئەمەلىي پائالىيەت جەريانىنىڭمۇ مەيدانغا كېلىشىنى تەبىئىي تەلەپ قىلىدۇ. گەرچە بۇخىل تەلەپ قانۇن ماددىسى ۋە مەۋرىي بۇيرۇقلاردەك كەسكىن بولمىسىمۇ، ئەمما ئۇلار يازغۇچى، ئالىملارنىڭ شەرھ، ئىزاھلىرىدىن ئۆتكەندىن كېيىن، ئۇلار ئاستا-ئاستا ئاۋامنىڭ پىكىر قىلىش ئەندىزىسى، ئۆلچىمىگە ئايلىنىپ قېلىپ، ئادەم سەزمەك قىيىن بولغان ئىجتىمائىي پىكرىي ئازغۇنلۇقنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ.

ئەقىل دۇنيانى گۈزەل قىلىدۇ، بەزىدە رەزىلمۇ قىلىدۇ. ھازىرقى زامان ئەقلىي روھنىڭ مەھسۇلى، شۇنداقلا ھازىرقى زاماندىكى بۇ مىسلىسىز كرىزىسلەرىنىلا شۇ ھەددىدىن ئاشقان ئەقلىي روھ ۋە ئۇمىدپەرەسلىكنىڭ مەھسۇلى. جاھاندىكى ھەرقانداق بىر ئىش، مەيلى ئۇ سىياسىي - دىپلوماتىيە ئىشلىرى بولسۇن ۋە ياكى تولىمۇ ئەرزىمەس توخۇ تۇخى ئىشلار بولسۇن ھازىرقى زامان كىشىلىرىنىڭ ئىلمىي تەتقىقات ئوبيېكتىغا ئايلىنىپ قالدى.

كىشىلەر ھەربىر مەسىلە ئۈستىدە توم-توم كىتابلارنى، باش-ئايىغى يوق نەزەريىلەرنى پەيدا قىلىشماقتا. ئىنسانلار ئالدىدىكى سان-ساناقسىز يوللارنىڭ قايىسىدىن مېڭىشىنى بىلمەي قايمۇقماقتا. ھازىرغۇ يول تاللاشنىڭ زۆرۈرلۈكىنى ھېس قىلالايدىغان كىشىلەر بەك ئاز، شۇنداقتىمۇ يولنىڭ ھەددىدىن زىيادە كۆپ بولۇشى ئومۇمىيۈزلۈك ئازغۇنلۇقنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ.

ھازىر مېڭىمىز ئاشپەزنىڭ قورۇما قاچىسىغا ئوخشاپ قالدى، ئاشپەز بىرده باشقا قورۇما ئۈسۈدۇ، بىرده باشقا. شۇڭا دەيمىزكى: مېڭىمىز مەشئەل بولسۇن، ئۇ، يانسۇن، ئۇ، لاۋۇلدىسۇن! (M1)

«ئەخلاق ـ پەزىلەتنىڭ قۇدرىتى» دىن تاللانغان ھېكمەتلەر

ساموئېل سمايلس

ساموئېل سمايلس (1812 ـ 1904) ئەنگلىيىنىڭ ئۇلۇغ ئەخلاقشۇناسى، مەشھۇر ئىجتىمائىي ئىسلاھاتچى ۋە نەسىر بازغۇچى بولۇپ، ئۇ ئىجتىمائىي ئەخلاق ۋە كىشىلىك تۇرمۇشنىڭ بۇرچى جەھەتتىكى چوڭقۇر ئىدىيىسى بىلەن «غەرب مۇۋەپپەقىيەت ئىلمىنىڭ ئاتىسى»، «كارىنگىنىڭ مەنسۇبى ئۇستازى» دەپ نام ئالغان. ئۇنىڭ بۇ كىتابى 1871-يىلى ئەنگلىيىدە دۇنياغا كەلگەندىن بۇيان نۇرغۇن دۆلەتلەردە داۋاملىق قايتا نەشر قىلىنىپ، پۈتكۈل يەرشارىدا 130 يىل بازارلىق كىتاب بولۇپ، يۈزمىليونلىغان خەلققە «ئىنسانىي پەزىلەتنى يېتىلدۈرۈدىغان ‹ئىنجىل›» دەپ نام ئالغان. ھىندىستان، ياپونىيىلەردە ئوتتۇرا مەكتەپ دەرسلىكىگە كىرگۈزۈلگەن.

ـ مۇھەررىردىن

▲ ئىشچانلىق ھەمىشە بەختكە يېقىن يانداشقان بولىدۇ. خۇدا بەختكە ئاپىرىدىغان يولغا جان پىدالىق بىلەن ئىشلىگەندىلا يەڭگىلى بولىدىغان نۇرغۇن توساقلارنى قۇرۇپ قويغان.

▲ مىللەت گۈللەنمەكچى، دۆلەت قۇدرەت تاپماقچى بولسىكەن، جەزمەن ئۆزىنىڭ ئىشچانلىقى بىلەن گەۋدىلىك تۆھپە يارىتقان ئاشۇ كىشىلەرنى ئەتىۋارلىشى كېرەك.

▲ بەختسىزلىك بىلەن دۆتلۈك بىر-بىرىگە قوشنىدۇر. دائىم ئۆزىنىڭ تەقدىرىدىن ئاغرىنىدىغان كىشىلەرنىڭ كۆپىنچىسى ئۆزىگە بولغان ئىشەنچى يېتەرسىز، ئىگىلىك باشقۇرۇشقا ماھىر ئەمەس، بۇزۇپ-چېچىپ ئىسراپ قىلىدىغان ۋە جاپاغا چىداپ

ئىشلەشنى خالىمايدىغان كىشىلەردۇر.

▲ ئالدامچىلىق، زوراۋانلىق ۋە مۇجىزىگە يۆلەنسەك بىز بىرمەزگىللىك مۇۋەپپەقىيەتكە ئېرىشىشىمىز مۇمكىن، بىراق سەمىمىيەت ۋە ھالاللىققا تايانساق، مەڭگۈلۈك مۇۋەپپەقىيەتكە ئېرىشەلەيمىز.

▲ ئەگەر بىرمىللەتنىڭ ئېسىل ئەخلاق - پەزىلىتى ئورنىغا كەلتۈرگىلى بولمىغۇدەك زىيانغا ئۇچرىسا، ئۇنداقتا بۇ مىللەتنىڭمۇ قۇتقۇزۇۋالغۇدەك ھېچقانداق قىممىتى قالمايدۇ.

▲ ئائىلە بىر ئادەمنىڭ ئەخلاق-پەزىلىتىنىڭ يارىتىلىشىدىكى تۇنجى، شۇنداقلا ئەڭ مۇھىم مەكتەپ. بىر ياخشى ئانا يۈز نەپەر ئوقۇتقۇچىنى بېسىپ چۈشىدۇ.

▲ بىر ئائىلىدە ئەگەرئاننىڭ ئەخلاق - پەزىلىتى دۇرۇس بولمىسا، ئاتىنىڭ سۆز-ھەرىكىتى ھەرقانچە مەدەنىي بولسىمۇ، بالىنىڭ كېيىنكى ھاياتىدا يارامليق ئادەم بولالىشى تولىمۇ قىيىن.

▲ ئايال كىشى ئاقىلانە تەربىيە ئالغاندىن كېيىن ئارتۇقچە گۆدەكلىك قىلمايدىغان ۋە يەڭگىللىك بىلەن قارىغۇلارچە ئىشىنىپ كەتمەيدىغان بولۇپ، ئالدىنىپ قېلىشتىن ئۇنۇملۇك ساقلىنالايدىغان بولىدۇ. ئەخلاق ۋە دىنىنىڭ تەربىيىسىگە ئېرىشكەندىن كېيىن، ئۇ ۋۇجۇدىدىكى سەزگۈ ئەزالارنىڭ ئېزىقتۇرۇشىغا ھەرداشلىق بېرىپلا قالماي، ھەرخىل تەسىرلەرنى نوسىيالايدىغان تېخىمۇ زور كۈچ ۋە ئىرادىگە ئىگە بولىدۇ.

▲ ئەرلەرنىڭ ئەخلاق - پەزىلىتى ۋە مەنىۋى كۈچى پەقەت ئاياللارنىڭ ئەخلاقىي پاكلىقى ۋە زېھنىي تەربىيىلىنىشى ئىچىدىلا ئەڭ ئىشەنچلىك كاپالەت ۋە مەدەتكە ئېرىشەلەيدۇ.

▲ مۇلايىم، تەمكىن قەلبتىن ئۆزگە بىزنى پىتنە-ئىغۋا، بىر-بىرىنى ئالداش، زوراۋانلىق، توقۇنۇشلارغا تولۇپ كەتكەن دۇنياغا بىمالال تاقابىل تۇرۇدىغان قىلالايدىغان ھېچ نەرسە يوق.

▲ ئەتراپىڭىزدىكى كىشىلەر خىلمۇ خىل ئالدامچىلىق ۋاستىلىرى ۋە يارىماس قىلمىشلار ئارقىلىق تۇيۇقسىز بېيىپ كەتكەن چاغدا ، باشقا كىشىلەر قۇيرۇق شىپالاشتىپ يېلىنىپ، ھەدەپ يۇقىرىغا يامىشىۋاتقان چاغدا، سىز ئۆزىڭىزنىڭ غۇرۇرى ۋە پاكلىقىنى ساقلىشىڭىز، ئۇلار بىلەن بىر ئېقىمدا بولغانماسلىقىڭىز كېرەك. بەزى كىشىلەر تەخسىكەشلىككە تايىنىپ ئۇستىگە «نەتىجە قازانغان» چاغدا، سىز روھىي خاتىرجەملىكىڭىزنى ساقلاشقا ماھىر بولۇشىڭىز، باشقىلارنىڭ بۇ نەتىجىلىرى تۈپەيلى ئازابلىنىپ كەتمەسلىكىڭىز كېرەك. سىز بەزى كىشىلەرنىڭ نام-مەنپەئەت ئۈچۈن ئىنتقا ئوخشاش ئۆملەپ يۈرگىنىنى كۆرگەن چېغىڭىزدا، ئۆرپ-ئادەتنىڭ بېسىمىغا بەرداشلىق بېرىپ، يەككە-يېگانە ھەرىكەت قىلىشقا جۈرئەت قىلىشىڭىز، ئۆزىڭىزنى پاك ساقلىشىڭىز كېرەك.

▲ بىركىشىنىڭ ياخشى تەربىيىلەنگەن - تەربىيىلەنمىگەنلىكى ئاساسلىقى شۇ كىشىنىڭ ئۆزىنى قۇربان قىلىش روھىنىڭ بار-يوقلۇقى، كۈندىلىك تۇرمۇشتا باشقىلارنىڭ ھالىغا يەتكەن-يەتمىگەن، كۆڭۈل بۆلگەن-بۆلمىگەنلىكىدە ئىپادىلىنىدۇ.

▲ ھېسداشلىق قەلبى بولمىغان ئەركىشى پەقەت رەزىل، پەسكەش، ئاچ كۆز، شەخسىيەتچى، كاللىسى تەرەققىي قىلغان مەخلۇقتىنلا ئىبارەت. ھېلىمى، ئىقتىدارى ۋە ئەخلاقى يوق ئايال پەقەت كىيىم كىيىۋالغان چىرايلىق قونچاقتىنلا ئىبارەت، خالاس.

▲ تەڭرى ئەرلەرگە ئىنئام قىلغان ئەڭ زور بەخت ئۇنىڭ ئاق كۆڭۈل ھەم ياخشى نىيەتلىك بىر ئايالى بولغانلىقىدۇر. بۇ ئايال بىلەن بىر ئۆمۈر بىرگە ياشاشنى كىشىلىك دۇنيادىكى ئەڭ گۈزەل بەختتىن بەھرىمەن بولغانلىق، دېيىشكە بولىدۇ.

▲ كېلىشكەن فىگۇرا، گۈزەل چىراي ئالىيجاناب خۇلق، مۇلايىم مىجەز ۋە ياخشى ساپا بىلەن ئورگانىك بىرلەشمەيدىغان بولسا، ئۇ، كىشىنى ھاياجانغا سالىدىغان چىرايلىق، ئەمما زەھەرلىك گۈلگە ئايلىنىدۇ.

▲ نۇرغۇن ئەرلەرنىڭ رەھىمسىز، پەرۋاسىز، بىر ئۆمۈر گومۇشلۇقتا ياشايدىغان، بىرەر ئىشنىمۇ باشقا ئاچىقالمايدىغان بوپقېلىشى، مۇئەييەن دەرىجىدە دەل ئەخلاقى بۇزۇق، شەخسىيەتچى، يەنە كېلىپ ئىنتايىن ئۆكتەم ئايالىنىڭ بولغانلىقىدىندۇر.

▲ جەننەت پانىي دۇنيادا مەغلۇب بولغانلار ئۈچۈن يارىتىلغان.

▲ جاپا-مۇشەققەت ھەمىشە نىقابلانغان بەخت بولۇپ چىقىدۇ.

▲ ھەرقانداق بەدەل تۆلەشتىن ئايانماي، خەۋپ-خەتەرگە تەۋەككۈل قىلغان ھالدا بۇرچىنىڭ خىتابىغا ئەگىشىش ئەڭ يۈكسەك مەدەنىي تۇرمۇشنىڭ ماھىيەتلىك گەۋدىلىنىشى.

▲ دۇنيا بويىچە ئەڭ ئەقىللىق ئادەم بولغان تەقدىردىمۇ، ئەگەر ئۇنىڭدا تەڭرىدىن ئەيمىنىش ھېسسىياتى بولمىسا، بىز ئۇنى بويسۇندۇرالمايلا قالماستىن، بەلكى ئۇنىڭغا ئۆزىمىزنى چۈشەندۈرۈشكىمۇ ئامالسىز قالىمىز.

▲ مەيلى پادىشاھلىق تۈزۈلمە، ئاقسۆڭەكلىك تۈزۈلمە ياكى جۇمھۇرىيەت تۈزۈلمىسى بولسۇن، بۇلار مۇھىم ئەمەس، پەرقنى پەيدا قىلغۇچى تۈزۈلمە شەكلى ئەمەس، بەلكى باشقۇرغۇچى ئادەمدۇر.

▲ بىرخىل ئىچكى باتۇرلۇق بار: ئۇ ۋىجدان، ساداقەت، ئۆزىنى ئۇنتۇش، ئۆزىنى قۇربان قىلىش، بۇ نومۇسسىز دۇنيانىڭ ئالدىدا سالاپەتلىك بولۇشقا جۈرئەتلىك بولۇشتىن ئىبارەت.

▲ بىزنىڭ ھاياتلىققا كىرىش ئۇسۇلىمىز پەقەت بىر خىل، ھاياتلىقتىن مېڭىپ چىقىش مۇساپىمىز بولسا نەچچە مىڭ خىل بولىدۇ.

▲ ياخشى ئىپتىقاد ھەرقانداق قورالمۇ تېشىپ ئۆتەلمەيدىغان دۇبۇلغا ۋە ساۋۇت بولالايدۇ.

نەشرگە تەييارلىغۇچى: نۇربىيە ئىمىن(M2)

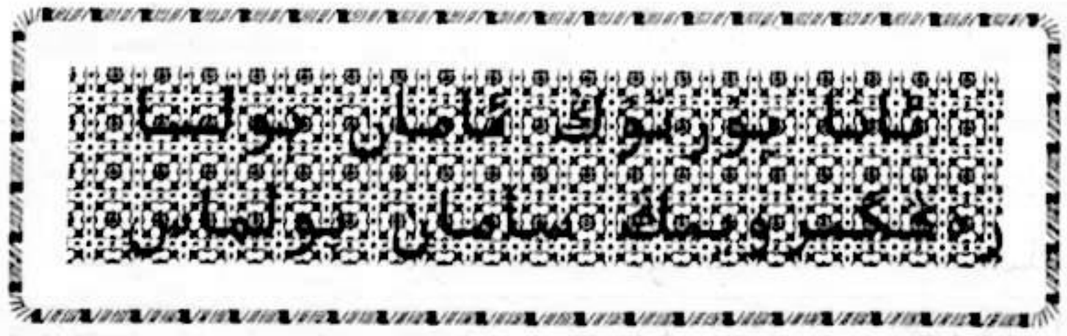
خوتەن مەدھىيىسى

(تەۋسىيىنامە)

نۇرمۇھەممەت توختى

سەمەرقەند سەيقەلى ئالەم، بۇخارا قۇۋۇەتى ئىسلام،
بىزدەك تۇركىي ئادەمگە بۇ شەھىرى خوتەن ياخشى.
ـ مۇھەممەد سىددىق زەلىلىي

ئىنسان بالىسى ئۈچۈن ئۆزىۋرتىدىن

گۈزەلرەك، ئۆزىۋرتىدىن قەدىرلىكرەك يەنە بىر ماكان تېپىلماس! بۇ، تۇيغۇ-ھېسسىياتنىڭ مەھسۇلى. «لەيلىنىڭ گۈزەللىكىنى كۆرۈش ئۈچۈن مەجنۇننىڭ كۆزى بىلەن قاراش كېرەك» دېيىلگەندە، مانا شۇ تۇيغۇ - ھېسسىيات نەزەردە تۇتۇلىدۇ. شۇ ۋەجدىن ئەقىللىق ئوغلان ئۆز يۇرتىنى ھەممىدىن ئەلا بىلسە،

ئۆزىۋرتىغا باشقا ھېچقانداق بىر ماكانىنى تەلەپ قىلمىسا، شېئىر-داستانلار يېزىپ ئۆز يۇرتىنى مەدھىيىلىسە، بۇنىڭ ھېچقانداق ئەجەبلەنگۈچىلىكى يوق. ئەكسىچە، مەلۇم ئادەم ئۆز يۇرتىنى ئەمەس باشقا بىر يۇرتنى تىلغا سۆيۈنۈش بىلەن ئېلىپ، ئالقىش-مەدھىيىگە ئېغىز ئاچسا، بۇ سەل ئەجەبلىنەرلىك تۇيۇلىدۇكى، دىققەتنى ئۆزىگە ئوبدانلا جەلپ قىلىدۇ. ئالدىنقىسى ئۆزلۈك تۇيغۇسىنىڭ سۈنئىچىنى نامايان قىلسا، كېيىنكىسى دەلىلگە ئاساسلانغان لىللالىقنى ئەكس ئەتتۈرىدۇ. ئالدىنقىسى تۇيغۇ-ھېسسىياتنىڭ نەتىجىسى بولغىنىغا ئوخشاش، كېيىنكىسى تۇيغۇ-ھېسسىياتنىڭ كۆرە كۆپرەك ئەقلىنىڭ يەكۈنى بولۇپ ئوتتۇرىغا چىقىدۇ. ئىدراكتا ئەقلي بىلىش ھېسسي بىلىشتىن ئۈستۈن تۇرۇدىغانلىقتىن، ھېسسي بىلىشنىڭ نەتىجىسىگە قارىغاندا ئەقلي بىلىشنىڭ مەھسۇلى ئۈستۈنرەك قىممەتكە ئىگە. بۇ نۇقتا قەدىمدىن ھازىرغىچە بارلىق ھۆكۈمالار تەرىپىدىن بىردەك ئېتىراپ قىلىنغان. قەلەم تەۋرەتكۈچىنىڭ مايىللىق يۆنىلىشىمۇ ئۆز-ئۆزىدىن مەلۇم ئەلۋەتتە.

ئاشۇ مۇلاھىزىلەردىن كېيىن، سۆيۈنۈش بىلەن تىلغا ئالىدىغىنىمىز خوتەن مەدھىيىسىدۇر. ئىنسانىيەتنىڭ ئەڭ قەدىمي ماكانلىرىدىن بىرى بولغان خوتەن قەدىمدىن ھازىرغىچە ساھىبقەلەملەر ئۇچۇن بىر مۇقەددەس تېما بوپكەلدى. تارىخنىڭ ئىككى مىڭ يىلچە يىراق گىرۋىكىدىن ھازىرغىچە، تارشا، تېرە، شايى پۈتۈكلەردىن قەغەز پۈتۈكلەرگىچە، ئېغىز ئەدەبىياتىدىن يازما ئەدەبىياتقىچە بىزگە زامان بوران-چاپقۇنلىرىدىن ۋە دەۋران ئوت-گۈلخانلىرىدىن ئامان ئۆتۈپ يېتىپ كېلەلىگەنلىرىدىن مەلۇمكى، ئوتتۇرا تۈزلەڭلىكتە سەلتەنەت سۈرگەن سۇي سۇلالىسىدا ياشىغان قايسىبىر شائىرنىڭ «خوتەندە گۈل سەيلىسى» دېگەن شېئىرىدىن باشلاپ، تاكى زامانداشىمىز تېخى جەن، جاڭ جىڭمىنلارغىچە قايسى جۇڭگو شائىرى خوتەن مەدھىيىسىگە ئېغىز ئاچمىغان دەيسىز؟! ئالدىنقى - مىلادىنىڭ 1-ئېسرادا ياشىغان ئوبۇلقاسىم فىردەۋسي، شەيخ سەئدىيدىن باشلاپ 2-ئېسرادا ياشىغان ھافىز شىرازي، سابىر تىرمىزي ھەتتا نادىرەگىچە ئۆتكەن پارس زابانلىق شائىرلاردىن قايسىبىرى خوتەن مەدھىيىسىگە قەلەم تەۋرەتمىگەن دەيسىز؟! ئەلۋەتتە خوتەن مەدھىيىسىنى ئەڭ ۋايىغا يەتكۈزگەنلىرى يەنىلا تۈركي زابانلىق شاھىي شۇئەررالاردۇر. ھەزرىتى ئەلىشىر نەۋائي، لوتفي، سەككاكي، ئاتائي، ئابدۇرەھىم ھافىز خارەزمي، ھۇۋەيدا، ھەيدەر خارەزمى، زاكىرجان خالمۇھەممەد فۇرقەت، ئابدۇرەززاق ئەندىجانىيدىن تارتىپ ھازىرھىم شاھ مەشرەپ قاتارلىقلارنىڭ ھەممىسى خوتەن ئىبارىسىنى ئەڭ ئوتلۇق مۇھەببەت، ئەڭ سەمىمي سۆيۈنۈش بىلەن تىلغا ئېلىپ كەلدى. ئۇلار تىلغا ئالمىغان خوتەن مۇشكى-ئىپارى، خوتەن قاشتېشى، خوتەن گىلىمى، خوتەن ئەتلەس-شايىسى، خوتەن ھاۋاسى، خوتەن سۈزۈك سۇلىرى، خوتەن ھۇنەرلىرى، خوتەن گۈزەللىرى، خوتەن يېگىتلىرى قالمىدى. ئۇلار ئەڭ خۇشپۇراق ھىدنى خوتەن مۇشكى-ئىپارىغا، ئەڭ ئېسىل، ئەڭ سۈزۈك نەرسىنى خوتەن قاشتېشىغا، ئەڭ گۈزەل باغلارنى خوتەن دىيارىغا، ئەڭ خۇش ھاۋانى خوتەن ھاۋاسىغا، ئەڭ گۈزەل قىزلارنى خوتەن قىزلىرىغا، ئەڭ بەرنا يېگىتلەرنى پەرھاد كەبي خوتەن يېگىتلىرىگە، ئەڭ ئۇلۇغ مۇھەببەتنى پەرھاد بىلەن شېرىننىڭ مۇھەببىتىگە، ئەڭ ئۇلۇغ دوستلۇقنى پەرھاد بىلەن شاپۇرنىڭ دوستلۇقىغا، ئەڭ چوڭ ھۇنەرنى پەرھادنىڭ ھۇنىرىگە، ئەڭ قايتماس ئىرادىنى پەرھادنىڭ ئىرادىسىگە... ئوخشاتتىم. خوتەن مەدھىيىسىگە ئىشلىتىلگەن سۆز-ئۇنچىلەر سۆز كانلىرىدىن قېزىپ چىقىلغان، سۆز ئوكيانىدىن سۈزۈپ چىقىلغان بىباھا دۇرلار بولدى. قۇياش، ئاي، يۇلتۇز، ھەسەن-ھۈسەن، گۈل-چېچەك، نۇر-چاقماق خوتەن مەدھىيىسىنى بېزىدى - زىننەتلىدى. خوتەن جەننەتۇل رىزۋانىغا، شاھانە چاھارباغلا-رغا، باھار-يازلارغا تەققاس قىلىندى... ھەيھات، خوتەن مەدھىيىسىنى، خوتەن سۇپەت-سالاپىتىنى ھەقدادىغا يەتكۈزۈشكە ئۇنچە-مەرۋايىت يېتىشمەس! ئەمما ھاياتلىق كارۋىنى ئۆتەكلەر ئارا مەڭگۈ توختىمىغاندەك، ساھىبقەلەملەرنىڭ، شاھىي شۇئەررالارنىڭ خوتەن مەدھىيىسىنى ۋايىغا يەتكۈزۈش ئۇرۇنۇشلىرىمۇ ئاياغلاشمىدى...

بۇ گەپلەرگە پاكىت-مىسال كېرەك. ئەمما بىزگە 2000 يىلنىڭ نېرىسىدىن باشلاپ يېتىپ كېلىۋاتقان تارشا پۈتۈك، تېرە پۈتۈك، شايى پۈتۈكلەرنى، خوتەن قەغىزى ئومۇملاشقاندىن كېيىنكى خوتەن مەدھىيىسىنى بېزىدى - زىننەتلىدى. خوتەن جەننەتۇل رىزۋانىغا، شاھانە چاھارباغلا-رغا، باھار-يازلارغا تەققاس قىلىندى... ھەيھات، خوتەن مەدھىيىسىنى، خوتەن سۇپەت-سالاپىتىنى ھەقدادىغا يەتكۈزۈشكە ئۇنچە-مەرۋايىت يېتىشمەس! ئەمما ھاياتلىق كارۋىنى ئۆتەكلەر ئارا مەڭگۈ توختىمىغاندەك، ساھىبقەلەملەرنىڭ، شاھىي شۇئەررالارنىڭ خوتەن مەدھىيىسىنى ۋايىغا يەتكۈزۈش ئۇرۇنۇشلىرىمۇ ئاياغلاشمىدى...

بۇ گەپلەرگە پاكىت-مىسال كېرەك. ئەمما بىزگە 2000 يىلنىڭ نېرىسىدىن باشلاپ يېتىپ كېلىۋاتقان تارشا پۈتۈك، تېرە پۈتۈك، شايى پۈتۈكلەرنى، خوتەن قەغىزى ئومۇملاشقاندىن كېيىنكى يۆگىمە كىتاب ۋە بۇلغار تاشلىق قېلىن يازما ۋە باسمىلارنى ئاختۇرۇپ يۇرۇشنىڭ ھاجىتى يوق. زامانىمىزدا ئۆتكەن تىرىشچان مۇتەپەككۇر، ئالىم، مەرھۇم ئابدۇشۇكۇر مۇھەممەتئىمىن جانابلىرى بۇنى بىزگە تەييارلاپ قويۇپ كەتكەن. مەرھۇمنىڭ ئاز ئادەملەر كۆرۈشكە مۇيەسسەر بولغان «كلاسسىك ئەدەبىياتتا خوتەن تەسۋىرى» (قارالغ: «ئۇيغۇرلاردا ئىسلام مەدەنىيىتى» - «ئابدۇشۇكۇر مۇھەممەتئىمىن ئەسەرلىرى - 2»، شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

2002-يىل فېۋرال ئەشرى، ئۇرۇمچى «ئىزچىلار» كىتابخانىسى پىلانلىغان، يالقۇن روزى ئەشركە تەييارلىغان. - مۇھەررىردىن) سەرلەۋھىلىك تولىمۇ گۈزەل بىر ماقالىسى بار. ئالىم ماقالىسىدا كۆپ يىللىق ئىزدىنىشلىرى جەريانىدا ، قېلىن قوليازمىلاردىن ئۇچرانقان خوتەن مەدھىيىسىگە تالىق ئوتلۇق مىسرالارنى چەكلىك سەھىپىلەرگە جەم قىلىدۇ ۋە شۇئارقىلىق خوتەن ئۆزگىچىلىكلىرىنىڭ شەرق مۇتەپەككۇرلىرىغا كۆرسەتكەن تەسىرىنى ئىسپاتلاپ چىقىدۇ.

قانداق چىرايلىق، قانداق پاساھەتلىك ماقالە-ھە! ؟ قانداق گۈزەل، قانداق ئوتلۇق مىسرالار-ھە؟ ! خۇددى ئۈزاق چۆل يوللىرىدىن يېتىپ كەلگەن تەشنابۇلاق سۈيىنى ئىچىپ-ئىچىپ قانمىغاندەك، ئوقۇپ-ئوقۇپ قانمايسەن، قەلبىڭ لەرزىگە كېلىدۇ. ۋۇجۇدۇڭ ياپراقتەك تىترەيدۇ. ئاللانىڭ نۇر-جامالىنى كۆرۈپ، ئېرىپ-ئوتلۇق سۇ بولۇپ ئېقىپ كەتكەن تاغلاردەك، يۈرىكىڭنىڭ ئېرىپ-ئېقىۋاتقانلىقىنى، ۋۇجۇدۇڭنىڭ سۇغا ئايلانغانلىقىنى سەزمەي قالىسەن. . .

گەرچە بۇيەردە مۇلاھىزىگە قىلچە ئورۇن بولمىسىمۇ، ياش بوغۇنلارنى نەزەردە تۇتۇپ، ماقالە ۋە ماقالىدا ستاتا ئېلىنغان مىسرالارغا ئائىت بىرقانچە مۇئەمما توغرىسىدا بىزە توختىلىشقا توغرا كېلىدۇ. بۇنىڭ ئەۋۋىلى ھەزرىتى مىرئەلشىر نەۋائىي قەلبىدە ئوخچۇپ تۇرغان خوتەن سۆيگۈسىنىڭ مەنبەئى مەسىلىسىدۇر. خۇددى مەرھۇم ئالىممىزنىڭ ماقالىسىدا كۆرسىتىلگەندەك: «نەۋائىي ئەسەرلىرىدە خوتەن ئىبارىسى ئالتۇن ۋە ئاتەش بىلەن چېكىلگەن كۆپ قىرلىق، جىلۋىدار ۋە ھۆرمەت، سۆيۈنۈش دۇرلىرى چاقناپ تۇرغان ئىبارە بولدى» ، «ئۇ، خوتەننى قۇياشقا، جەننەتتىن ئۈستۈن راھەتلىك دىيارغا. . . ئىپارچاچلىق، ئاھۇ كۆزلۈك ساھىبجامال قىزلار بىلەن ئىپارھىدلىك باغ-دالىلار، ئىپارکىيىكى ماكانغا ئوخشىتىپ تىلغا ئالىدۇ» . نەۋائىي يەنە نىزامىي‌گەنجەۋي، خىسراۋ دىھلەۋي. . . لەر باشلىغان «خىسراۋ-شېرىن» نامىلىق داستان يېزىش ئەنئەنىسىنى خوتەنلىك يىگىت پەرھاد باش قەھرىمان قىلىنغان «پەرھات-شېرىن» داستانچىلىقى ئەنئەنىسىگە كۆتىرىدۇ. خوتەننى، خوتەنلىكلەرنى ئوتلۇق سۆيگۈ بىلەن تەسۋىرلەيدۇ. بۇنداق ئوتلۇق سۆيگۈ ئۇنىڭ يەنە بىر داستانى - ئاخىرقى يىرىك ئەسىرى «سەددىي ئىسكەندەر» دىمۇ ھارارەت چېچىپ تۇرىدۇ. خوتەن ئادالەت ۋە ھەققانىيەت يۇرتى سۈپىتىدە غايىۋىلاشتۇرۇلىدۇ. ئاشۇ ئەسەرلەرنى ئوقۇغان كىشىگە نەۋائىينىڭ قەلبى كېچە-كۈندۈز بىر مۇقەددەس مەنزىلگە - خوتەنگە ئىنتىلىپ تۇرغاندەك تۇيۇلىدۇ. . . نېمىشقا شۇنداق بولىدۇ؟ يىراق خۇراساندىكى ھىراتتا تۇغۇلغان، شۇياقلاردا چوڭ بولۇپ ياشىغان، خوتەنگە ئەسلا كېلىپ باقمىغان ئەلشىر ھەزرەتلىرى خوتەنگە نېمانچىۋالا ئىنتىلىدۇ؟ ئۇنىڭ خوتەنگە بولغان ئاتەش كەبي سۆيگۈ-مېھرى نەدىن پەيدا بولغان؟ نېمە ئۈچۈن خوتەننى جەننەتتىنمۇ بەكرەك ئۇلۇغلايدۇ؟

بۇنىڭ ئۈچۈن ئەلۋەتتە خوتەن ھەققىدە گويا ساماۋى چۆچەكلەردەك گۈزەل تەسىرات مەنبەسى بولۇشى كېرەك. ھەزرىتى ئەلشىرنىڭ بۇنداق گۈزەل تەسىراتقا ئىگە بولۇشى پەقەت ئىككى يول ئارقىلىق ئەملگە ئېشىشى مۇمكىن: بىرى، خوتەن ئاجايىباتلىرى ھەققىدە يېزىلغان قېلىن ۋە قىزىقارلىق كىتابلارنى قايتا-قايتا ئوقۇش. ۋەھالەنكى، ھەزرىتى ئەلشىر ئۆزئەسەرلىرىدە خوتەن ھەققىدە يېزىلغان كىتابلارنى ئوقۇغانلىقىنى ئەسلا تىلغا ئالمىغان. بەلكى كۈچلۈكخانىنىڭ كىتاب كۆيدۈرۈشى ۋە مىرزا ئابابەكرىنىڭ پاراكەندىچىلىكلىرى خوتەن ھەققىدە يېزىلغان بۇنداق ئېسىل كىتابلارنى ھەزرىتى ئەلشىر دەۋرىگە يەتكۈزمىگەن بولۇشى مۇمكىن. بۇ پاكىتتىن قارىغاندا، نەۋائىي قەلبىدىكى گۈزەل تەسىراتلارنى كىتابلاردىن كەلگەن دەپ قاراش خېلىلا گۇمانلىق، يەنى جىنىڭ باسمايدۇ.

ئىككىنچى، ھەزرىتى ئەلشىر كىچىك چاغلىرىدىن باشلاپلا خوتەن ھەققىدىكى گۈزەل ئەسلىمىلەرنى پات-پات ۋە بەلكىم ھەركۈنى ئاڭلاپ تۇرغان بولۇشى مۇمكىن. كىچىك ئەلشىرنىڭ سەبىي قەلبىگە ئاشۇ ئەسلىمىلەر گويا تامغا-نەقىش بولۇپ ئورناشقانكى، يىللارنىڭ ئۆتۈشى بىلەن ئۇنىڭ قەلبىدە خوتەن جەننەت كەبي بىر گۈزەل، غايىۋى دىيار بولۇپ قەد كۆتۈرگەن. ئۇنىڭ قەلبىنى گويا ئاھانىرەبا تۆمۈر كۈكۈنلىرىنى ئۆزىگە تارتقاندەك جەلپ قىلىپ تۇرغان. مانا شۇ تەسىراتلار كېيىنكى چاغلاردا شائىرلىق كامالىتىگە ئېرىشكەن ئەلشىرنىڭ خوتەن ھەققىدە گۈزەل مىسرالارنى، داستانلارنى پۈتۈشكە ئاپارغان. كىچىك چاغلاردا ئاڭلىغان چۆچەك - رىۋايەتلەر، ئاجايىپ ھېكايەتلەر ھەقىقەتەنمۇ ئاشۇنداق چوڭقۇر تەسىرات قالدۇرىدۇ. . .

ئەگەر بىز يۇقىرىدىكى تەسەۋۋۇرىمىزنى كۈچەك ئىگە دەپ قارايدىغان بولساق، ئەمدى دىققىتىمىزنى خوتەن ھەققىدە ئاشۇ گۈزەل ھېكايىلەرنى سۆزلەپ كىچىك ئەلشىرنىڭ قەلبىدە يارقىن تەسىراتلارنى پەيدا قىلغان ئاتەش نەپەس سېغىنغۇچى ئۇستىگە

مەركەزلەشتۈرۈشىمىز كېرەك. ئۇ كىم بولغىيتتى؟ بىرىنچى قەدەمدە ئاشۇ نامەلۇم ھېكايە سۆزلىگۈچىنى خوتەنلىك، خوتەندە تۇغۇلغان، خوتەندە ياشىغان ياكى خوتەندە ئۇزاق ياشىغان كىشىنىڭ ئەۋلادى دەپ پەرەز قىلىشقا جۈرئەت قىلىمىز. چۈنكى خوتەنلىكتىن ئۆزگە كىشى ياكى خوتەندە ئۇزۇن مۇددەت ياشىمىغان كىشى خوتەن ھەققىدە ئۇنداق گۈزەل ھېكايىلەرنى سۆزلەپ، كىچىك ئەلشىرنىڭ قەلبىدە ئوتلۇق تەسىراتلارنى قالدۇرالىشى مۇمكىن ئەمەس. ئىككىنچى قەدەمدە، ھەرقانداق بالىنىڭ تۇنجى ۋە چوڭقۇر تەسىر قالدۇرارلىق ھېكايەتلەرنى تۇنجى بولۇپ مۇمىسىدىن-بوۋىسىدىن، ئانىسىدىن، ئاتىسىدىن ئاڭلايدىغانلىقىنى نەزەرگە ئالساق، ھېكايەت سۆزلىگۈچىنى ئەلشىر نەۋائىينىڭ «بابۇرشاھنامە»[1] دادىسى بىلەن ئىلىمداش بولغان بوۋىسى» ياكى «ئۇيغۇر باقشىلىرىدىن بولغان» دادىسى - غىياسىددىن كىچىكىنىڭ دەل ئۆزى ئىدى، دەپ تەسەۋۋۇر قىلىشقا نېمىشقا بولمىغۇدەك؟

پەرەزلىرىمىز بىزنى ھەزرىتى ئەلشىرنىڭ ئۇلۇغ بوۋىسى خوتەنلىك ئادەممىكىن؟ ئۇنىڭ خوتەنىنى سېغىنىپ، ئاشۇيىراق خۇراسان تەرەپتە خوتەن ھەققىدە، خوتەننىڭ ئىپارھىدلىق دالا-باغلىرى ھەققىدە، «قەلەمقاشقا قاشلىق بولغۇدەك» ئىپارھىدلىق خوتەن تۇپرىقى ھەققىدە، ئىپارھىدلىق، سۇمبۇل چاچلىق خوتەن گۈزەللىرى ھەققىدە، خوتەن دالىلىرىدا ئىپار پۇرىقى چېچىپ يۈرگەن ئىپار ئاھۇلىرى ھەققىدە سۆزلىگەن ھېكايەتلىرى ئەلشىر ئائىلىسىدە ئەۋلادتىن ئەۋلادقا سۆزلىنىپ-تەكرارلىنىپ يۈرگەنمىكىن؟ دېگەن گۇمانغا ئاپىرىدۇ.

ۋەھالەنكى، بۇلار پەقەتلا پەرەز ۋە تەسەۋۋۇر بولسىمۇ، بۇھەقتە ھېچبىر ئېنىق تارىخىي ئۇچۇر ئۇچراتمىغان بولساقمۇ، لېكىن نەۋائىي ھەزرەتلىرىنىڭ ئۆزئەسەرلىرىدە خوتەن نامىنى ئانا سۆيگۈسىدەك ئۇلۇغلاپ تىلغا ئالغانلىقى، خوتەننى ئۆزى تۇغۇلغان ھېراتتىنمۇ بەكرەك سۆيۈپ تەسۋىرلىگەنلىكى، ئۆزى ئەك سۆيۈنۈپ تەسۋىرلىگەن پىرسوناژلىرىنى خوتەندىن ئالغانلىقى قاتارلىق ئامىللار بىزنى ئاشۇ پەرەز ۋە تەسەۋۋۇرلارغا ئىشىنىشكە زورلايدۇ.

ئەلۋەتتە خوتەننىڭ ھەزرىتى ئەلشىرنەۋائىي ئۇچۇن ئاتا يۇرتى ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلاش - ئاشۇ ئۇنتۇلغان يىراق تارىخ كۆرۈنۈشلىرىنىڭ بۇندىن كېيىن تېخىمۇ ئەستايىدىل قېزىلىشىغا - ئېچىلىشىغا باغلىق. بىز بۇيەردە ئېنىق ھۆكۈم چىقىرىشقا قابىل بولالمىساقمۇ، نەۋائىنى ھەزرەتلىرىنىڭ خوتەن سۆيگۈسىدە پەيدا بولغانلىقىنى يۇقىرىدەك تەسەۋۋۇر قىلىشقا تامامەن قادىرمىز. گۈل بولمىسا خۇشپۇراق چېچىلماس، ئوتلۇق مۇھەببەتسىز ئەلۋەتتە ئوت ياقمۇچى مەنبىئى - پىلتىسى بولمىدۇ.

ھۆرمەتلىك ئالىم ئابدۇشۇكۇر مۇھەممەتئىمىن ئىنىڭ بۇ گۈزەل ماقالىسىدىكى كلاسسىكلارنىڭ خوتەن ھەققىدىكى تەسۋىرلىرىدە تىلغا ئېلىنغان 2-مەسىلە، «چىن»، «ماچىن» ئاتالغۇلىرى مەسىلىسىدۇر. نۇرغۇن تەتقىقاتلاردىن مەلۇمكى، تېخى يېقىنقى ئەسىرلەرگىچە «چىن»، «ماچىن» ئاتالغۇسى ناھايىتى ئېنىق ھالدا ئۇيغۇر زېمىنلىرىنى، جۈملىدىن خوتەننى كۆرسىتىپ كەلگەن. ئېنىقراق ئېيتقاندا، «چىن»، «ماچىن» ئاتالغۇلىرى خوتەننىڭ يەنە بىر ئاتىلىشىدۇر. پېشقەدەملەرنىڭ خوتەن زېمىنىدىكى قەدىمىي خارابە ئىزلىرىنى «چىن-ماچىن شەھىرى» دەپ ئاتىشىمۇ بۇ نۇقتىنى ئىسپاتلايدۇ. دېگىز قاتنىشىنىڭ تەرەققىي قىلىشى، يۇرتىمىزدىن ئۆتۈدىغان كارۋان يولىنى خارابلاشتۇرغان. كېيىنكى زامانلاردا بولسا «چىن» ئاتالغۇسىنىڭ قىسمەن ئۆزگەرگەن ھالەتتە (يەنى «چاينا» ھالىتىدە) ھازىرقى جۇڭگونى كۆرسىتىدىغانلىقى، روشەنكى 17-، 18-ئەسىرلەردىن كېيىنكى ئىشتۇر. كۆپرەك ياۋروپا تىللىرىغا مەنسۇپ بولغان «چاينا» ئاتالغۇسىمۇ «چىن» ئاتالغۇسىغا ئوخشاشلا «سېرس» (يېپەك) ئاتالغۇسىدىن ئۆزگەرگەنلىكى گۇمان قىلىنسىمۇ، لېكىن كېيىنكىسى كۆپرەك ئەرەب، پارس، تۇركىي تىللارغا مەنسۇپ بولۇپ، ئالدىنقىسى بىلەن روشەن پەرقە ئىگە. خۇلاسە قىلغاندا، «چىن»، «ماچىن» ئاتالغۇسى ئۇچرىغاندا، ئۇنى ئېنىق ھالدا خوتەن دەپ چۈشىنىش كېرەك.

3-مەسىلە، «مۇشكى خوتەن» - خوتەن ئىپارى، «خوتەن ئىپار ئاھۇسى» - خوتەن ئىپار كېسىكى توغرىسىدىكى مەسىلىدۇر. ئالدىنقى ئاتالغۇ خۇشپۇراق ماتېرىيالىغا، كېيىنكىسى بولسا خۇشپۇراق ماتېرىيالنىڭ كېلىش مەنبەسىگە تالىق. خۇشپۇراقلا ئىنتىلىش ۋە ئۇنىڭدىن ھۇزۇر ئېلىش، بەتبۇي سېسىق پۇراقتىن سەسكىنىش ۋە ئۇنىڭدىن بىزار بولۇش - ئىنسانىنىڭ تەبىئىي سەزگۈ خۇسۇسىيەتلىرىدىن بولۇپ، مۇشۇ خۇسۇسىيەت، كۆپ خىل خاس مەدەنىيەتلەر قاتارىدا ئىنسانىيەتنىڭ خۇشپۇراقچىلىق مەدەنىيىتىنىمۇ شەكىللەندۈرگەن. بۇگۈنكى ھەرخىل خۇشپۇراق ئەتىرلەر، خۇشپۇراق

---

① بۇ، زاھىرىددىن مۇھەممەد بابۇر شاھ ئەمەس ئوبۇلقاسىم بابۇرشاھ بولسا كېرەك.

ئوپا. ئەڭلىكلەر، ئەتىر سوپۇنلار ئەنە شۇ خۇشپۇراقچىلىق مەدەنىيىتىنىڭ ماددىي مەھسۇلاتلىرىدۇر. ۋەھالەنكى، ياساش، پىششىقلاش سانائىتى تەرەققىي قىلىشتىن ئىلگىرىكى دەۋرلەردە، خۇشپۇراقچىلىق مەدەنىيىتى بۇگۈنكى «فرانسىيە ئەتىرى» نى باشلانما قىلغان ياساش سانائىتى مەھسۇلاتلىرىنى ئەمەس بەلكى تەبىئىي خۇشپۇراق ماتېرىياللارنى ئۆزىگە بەلگە قىلاتتى. خۇشپۇراقچىلىق مەدەنىيىتىنىڭ ماددىي ئاساسى تەبىئىي خۇشپۇراق ماتېرىياللار ئىدى. ئەنە شۇ يىراق دەۋرلەردە، ھەتتا ياساش سانائىتى تەرەققىي قىلغان بۈگۈنكى كۈندىمۇ، خۇشپۇراق ماتېرىياللارنىڭ ئەڭ ئېسىلى، ئەڭ ئەتىۋارى، ئەڭ قىممەتلىكى يەنىلا ئىپاردۇر. يەنى كلاسسىك يازمىلاردا تىلغا ئېلىنغان «مۇشكى خوتەن» ـ خوتەن ئىپارى دېگەن نەرسىدۇر. ياساش سانائىتى تەرەققىي قىلىشتىن ئىلگىرىكى دەۋرلەردە خانىش-مەلىكىلەر، باي خوجام-خانىملار ۋە شارائىتى يار بەرگەنلەر ئۆزىدىن خۇشپۇراق تارقىتىپ تۇرۇش ۋە يات جىنسىلىقلارنى جەلپ قىلىش ئۈچۈن مۇشكى ـ ئىپارنى كىچىك خالتىلارغا سېلىپ، ئۇنى تۇمار شەكىلدە تۇگۈپ، كىيىملىرىنىڭ ئىچى تەرىپىگە قاداپ ياكى بوينىغا ئېسىپ يۈرۈشەتتى. ئېسىۋالغان ئاشۇ ئىپارلىق تۇماردىن تارالغان خۇشپۇراق ئۇلارنى تولىمۇ يېقىملىق، جەلپكار قىلىپ كۆرسىتەتتى. بۇ بۈگۈنكى ئەتىر چېچىش ئادىتىنىڭ ئىپتىدائىي باشلىنىشىدۇر.

ئەرەبچە «مىسىك»، پارسچە «مۇشك» دەپ ئاتىلىدىغان ئاشۇ ئىپار، بەدىنىدە پۇراقلىق بەز خالتىسى بولغان ئىپار كىيىكى، ئورمان كىيىكى، ئات كىيىكى قاتارلىق سۈت ئەمگۈچى ھايۋانلاردىن ئېلىنىدۇ(ئادەتتە ئىپار كىيىكىنىڭ كىندىكىدىن ئېلىنىدۇ دېيىشىدۇ). ئۇ، ئەركەك ئىپار كىيىكلەرنىڭ پۇراق خالتىسى ئىچىدىكى سۈيۇقلۇق بولۇپ، قىرىۋېلىنىپ قۇرۇتۇلسا، رەڭگى قارىغا مايىل قوڭۇر رەڭلىك ياكى سۆسۈنگە مايىل قىزغۇش تالقانغا ئايلىنىدۇ، قۇرۇتۇلغان قانغا ئوخشايدۇ، ئۆتكۈر خۇشپۇراق تارقىتىدۇ. ئىپار پۇراقچىلىق مەدەنىيىتى خام ئەشياسى بولۇپلا قالماستىن يەنە تېبابەت-دورىگەرلىكىنىڭمۇ خام ئەشياسى. ئىپارنىڭ تەبىئىيىتى ئىسسىق، كۆڭۈلنى خۇشھال قىلىش، رەئىس ئەزالار(مېڭە، يۈرەك، ئۆپكە، جىگەر) نى قۇۋۋەتلەش، سەزگۈلەرنى قوزغىتىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. ئۇيغۇر تېبابىتى دورىگەرلىكىدە يۈرەك، مېڭىنى كۈچلەندۈرگۈچى، روھنى قوزغاتقۇچى دورىلارنىڭ ھەممىسىگە ئىپار قېتىلىدۇ، يۈرەك ۋە مېڭە ئاجىزلىقى، يۈرەك قوزغىلىش، مالىخۇلىيا، ئىستېريە، دۆلىنىش، زېھنىنىڭ سۈسلاپ كېتىشى، ئۇنۇتقاقلىق، پالەچ، لەقۋا، ھۇشلۇق، تىترەمە كېسەل، تارتىشىپ قېلىش، جىنسىي ئاجىزلىق قاتارلىق كېسەللىكلەرنى داۋالاش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ.

تېبابەتچىلىك دورىلىرىدىكى ئاچچىق-قېرتاق تەمنى، سېسىق پۇراقنى يوق قىلىش ئىپارنىڭ يەنە بىر خۇسۇسىيىتى بولۇپ، ئىپارنىڭ جىلىك-جالىقىنى ئايرىشتا، كۆپىنچە ساماق سۈركەلگەن ئىنچىكە يىپنى ئىپار تالقىنى ئارىسىدىن ئۆتكۈزۈش ئۈسۈلى قوللىنىلىدۇ. ئىنچىكە يىپ ئىپار تالقىنىدىن ئۆتكۈزۈلگەندە، ئەگەر ئۇنىڭدىكى ساماقنىڭ ئاچچىق تەمى ۋە سېسىق پۇرىقى پۈتۈنلەي يوق بولسا، بۇنداق ئىپار جىلىك ئىپار ھېسابلىنىدۇ. ئەگەر ئاچچىق تەم ۋە سېسىق پۇراق يوقالمىسا جا ھېسابلىنىدۇ. تەجرىبىلىك تۈۋىلار كۆزىتىش، پۇراپ كۆرۈش ئارقىلىقمۇ ئىپارنىڭ جىلىك-جالىقىنى ئايرىيالايدۇ.

ئىپارنىڭ مەنبەسى بولغان ئىپار كىيىكى توغرىسىدا «شىنجاڭ ياۋايى ھايۋانلىرىنىڭ رەڭلىك ئاتلىسى» دېگەن كىتابتا، شىنجاڭ ئۇيغۇر تېبابەت ئالىي تېخنىكومىنىڭ دەرسلىكى ـ «ئۇيغۇر تېبابىتىدە دائىم ئىشلىتىلىدىغان دورا ئەشيالىرى ئىلمى» دا كۆرسىتىلگەن بايانلار بىرەك: بۇغىغا ئوخشايدۇ، ئەمما تېنى كىچىك، مۇڭگۈزسىز، ئېگىزلىكى تەخمىنەن 50سانتىمېتىر، تەن ئۇزۇنلۇقى 70-90سانتىمېتىر، ئېغىرلىقى 8-13كىلوگرامغىچە. . . ئەركىكىنىڭ قوزۇق چىشى تەرەققىي قىلغان بولۇپ، كالپۇكى سىرتىغا چىقىپ تۇرىدۇ، قۇلىقى ئۇزۇن، قۇيرۇقى قىسقا، قوڭۇرر ەڭلىك. . . ئەركىكىنىڭ چاتىراق قىسمىدا پۇراقلىق بەز خالتىسى بولىدۇ» دېگەنىدەك.

ئىپار كىيىكىنىڭ ياشاش ماكانى توغرىسىدا «ئاتلاس» تا: «ئالتاي ۋىلايىتىگە تارالغان» دېيىلسە، دەرسلىكتە: « مەملىكىتىمىزنىڭ شەرقىي شىمال، شىمالىي جۇڭگو، غەربىي شىمال، تىبەت، ئەنخۇي، گۈيجۇ، خۇبېي، خېنەن قاتارلىق جايلاردىن ھەمدە نېپال، بېرما، ۋىيېتنام، رۇسىيە، ھىندىستان قاتارلىق جايلاردىن چىقىدۇ» دەپ يېزىلغان. ھېچقايسى كىتابتا خوتەن ئىپار كىيىكى ۋە خوتەن ئىپارى تىلغا ئېلىنمىغان. ۋەھالەنكى، ئوتتۇرا ئەسىرلەر ۋە ئۇنىڭدىنمۇ قەدىمكى زامانلاردا ماۋرائۇننەھر، خۇراسان، ئىران، ئەرەب، رۇم ۋە ئۇنىڭدىنمۇ يىراق ئەللەرگە مەشھۇر بولغان ئىپار «مۇشكى خوتەن» (خوتەن كىيىكى) نامى بىلەن ئاتىلاتتى. ئىپار

كىيىكى بولسا« ئاھۇيى خوتەن» (خوتەن كىيىكى) نامى بىلەن مەشھۇر ئىدى. بۇلار بىزگە شۇزامان ساھىبقەلەملىرىنىڭ ئوتلۇق مىسرالىرى ئارقىلىق مەلۇم. بەلكىم ئۇ چاغلاردا «مۇشكى خوتەن» خۇددى موللامۇسا سايرامىي ھەزرەتلىرى«تارىخىي ھەمدىيە» دە: «سودىگەر ئەشرەپلەر تەرەپ-تەرەپتىن قانچە كۆپ پۇل ئەكىلىپ مال ئالسىمۇ، پۇلى تۇگەپ كەتسە كېتىدىكىن، لېكىن خوتەندە مال تۇگەپ كەتمەيدۇ» دەپ يازغىنىدەك، ھىسابسىز كۆپ بولغان بولۇشى، باھاسى ئەرزان بولغان بولۇشى، كارۋانلار تەرەپ - تەرەپكە يۆتكەپ سېتىپ تۇرغان بولۇشى مۇمكىن. بولمىسا، بۇنىڭدىن 1200يىللار بۇرۇن ياشىغان پارس مۇتەپەككۇرى شەيخ سەئدىي «بوستان» دا

«شېئىرلىرىنىڭ قىممىتىدۇر، خوتەندە،
خۇددى خوتەن ئىپارىدەك كەم باھا.»

دەپ يازارمىدى؟! ئىپارنىڭ خوتەن دىيارىدا ئاشۇنداق ئەرزان بولۇشى ئۇچۇن چوقۇم ئۇنىڭ مىقدارى كۆپ بولۇشى كېرەك. بىر تۇياق ئىپار مىيىكىدىن بىر يىلدا ئېلىنىدىغان ئىپارنىڭ مىقدارى اران 100-150گىرام ئەتراپىدا بولىدۇ. شۇنداق- لەن، كۆپ مىقداردا ئىپار ئېلىش ئۇچۇن كۆپلەپ ئىپار كىيىكى بولۇشى لازىم. قارىغاندا، شۇ زامانلاردا خوتەن جاڭگاللىرىدا، خوتەن تاغلىرىدا، خوتەن دالىلىرىدا چېپىپ يۇرگەن ئىپار كىيىكلىرى ناھايىتىمۇ كۆپ بولغاندەك قىلىدۇ. ئەپسۇسكى، ئاشۇ كۆپ ئىپار كىيىكلىرى ھازىر نەگە كەتتى؟

«نەسلى قۇرىدى» دېيىشكە ئادەمنىڭ تىلى كۆيىدۇ. لېكىن خوتەنلىكلەرنىڭ قاشتېشى، گىلەم، يىپەك قاتارىدىكى يەنە بىر ئەجگۇشتىرى ئىپارنى يىتىتۇرۇپ قويغانلىقى پاكىت. ئىپار كىيىكىنىڭ خوتەنلىكلەرنىڭ نەزىرىدىن غايىب بولغانلىقىمۇ پاكىت. بۇنى ئۇۋچىلىرىمىزنىڭ «توخۇنى ئۆلتۇرۇپ تۇخۇم ئېلىش» قا ئوخشاش ئىپار كىيىكىنى ئۆلتۇرۇپ ئىپار ئالغان قىلىقلىرى كەلتۇرۇپ چىقارغان بولۇشمۇ، ئېكولوگىيىلىك مۇھىتنىڭ ناچارلىشىشى كەلتۇرۇپ چىقارغان بولۇشمۇ مۇمكىن. قانداقلا بولمىسۇن ئىپار كىيىكىنىڭ غايىب بولۇشى ، خوتەن دىيارىدىن ئىپار چىقمايدىغان بوپقېلىشى ئادەمنى تولىمۇ ئەپسۇسلاندۇرىدۇ، ھەسرەتتە قويىدۇ. ئەمما يەنە بىر تەرەپتىن ئاشۇ غايىب بوپكېتىشكە ئادەمنىڭ ئىشەنگۈسى كەلمەيدۇ. ئاخلىسام، خوتەنگە ئەكىلىنىۋاتقان ئىپارلارنىڭ كۆپ قىسمى ھازىر تىبەت تەرەپتىن ئەكىلىنىدىكەن. دەرسلىكتىمۇ تىبەتتىن چىقىدۇ، دېيىلگەن. بۇ، تىبەت تەرەپتە ئىپار كىيىكى بارلىقىدىن بىشارەت. تىبەت تاغلىرى بىلەن خوتەن تاغلىرى تۇتاش. تىبەت تاغلىرىدا ئىپار كىيىكى بار ئىكەن، خوتەن تاغلىرىدا نېمىشقا بولمىغۇدەك؟ ياۋايى ھايۋان دېگەن دۆلەت چېگرىسى، ئاپتونوم رايون چېگرىسى دېگەننى ئېتىراپ قىلمايدۇ. تىبەت تاغلىرىدىن خوتەن تاغلىرىغا، خوتەن تاغلىرىدىن تىبەت تاغلىرىغا كىملىكسىزمۇ ئۆتۈپ كېتىۋېرىدۇ. شۇنداقكەن، دۆلەت تەرىپىدىن 2-دەرىجىلىك قوغدىلىدىغان قىممەتلىك ياۋايى ھايۋان ئىپار كىيىكىنىڭ خوتەن تاغلىرىدا بولماسلىقى ئەقىلغە سىغمايدۇ. قارىغاندا، خوتەندىن ئىپار كىيىكى ئەمەس، بەلكى خوتەنلىكلەرنىڭ ئىپار كىيىكىدىن ئىپار ئېلىش روھى ۋە ھۇنىرى غايىب بولغاندەك قىلىدۇ. راست، ئۆتۈپ كەتكەن يېرىم ئەسىر داۋامىدا، تۇگىمەس كوللېكتىپ ئەمگەك ۋە ھاشار-سەيسىلەرخوتەنلىكلەرگە ئىپار كىيىكىنى ئىزدىگۈدەك، تاغلارغا بېرىپ ئوۋ قىلغۇدەك پۇرسەت بەرمىدى. بەلكىم ئىزدىگەن بولسا، ئىپار كىيىكىنى ئۇچرىتىپ قالغان بولار ئىدى. لېكىن پۇرسەت بولمىدى. كۆڭۈل ئارامىمۇ، ھەپسىلىسىمۇ بولمىدى. ئەمدى كېچىكتۇكمۇ؟ - ناتايىن. خوتەنلىكلەر ئەمدى بولسىمۇ خوتەن ئىپار كىيىكىنى ئىزدەپ كۆرۈشى كېرەك. ئەگەر تېپىلىپ قالسا ئۇلارنى مۇھاپىزەت قىلىپ كۆپەيتىشى، ئىپار كىيىكىدىن ئىپار ئېلىشنى ئىلمىيلاشتۇرۇشى(ئۆلتۇرمەي تۇرۇپ ئىپار ئېلىش) ، خوتەن ئىپارچىلىقىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش قاتارلىق ئىشلارنى قولغا ئېلىشى كېرەك. ئەگەر نۇسرەت يۇزلىنىپ قالسا، خوتەننىڭ خوتەن قىزىل گۈلى ساقلاپ تۇرغان پۇراقچىلىق مەدەنىيىتى يەنە يېڭى ھاياتىي كۈچكە ئىگە بولىدۇ. خوتەن خۇشپۇراقلا تولىدۇ. خوتەن پۈتكۈل دۇنيانىمۇ خۇشپۇراقلا تولدۇرىدۇ.

مەرھۇم ئالىم ئابدۇشۇكۇر مۇھەممەتئىمىننىڭ بۇ گۇزەل ماقالىسىدا تىلغا ئېلىنغان، بىزنىڭ تەپسىرلەپ كۆرۈشىمىزگە ئەرزىيدىغان 4-مەسىلە «خوتەن بېشىدىن دەھشەتلىك ئېغىر كۈنلەرنى ئۆتكۈزدى» دېگەن جۇملىگە مۇجەسسەملەنگەندۇر. بۇ جۇملە ماقالىنىڭ سەل ئاخىرىغىراق كەلتۈرۈلگەن. قارىماققا باش-ئاخىرىدىكى جۇملىلەر بىلەن ماقالىنىڭ مەركىزىي ئىدىيىسى بىلەن ھېچبىر باغلىنىشى يوقتەك تۇيۇلىدۇ. ئەھالەنكى، چوڭقۇرراق ئويلاپ كۆرۈدىغان بولساق، بۇيەردىكى روشەن ئىچكى باغلىنىشنى چوڭقۇر ھېس قىلىمىز. شەرق قەلەم ساھىبلىرىنىڭ شۇنچە كۆپ تەرىپ-مەدھىيىسىگە ئېرىشكەن، «جەننەتتىن نىشان بىرىپ تۇرۇدىغان» مۇشۇ گۈزەل ماكاننىڭ تەقدىر-كەچمىشلىرى ئەلۋەتتە

ھەربىر ئوقۇرمەننى ئۆزىگە قىزىقتۇرىدۇ. بۇنىڭغا جاۋاب بېرىش كېرەك. ئالىم ئەنە شۇ« خوتەن بېشىدىن دەھشەتلىك ئېغىر كۈنلەرنى ئۆتكۈزدى» دېگەن جۈملىسى ئارقىلىق بۇنىڭغا جاۋاب بەرگەن. لېكىن ماقالىنىڭ مەقسەت-نىشانى كلاسسىك ئەدەبىياتتىكى خوتەن تەسۋىرلىرىنى كۆرسىتىش ۋە شەرھىلەشلا بولغاچقا، ئالىم قىسقىلا بىر جۈملە ئارقىلىق ئۇچۇر بېرىپ ئۆتكەن، خالاس. ئالىم خوتەن قىسمەت-كەچمىشلىرىنى شەرھىلەشنى بەلكىم كېيىنكى ماقالىلىرىغا قالدۇرغان بولۇشى مۇمكىن. ئەپسۇسكى، بىزگە مەلۇم بولغاندەك، ئالىم ئۆزى چەكسىز تەلپۈنگەن خوتەن دىيارىنى زىيارەت قىلىشقىمۇ، كۆڭلىگە پۈككەن ئاشۇ شەرھ ماقالىسىنى يېزىشقىمۇ ئۇلگۈرەلمەي ئالەمدىن كېتىپ قالدى. ئەجدادلارنىڭ ئىشىغا ئەۋلادلار ۋارىسلىق قىلىش - دۇنيانىڭ قانۇنىيىتى. خوتەننىڭ قەسمەت - كەچمىشلىرىنى شەرھىلەش - بىز كېيىنكىلەرگە قالدى. بۇيەردە بولسا، بىزنى چوڭقۇر ئويغا سالىدىغىنى ، ئالىم ئاشۇ جۈملىنى يازغاندا قايسى پاكىتلارنى نەزەردە تۇتقاندۇ، دېگەن مەسىلە.

ئالىم كۆرگەن قەدىمىي قوليازمىلار بىزنىڭ كۆرگەنلىرىمىزدىن مىڭ ھەسە كۆپ. ئالىم ئاڭلىغانلىرىمىزدىن مىڭ خوتەن ۋەقەلىرى بىزنىڭ ئاڭلىغانلىرىمىزدىن مىڭ ھەسسە ئېچىنىشلىق. بۇنى مۇئەييەنلەشتۇرۇشكە بولىدۇ. ئەگەر بىز بۇيەردە «دەھشەتلىك ئېغىر كۈن» كەلمىسىگە قانائەتلىنەرلىك ئېنىقلىما بېرەلىسەك، ئالىم نەزەردە تۇتقان پاكىتلارنىڭ ئوندىن بىرىنى بولسىمۇ كۆزئالدىمىزغا كەلتۈرەلەيمىز. لېكىن بۇيەردە ئالىم نەزىرىدىكى «دەھشەتلىك ئېغىر كۈن» بىلەن بىزنىڭ قارىشىمىزدىكى «دەھشەتلىك ئېغىر كۈن» ئوخشاش مەنىگە ئىگىمۇ؟ دېگەن سوئال ئالدىمىزنى توراپىدۇ. بىز پەرەز قىلىپ كۆرەيلى. ئالىم نەزىرىدىكى «دەھشەتلىك ئېغىر كۈن» زادى قانداق كۈنلەرنى كۆرسىتىدۇ؟

«تەبئىي ئاپەت» دېيىلىۋاتقان يەر تەۋرەش، سۇبالاسى، جۇت (قاتتىق سوغۇق) ۋە تىنجىق (قاتتىق ئىسسىق) ، يىلان-چايان ئاپىتى خوتەنده ئاساسەن يۈز بەرمەيدۇ. بۇھەقتە تارىخنامىلاردا ئۇچۇر يوق. قەدىمدىن تارتىپ ھازىرغىچە شۇنداق. تۈرك قەۋمىنىڭ ئەپسانىۋى ئەجدادلىرى، شاھىنشاھ ئالىپ ئەرتۇڭا ئەفراسىياپنىڭ ئامراق قىزى مەلىكە خاتۇنغا «تۆت ئاپەتتىن خالىي ماكان» ئىزدەپ، ئاخىرى خوتەننى تاپقانلىقى توغرىسىدىكى رىۋايەتمۇ بۇ نۇقتىنى ئىسپاتلايدۇ. خوتەنده« تەبئىي ئاپەت» نى تىلغا ئېلىشقا توغرا كەلسە، قۇم-بوران ئاپىتى بىلەن قۇرت ئاپىتىنى دېيىشكە بولار. خوتەنده ھەر يىلى ئەتىيازدا ئەرېتىن شەرقتە سوققان بوران كۆپ چىقىدۇ. يەرلىكلەر بۇنىڭ كۆچلۈكىنى« قارا بوران» ، ئاجىزراقىنى« سېرىق بوران» دەپ ئاتايدۇ. بوران چىققان كۈنلەردە گويا دۇنيا ئالۋاستىلار مالىمان كۆتۈرگەندەك جاھاننى چاڭ-توزان قاپلايدۇ، قۇملار كۆچىدۇ. بەزى چەت-ياقىلاردا ئېتىزلارنى قۇم بېسىپ كېتىدۇ. بىرقانچە يۈز، بىرقانچە مىڭ مو يەرنىڭ زىرائىتى نابۇت بولىدۇ. «تەبئىي ئاپەت » ئەنە شۇنچىلىك، لېكىن بۇ ئومۇمىي ئاپەت دەرىجىسىگە كۆتۈرۈلەلمەيدۇ. جانغا، مالغا زامىن بولىدىغان ئىش كەم كۆرۈلىدۇ. لېكىن بوران ئاپىتى تامامەن ئالدىنى ئالغىلى بولمىدىغان ئىش. خوتەنلىكلەر قەدىمدىن تارتىپ جىرىم سېلىپ، ئورمان بىنا قىلىش ئارقىلىق بوراننىڭ كۈچىنى ئاجىزلاشتۇرۇپ كەلگەن. شۇڭا «قۇم-بوران ئاپىتى» ئومۇمىيۈزلۈك، ئېغىر ئاپەتكە ئايلىنالمىغان. بۇ ھازىرمۇ شۇنداق.

يېقىنقى يىللاردىن بېرى« قۇرت ئاپىتى» يۈز بېرىدىغان بولدى. ھەرىيلى ئەتىياز بىلەن ياز ئارىلىقىدا سان-ساناقسىز ئالا قۇرت ۋە گەزلىمە قۇرت دەل-دەرەخلەرگە يامىشىپ، ئۇلارنىڭ ياپراقلىرىنى يەپ، دەرەخلەرنى يالىڭاچلاپ قويىدىغان بولدى. بۇنى« قۇرت ئاپىتى» دەپ ئاتىدۇق. لېكىن تېخى ھازىرغىچە شۇ سەۋەبتىن دەل-دەرەخلەر قۇرۇپ تۈگىگىنى يوق. قۇرتلارمۇ دەرەخلەردىن چۈشۈپ زىرائەتلەرگە، ئادەم ۋە چارۋىلارغا چاڭ سالغىنى يوق. يۇقىرىقى ئىككى ئىش گەرچە خوتەنلىكلەرگە نۇرغۇن ئاۋارىچىلىق ۋە قولايسىزلىقلارنى كەلتۈرسىمۇ، لېكىن ئۇلارنى «دەھشەتلىك ئېغىر كۈن» كەلمىسى بىلەن سۇپەتلەش تېخى بالدۇرلۇق قىلىدۇ. شۇبھىسىزكى، ئالىم« دەھشەتلىك ئېغىر كۈن» سۆزىنى تىلغا ئالغاندا پاكىت سۈپىتىده بۇلارنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرمىگەن. ئۇنداقتا، ئۇ زادى قايسى پاكىتنى نەزەردە تۇتتى؟

ھىدايەتتىن چەتنەش (توغرا يولدىن چىقىپ كېتىش) ، ھىدايەتنى قوغدىيالماسلىق - « دەھشەتلىك ئېغىر كۈن» گە مۇپتىلا بولۇشنىڭ باشلىنىشى. تەربىيە - پەرۋىشسىز قىلىش، ، نادانلىق پاتقىقىغا پېتىش، جاھالەتتە تۇرۇپمۇ ئۇنى ھېس قىلالماسلىق - دەھشەتلىك ئېغىر كۈننىڭ ۋايىغا يېتىش جەريانى. ماددىي مەنپەئەت ۋە مەنىشەت ئۈچۈن ۋىجدانىنى سېتىش، ھەسەت، ئىتتىپاقسىزلىق، تەپرىقىچىلىق، بىر-بىرىگە ئورا كولاش، ئۆزلۈكىنى ئۇنتۇش، يامانغا يانتايىاق بولۇش - « دەھشەتلىك ئېغىر كۈن» نى ئېغىرلاشتۇرۇۋېتىدىغان قۇرام تاش. قۇللۇق،

قارامليق، بوزەك قىلمىنىش، مەجبۇرلىنىش، ئات-ئىشەك ئورندا ئىشلىتىلىش، يوقسۇزلۇق، نامراتلىق - «دەھشەتلىك ئېغىر كۈن» نىڭ سىرتقا ئاشكارىلىنىشى. ئالىم «دەھشەتلىك ئېغىر كۈن» كەلىمىسىنى تىلغا ئالغاندا، ئەنە شۇلارنى نەزەردە تۇتتىمۇ؟

بىز ھەممىمىز بىر رايون، بىر قەۋم، بىر خەلقنىڭ كەچمىشلىرىنى كۆز ئالدىمىزغا كەلتۈرۈشتە، تولاراق تارىخىي ۋەقەلەرنى ئاساس قىلىشقا ئادەتلەنگەن. بەلكىم مەرھۇم ئالىممۇ ھەممىمىزگە ئوخشاشلا تارىخىي ۋەقەلەرنى نەزەردە تۇتقاندۇ. خوتەن تارىخىي ۋەقەلەر تولا يۇزبەرگەن ماكان. خۇددى «ئۆزىنىڭ دەردى تولا» دېگەندەك تولا دەرد تارتقان جاي. خوتەنده ئىككى قېتىم بىردىندىن چىقىپ يەنەبىر دىنغا كىرىشكە ، دىنىي ئېتىقادنى ئۆزگەرتىشكە زورلاش ۋەقەسى يۇز بەرگەن. بۇنىڭ ئەڭ دەھشەتلىكى «كۇچلۇكخان پاجىئەسى» . مىلادىنىڭ 1215-يىلى قاراقىتان شاھىنشاھى نورخانىنىڭ كۈيئوغلى ، نايمان شاھزادىسى كۇچلۇك خوتەننى ئىشغال قىلىپ، خوتەنلىكلەرنى ئىسلامدىن ھېنىپ بۇددىغا ئېتىقاد قىلىشقا زورلايدۇ. مەسچىت ـ خانىقالارنى چاقىدۇ ۋە تاقايدۇ، كىتابلارنى كۆيدۈرىدۇ. ھەربىر ئائىلىگە لەشكەر ئورۇنلاشتۇرۇپ نامаз ئۆتەشنى، روزا تۇتۇشنى توسىدۇ. ياغلىق ئارتىشنى، سەللە يوگەشنى چەكلەيدۇ. ھېيت-بايرام ئۆتكۈزۈشكە يول قويمايدۇ. خەلق بولسا، ئېتىقادىنى ئۆزگەرتىشنى خالىمايدۇ. ھەددىدىن ئاشقان ياۋۇز كۇچلۇكخان قانلىق قىلىچىنى ئىشقا سېلىپ ئەللامە ئالائىددىن مۇھەممەد خوتەنىي باشچىلىقىدىكى 3000دىن ئارتۇق موللا-ئۆلىمانى چاپىدۇ. قانلار دەريا بولۇپ ئاقىدۇ. . .

دىنىي ئېتىقادتىن يېنىشقا زورلاش - مەنئۇيەتكە، كۆڭۈلگە، غۇرۇرغا، ۋىجدانغا قىلىنغان ۋەھشىيانە تاجاۋۇزچىلىق بولۇپ، زۇلۇملارنىڭ ئەڭ ئېغىرىدۇر. ئالىم «دەھشەتلىك ئېغىر كۈن» كەلىمىسىنى تىلغا ئالغاندا، بەلكىم ئەنە شۇ سارالىق سەركەردە - كۇچلۇك پەيدا قىلغان پاجىئەنى نەزەردە تۇتقان بولۇشى مۇمكىن.

خوتەنده تالاي-تالاي يىللار يوشۇرۇن بۇلاڭچىلىق، ئىككى قېتىم ئاشكارا بۇلاڭچىلىق يۇز بەرگەن. ئاشكارا بۇلاڭچىلىقنىڭ 1-قېتىملىقىنى مىرزا ئاباباكرى سادىر قىلغان. ئۇ، خوتەنلىكلەرنىڭ ساندۇق - قازناقلىرىنى ئاختۇرۇپ بارلىق ئالتۇن-كۈمۈش، جاۋاھىراتلىرىنى بۇلاڭ-تالاڭ قىلغان. بۇنىڭغىمۇ قانائەت قىلماي خوتەندىكى بارلىق قەدىمىي ئاراھىلارنى ، مازار-قەبرىلەرنى بىرمۇبىر كولىتىپ ئالتۇن ئىزدىگەن. ئاشكارا بۇلاڭچىلىقنىڭ 2-قېتىملىقىنى گومېنداڭنىڭ ماخۇسەن باشچىلىقىدىكى 36-دۆنزىيىسى 1934-يىلى يازدىن 1936-يىلى كۈزگىچە بولغان ئارىلىقتا قىلدى. ئۇلار ئالتۇن-كۈمۈشنىلا ئەمەس بەلكى پىچان-سامانغىچە بولغان ھەممە نەرسىنى بۇلاپ-تالىدى. ئۆيلەردە كۆك توپىدىن باشقا ھېچنەرسە قالدۇرمىدى. ئۇلار خوتەنده تۇرغان ئۇچ يىل جەريانىدا خەلق ئاچ-يالىڭاچلىقتا زار-زار قاقشىغان، تۇرمۇش كەچۈرۈشكە، جان ساقلاشقا ئامالسىز قالغان.

ھەر ئىككى قېتىملىق ئاشكارا بۇلاڭچىلىقتا ئۇرۇپ - چېقىش ۋاستە قىلىنغان بولۇپ، قان-ياش دەريا بولۇپ ئاققان، مىڭلىغان -ئونمىڭلىغان ئەزىز ئوغلانلار خارۇ-زارلىقتا ئۆلۈپ كەتكەن.

ئالىم «دەھشەتلىك ئېغىر كۈن» كەلىمىسىنى تىلغا ئالغاندا، ئاشۇ ئاشكارا بۇلاڭچىلىقلارنى، بىز تىلغا ئالمىغان يوشۇرۇن بۇلاڭچىلىقلارنى نەزەردە تۇتقان بولۇشى مۇمكىن. . .

خوتەن تارىختا باشقا يۇرتلار دۇچار بولمىغان ئېغىر ئالۋاڭ-سېلىقلارنى تۆلەشكە مەجبۇر بولغان يۇرت. يۇقىرىدا تىلغا ئالغان «يوشۇرۇن بۇلاڭچىلىق» دېگىنىمىز ئاشۇ. ئۇ، «باج-سېلىق» دەپمۇ ئاتىلىدۇ. يوشۇرۇن بۇلاڭچىلىقنىڭ ئەڭ ئېغىرى، مانجۇلار قۇرغان چىڭ سۇلالىسى مۇشۇ يۇرتنى تەسەررۇپىغا ئالغان دەسلەپكى چاغلاردا بولۇپ ئۆتكەن. «مانتۇ كۆرمىگەن دېۋانە قاسقانغا دۇم چۇشۇپتۇ» دېگەندەك، ئاشۇ ئۇزۇن چاچلىق چېرىكلەر خوتەننىڭ ئالاھىدە مەھسۇلاتلىرىغا دۇم چۇشكەن. «قاشتېشى سېلىقى» ، «ئالتۇن-كۈمۈش سېلىقى ، «زىلچا-گىلەم سېلىقى» ، «شايى-دۇردۇن سېلىقى» ، «ئۇلا، كەكلىك، بۆدۇنە سېلىقى» ، «ياڭاق، ئۇزۇم سېلىقى» . . . ۋاي-ۋۇي، ئۇ چاغدىكى سېلىقلارنى ساناپ تۇگىتىش مۇمكىن ئەمەس! خەلق شۇنداق خانۇۋەيران بولغانكى، دەريا-ئېقىنلاردا، تاغ-جىرالاردا قاشتېشى، ئالتۇن، ئولا، كەكلىك ئىزدەشكە مەجبۇر بولغانلارنىڭ تاپانلىرى تىلىم-تىلىم تىلىنىپ، ئىسسىق قانلار شۇرقىراپ ئاققان. تالاي جەسەتلەر كۆمۈكسىز قالغان. گىلەم توقۇيدىغان دەستىگاھ، شايى-دۇردۇن توقۇيدىغان دەستىگاھلارنىڭ ئالدىدىكى بىچارە قىزلار تولا مۇكچىيىپ ئولتۇرۇپ دوك بوپقالغان. زۇلۇم-زۇلمەت ھەددىدىن ئاشقان. ئاخىرى چىدىمىغان خەلق بەھرامبەگ باشچىلىقىدا قولىغا تاياق-توقماق، پالتا-چوماقلارنى ئېلىپ ئەركىنلىك ئۈچۈن جان پىدا قىلىشقا مەجبۇر بولغان.

يۈرۈڭقاش، قاراقاش دەريالىرىدا يەنە سۇ كەمەس قانلار ئاققان. . .

كېيىنكى ئالۋاڭ-سېلىقلار ئۈزۈن چاچلىق چېرىكلەر يېڭى كەلگەن چاغدىكىدىن قېلىشمىدى. خوتەنلىكلەر نىياز ھېكىمبەگ دەۋرىدە، جىن شۇرىن دەۋرىدە، شېڭ شىسەي دەۋرىدە، گومىنداڭ دەۋرىدە نېمىلەرنى تۆلىمىدى باج-سېلىققا؟ ! ھەممە نېمىسىنى تۆلىدى. تۆلەۋېرىپ بۆزچى ئىشتانسىز، شايى-كەتلەس توقۇغۇچىلار كۆينەكسىز، كۆنچى-موزدۇز ئۆتۈكسىز، گىلەم-زىلچا توقۇغۇچىلار پالاس-بورد-سىز، دېھقان ئاشلىقسىز، چارۋىچى گۆش-ياغسىز، سودىگەر پۇل-تەڭگىسىز قالدى. ئاھۇ-زار پەلەكنى قاپلىدى. كۆزلەردىن ياش ئەمەس قان-زەرداپ ئاقتى.

ئالىم« دەھشەتلىك ئېغىر كۈن» كەلىمىسىنى تىلغا ئالغاندا، بەلكىم ئاشۇ تۆگىمەس ئالۋاڭ-سىلىق-لارنى، ئالۋاڭ-سېلىقلارنى تۆلەپ بولالماي قاقسەنەم بوپكەتكەن بىچارە خوتەنلىكلەرنىڭ ئېچىنىشلىق ھالىتىنى نەزەردە تۇتقان بولۇشى مۇمكىن. . .

خوتەن ۋە خوتەنلىكلەر تارىختا ئىككى قېتىم ئالدىنىش - گوللىنىشقا دۇچ كەلدى. كىچىك بالىنى پەپلەپ گوللىغان -ئالدىغانلىغان، پۈتۈنسۈرۈك بىر يۈرتنى گوللىغان-ئالدىغانلىق كىم كۆرگەن بۇدۇنيادا؟ گوللاش - ئالداش كاززاپلىق. گوللىنىش-ئالدىنىش - نادانلىق. ئالدانغان كىشى ئەقىدىسىگە يىغلايدۇ. يۇم-يۇم، زەردايتەك ئاچچىق كۆز ياش تۆكۈپ يىغلايدۇ. خوتەنلىكلەر ئالدامچىلارنىڭ ئالدام خالتىسىغا چۈشمىدى، ئەمما ئاشۇ ئالدانمىغانلىقى، گول بولمىغانلىقى ئۈچۈن ئېغىر بەدەللەرنى تۆلىدى.

بىرىنچى قېتىمقى ئالدامچىلىق ئافاق خوجا دەۋرىدە، ئافاق خوجىنىڭ خوجىسى غالدان« بىر پۇلنى ئىككى پۇل ھېسابىدا خەجلەيسىلەر» دەپ يارلىق چۈشۈرگەنلىكتىن يۈز بەردى. خوتەنلىكلەر ئۇنىمىدى. يەنى گوللانمىدى. «بىرنى بىر دەيمىز» دەپ چىڭ تۇردى. نەتىجىدە يۈرت كاتتىلىرىدىن 41 بەگ بېشىدىن ئايرىلدى. . .

ئەقىل-ھۇشلۇق ئادەمنى ئالدىنىشقا مەجبۇرلاشتىنمۇ ئارتۇق زۇلۇم بولامدۇ؟ ئادەم ئۈچۈن بىلىپ تۇرۇپ يالغانچىلىقنى راست، ئاقنى قارا دېيىشتىنمۇ ئارتۇق بىچارىلىك بولامدۇ؟ بۇنىڭدىنمۇ ئارتۇق ئېغىر كۈن بولامدۇ؟

ئالىم« دەھشەتلىك ئېغىر كۈن» كەلىمىسىنى تىلغا ئالغاندا، بەلكىم ئاشۇ ئالدامچىلىقلارنى، ئالداشلارنى، گوللاشلارنى، يالغان لاپلارنى نەزەردە تۇتقان بولۇشى مۇمكىن.

خوتەنلىكلەر ئاشقا يۈرتلارغا كۆچىمايدىغان بىر ئالاھىدىلىكى، خوتەن دېيارىدا مازار-گۆرىستان تولا. يۈرت مازارلىرىدىن ئاشقا تاغ-دالىلاردا، چۆل-جاڭگال-لاردىمۇ مازار تولا. كىچىككىنە خوتەن شەھىرىدىمۇ تاكى 1970-يىللارغىچە «گەسكىرى مازار» ، «لىچىن ئاتا مازىرى» ، «ھەزىرىتان مازىرى» ، «مۇساپىرلار قەبرىستانلىقى» ، «جالاپ مازار» ، «توغراق مازار» ، «ئالتۇنلۇق مازىرى» ، «شەمس تەبرىزىم مازىرى» . . . قاتارلىق 15 تىن ئارتۇق مازار - قەبرىستانلىق بولغانلىقى ھېلىمۇ پېشقەدەملەرنىڭ ئىسىدە. . . ئاسارئەتىقە، كوناخارابە ھېسابىدا قېزىلغان بەزى مازار-قەبرىستانلىقلاردىن جەسەتلەرنىڭ ئۇچ - تۆت قەۋەت دەپىن قىلىنغانلىقى، بەزى ئوننەچچە كۆادىرات مېتىرلىق ئورەكلەرگە نەچچە يۈز ئادەمنىڭ كوللېكتىپ دەپنە قىلىنغانلىقى مەلۇم بولغان. بۇ، قىرغىنچىلىقنىڭ پاكىتى. خوتەننىڭ تارىخنامىلاردا «شەھىدانە خوتەن» دەپ ئاتىلىشىمۇ شۇنىڭدىن. يىراقنى قويۇپ، يېقىنقى پاكىتلارغا نەزەر سالايلى.

موللا مۇسا سايرامي ھەزرەتلىرى« تارىخي ھەمىدىيە» دە، بەدۆلەت - ياقۇببەگنىڭ خوتەنده قىزىل تونىنى بىر كىيگەنچە، 40 مىڭ ئادەمنىڭ بېشى كېسىلگەندىن كېيىن ئاندىن خۇماردىن چىقىپ قىزىل تونىنى سالغانلىقى خاتىرىلەنگەن. 40 مىڭ ئادەم! 40 مىڭ جەسەت! ئويلىسا تەنلەر شۇركىنىپ، چاچلار تىك بوپكېتىدۇ. كۆزنى يۇمۇۋالساڭ قان دەريا سىنى كۆرىسەن. نېمىدېگەن شورپىشانە خەلق بۇ؟

ماخۇسەن خوتەنلىك تەۋەككۇل دېگەن ئۇچ مىڭ نوپۇسلۇق كىچىك بىر يېزىسىدا، ئىككى كۈندە 209 ئادەمنىڭ، قاراڭغۇ تاغدىكى بىر كەنتتىلا 130 ئادەمنىڭ بېشىنى كەسكەن. ئۇچ يىل ئىچىدە خوتەن دېيارىدا ئۆلتۈرۈلگەن ئادەم ئون مىڭدىن ئاشىدۇ. ئۆلتۈرۈش، قىيناش ئۇسۇلى مىسلىسىز ئېچىنىشلىق.

شېڭ شىسەي تۇتۇپ كەتكەن، ئىز-دېرەكسىز يوقالغان- يەنى تىرىك كۆمۈۋېتىلگەن يۈرت كاتتىلىرى قانچە؟ گومىنداڭ ئۆلتۈرگەن بەرنا يىگىتلەرچۇ؟

بۇلار مەڭگۈ يېشىلمەس ئېچىنىشلىق سىر!

مۇشۇ قىرغىنچىلىقلار، سوئال-سوراقسىز بىگۇناھ ئۆلتۈرۈشلەر، چېپىشلاردىنمۇ دەھشەتلىك ئىش بارمۇ دۇنيادا؟ ئالىم« دەھشەتلىك ئېغىر كۈنلەر» كەلىمىسىنى تىلغا جاقىلغاندا بەلكىم ئاشۇ قىرغىنچىلىقلارنى نەزەرگە ئالغان بولۇشى مۇمكىن.

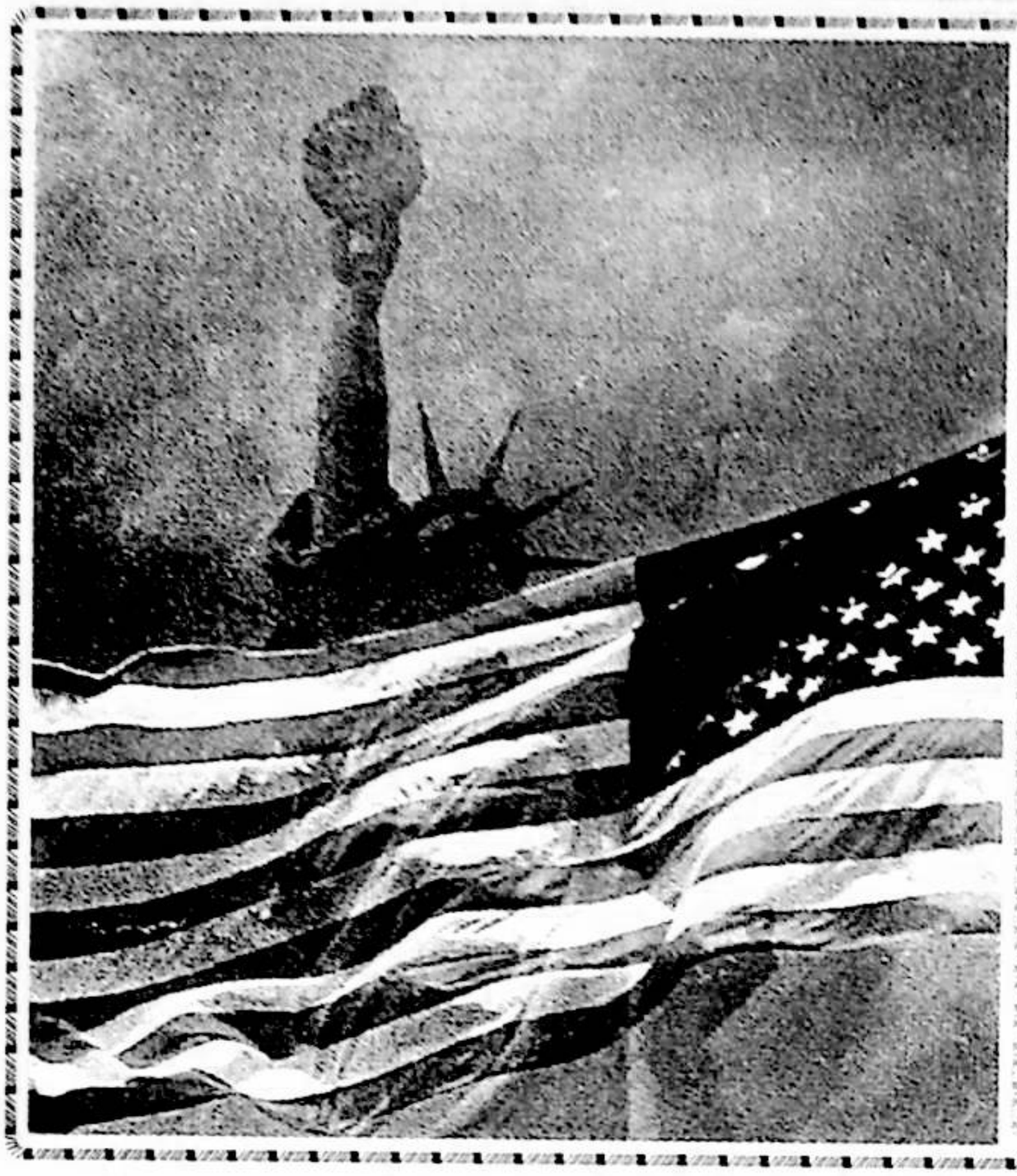
بىزقىسقاسەھىپىلىرىمىزدە « ئاپەتلىك يىللار» دا بولۇپ ئۆتكەن مىسلى كۆرۈلمىگەن تۇنۇن

قىلىشلارنى، تاياق-توقماقلاشلارنى، ھەيدەپ-قوغلاش-لارنى، تۆھمەت-بوھتانلارنى، تىل-ئاھانەتلەرنى، يەكلەش-كەمسىتىشلەرنى تىلغا ئالمىدۇق ۋە يەنە تۆگمەس ھاشار-ئىغىر ئەمگەكلەرنى، قوللارنىڭ قاپىرىپ قاناشلىرىنى، بىئەجەل ئۆلۈپ كېتىشلەرنى قەلەمگە ئالمىدۇق. بەلكىم ئالىم «دەھشەتلىك ئىغىر كۇن» كەلمىسىنى تىلغا ئالغاندا، بىز توختالمىغان ئاشۇ زۇلۇم-غۇربەتلەرنى نەزەردە تۇتقان بولۇشى مۇمكىن...

قانداقلا بولمىسۇن، ئالمىنىڭ ئاشۇ «خوتەن بېشىدىن دەھشەتلىك ئىغىر كۇنلەرنى ئۆتكۇزدى» دېگەن جۇملىسى ھەرگىزمۇ مۇنداقلا دەپ قويغان ئاساسسىز - پاكىتسىز گەپ ئەمەس. بىز گەرچە ئالمىنىڭ قايسى پاكىتلارنى نەزەردە تۇتقانلىقىغا ئېنىق ھۆكۇم قىلالمىساقمۇ، ئەمما ئۇنىڭ پاكىتسىز ھۆكۇم چىقارمايدىغان خىسلىتىگە ئاساسەن، ئۇنىڭ خوتەنلىك تارىخىي كەچمىشلىرىدىن تولۇق خەۋەردارلىقىغا ئاساسەن، ئاشۇنداق دېيەلەيمىز. بەلكى ئالىم ئۆزىگىلا ئايان بولغان، بىز ئادەتتىكى ئادەملەر بىلمەيدىغان پاكىتلارغىمۇ ئاساسلانغان بولۇشى مۇمكىن. ئىشقىلىپ ئۇنىڭ «خوتەن بېشىدىن دەھشەتلىك ئىغىر كۇنلەرنى ئۆتكۇزدى» دەپ ھۆكۇم چىقىرىشتا يېتەرلىك ئاساسقا ئىگە ئىكەنلىكى ئېنىق.

بىز يۇقىرىدا ئالمىنىڭ ماقالىسىدىكى بىرقانچە مەسىلىگە توختىلىپ ئۆتتۇق. ئەمدى ئالىم ماقالىسىدا قەيت قىلغان كلاسسىكلارنىڭ خوتەن ھەققىدىكى ئوتلۇق، گۇزەل، ئاشقانە تەسۋىرلىرىگە قايتا نەزەر ئاغدۇرۇشىمىز كېرەك. روشەنكى، «خوتەن بېشىدىن دەھشەتلىك ئىغىر كۇنلەرنى ئۆتكۇزگەن» لىكىگە قارىماي يەنىلا گۇزەللىكىنى، سۇبات-مەتانىتىنى، باي-باياشاتلىقىنى، جەلپكارلىقىنى ساقلاپ قالغان يۇرت. ئۇنىڭ ئېسىل تەبىئىتى، گۇزەل رۇخسارى، ئىسسىق باغرى، مېھرىلىك قوينى، ئوتلۇق كۆزلىرى، سۇنماس جاسارىتى، قايتماس ئىرادىسى، غەيرەت-جاسارىتى زامان سىتەملىرىنىڭ قۇم-بورانلىرىدا كۆمۈلۈپ قالغىنى يوق. بىراق زامانلاردا قانداق بولسا، ھازىرمۇ شۇنداق. ئۇ، مەڭگۈلۈك ھاياتىي كۇچكە ئىگە. قۇم-بورانلار ئۇنى يۇتۇپ كېتەلمىگەندەك، ئۇ ھېلىمۇ 18ياشلىق گۇزەل قىزدەك كۇلۇمسىرەپ تۇرىدۇ. 18ياشلىق بەرنا يىگىتتەك، دۇلدۇل-تۇلپار-دەك چاپچىپ تۇرىدۇ. يۇرۇكىڭاش ۋە قاراقاشنىڭ ئاۋغۇستتىكى دولقۇنلىرىدەك ئوخچۇپ تۇرىدۇ... ئۆزگە يۇرت قەلەم ساھىبلىرىنىڭ خوتەن مەدھىيىسىگە ئېچىشى، باشتا قەيت قىلىپ ئۆتكىنىمىزدەك، ئەقلىنىڭ، ئەقلىي بىلىشنىڭ، پاكىتقا ھۆرمەت قىلىشنىڭ مەھسۇلى بولۇپ، جىمجىت تۇن قوينىدا يىراقلاردىن ئاڭلانغان ساداەك گۇزەلدۇر. ئۆزىيۇرت ئوغلانلىرى بولسا، ئەقلىنىڭ-مۇ، ئۆزلۇك تۇيغۇسىنىڭمۇ تەسىرىدە بۇ گۇزەل يۇرتنى توختاۋسىز كۇيلەپ كەلمەكتە. يىراق زامانلاردىن نەۋبتىنى، ئابدۇرېھىم نىزارىينى، مۇھەممەد سىددىق زەلىلىينى، موللا بىلالنى، ئەھمەدشاھ قاراقاشنى خوتەن كۇيچى-بۇلبۇلى سۇپىتىدە كۆز ئالدىمىزغا كەلتۇرۇشكە بولىدۇ. زامانىمىزدا بولسا، خوتەن ھەققىدە ئوتلۇق غەزەللەرنى تەقدىم ئەتكەنلەر ساناقسىز. نىمشېھىد ئەرمىيائەلى دامولا سايرامي خوتەن مەدھىيىسىدە داستانلار، غەزەللەر يازدى. ئابدۇرېھىم ئۆتكۇر ئەپەندىم خوتەن قاشتېشىنى تەڭداشسىز گۇزەللىك سىمۋولى سۇپىتىدە نەسرىي كۇيگە قاتتى. تېيىپجان ئېلىيېف بولسا «بۇ قەيەر؟ - بۇ خوتەن» دەپ لال-ھەيرانلىقىنى ئىپادىلىدى. ئابدۇشۇكۇر مۇھەممەتئىمىن بولسا، خوتەن تۇپرىقىنى ئۇپەلمىگەنلىكىگە ئەپسۇس چېكىپ ئاشۇ گۇزەل ماقالىسىنى يازدى. ئىمىن تۇرسۇن ئەپەندىمنىڭ خوتەن تەسىراتى بولسا ھەممىنىڭكىدىن چوڭقۇر. يەنە كىملەر يازمىدى؟ ھەممە ساھىبقەلەملەر يېزىۋاتىدۇ، ھەممە بۇلبۇللار كۇيلەۋاتىدۇ، ئەمما خوتەن مەدھىيىسى گويا مەڭگۇ كولاپ تۇگەتكىلى بولمايدىغان خوتەن ئالتۇنىدەك، مەڭگۇ تېرىپ تۇگەتكىلى بولمايدىغان خوتەن قاشتېشىدەك، مەڭگۇ توقۇپ تۇگەتكىلى بولمايدىغان خوتەن يىپەك-مەشۇتلەر-دەك تېخى ئاياغلىشىدىغاندەك ئەمەس. ھاياتلىق كارۋىنى مەڭگۇ توختىمىغاندەك، ساھىبقەلەملەرنىڭ، شاھىي شۇئەرالارنىڭ خوتەن مەدھىيىسىنى ۋايىغا يەتكۇزۇشكە ئۇرۇنۇشلىرىمۇ مەڭگۇ توختايدىغاندەك ئەمەس. ئۇ مەڭگۇ توختىمايدۇ. يۇرۇكىڭاش، قاراقاش قۇرۇپ ئېقىشتىن توختىسا توختايدۇكى، خوتەن مەدھىيىسى توختىمايدۇ. بىز ھەممىمىز خوتەن مەدھىيىسى ئۇچۇن قەلەم تەۋرىتەيلى.

2003-يىل 12-مارت، شەھرى خوتەن(M2)

ئامېرىكىنىڭ

دۇنيامەسىلىسىنى

ھەل قىلىشتىكى

ۋاقىت جەدۋىلى

تەرجىمانىدىن ئىلاۋە:

خې شىن ئەپەندى زامانىمىزدىكى داڭلىق نەزەريېچى، ئەدىب، ئىقتىسادشۇناس، تارىخشۇناس ھەمدە خەلقئارا داڭلىق ئېقىم مەسىلىلىرى تەھلىلچىسى، ئىستراتېگىيە مەسىلىلىرى ئوبزورچىسى. ئۇ 1949-يىلى 23-دېكابىردا جېجياڭدا تۇغۇلغان. بەش يېشىدا ياپونىيەگە كۆچۈپ بېرىپ ئولتۇراقلاشقان. ياش ۋاقتىدا دېھقان، ئىشچى، ئوقۇتقۇچى بولغان. 1979-يىلى مەركىزىي مالىيە پۇل مۇئامىلە ئىنستىتۇتىنىڭ ئوقۇتقۇچىسى بولغان. 1980-يىلى جۇڭگو ئىجتىمائىي پەنلەر ئاكادېمىيىسىگە يۆتكىلىپ، يازىدىغۇچى، تەتقىقاتچى، كاندىدات تەتقىقاتچى، تەتقىقاتچى بولغان. جۇڭگو يازغۇچىلار جەمئىيىتىنىڭ ئەزاسى، شەرق گۇزەل سەنئەت ئىلمىي جەمئىيىتىنىڭ ھەيئىتى، مەملىكەتلىك سىياسىي كېڭەشنىڭ ئەزاسى. ھازىر مەملىكەتلىك سىياسىي كېڭەشتە تەتقىقات بىلەن شۇغۇللىنىدۇ.

خې شىن ئەپەندىنىڭ ھازىرغىچە ئېلان قىلىنغان كىتابلىرىدىن: «خې شىن: سىياسىي - ئىقتىساد توغرىسىدا»، «شەرقنىڭ قايتا گۈللىنىشى»، «ئەسىر ھارپىسىدىكى جۇڭگو ۋە دۇنيا - خې شىننىڭ چەت ئەل مۇخبىرلىرى بىلەن ئۇتكۇزگەن سۆھبىتى»، «ئىلاھلارنىڭ مەنبىئى»، «سەنئەت ھادىسىسىنىڭ مەدەنىي، ئىجتىمائىي بايانلىرى»، «خې شىن ئەسەرلىرى»، «ئەجدىھا توغرىسىدا»، «جۇڭگو مەدەنىيەت تارىخى توغرىسىدا»، «مۇھەببەت ۋە قەھرىمان»، «ئەجدىھا - رىۋايەت ۋە ئەسلى قىياپەت»، «جۇڭخۇانىڭ قايتا گۈللىنىشى ۋەدۇنيانىڭ قايتا گۈللىنىشى»، «قايتا ئويلىنىش ۋە خىرىس»، «كرىزىس ۋە قايتا ئويلىنىش» قاتارلىقلار بار.

2003-يىلى 1-يانۋاردا «ئېقىم مەسىلىلىرى» نەشرىياتى《时事出版社》تەرىپىدىن خې شىن ئەپەندىنىڭ يېڭى كىتابى «يەرشارى ئىستراتېگىيە مەسىلىلىرى ھەققىدە يېڭى كۆزقاراش» 《全球战略问题新观察》ISBN7-80009-739-0/D.314 ناملىق كىتابى نەشر قىلىندى. ئاپتور كىتابتا يېڭىچە تەپەككۇر ۋە نۇقتىئىنەزەرلەر ئارقىلىق ئۆزىنىڭ دۇنيانىڭ كەلگۈسىگە بولغان قاراشلىرىنى ئوتتۇرىغا قويغان. بولۇپمۇ «11-سېنتەبىر ۋەقەسى» نىڭ ئالدى-كەينىدىكى مۇرەككەپ خەلقئارا ۋەزىيەت، پەلەستىن - ئىسرائىلىيە مەسىلىسى، پارس قولتۇقى ئۇرۇشى، تەيۋەن مەسىلىسى، ئىككى كورىيە مۇناسىۋىتى... قاتارلىق بىر قاتار دىققەت مەركىزى مەسىلىلىرى توغرىسىدىكى كۆز قاراشلىرىنى سىستېمىلىق بايان قىلغان. بۇ ساندا ئالىمنىڭ

ئەكىرىلگەن دۇنيا

ھەزكۇر كىتابىدىن «ئامېرىكىنىڭ دۇنيا مەسلىسىنى ھەل قىلىشتىكى ۋاقىت جەدۋىلى» قىسمىنى تاللاپ تەرجىمە قىلىپ ئوقۇرمەنلەرنىڭ نەزىرىگە سۇندۇق.

* * *

2002-يىلى مارتتا مەملىكەتلىك «ئىككىنچى يىغىن» (مەملىكەتلىك 9-نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى ۋە سىياسىي كېڭەشنىڭ ئومۇمىي يىغىنى) مەزگىلىدە بىر مۇخبىر خې شىننى زىيارەت قىلدى. ئۇلارنىڭ سوئال - جاۋابى تۆۋەندىكىچە:

مۇخبىر: خې شىن ئەپەندى، ئاڭلىسام، سىز: «ئامېرىكىنىڭ دۇنيا مەسلىسىنى ھەل قىلىشدا بىر ۋاقىت جەدۋىلى بار» دېگەن گەپنى قىلغانمىكەنسىز؟

خې شىن: شۇنداق.

مۇخبىر: سىزنىڭ قارىشىڭىز قانداق؟

خې‌شىن: مېنىڭچە، ئامېرىكىنىڭ نۆۋەتتە ئافغانىستانغا قاراتقان ۋە كەلگۈسىدە ئىراققا قارىتىدىغان ئۇرۇشى، پەقەت ئامېرىكىنىڭ دۇنيانىڭ ۋاقىت جەدۋىلىنى قايتىدىن تۈزۈپ چىقىشىدىكى تۇنجى قەدەم.

مۇخبىر: ئىككىنچى قەدەمچۇ؟

خې‌شىن: پۈتكۈل دۇنياغا مەلۇمكى، ئامېرىكا ۋە ئەنگلىيەنىڭ ئىسلام دۇنياسىغا يۈكسەك ئېتىبار بىلەن قارىشى، رايون ئىستراتېگىيىسى نۇقتىسىدىن قارىغاندا، چوڭقۇر ئەھمىيەتكە ئىگە. بولۇپمۇ نېفىت سىياسىيسى بىلەن مۇناسىۋەتلىك. ئۇنىڭدىن كېيىن ئۇنىڭ زەربە بېرىش نىشانى شەرقي ئاسىيادىكى بۇددا دىنىي رايونلىرى بولۇپمۇ چاۋشيەن ۋە جۇڭگو بولىدۇ. ئامېرىكىنىڭ چاۋشيەن مەسىلىسىگە پەۋقۇلئاددە كۆڭۈل بۆلۈشىدىكى سەۋەب شۇكى، چاۋشيەن تەيۋەنگە ئوخشاشلا جۇڭگوغا قاراپ تۇرغان ئىستراتېگىيىلىك ئالدىنقى سەپ رايونى.

مۇخبىر: لېكىن رەئىس جۇمھۇر بۇش ئاشكارا نۇتۇقلىرىدا جۇڭگونى «دوستىمىزمۇ، دۇشمىنىمىزمۇ ئەمەس» دېگەنىدى...

خې شىن: بۇ دېگەن بىر دېپلوماتىيە ئىبارىسى. شۇنىڭغا دىققەت قىلىش كېرەككى، رەئىس جۇمھۇر بۇش «11-سېنتەبىر ۋەقەسى» دىن كېيىن ئېنىق قىلىپ: «ئومۇمەن ئامېرىكىنىڭ دوستى بولمىغانلارنىڭ ھەممىسى ئامېرىكىنىڭ دۇشمىنى» دېدى. مەن، ئامېرىكىنىڭ جۇڭگوغا نىسبەتەن قىسقا مۇددەتلىك تەسەللىي بېرىش سىياسىتى، ئۇزاق مۇددەتلىك ئۆزگەرمەس تۇپ ئىستراتېگىيىلىك نىشانى بار، دەپ قارايمەن. بۇ، جۇڭگونىڭ كۈچىيىپ كېتىشىنى چەكلەش، دېگەنلىك. كىلىنتون دەۋرىدە، ئۇچرىشىش خاراكتېرلىك چەكلەش سىياسىتىنى قوللانغانىدى. يەنى يۇمشاق چەكلەش ئىدى. بۇش دەۋرىگە كەلگەندە، سىياسەت قاتتىق چەكلەش يەنى قورال كۈچى ئارقىلىق چەكلەشكە ئۆزگەرگەندەك قىلىدۇ.

مۇخبىر: جۇڭگودىن كېيىنچۇ؟

خې شىن: ئۇندىن كېيىن نۆۋەت رۇسىيىگە كېلىدۇ. مېنىڭچە رۇسىيە فېدېراتسىيىسىگە قارىتىدىغان ئىستراتېگىيىدە ئامېرىكىنىڭ كۆڭلىدە سان بار، يەنە يېتەم قالدۇرۇش، دۇنيادىن ئايرىۋېتىش، ئاجىزلاشتۇرۇش، پارچىلىۋېتىش، ئاخىرىدا ئۇنى يوقىتىۋېتىش. رۇسىيىنىڭ ئامېرىكىغا قانداق سىياسەت قوللىنىشىدىن قەتئىينەزەر، ئامېرىكا بۇ مەقسەتكە يەتمەي قويمايدۇ. لېكىن ۋاقىت جەدۋىلىدە رۇسىيە مەسىلىسى جۇڭگو مەسىلىسىنىڭ ئارقىسىدا تۇرىدۇ.

مۇخبىر: بۇ دۆلەتلەرنىڭ مەسىلىسىنى ھەل قىلىپ بولغاندىن كېيىن جاھان تىنچ بولامدۇ؟

خې شىن: ئەگەر يۇقىرىدىكى مەقسەتكە ئوڭۇشلۇق يېتەلىسە، زىددىيەتنى، ئۆزىگە ئۇزۇندىن بۇيان ئالا كۆڭۈللۈك قىلىۋاتقان تۇتۇرۇقسىز ئىتتىپاقداشلىرىغا، يەنى فرانسىيە، گېرمانىيە، ياپونىيەگە بۇرايدۇ.

مۇخبىر: ئامېرىكا بۇندىن كېيىن ئىتتىپاقداشلىرىنى كېرەك قىلماسمۇ؟

خې شىن: ئامېرىكىنىڭ نەزىرىدىكى ھەقىقىي ئىتتىپاقداشلاردىن پەقەت ئىككىسىلا بار، يەنە ئەنگلىيە بىلەن ئىسرائىلىيە، باشقا ئاتالمىش ئىتتىپاقداشلار ناھايىتى بىر غالچا ياكى ۋاقتىنچە پايدىلىنىدىغان قورال، خالاس. رەئىس جۇمھۇر بۇشنىڭ نۆۋەتتىكى ئامېرىكىنىڭ دۇشمىنى توغرىلىق چىقارغان ئېنىقلىمىسىغا دىققەت قىلىڭ: ئامېرىكىغا تەھدىت ئەكېلىدىغان، كەڭ كۆلەملىك قىرغۇچى قورالالارغا ئىگە بولغان ھەم ئىگە بولۇش مەقسىتىدە بولۇۋاتقان ھەرقانداق دۆلەت - ئامېرىكىنىڭ دۇشمىنى. بۇ ئېنىقلىمىنىڭ يوشۇرۇن مەنىسى شۇكى: پەقەت ئامېرىكىلا كەڭ كۆلەملىك قىرغۇچى قورالالارغا ئىگە بولسا بولىدۇ. ئۇنىڭدىن باشقا، قىرغۇچى قورالالارغا ئىگە بولغان ھەم ئىگە بولۇش مەقسىتىدە بولۇۋاتقان ھەرقانداق دۆلەت مەيلى ئۇ ھازىرقى دۇشمىنى ياكى دوستى بولۇشىدىن قەتئىينەزەر، ھەممىسى ئامېرىكىغا يوشۇرۇن تەھدىت ئەكېلىدىغان دۆلەتلەر. قارىغاندا، ئامېرىكا

كەلگۈسىدە دۇنيانى چىن شىخۋاڭچە سورايدىغان گۇمانلىشايدۇ.

مۇخبىر: چىن شىخۋاڭ؟

خې‌شىن: مىلادىدىن بۇرۇنقى 221-يىلى چىن شىخۋاڭ بۈيرۇق چۈشۈرۈپ خەلق ئارىسىدىكى قورالالار بىلەن قورال ياسىغىلى بولمايدىغان مېتاللارنى كۆيدۈرگۈزۈۋەتكەن. ئەمەلىيەتتە چىن شىخۋاڭمۇ تېررورىزمغا قارشى تۇرۇشنىڭ بايراقدارى ئىدى. تېررورچىلارنىڭ ھۇجۇمىدىن ساقلىنىش ئۈچۈن چىن شىخۋاڭ ئالتە بەگلىكنى ئىستىلا قىلغاندىن كېيىن، «ئالەمدىكى قورال - ياراقلارنى شەنياڭغا يىغىپ ئېرىتىپ، داڭقان ياساش» قا بۇيرۇق بەرگەن ھەم «12 ئالتۇن ئادەم» قۇيدۇرۇپ چىققان.

مۇخبىر: سىز ئادەمنىڭ قورقۇنچقا سالمىدىغان كەلگۈسى مەنزىرىنى سۈرەتلەپ بەردىڭىز. ئۇنداقتا، كەلگۈسىدە يادرو ئۇرۇشىنىڭ يۈز بېرىش ئېھتىمالى بارمۇ؟

خې شىن: مەن 1991-يىلى ئامېرىكىلىق كېلەچەكشۇناس ئالۋىن توفلېر بىلەن قىلغان سۆھبىتىمدە، 21-ئەسىردە يادرو ئۇرۇشى يۈز بېرىشى مۇمكىن، دېگەن پەرەزنى ئوتتۇرىغا قويغانىدىم. يېقىنقى بىرنەچچە يىل مابەينىدە كىشىلەرنى دۇنيا يادرو ئۇرۇشىغا بارغانچە يېقىنلاپ كېتىۋاتىدۇ، دەپ ئاگاھلاندۇرۇپ تۇرۇۋاتىمەن. يېقىندا ئامېرىكا دۆلەت مۇداپىئەمىنىستىرلىكى يادرو ئارقىلىق زەربە بېرىشكە ئائىت مەخپىيەتلىكنى ئاشكارىلىدى. بۇ، يەرشارى بويىچە دىققەت مەركىزىدىكى تېما بوپقالدى. لېكىن ماڭا نىسبەتەن ئانچە يېڭى نەرسە ئەمەس. 21-مارت (2002-يىلى) رەئىس جۇمھۇر بۇش ئاقسارايدا چاقىرىلغان ئاخبارات يىغىنىدا ئامېرىكىنىڭ يېڭىچە يادرو سىياسىتىنى قوللىنىدىغانلىقىنى جاكارلىدى. ئۇ ئېنىق قىلىپ: ھەرقانداق دۆلەتكە، ئۇنىڭدا يادرو قورالى بار-يوق بولۇشىدىن قەتئىينەزەر، يادرو ھۇجۇمى قوزغاش «ئامېرىكىنىڭ زۆرۈر تاللاشلىرىدىن بىرى». گەرچە (ئامېرىكا دۆلەت ئىشلىرى كاتىبى) پوۋېل كېيىنچە بۇ نۇقتىنى ئىنكار قىلغان بولسىمۇ، لېكىن بۇ ئامېرىكا ھۆكۈمرانلار قاتلىمىنىڭ ئىچكى قىسمىدىكى تاكتىكا خاراكتېرلىك بىر مۇنازىرە، خالاس. ئامېرىكىنىڭ يېقىنقى يىللاردىن بۇيان قوللانغان ئارمىيىنى ئۇمۇمىيۈزلۈك تەرتىپكە سېلىپ، ئۇرۇشقا تەييارلىق قىلىش سىياسىتىدىن قارىغاندا، ئامېرىكىنىڭ ئۆزى مۇڭاپىق دەپ قارىغان ۋاقىت ۋە ئورۇندا، ھەرقانداق رەقىبىگە تۇيۇقسىز يادرو ھۇجۇمى قوزغىشى، ھەرگىزمۇ تەسەۋۋۇرغا سىغمايدىغان رىۋايەت ئەمەس.

مۇخبىر: سىزنىڭچە، ئامېرىكىنىڭ يادرو ئۇرۇشىغا تەييارلىق قىلىشىدىن مەقسىتى نېمە؟ پۈتكۈل دۇنياغا ھۆكۈمرانلىق قىلىشمۇ؟

خې‌شىن: ياق. مېنىڭچە، ئامېرىكا 19-ئەسىردىكى كونائىمپېرىيالىزم دۆلەتلىرىدىن ئوخشىمايدۇ. ئۇنىڭ ھەرگىزمۇ ھازىرقىدەك بىر دۇنياغا ھۆكۈمران بولۇش ئويى يوق. ئەگەر1995-يىلى ئامېرىكىنىڭ سان-فرانسىسكو فىلمېنتېر (Filmenter) دا ئېچىلغان «يەرشارى سەرخىللار يىغىنى» نىڭ روھى بويىچە بولغاندا، ئامېرىكىنىڭ غايىسىدىكى ئەتىكى دۇنيا، ھازىرقى دۇنيا نوپۇسىنىڭ%20 تىلا بولغان دۇنيادىن ئىبارەت.

2002-يىل 20-مارت

ئادەم قورقىتىدىغان بولمىغۇرگەپ: بىرئۇلۇش سەرخىللار بىلەن تۆتئۇلۇش مۇتىھەملەرنىڭ ئۇرۇشى

مۇخبىر: ئالدىنقى قېتىم سىز، فىلمېنتېردا ئېچىلغان يىغىنىنى تىلغا ئالغانىدىڭىز. بۇ يىغىن توغرىلىق ئاخبارات ۋاستىلىرى ھېچنەرسە دېمىدىغۇ؟

خې شىن: بۇ ئىنتايىن مۇھىم بولغان بىر قېتىملىق يىغىن بولسىمۇ، لېكىن مەتبۇئاتلاردا بۇنىڭغا ئائىت ھېچنەرسە ئۇچراتمىدۇق. سەۋەبى: ئۇنىڭ پەۋقۇلئاددە مەخپىي يىغىن بولغانلىقىدا. ئاڭلاشلارغا قارىغاندا، پەقەت ئالاھىدە تەكلىپ قىلىنغان ئۇچ نەپەر مۇخبىر يىغىن مۇزاكىرىسىنى سىرتتىن ئاڭلاشقا رۇخسەت قىلىنىپتۇ. شۇڭا ئادەتتىكى ئاخبارات ۋاستىلىرى يىغىنغا ئائىت ئىچكى خەۋەرلەردىن قىلچە خەۋەرسىز.

مۇخبىر: ئۆزىڭىز بىلىدىغان ئەھۋاللار توغرىلىق سۆزلەپ باقسىڭىز؟

خې شىن: 1995-يىلى 27-سېنتەبىردىن 1-ئۆكتەبىرگىچە، ئامېرىكا پۇل چىقارغان گورباچېف فوندى جەمئىيىتى كىچىك جۇرجى بۇش، تونى بلايىر، ساچىر خانىم، برژىنىسكي، بېل‌گايتس، . قاتارلىق دۇنياغا مەشھۇر بولغان 500نەپەر مۇھىم سىياسىيئون، ئالمىنى يىغىپ سان-فرانسىسكونىڭ فىلمېنتېر مېھمانخانىسىدا يۇقىرى قاتلاملىق يۇمۇلاق ئۈستەل يىغىنى چاقىردى ھەم يەرشارىلىشىش ۋە ئىنسانىيەتنى قانداق ھالەتتە 21-ئەسىرگە يېتەكلەش مەسىلىسىنى مۇزاكىرە قىلدى. يىغىن مۇنداق دەپ قارىدى: ئىنسانىيەت تارىخىدىكى يېڭى دەۋر يېتىپ

كەلدى. بۇ دەۋر غەيرىي سانائەت مەدەنىيىتى دەۋرى بولىدۇ. سانائەت دەۋرى بىلەن ئۇنىڭ كەڭ كۆلەمدىكى پاراۋانلىق تۈزۈمى بىرلىشىپ، ئىقتىساد تارىخىدىكى قىسقا دەۋرىگە ئايلىنىپ، مەۋجۇد بولۇشتىن قالىدۇ. ياۋروپاچە پاراۋانلىق كاپىتالىزمىنىڭ ۋاقتى ئۆتتى.

مۇخبىر: كىشىلەر خېلى بۇرۇنلا ئاخبارات ۋاستىلىرىدىن «كېيىنكى سانائەت دەۋرى» توغرىلىق ئاڭلىغانىدى؟

خې شىن: شۇنداق. ئەگەر سىز سان-فرانسىسكو يىغىنىنى ئوبدان تەتقىق قىلىپ كۆرسىڭىز، «يېڭىچە مەدەنىيەت»، «كېيىنكى سانائەت» دېگەن ئاتالغۇلارنىڭ ھەقىقىي مەنىسىنى ئاڭقرالايسىز.

مۇخبىر: يىغىن مۇشۇلار توغرىلىق ئېنىق چۈشەنچە بەردىمۇ؟

خې شىن: سان-فرانسىسكو يىغىنىنىڭ ئىشتىراكچىلىرى كەلگۈسىنى ئاددىيلاشتۇرۇپ، 20نىڭ 80گە نىسبىتى ۋە سۈتكە تايىنىپ ياشاش دېگەن يېڭى ئاتالغۇ بىلەن چۈشەندۈردى.

مۇخبىر: بۇنىڭ مەنىسى نېمە؟

خې شىن: يىغىن ئىشتىراكچىلىرىنىڭ ئاشكارىلىشىچە، يىغىنغا قاتناشقان سەرخىللار مۇنداق دەپ قارايدىكەن: 21-ئەسىردە يەرشارى نوپۇسىنىڭ 20%تىگە تايىنىپلا ئىقتىسادنىڭ گۈللىنىشىگە كاپالەتلىك قىلغىلى بولىدۇ. شۇڭا، نۆۋەتتە، پۈتكۈل دۇنيادىكى قىممەتنى ئاساسەن ئىنسانىيەتنىڭ بەشتىن بىرى يارانقان. باشقىچە قىلىپ ئېيتقاندا، قالغان 80%ياكى بەشتىن تۆت نوپۇس يېڭى قىممەت يارىتالمايدىغان يارامسىزلار، «تېخنىكۇپ ئەمگەك كۈچى»ھېچنەرسىگە يارىمايدۇ». شۇڭا ئۇلار يەرشارىدىكى 20%نوپۇسلا ياشاشقا، پۇل تېپىشقا ۋە ئىستېمال قىلىشقا ھوقۇقلۇق، دەپ قارىغان.

مۇخبىر: ئۇنداقتا باشقا ئادەملەرچۇ؟

خې شىن: يىغىنغا قاتناشقان سەرخىللارنىڭ قارىشىچە، ئىنسانىيەتنىڭ قېپقالغان 80%نوپۇسى ئەخلەت نوپۇسقا تەۋە بولۇپ، ئۇلار قىممەت يارىتىدىغان 20%نوپۇسقا نىسبەتەن زور ئاۋارىچىلىق ئىكەن ھەم بىخەتەرلىك مەسىلىسى پەيدا قىلىدىكەن. بۇ ئەخلەت ئاھالە ئاساسەن تەرەققىي قىلىۋاتقان دۆلەت ۋە رايونلارغا تارالغان بولۇپ، بۇ ئاھالە «مۇتىھەم دۆلەتلەر» نى پەيدا قىلىدىغان مەنبەگە ئايلىنىپ قاپتۇ. «مۇتىھەم دۆلەتلەر» ئەگەر كەڭ كۆلەملىك قىرغۇچى قورالالارغا ئىگە بولۇۋالسا، يەرشارى سەرخىللىرىغا قارشى تۇرۇدىغان «رەزىللىك ئوق مەركىزى» گە ئايلىنىپ كېتىدىكەن.

مۇخبىر: ئۇنداقتا، بۇ مەسىلە قانداق ھەل قىلىنىدىكەن؟

خې شىن: يىغىن مەسىلىنى ھەل قىلىدىغان ئىككى خىل لايىھىنى ئوتتۇرىغا قويغان. بىرى، بىرژىنىسكىي ئوتتۇرىغا قويغان «سوت بېرىپ بېقىش» سىياسىتى. يەنى: ئاشۇ يارىماس ھەم نامرات ئادەمنى ئەخلەتلەر بىلەن كارى بولماي، ئۇلارنى يەرشارى مەدەنىي تۈرمۇشنىڭ ئاساسى ئېقىمى بىلەن ئۇچراشتۇرماي، 20%سەرخىللارنىڭ ئىستېمالىدىن ئېشىپ قالغان تاشلاندۇقلارنى ئۇلارنىڭ جان بېقىشى ئۈچۈن تاشلاپ بېرىش. مانا بۇ «سوت بېرىپ بېقىش» سىياسىتى. برژىنىسكىي مۇنداق دەيدۇ: ئىنسانىيەتنىڭ كەلگۈسى بەشتىن بىرقىسىملارنىڭ جەمئىيىتى. بۇ جەمئىيەتتە قالغان بەشتىن تۆت قىسىم نوپۇس مەدەنىي جەمئىيەتتىن چېكىنىپ چىقىشى ھەم باشقىلار بەرگەن سوتكە تايىنىپ جان بېقىشى زۆرۈر.

مۇخبىر: ئەگەر 80%ئاھالە بۇ لايىھىنى قوبۇل كۆرمىسە ياكى بەشتىن بىر قىسىم سەرخىللار ئاشۇ كېرەكسىز بەشتىن تۆت قىسىم ئادەمنى ئەخلەتلەرگە سوت بەرمىسچۇ؟

خې شىن: ئۇنداقتا، ئىككىنچى لايىھە ئوتتۇرىغا چىقىدۇ. يەنى «يۇقىرى تېخنىكا» غا تايىنىپ ئۇلار ئاستا-ئاستا يوقىتىلىدۇ. ئالاھىدە رۇخسەت بىلەن يىغىنغا قاتناشقان گېرمانىيە «ئەينەك» ھەپتىلىك ژۇرنىلىنىڭ مۇخبىرى ھانس پېتىر مارتىن بۇ يىغىننى سۆرەتلەپ مۇنداق دەيدۇ: كەلگۈسىدىكى يەرشارىدا ھەربىر ئادەمنىڭ ئالدىغا قويۇلغان مەسىلە، سەن يەرشارى زىيانپەتنىڭ ئىشتىراكچىسىمۇ ياكى يېيىلىپ ئېشىپ قالغان ئەخلەتمۇ؟ دېگەن مەسىلە.

مۇخبىر: ئۇنداقتا بەك قورقۇنچلۇق بولغۇدەك، راست شۇنداق بولارمۇ؟

خې شىن: بىر دۆلەتنىڭ سىياسىتىنى چۈشىنىش ئۈچۈن ئالدى بىلەن شۇ دۆلەتنىڭ رېئاللىق بىلەن كەلگۈسىگە قانداق نەزەر بىلەن قارايدىغانلىقىغا دىققەت قىلىش كېرەك. چۈنكى سىياسەتنىڭ مەقسىتى ئادەتتە مۇنداق ئىككى خىل بولىدۇ: بىرى، رېئاللىقتىكى مەسىلە ۋە خىرىسلارغا تاقابىل تۇرۇش، يەنە بىرى، رېئاللىق ئۆزى يېتىشكە تەقەززا بولۇۋاتقان كەلگۈسى نىشانىنى سۆرەتلەپ بېرىش ھەمدە شۇنىڭغا يېتەكلەش. ئىككىنچىسى ماھىيەتتە يىراق مەزگىللىك سىياسەت يەنى دۆلەتنىڭ كەلگۈسى ئىستراتېگىيىسى. بۇ قېتىملىق يىغىننىڭ مۇھىملىقى دەل مۇشۇ يەردە.

مۇخبىر: زامانىمىز كىشىلىرىنىڭ دائىم «كېيىنكى زامانىۋىلىشىش»، «كېيىنكى سانائەت مەدەنىيىتى»، «يەرشارىلىشىش» دېگەنلەر توغرىلىق پاراڭلاشقانلىقىنى ئاڭلىغان. لېكىن ئۇلار سىز

تەسۋىرلىگەن چوڭقۇر قاتلاملىق مەنانى ئويلاشمىغاندەك قىلىدۇ.

خې شىن: 200يىل مابەينىدە گەنگلىيە ۋە ئامېرىكىنىڭ سەرخىللىرى ئۆچ خىل پەلسەپىۋى ئىدىيىنىڭ تەسىرىگە ئۇچراپ كەلدى: بىرى، مالتوسىزم، ئۇ، يەرشارىدىكى بايلىق ۋە مۇھىت كۇنسايىن كۆپەيمۇاتقان نوپۇسنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالمايدۇ، دەپ قارايدۇ؛ ئىككىنچىسى، ئىنسانىيەتكە تەدبىقلانغان دارۋىنىزم. ئۇ، تەبىئەتنىڭ قانۇنىيىتى بويىچە ئەلالىرى تاللىنىپ، ناچارلىرى شاللىنىدۇ، كۇچلۇكلەر ئاجىزلارنى يەيدۇ، دېگەننى تەشەببۇس قىلىدۇ. ئۇچىنچىسى، نېتزې كۆككە كۆتۈرگەن «ئالاھىدە ئادەملەر» - «ھايۋانلار جامائەسى» (سۇپەتسىز ئىرقا) گە جەڭ ئېلان قىلىدىغان سەرخىللىرىم. شۇ ۋەجدىن بۇ قېتىملىق يىغىنغا قاتناشقان سەرخىللار مۇنداق دەپ قارىغان: ھازىر يەرشارى كۆتۈرۈپ يۇرۇۋاتقان كېرەكسىز ۋە سۇپەتسىز ئادەملەر بەك كۆپەيىپ كەتتى. نۆۋەتتە دۇچ كەلگەن يەرشارى خاراكتېرلىك ئېكولوگىيە ۋە قايتا پەيدا بولمايدىغان ئېنېرگىيە مەسىلىسىنى نوپۇس كرىزىسىنى تېخىمۇ جىددىيلەشتۈرۈۋەتتى. شۇڭا چوقۇم ئۇرۇش ۋە ۋابا (خىمىيىلىك قورال) دىن پايدىلىنىپ ئۇلارنى يوقىتىۋېتىش كېرەك (يېڭى مالتوسىزم). دۇنيادىكى بايلىقلارنى %20 سۇپەتلىك ئاھالە ۋە مۇنەۋۋەر مەدەنىيەت يارىتىش ئىقتىدارى بولمىغان ئاشۇ ھايۋانلار جامائەسىنى يوق قىلىۋېتىش ۋە شاللىۋېتىش كېرەك (يېڭى نېتزىيىزم). شۇنىڭغا دىققەت قىلىش كېرەككى، «پاكىز» يادرو تېخنىكىسى، ئىرسىيەت-گېن قورالى تېخنىكىسى ۋە خىمىيىلىك قورال تېخنىكىسى ئوبيېكتىپ جەھەتتىن بۇ نىشاننى ئەملگە ئاشۇرۇشنى يۇقىرى تېخنىكىلىق ۋاستە بىلەن تەمىنلىدى. يەنى ھازىر بىر قەدەر «ئىنسانپەرۋەرلىك» يولى بىلەنمۇ، قان چىقارماي تۇرۇپ (ئوسۇپتسىن جازا لاگېرىدەك جەسەتلەرنى كۆيدۇرمەيمۇ) سۇپەتسىز نوپۇس ۋە مەدەنىيەتنى يوقىتىۋېتىپ تېكنىكا، كىشىلەر ئامېرىكىنىڭ نېمە ئۈچۈن كەڭ كۆلەملىك قىرغۇچى قورالارغا ئىگە بولغان ھەرقانداق دۆلەتكە ئىنتايىن سەزگۈرلۈك بىلەن قارايدىغانلىقىنى ھەم ئۆزىنىڭ ھە دەپ تەنقىداتنى تېزلىتىپ، يېڭى قورالارنى ياساۋاتقانلىقىنىڭ تېگىگە يېتەلەيدۇ.

نېتزې مۇنداق دېگەن: مېنىڭ تەبىئىيىتىمدىن قارىغاندا مەن بىر ئۇرۇشخۇمار، ھۇجۇم قىلىش مېنىڭ تۇغما تەبىئىيىتىم. باشقىلار بىلەن دۇشمەنلىشىش ماڭا تۇغما (نېتزې: «ھوقۇق ئىرادىسى» 18-بەت). بۇش تەختكە چىققاندىن كېيىن دۇنياغا قۇلاققا ياقمايدىغان چىرقىراق ئاۋاز بىلەن خىرىس قىلدى. بەزىلەر بۇنى (بىرقۇتۇپىزم) دېسە، يەنە بەزىلەر «سوقۇشقاق پادىچى» (بۇش تېكاستا تۇغۇلغان، تېكاسلىقلارنىڭ لەقمى پادىچى. - ت) دېيىشتى. ئەمەلىيەتتە بۇنداق دېيىشلەرنىڭ ھەممىسى مۇۋاپىق ئەمەس. بۇشىزم ئەمەلىيەتتە نېتزېيىزم.

مۇخبىر: نېتزې پەلسەپىسى يېقىنقى يىللاردىن بېرى ئېلىمىزدىمۇ مودا بولۇۋاتىدىغۇ؟

خې شىن: ئېلىمىزدىكى بەزى سەرخىللار ھامان چەت ئەلنىڭ نەرسىلىرىنى شاتۇتىغا ئوخشاش دوراشقا ئامراق، لېكىن ئۇلار شاتۇتىلا بولالايدۇ، خالاس. شاتۇتى گەپ قىلالىغان بىلەن ئۆزىنىڭ نېمە دەۋاتقانلىقىنى چۈشەنمەيدۇ. «ئالاھىدە ئادەملەر زېمىنغا چۈشۈپ ھايۋانلار دۇنياسىنى يوق قىلىدۇ»، «زەئىپ ئىرقنى تۈپ يىلتىزىدىن يوق قىلىۋېتىش كېرەك» - بۇ، نېتزې 1889-يىلى يازغان «ھوقۇق ئىرادىسى» دېگەن ئەسىرىدە چىقارغان چاقىرىق. مېنىڭچە، شاللىنىپ كەتكەن سۇپەتسىز ئىرق ۋە نوپۇسنىڭ قورال كۈچى بىلەن مەدەنىيىتىنىڭ بىرىكمە تەرەققىياتى، بەلكىم 21-ئەسىردە ئىنسانىيەت ئەڭ ئاخىرىدا دۇچ كېلىدىغان شەپقەتسىز ھايات-ماماتلىق رېئاللىقى بوپقېلىشى مۇمكىن. ئامىتابا، بۇ پەرەزلەر پېقىر خې شىننىڭ قەغەز يۈزىدىكى غەلىتە قىياسلىرى بوپقالسىكەن، ئىلاھىم.

ئىبراھىم ئەمەت تەرجىمىسى (M1)

كومىيۇتېر مەشغۇلاتىدا: ماشىنىست ۋە بەتچى رىسالەت مۇھەممەت
بۇ سانىنىڭ تېخرىداكتورى ۋە مەسئۇل كوررېكتورى: قۇربان مامۇت

يەنە سۇ قانۇن ئۇچۇن

ھەق گەپ قىلايلى

بۇلتۇر 12-ئاپرېلدا «مەجبۇرىيەت مائارىپى قانۇنى» نىڭ ئېلان قىلىنغانلىقىغا توپتوغرا 15 يىل بولغانىدى. شۇ كۈنى كەچتە مەلۇم بىر تېلېۋىزىيە ئىستانسىسى تەنتەنىلىك ناخشا-ئۇسسۇل كونسېرتلىرىنى خەۋەر قىلىپ كۆرسىتىۋېتىپتۇ. شۇنداقلا قارىسام، «مەجبۇرىيەت مائارىپىنى ئومۇملاشتۇرۇشنىڭ ئۇلۇغ نەتىجىلىرى» گە بېغىشلانغان مەدھىيىلەر ئىكەن. شۇ چاغدا «غۇرۇرلۇق ئاچچىقىم كەلدى». بەزى ئادەملەر «مەجبۇرىيەت مائارىپى» توغرىسىدا تۇپ-نېگىزلىك ساۋاتىنىڭ ماھىيىتىنى يوشۇرۇپ، قاراپ تۇرۇپ ئەمگەلمەستىن يالغان گەپ قىلغانلىقىنى ئازدەپ، يەنە تېخى ئىزا تارتماستىن ماختىنىپ مەدھىيە ئوقۇشۇۋاتىسىپ لەنەت! شۇ خىيال بىلەن قەلەمنى قولۇمغا ئالدىم-دە، شۇ «ئاچچىقىم» دا «دۆلەت قانۇنى ئۇچۇن ھەق گەپ قىلايلى» دېگەن ماقالىنى يازدىم. شۇ ماقالىدا: «مەجبۇرىيەت مائارىپى» دېگەن سۆزدىكى «مەجبۇرىيەت» دېگەن سۆز ئاساسەن ھۆكۈمەتنىڭ مەجبۇرىيىتى؛ بۇنىڭ سالمىقى «مەجبۇرىيەت مائارىپى قانۇنى» نىڭ «10-ماددىسى» دىكى «ئوقۇش خىراجىتى ئېلىنمايدۇ» دېگەن بەلگىلىمە ئەمەلىيلەشتۇرۇلمىسە قانۇنغا خىلاپلىق قىلغانلىق بولۇدىغانلىقىدا ئىپادىلىنىدۇ. دېمەك، ھازىرقى «مەجبۇرىيەت

داۋامى 36-بەتتە

مائارىپى» يالغان، ھەرقايسى يەرلەردىكى مەكتەپلەر، ھۆكۈمەتلەر قانۇنغا خىلاپلىق قىلىۋاتىدۇ.

دېمەك يەملەپ قويغان قەغەز پەردىنى يىرتماق تەس، بۇنى ئوبدان بىلىمەن. جۇڭگودا ئەھۋال شۇنداق غەلىتە. ئەمەلىي ئەھۋال ۋە ئەمەلىيەت دۆلەتنىڭ ئۆزى ئېلان قىلغان نەزەريىدىن، قانۇندىن تولا بەك چەتنەپ كېتىپ سەت بىر ئىشقا ئايلىنىپ قالسا، شۇ ئىش توغرىسىدا ئېغىز ئېچىشقا چورتلا يول قويۇلمايدۇ. ئېغىز ئېچىشقا يول قويۇلمايدۇ، دەيدىغان ئېنىق بىر بەلگىلىمە بولمىسىمۇ، لېكىن تۈزۈمنىڭ «ئۆز كېسىلىنى يوشۇرۇپ داۋالىتىشتىن قېچىش خۇسۇسىيىتى» قالتىس ئاپتوماتلىشىپ كەتتى. نېمىلەرتوغرىسىدا «ئېغىز ئېچىش مۇمكىن»، نېمىلەر توغرىسىدا «ئېغىز ئېچىش مۇمكىن ئەمەس» لىكىنى يالغۇز ھەربىر مۇھەررلا ئوبدان بىلىپ قالماستىن، ئادەتتىكى ئادەملەرمۇ خېلى بەكلا ھۆكۈم قىلالايدىغان بوپقالدى. دېرىزىگە پەردە قىلىپ يەملەپ قويغان بىرمۇنچە بىرنېمىلەر قەغەزدەك كۆرۈنسىمۇ، ئەمەلىيەتتە قاتتىق تۆمۈر پەردە. شۇڭا جۇڭگونىڭ قانۇن-نىزاملىرىنى تەشۋىق قىلىدىغان بۇ ماقالەمنى ئېلان قىلىشقا كىممۇ جۈرئەت قىلالار، دەپ ناھايىتى بېشىم قاتتى. تەۋەككۈل قىلىپ كۆرەي دېگەن نىيەتكە كەلدىم. بۇ ماقالەم كېسەلنىڭ ئۇۋۇسىنى تاپتى، ئەگەر بىرەر ژۇرنال ياكى سەھىپىنى مۇشۇ ماقالىنى ئېلان قىلغانلىقى سەۋەبى بىلەن پېچەتلىۋېتىدىغان ئىش بولسا، ھەقىقەتەن ئادالەتسىزلىك قىلغان بولىدۇ، دەپ ئويلاپ نەچچە ئون نۇسخا كۆچۈرۈپ چوڭ-چوڭ گېزىتلەرگە،

ماڭارىپ. قانۇن تۈزۈم ساھەسىدىكى، فېلىيەتون تۈرىدىكى گېزىت. ژۇرناللارغا تەلەي سىناپ كەۋەتتىم، ماقالە كەۋەتىش قائىدىلىرىگىمۇ قاراپ تۇرمىدىم.

چوڭ گېزىتلەردىن، ماڭارىپ ساھەسىدىكى گېزىت. ژۇرناللاردىن ھېچقانداق سادا چىقمىدى. بەختىمگە يارىشا «فېلىيەتونلار گېزىتى» نىڭ 4. ماي سانىدا ھېرىنچى بەتنىڭ تۆردە بېسىلىپ چىقىپتۇ. گېزىتنى كۆرۈپلا «ئوھ!» دېدىم. ئۇنى. بۇنى يېزىپ تۇرۇدىغان مەندەك ئادەمنىڭ مۇشۇنداق بىر ماقالىسىنىڭ ئېلان قىلىنغانلىقىدىن مەمنۇن بولدۇم. «جاھاندا شاھمەردان بولمىسا شاكىچىك خوجا بوپتۇ» دېگەن گەپ مانا مۇشۇ. دە!

ماقالە ئېلان قىلىنغاندىن كېيىن جامائەتچىلىكنىڭ دىققىتىنى قوزغىدى. كۆرگەنلىرىمگە ئاساسەن ئېيتسام، تەنقىد قىلغانلار يوق، ھەمدەم بولغانلار كۆپ ئىكەن. «شەھەر ئەتىگەنلىك گېزىتى»، «تەپتىش گېزىتى»، «ئاممىۋى پايدىلىنىش گېزىتى»، «خېنەن ياشلىرى گېزىتى»، «يېرىم ئايلىق سۆھبەت»، «جەنۇب شەنبىلىكى» دېگەن گېزىت. ژۇرناللاردا «ھەقسىز مەجبۇرىيەت ماڭارىپى» توغرىسىدا مۇلاھىزە يۈرگۈزۈلگەن ماقالىلار بېسىلىپ چىقتى؛ ئىنتېرنېت تورلىرىدىمۇ بىرمۇنچە مۇھاكىمە بولدى. بۇ مەسىلە بۇلتۇرقى مەملىكەتلىك «2 يىغىن» دىمۇ ئېغىزدىن چۈشمىگەن نۇقتىلارنىڭ بىرى بوپقالدى. «مەجبۇرىيەت ماڭارىپى قانۇنى» ئېلان قىلىنغاندىن كېيىن، تەشۋىق قىلىنىپ 15 يىل بولغاندا، جۇڭگودا پۇقرالار «مەجبۇرىيەت ماڭارىپى» نىڭ ھەق ئېلىنمايدىغان ماڭارىپ ئىكەنلىكىنى ئاخىرى بىلىپ بوپتۇ. مەن شۇنداق ئويلاپ قارىسام، پۇقرالىق ھەققىمنى ئادا قىپتىمەن. بىر قىسىم ئاخبارات ۋاستىلىرىمۇ تېگىشلىك ۋەزىپىسىنى ئۆز زىممىسىگە ئاپتۇ. ئەمما مۇناسىۋەتلىك تارماقلار تولىمۇ مەسئۇلىيەتسىزلىك قىلىۋاتىدۇ.

ھەممىگە مەلۇم، ئوتتۇرىغا قويۇلۇۋاتقىنى مىللەتنىڭ ئىستىقبالى ۋە خەلقنىڭ تۆپ مەنپەئىتى بىلەن زىچ مۇناسىۋەتلىك چوڭ ئىش، مۇشۇنداق چوڭ ئىش شۇنچە ۋاقىتتىن بۇيان ئېغىزغا ئالىدىغان ئادەم چىقمايدىغان ھالەتكە چۈشۈپ قالماسلىقى كېرەك ئىدى. «ھەقسىز مەجبۇرىيەت ماڭارىپى» - بۇ، «ئاۋام خەلقنىڭ ساداسى» ئەمەس، بەلكى بۇندىن 15 يىل ئىلگىرى كۆچكە ئىگە بولغان، زورلاپ ئىجرا قىلىنىدىغان قانۇن. پەرمان ۋە ھەممە ئادەمگە تەكشى چۈشەندۈرۈلىدىغان ئاساسىي ساۋات. بۇ گەپتىن ماڭا ئوخشاش «چىكارىگەر» (شۇساھەنىڭ ئەھلى بولمىغان ئادەم) لەر ئاۋۋال ئېغىز ئېچىشى لازىم ئەمەس ئىدى. ئېچىمگە پاتۇرالمىغانلىقتىن پۇقرالىق مەجبۇرىيىتىمنى ئادا قىلدىم، لېكىن مۇشۇ «نەتىجەم» ئۈچۈن ھەسرەت چېكىۋاتىمەن، بۇھەسرىتىمنىڭ سەۋەبلىرى تولۇق ھەم ئېنىق.

بىرىنچىدىن، سىرلىق بولمىغان بىر مۇھىم قانۇن 15 يىل «خىيانەت» قىلىنغان، ئىككىنچى تۈرلۈك قىلىپ ئېيتقاندا 15 يىل كۆمۈلۈپ قالغان، ھەتتا (گېزىت. ژۇرنالنىڭ) قانۇنلارنى تەشۋىق قىلىدىغان مەخسۇس گېزىتونىغا ماقالە يېزىپ تۇرۇدىغان بىر يازغۇچى خىجالەتچىلىك بىلەن «مۇشۇنداق بىر قانۇن. بەلگىلىمە بار ئىكەنلىكىنى بىلمەپتىمەن» دەپ يازغان. ئۇنىڭ يېزىشىچە، مەجبۇرىيەت ماڭارىپى ناھايىتى كۆچەپ تەشۋىق قىلىنىدى، لېكىن «ئوقۇش خىراجىتى ئېلىنمايدۇ» غانلىقى ئۇستىدە بىر ئېغىزمۇ گەپ بولمىدى. دېمەك پۈتكۈل مىللەتنىڭ قىممەتلىك ۋاقتى ھارام ئۆتتى. «دۆلەت قانۇنىغا خىيانەت قىلغان» مۇشۇنداق ئېغىر ھادىسىگە ھەسرەتلەنمەي تۇرغىلى بولامدۇ؟

ئىككىنچىدىن، قانۇنغا خىلاپ ھادىسىلەر چىقىپ تۇرسىمۇ قانۇن بويىچە سۈرۈشتە قىلىنمىدى؛ قانۇن بار تۇرۇقلۇق ئۇنىڭغا رېئايە قىلىنمىسا، لەۋزىدە تۇرمىسا، مۇشۇنداق تېپىك ھادىسىلەر مانا مەن، دەپ تۇرسا، ئۇلار سۈرۈشتۈرۈلمىدى، ئۇلارنىڭ ئۇستىدىن شىكايەت قىلىنمىدى. ھەتتا بىرەر دېلومۇ تۇرغۇزۇلمىدى، ئەلنى بېيىتىدىغان، خەلقنى قۇدرەت تاپقۇزۇدىغان ماڭارىپ قانۇنى مەلۇم جۇڭگولۇقنىڭ نەزىرىدە ئۇششاق بالىلارنىڭ ئويۇنچۇقىچىلىكىمۇ بولالمىدى. تېخى بۇنى ئازدەپ، «مەجبۇرىيەت ماڭارىپى» نى دەستەك قىلىپ تۇرۇپ ئاممىنىڭ سېلىقىنى ئېغىرلاشتۇردى. بۇيولدا چېچىپ يۈرگەن باتۇرلار ئىچىدە يۈزى قىزىرىدىغان ئادەملەرمۇ ئاز ئەمەس. مانا بۇ ئەھۋاللار كىشىنىڭ ئىچىنى تېخىمۇ ئۆرتىمەمدۇ؟

ئۇچىنچىدىن، «ئالاقىدار تەرەپلەر» بۇ ئىش بىز بىلەن مۇناسىۋەتسىز دېيىشكە يولى يوق ئىكەنلىكىنى بىلسە كېرەك. ئۇزۇندىن بۇيان ئادەمنىڭ جەھلىنى قاتۇرۇپ «تۆگە قۇش» سىياسىتىنى قوللىنىپ، بېشىنى ئىچىگە تىقىۋېلىپ پەرۋاسىز يۈرۈۋاتىدۇ. «نوپۇزلۇق تارماق» لار، «نوپۇزلۇق ئەرباب» لار ئىشلىتىشكە يارىمايدىغان ئاغزىنى چىڭ يۇمۇپ «جىم بولۇۋېلىش ھوقۇقى» نى ئەنە شۇنداق ئىشلەتتى. مانا ئەمدى ئوتتۇرىغا چىقارغان «سىناپ كۆرۈش نۇقتىسى» دېگەندەك تەدبىرلىرىمۇ قانۇن بىلەن يەڭ سودىسى قىلىشماقتا. ئۇلارغا ئەسقاتارمىكىن دەپ ئۆمىد باغلاپ تۇرغان پۇقرانىڭ يۈرىكى ئۆرتەنمەمدۇ؟

سەۋەنلىك، بىر قاتار سەۋەنلىك. گەپ جاۋابكارلىققا تارتقىلى بولمايدىغان ئادەملەرنىڭ ئاغزىدىن چىققان بولسا سەۋەنلىك بولىدۇ، نۇرغۇن ئادەمنىڭ مەسئۇلىيەتسىزلىك قىلغانلىقى بولىدۇ؛ پەرۋاسىزلىق قىلىش، ئەسقاتماسلىق، يەنە تېخى «ئاغزىنى جىم يۇمۇپ جىم بولۇۋېلىش ھوقۇقى» سەۋەنلىكى تېخىمۇ چوڭ مەسئۇلىيەتسىزلىكتۇر؛ ئاخىر ئەكس سادا چىققان بولسىمۇ يەنىلا بار قانۇن رېئايەسىز قېلىۋاتىدۇ. پۇقرا بىر قاتار سەۋەنلىك ۋە مەسئۇلىيەتسىزلىكلەرگە قاراپ تۇرۇپ، تۇزۇمنىڭ

لالاق ۋە گالۋاڭ بوپقالغانلىقىنى، «جامائەت چاكارلىرى» نىڭ خىتابنامىلىرى بىلەن ھەرىكەتلىنىڭ پەرقلىق ئىكەنلىكىنى چۈشىنىپ بولدى.

قىلىشقا تېگىشلىك بولسىمۇ قىلمىغان، قىلىشتىن قورققان گەپنى قىلاي: بىز ئالغا باستۇق، «مەجبۇرىيەت مائارىپىغا ئوقۇش خىراجىتى ئالماسلىق كېرەك» لىكى ھازىر ھەممىگە ئايان ساۋات بوپقالدى. «مەجبۇرىيەت مائارىپى قانۇنى» تېخىمۇ ئومۇملىشىۋاتىدۇ، بۇ بىر نەتىجە. ساۋات ئومۇملاشقاندىن كېيىن، ساۋاتقا ئۇيغۇن كەلمەيدىغان ھەرىكەتلەر ساۋاتىنىڭ چەكلىمىسىگە ئۇچراپ، ئىلگىرىكىدەك كۆرەڭلەپ كەتمەسلىكى ۋە ئىلگىرىكىدەك ئەزۋەيلەپ كەتمەسلىكى مۇمكىن. ساۋاتىنىڭ كىشىلەر قەلبىدىن چوڭقۇر ئورۇن ئىلىشى بىلەن تەڭ ھەرىكەتنىڭمۇ يامان، رەتسىز ھالەتتىن قانۇنغا ئۇيغۇن، قىلىپلاشقان ھالەتكە ئۆتۈش ئىمكانىيىتى بارغانسېرى كۆپىيىشى مۇمكىن. بۇھەقتە گەپ قىلمىغان ئادەمنىڭ بولغانلىقى ھەيدەكچىلىك قىلمىغان ئادەملەرنىڭ بار ىكەنلىكىدۇر. گەپ قىلىش كۆتۈپ ئولتۇرغاندىن اخشىراق. گەپ قىلغاندىن نەتىجە چىقمىسا گەپ قىلمۇبرىش كېرەك. «فىلىيەتونلار گېزىتى» نىڭ ۋە باشقا بىرقانچە ئاخبارات ۋاستىسىنىڭ قانۇنغا ئاساسەن ھەق گەپ قىلغانلىقىغا رەھمەت! گرازدانلىق ھېسسىياتى ئۇرغۇپ تۇرۇۋىغان ئوقۇرمەنلەرگىمۇ رەھمەت! جىاڭسۇلۇق ساۋ ئەپەندى «فىلىيەتونلار گېزىتى» نى ئوقۇغاندىن كېيىن مەلۇم بىر تارماقنى ئىزدەپ تېپىپ سۆزلەشكەنىكەن، ئۇنارماقتىكىلەر ئۇ ئادەمگە «گەپ يېدۇرگىلى بولمايدۇ» غانلىقىغا كۆزى يېتىپ، ئازراق خىراجەتنى كۆتۈرۈۋېتىش (ئالماسلىق) بەدىلىگە ئۇنىڭ ئاغزىنى توسۇپ جىم قىلىش مەقسىتى بىلەن «ئايرىم ھەل قىلىپ بېرەيلى» دەپتۇ. ساۋ ئەپەندى بولسا: مېنىڭ مەقسىتىم قانۇننى قوغداپ، ھوقۇقۇمنى ئاسراش ئىدى دەپ، ئۇلارنىڭ گېپىنى رەت قىپتۇ. جەمئىيەتكە مۇشۇنداق كۆڭۈل بۆلۈدىغان، مائارىپقا مۇشۇنداق جان كۆيدۈرۈدىغان كۆزگە ئىلىنمايدىغان ئادەملەرگە سېلىشتۇرغاندا، «مەخسۇس ئەرباب» لارنىڭ ۋە «جامائەت چاكارلىرى» نىڭ يۈزى چىملداپ قىزارسۇن.

ھايت. ھۇيت دېگۈچە ئىككى يىل ئۆتۈپ كەتتى، ئۆرلەپ تۇرغان پىغانلىرىمنى قەلەمگە يىغدىم. قېرىنداشلار، زامان بىزگە قاراپ تۇرمايدۇ، «مەجبۇرىيەت مائارىپى قانۇنى» نى قانۇنىي مۇددىئا ئالدىدا، كېيىنكى ئەۋلادلىرىمىز ئالدىدا يەرگە قاراپ قالمايدىغان يېڭى ھەرىكەتلەر بىلەن ئەمەلىيلەشتۈرەيلى. مۇشۇ ھەقىقەت ھەق جايىغا يەتمىسە بىزنىڭ بۇ مىللىتىمىز رونىق تاپالمايدۇ!

لى مىڭ ئىزالىق بۇ فېلىيەتون چ ك پ خەبىرى ئۆلكىلىك كومىتېتىنىڭ ئورگان گېزىتى «خەبىرى گېزىتى» «河北日报» نىڭ رىياسەتچىلىكىدە، چىقىرىلىۋاتقان «فېلىيەتونلار گېزىتى» «杂文报» نىڭ 2003-يىل 25-مارت سانىدىن **توختى باقى ئارتىشى** تەرجىمىسى(M2)

200مىڭ نامرات ئوقۇغۇچى دەرسلىك ماتېرىيالىدىن ھەقسىز بەھرىمەن بولىدۇ

ئۆزمۇخبىرىمىز تۇرسۇنگۈل مەھمۇت، پراكتىكانت مۇخبىرقەلبىنۇر ئوبۇلھەسەنلەرنىڭ مۇناسىۋەتلىك ئورۇنلاردىن ئىگىلىشىچە، ئاپتونوم رايون بۇ يىل يېڭى ئوقۇش مەۋسۇمىدىن باشلاپ نامرات ۋىلايەت، ناھىيىلەردىكى ئوتتۇرا، باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ مەكتەپتە ئوقۇشىغا كاپالەتلىك قىلىش ئۈچۈن 50مىليون يۈەن يارەم پۇلى ئاجرىتىدىكەن.

بۇ 50مىليون يۈەن ئاساسلىقى خوتەن، قەشقەر ۋىلايەتلىرى، قىزىلسۇ قىرغىز ئاپتونوم ئوبلاستى تەۋەسىدىكى 200مىڭ نامرات ئوقۇغۇچىنىڭ دەرسلىك ماتېرىيال ھەققى ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ. كەن ھەم نامرات ئوقۇغۇچىلارنىڭ «مەجبۇرىيەت مائارىپى» باسقۇچىدىكى ئوقۇش يارەم پۇلىنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالىدىكەن. نامرات ئوقۇغۇچىلار ئائىلە ئەھۋالىغا ئاساسەن 55يۈەندىن 300يۈەنگىچە يارەم پۇلىغا ئېرىشەلەيدىكەن. يارەم پۇلى بېرىشتە مۇنداق ئۆلچەم ئاساس قىلىنىدىكەن: باشلانغۇچ مەكتەپتىكى ھەربىر ئوقۇغۇچىنىڭ ھەر مەۋسۇملۇك دەرسلىك ماتېرىيال ھەققى ئۈچۈن 55يۈەن، تولۇقسىز ئوتتۇرامەكتەپتىكى ھەربىر ئوقۇغۇچىنىڭ ھەرمەۋسۇملۇك دەرسلىك ماتېرىيال ھەققى ئۈچۈن 100يۈەن، ياتاقتا يېتىپ ئوقۇيدىغان ئوتتۇرا ۋە باشلانغۇچ مەكتەپلەردىكى ھەر بىر نامرات ئوقۇغۇچىغا ھەر مەۋسۇمدە 300يۈەن تۇرمۇش يارەم پۇلى ئاجرىتىلىدىكەن.

بۇ ئۆچۈر چ ك پ شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق كومىتېتىنىڭ ئورگان گېزىتى «شىنجاڭ گېزىتى» نىڭ 2002-يىل 15-سېنتەبىر سانىدىن ئېلىندى(M2)

دېھقانمۇ سۆزلەپ باقسۇن

ھەزرەتئېلى ھېلىم

ئۆي ئاقارتىشتىن تۇغۇلغان ئويلار

شەكىلۋازلىق ۋە يالغانچىلىق نادانلىق ۋە ئەخمەقلىقنىڭ پاناھلىنىدىغان ئەڭ ياخشى ھۇجرىسى. ئۇ ئۆز-ئۆزىنى ئالداشتىن باشقا ھېچنېمە ئەمەس. ئەمما بىز يەنىلا ئۆز-ئۆزىمىزنى ئالداشقا ھېرىسمەن. يېڭىلىق يارىتىشتىن توختاپ قالغان كاللىمىز يېڭىچە پەردازلانغان كونىلىق بىلەن ئارام تاپىدۇ.

يېقىندىن بۇيان كەنتىمىزدە ئۆي ئاقارتىش دولقۇنى كۆتۈرۈلدى. ئاقارتقاندىمۇ ئۆينىڭ دەل يولغا قارايدىغان، كۆزگە ئاسان چېلىقىدىغان تېمى ئاقارتىلىۋاتاتتى. دېھقانلار بولسا ئىلگىرىمۇ مۇشۇنداق تام ئاقارتىپ زىيانىنىڭ تەمىنى تېتىغاچقا قايىل بولماي ۋارقىرىشىۋاتاتتى:

- نېمىشقا پۇل بېرىدىكەنمەن، كىم سېنى تام ئاقارتىپ بەرسۇن دەپتۇ؟

- بازاردىن ئوتياش ئېلىپ يېيىلمەيۋاتقاندا ساڭا نەدە پۇل؟

- بۇ ئوچۇقتىن ئوچۇق ئادەمنىڭ ئەخمەق قىلغانلىق ئەمەسمۇ؟

مانا بۇ، ئاچچىقتىن بوغۇلغان دېھقانلارنىڭ ئېغىزىدىن چىقىۋاتقان غەزەپلىك سادالار.

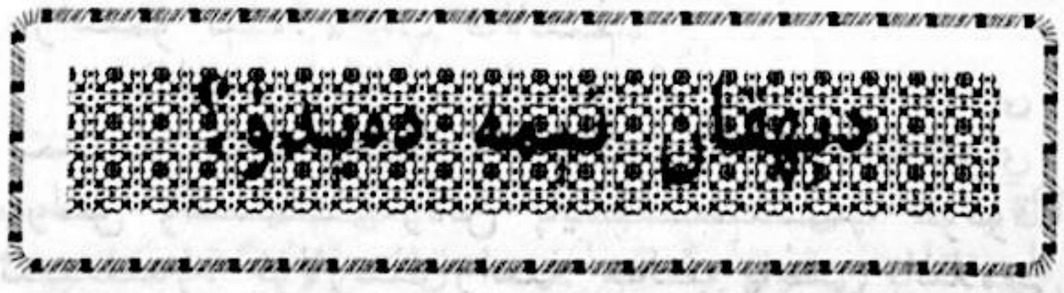
- يامان بولساڭ ئاپىرىپ سولىتىۋەت! راست گەپنى ئاڭلايدىغان ھۆكۈمەتمۇ باردۇ.

بازاردىن بىرنەرسە سېتىۋالماقچى بولساڭ ئۆزىمىزگە يارىغىنىنى تاللاپ سېتىۋالىمىز ھەرگىزمۇ سېتىقچى بىزگە «ماۋۇنىڭ ئال» دەپ زورلىيالمايدۇ. ئۆينىڭ بېزەتمەكچى بولساقمۇ ئۇستامنى ئۆزىمىز تېپىپ كېلىپ، ھەق بېرىپ بېزەتكۈزىمىز. ئۇستام ھەرگىزمۇ ئۆزىچە كېلىپلا «ئۆيۈڭنى بېزەپ بېرىمەن، پۇل بېرىسەن» دەپ مەجبۇرلىيالمايدۇ. ئەمما مۇنۇ كىشىلەر دېھقانلار ئۆز كۆتىنى يېپىشقا يېتىشەلمەيۋاتسىمۇ، يەنىلا تاملارنى ئاقارتىپ پۇل ئېلىشماقچى. ئۆزتېمىنى، ئۆز ئىگىدارچىلىقىدىكى ئۆينى ئاقارتىش-ئاقارتماسلىق دېھقاننىڭ ئىختىيارى ئەمەس. ئاقارتقان تام شۇپىتى تۇرسىغۇ كاشكى. بىر يامغۇر بىلەنلا رەسسامنىڭ بويىقى تېمىپ كەتكەن ئاق قەغەزدەك ئالا-چىپار بولۇپ تېخىمۇ سەتلىشىپ كېتىدۇ. شۇنداق تۇرسىمۇ ئۇلار چوقۇم تامنى ئاقارتىشى، قانداق قىلىپ بولمىسۇن ئاقارتىش ھەققىنى تۆلىشى كېرەك. باشقا يول يوق.

- ئاقارتمىساڭ كۆچۈپ كەت!

ئۇلار ئۆينى ئاقارتمىغانغا، ئۆزىگە زىيىنى تېگىدىغان ئىشنى قىلمىغانغا كىندىك قېنى تۆكۈلگەن، بالىلىق ئەسلىمىلىرى كۆمۈلگەن، ئاتا-بوۋىلىرىنىڭ جايىدىن كۆچۈپ كېتىشى كېرەك. ئۇلار ئۆينى ئاقارتمىغانغا، «يانچۇقۇڭدىكى پۇلنى ئېلىۋالىمەن» دېسە «خوش غوجام» دەپ قۇللارچە قول باغلاپ تۇرمىغانغا نۇرغۇن يىل ئەجرى تۆكۈلگەن، مېھىر-مۇھەببىتى سىڭىپ كەتكەن زېمىندىن كېچىشى كېرەك. بۇ قانداق مەنتىقە؟!

يۇقىرىقى قۇرلارنى يېزىۋاتقىنىمدا دادامنىڭ:

«ئۇھ، بىچارە دېھقان» دېگەن ھەسرەتلىك ئاۋازنى ئاڭلىدىم. ماڭا بۇ سۆز دادامنىڭ ئېغىزىدىن ئەمەس، نەچچە مىڭ پاتمان ئېغىرلىقتىكى بىر نەرسىنىڭ تېگىدىن چىقىۋاتقاندەك تۇيغۇ بەردى. خۇددى گىيۇتىنىڭ «فائۇست» ناملىق ئەسىرىنىڭ پۈتكۈل مەزمۇنى «توختىماي ئىلگىرىلىگەن كىشىلا نىجاتلىق تاپىدۇ» دېگەن بىر جۈملىگە يىغىنچاقلانغاندەك، پۈتكۈل ھاياتىنى دېھقانچىلىق قىلىش بىلەن ئۆتكۈزگەن دادامنىڭ بارلىق ھەسرىتىمۇ ئاشۇ «ئۇھ، بىچارە دېھقان» دېگەن بىر ئېغىز سۆزگە يىغىنچاقلانغاندەك قىلاتتى.

راست، بىچارە دېھقان. ئۇ، قانۇنلۇق قويۇلغان باج-سېلىقلارنى تۆلىگەندىن سىرت مانا مۇشۇنداق ئورۇنسىز سېلىقلارنىمۇ تۆلەشكە مەجبۇر. ئۇ، ھاشارغا بېرىشى، دېھقانچىلىقنىڭ ئايىغى چىقماس ئىشلىرىنى قىلىشى، بالا-چاقىلىرىنىڭ كىيىم-كېچەكنى، يېمەك-ئىچمەكنىغەملىشى، بىر ئۆينىڭ موريسىدىن تۆتۈن چىقىرىشى كېرەك. ئۇ، زېمىنغا ئۇرۇقنى «تەۋەككۈل خۇدا» دەپ سالمىدۇ. ئاپەتتىن ساقلىسا تەلىيى، ئەگەر زىرائەتلىرى بىرەر ئاپەتكە ئۇچراپ قالسا ئۇنى خۇدانىڭ ئۇرغىنى شۇ. زىرائەتلەرگە ئاپەت تەگكىنى بىلەن ئالىدىغان غەللە-پاراق، باج - سېلىقلارغا ئاپەت تەگمەيدۇ. ئۇلار يەنە ئالىدىغىنىنى ئېلىۋېرىدۇ. پۇلى بولمىسا مېلىنى، مېلى بولمىسا ئوت-خەسلىرىنى ساتىدۇ. پەقەت بولمىغاندا «قەرز» دەپ زىممىسىگە يۈكلەيدۇ. دېھقان تاغام بولسا «كۈزگە» دەپ ساقلاپ قويغان تاتلىق ئارزۇ-ئۈمىدلىرىنى «كېلەر يىلى كۈزگە» ئېلىپ قويۇپ، تۇگىمەس تەشۋىش ۋە غەم-ئەندىشىلەر قوينىغا غەرق بولىدۇ.

دېھقانلارنىڭ ھال-كۈنى ياخشىلاندى، بۈنىڭغا ئەلۋەتتە كۆز يۇمۇشقا بولمايدۇ. 1980-يىللارغا سېلىشتۇرغاندا پۇلى 10-15 ھەسسە ئاشتى. ھەتتا بەزى دېھقانلار يېڭى بايىغا ئايلاندى. ئەمما شۇنىڭغا ئەگىشىپ ئىستېمال سەۋىيىسى، مال باھاسى دېگەندەكلەرمۇ ئۆستى. ئانامنىڭ دېيىشىچە، ئەينى يىللاردا بىر كىلوگرام گۆشنىڭ باھاسى بىر يۈەن ئىكەن، ھازىر بولسا 16-17 يۈەن. ئەگەر دېھقانلارنىڭ تۇرمۇش ئەھۋالى 15 ھەسسە ياخشىلاندى دېسەك، مال باھاسىمۇ شۇنچىلىك ئۆستى. گەرچە دېھقانلار خېلى «پىتىلىپ» قالغاندەك كۆرۈنسىمۇ ھازىرقى ئىستېمال سەۋىيىسىگە نىسبەتەن ئۇلار يەنىلا نامرات.

«ئۆي ئاقارتىش» ئىشىغا نىسبەتەن كەنت كادىرلىرىنىڭ پوزىتسىيىسىنى بىلىپ باقاي دەپ گەپ كوچىلىدىم:

- بۇ ئىش قانداقمۇ كاللىسىدىن ئۆتسۇن ئادەمنىڭ، بۇ بىكاردىن بىكار ۋاقىت ۋە ئىقتىسادنى ئىسراپ قىلغانلىق ئەمەسمۇ؟

- ھەممە يەر ئاپئاق، چىرايلىق تۇرسا ياخشى ئەمەسمۇ؟- گەپىدىن كېيىن ئىستىھزا بىلەن كۈلۈپ قويدى سېكرېتار.

- توغرا، بۇ ئىشنىڭ پايدىسىز ئىش ئىكەنلىكىنى سىلەرمۇ، بىزمۇ بىلىمىز، ئەمما قىلماي ئامال يوق، بۇيرۇق شۇنداق.

سۇ باشقۇرۇشقا مەسئۇل كادىرنىڭ بۇ سۆزىنى ئاڭلاپ ھەيرانلىقىمدىن گەپمۇ قىلالماي قالدىم.

مانا بۇ دېھقانلارغا باش بولغان «باشلامچى» لارنىڭ سۆزى. بۇ ئىشنىڭ ئورۇنسىز ئىكەنلىكىنى ئۇلار بىلىدۇ-يۇ، بىرەر ئېغىز بولسىمۇ «مۆ» دەپ مۆرىمەيدۇ. ئۇلار يولباشچى ئەمەس، ماشىنا ئادەم، يولىورۇق بويىچە ئىشلەيدىغان مېخانىكا. ماشىنا ئادەمدىنمۇ بەزىدە چاتاق چىقىپ قالىدۇ. ئەمما ئۇلار مەڭگۈ چاتاق چىقمايدىغان ئەڭ ئىشەنچلىك ماشىنا ئادەملەر! «ئۇلار نېمە ئۈچۈن قىلمۇاتقان ئىشىغا كۆڭلى تەستىق سالمىسىمۇ، خاتا ئىكەنلىكىنى بىلىپ تۇرسىمۇ بۇ خاتا دېيىلمەيدۇ؟» بۇ سوئالىمغا يەنىلا دېھقانلار جاۋاب بەردى.

- ئۇلار قورقىدۇ.

- نېمىدىن؟

- ھوقۇقىدىن ئايرىلىپ قېلىشتىن.

توغرا، ئۇلار قورقىشىدۇ؛ ھوقۇقىدىن ئايرىلىپ قېلىشتىن، ئالتۇن تاۋنىدىن قۇرۇق قېلىشتىن، ئابرويىنىڭ چۈشۈپ كېتىشىدىن قورقىدۇ. ئۇلار خەلقنىڭ چاكىرى ئەمەس، ھوقۇقنىڭ چاكىرى.

ھەر قېتىم سايلام بولغاندا مۇنداق كوچا خەۋەرلىرىنى ئاڭلايتتىم: «پالانى مانچە مىڭ يۈەن خەجلەپ كەنتكە مۇدىر بوپتۇ، پۈستانى مۇنچىلىك ئاپىرىپتىكەن. ئاز كۆرۈپ قالدۇرۇۋېتىپتۇ». ئىشەنگۈم كەلمەيتتى، «شۇنچە شىسەي دەۋرىدىكى ھوقۇق سودىسى دەۋرىمىزدە يوقتۇ؟». ئەمما خىيالىمغا «شامال چىقمىسا دەرەخ لىڭشىمايدۇ» دېگەن تەمسىل بىلەن ئابدۇقادىر جالالىددىنىڭ «ھازىر ئۇ (ھوقۇق) تىزلىنىپ يالۋۇرۇشنىڭ، ئىھتىياج بىلەن بوسۇق ماراشنىڭ، ئىنسانىي پەزىلەت جەھەتتىكى بەربات بولۇشنىڭ مەھسۇلاتىغا ئايلىنىپ قالدى.» («ئابدۇقادىر جالالىددىن ماقالىلىرى توپلىمى» 21-بەت) دېگەن سۆزى؛ گۈلۈڭ ئەپەندىنىڭ «شىنجاڭ مەدەنىيىتى» ژۇرنىلىنىڭ 2001-يىل 3-سانىغا بېسىلغان «جۇڭگو جەمئىيىتىدىكى ئۇچ چوڭ بۇلغىنىش» ناملىق ئەسىرىدىكى «ھوقۇقا باھا كۆرسەتكۈچى چاپلاپ، ھوقۇق ئىلىپساتارلىقى قىلىش ئۇرغۇن جايلاردا يېڭىلىق تۇيۇلمايدىغان بوپقالدى» دېگەن يازمىسى كېلەتتى. ئەتراپىمغا قاراپ، ھاقارەتلىنىۋاتقىنىمۇ يەرگە قاراپ تۇرغان، خاتالىق يۈز بېرىۋاتقىنىمۇ ئۇندىمىگەن مەنسەپدارلارنى كۆرۈپ «راستىمۇ نېمە؟» دەپ قالاتتىم.

كاللامغا سوئاللار يامغۇردەك يېغىپ كېتەتتى. كىشىلەر نېمە ئۈچۈن ئۆزلەشتۈرگە قارىماي، بارلىق ۋاستىلەردىن پايدىلىنىپ ھوقۇقنى ئىنتىلىدۇ؟ ئۇلارنىڭ راستلا خەلقە ياخشى باشلامچى بولغۇسى بارمۇ ياكى شەخسىي غەرىزى كۈچلۈكمۇ؟ ئەگەر خەلق ئۈچۈن ھوقۇق تۇتقان بولسا، نېمە

ئۇچۇن خەلقنە ئوچۇقتىن ئوچۇق زىيان بولۇۋاتسا مەيدىسىنى كېرىپ چىقالمايدۇ؟ ھازىر «كادىر» دېسە كىشىلەرنىڭ كاللىسىدا «دۆلەت ۋە خەلق ئۈچۈن خىزمەت قىلىدىغان كىشى» دېگەن ئۇقۇم گەمەس بەلكى «پۇل-مېلى بار، ھال-كۈنى ياخشى، چىرايىدىن ماي تەپچىرەپ تۇرۇدىغان، يوغان قورساق. . . » دېگەندەك ئۇقۇملار زاھىر بولىدۇ. ئادەتتە كەنت كادىرلىرىنىڭ ئالىدىغان ماڭاشى تاينلىق، ئەڭ كۆپ بولغاندا يىللىق ماڭاشى ئادەتتىكى بىر دۆلەت خىزمەتچىسىنىڭ ئىككى ئايلىق ماڭاشىغا توغرا كېلەر. شۇنداق تۇرۇقلۇقمۇ ئۇلار ھوقۇقتا ئولتۇرۇپ بىرنەچچە يىلدىلا خۇددى بىرى پىشاڭ سالغاندەك «لەڭگىدە» كۆتۈرۈلۈپ كېتىدۇ؟ بۇلارنى كۆرۈپ ئادەمنىڭ «كاپىتالىستلار ئىشچىلارغا تۈيدۇرماي قوشۇمچە قىممەت ئارقىلىق پايدا ئالغانغا ئوخشاش، بۇلارنىڭمۇ دېھقانلار تۈيمايدىغان، ئەمما ئۇلار پايدىلىنىۋېرىدىغان بىرەر يوچۇقى بارمۇ نېمە؟» دېگۈسى كېلىدۇ.

ئۆي ئاقارتىشنىڭ نارازىلىقلارغا قارىماي ئېلىپ بېرىلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، سەۋەبىنى بىلىپ باقاي دەپ سۇرۇشتۇردۇم. يۇقىرىدىن «مەنىۋى مەدەنىيەت» قۇرۇلۇشىنى ئۆتكۈزۈۋېلىشقا ئادەم كېلەرمىش. يېزىمىزنى «ئاپتونوم رايون دەرىجىلىك مەدەنىيەتلىك يېزا» قىلىپ باھالاشقا ئىلتىماس سۇنۇپتىكەن، شۇنىڭغا مۇپەتتىش قىلارمىش.

مانا، ئوچۇقتىن ئوچۇق ئالدامچىلىق. تامنى ئاقارتىش بىلەنلا «مەنىۋى مەدەنىيەت» قۇرۇلۇشىنى ئۆتكۈزۈپ بەرگىلى، يېزىنى «ئاپتونوم رايون دەرىجىلىك مەدەنىيەتلىك يېزا» قىلىپ قۇرۇپ چىققىلى بولامدۇ؟ تەكشۈرۈشكە كەلگەنلەرنىڭ كۆزلىرى كورمۇ؟ ئۇلار ئاقارتىلغان تامنىڭ يېنىدىكى ھەقىقىي ئەھۋالنى ئاشكارىلاپ تۇرغان لاي سۇۋاقلارنى كۆرمەسمۇ؟ باشقىسىنى قويۇپ تۇرۇپ بۇ قېتىمقى تام ئاقارتىش ئۈچۈن كەتكەن مەبلەغنى ھېسابلاپ باقايلى! تام ئاقارتقۇچىلار ئاقارتىلغان تامنىڭ ھەر مېتىرىغا 5.0 يۈەندىن ئالدى. يېزىمىزدا جەمئىي 14000 دىن ئارتۇق نوپۇس بار. ئەگەر ھەر بەش ئادەمنى بىر ئائىلە دەپ ھېسابلىساق، جەمئىي 2800 ئۆيلۈك بولىدۇ. ھەربىر ئۆينىڭ 15 مېتىر يېرى ئاقارتىلدى دېسەك (بۇ ئەڭ تۆۋەن ئۆلچەم) 42000 مېتىر تام ئاقارتىلىدۇ. بۇنىڭغا كەتكەن مەبلەغ 21000 يۈەن بولىدۇ. ئەگەر مۇشۇ 21000 يۈەندىن پايدىلىنىپ «مەنىۋى مەدەنىيەت» قۇرۇلۇشىنى ئۆتكۈزۈپ بېرىش ئۈچۈن ئەمەلىي ئىش قىلسا، قانچىلىك ئىشلارنى قىلغىلى بولۇدىغانلىقىنى ئوقۇرمەنلەرگە ئايان.

ئۇنىڭ ئۈستىگە تەكشۈرۈشمۇ قىزىق بولىدۇ. ھەرقېتىم تەكشۈرۈش ئۆمىكىنىڭ خەۋىرى كېلىشى بىلەن تەڭ پۈتكۈل يېزا «سەپەرۋەرلىككە كېلىپ» ئۇلارنى كۈتۈۋېلىش ئۈچۈن ئېتىز-ئېرىقلارنىڭ قىرلىرىدىكى ئوت-چۆپلەرنى يوقىتىپ، تاملارنى ئاقارتىپ تەييارلىق قىلىشىدۇ. دېھقانلار قىلىدىغان ئىشلىرى بولمىسىمۇ، جەڭگىۋار ھالەتتە ئىكەنلىكىنى بىلدۈرۈش ئۈچۈن ئېتىزلىققا چىقىپ تەق بولۇپ تۇرىدۇ. تەكشۈرۈش ئۆمىكىدىكىلەر بولسا توپا كىرىپ كېتىشتىن ئەنسىرەپ، ماشىنىلىرىنىڭ ئەينەكلىرىنى چىڭ ئېتىپ، ئوتتۇرا يولدا ماشىنا سېپى ھاسىل قىلغىنىچە ئۆتۈپ كېتىشىدۇ. بىرەرىمۇ بولسا ماشىنىدىن چۈشۈپ بىرەر دېھقانغا: «تاغا، ئەھۋالىڭىز نېچۈك؟ دۆلەت ماڭا سىلەر ئۈچۈن خىزمەت قىلسۇن دەپ ماڭاش، ماشىنا بەردى. بىرەر قېينىچىلىقىڭىز، دەرد-ئەھۋالىڭىز بارمۇ؟» دەپمۇ قويمايدۇ. مانا بۇ تەكشۈرۈش. ئۇلار يېزىلىق ھۆكۈمەتكە بارغاندىن كېيىن قانداق «تەكشۈرۈش» لەرنى ئېلىپ بارىدۇ، بۇنى بىر خۇدا ئۆزى بىلىدۇ.

يەنە بىر مەسىلە تۇغۇلدى: ھەر قېتىم تەكشۈرۈش ئۆمىكىنى كۈتۈۋېلىش ئۈچۈن بىرمۇنچە ساختا كۆرۈنۈشلەرنى ھاسىل قىلىپ ئۇلارنى ئالدىماقچى بولمىز ھەم مەقسىتىمىزگە يېتەلەيمىز. ئۇلارنىڭ ئىچىدە ئاشۇ ساختا كۆرۈنۈشلەرنى پەرۋ ئېتەلىگۈدەك بىرەر رەھبەر يوقمىدۇ؟ ياكى باشقا ئاغرىقىدىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن «تۆگە كۆردۈڭمۇ؟ ياق» دەپلا ئۆتكۈزۈۋېتەمدىغاندۇ؟ ئەگەر راستىنلا شۇنداق بولسا ئۇلارنىڭ ئىستىلى ھەققىدە نېمە دېيىش مۇمكىن؟

تامچە سۇدىمۇ قۇياشنىڭ ئەكسىنى كۆرگىلى بولىدۇ. بۇ قېتىمقى ئۆي ئاقارتىش - شەكىلۋازلىق ئىللەتلىرىنىڭ بىر ئىپادىسى. شەكىلۋازلىق قىلىپ كىمنى ئالدايدۇ؟ ئۆزىمىزنى. زىيان تارتىدىغىنى كىم؟ يەنىلا ئۆزىمىز. جاھان تەرەققىي قىلىپ كىشىلەر پۈتكۈل ئىنسانىيەت ئۇستىدە باش قاتۇرۇۋاتسا، بىز قاچانغىچە ئەسكى تامنى بوياپ ئۆزىمىزنى ئالداپ يۈرەرمىز؟

2002-يىل 19-ئاۋغۇست، پەيزاۋات - ئۇردەكلىك

قورقۇش ۋە قورقۇتۇش

ھەق سۆزلەش - ۋىجدانىنىڭ بۇيرۇقى. راست گەپ قىلىش - مەدھىيىلەشكەلايىق پەزىلەت. ئەمما تارىختا نۇرغۇن كىشىلەر ھەق سۆزلىگەنلىكى، راست گەپ قىلغانلىقى ئۈچۈن ئۆلتۈرۈلگەن. ئەلۋەتتە، بۇلارنىڭ ھەممىسى ئۆتمۈش. ئۇنداقتا بۈگۈنكى كۈندىچۇ؟

بىر قېتىم كەنت كادىرلىرىغا ھەق سۆزنى قىلىپ ئۇلارنىڭ چىشىغا تېگىپ قويدۇمىدۇ، ئىچىمگە قورقۇنچ كىرىۋالدى. «مېنىڭ سۆزۈم ھەق تۇرسا، يەنە نېمىدىن قورقىمەن؟» شۇنداق دەپ

ئۆز-ئۆزۈمگە تەسەللىي بەرمەكچى بولساممۇ، يەنىلا ئىچىمدىكى قورقۇنچنى تۇگىتەلمىدىم. ئۆز-ئۆزۈمنى ئەيىبلىدىم: «سەن نېمانچە توخۇ يۈرەك؟ تېخى مۇشۇ ھالىڭغا مىللىتىڭگە چوڭ ئىشلارنى قىلىپ بېرىشنى ئويلايسەن؟»

ئۆز-ئۆزۈمگە كايىپ يۈرۈۋاتقان كۈنلەرنىڭ بىرىدە ماتېرىيالدىن ئەدەبىيات پېشىۋاسى گوركىينىڭمۇ راست گەپ قىلىشتىن قورققانلىقىغا ئائىت مەزمۇننى ئوقۇپ ھەيران قالدىم.

ئويلاپ قالدىم! ئاندېرسېننىڭ «پادىشاھنىڭ يېڭى كىيىمى» ناملىق چۆچىكىدە گەرچە پادىشاھ قىپيالىڭاچ بولسىمۇ، بالىدىن باشقا ھېچكىم ھەقىقىي ئەھۋالنى ئېيتىشقا پېتىنالمىغان. مەشھۇر يازغۇچى گوركىيمۇ «دوزاخ كەبىي تۇرمۇش كەچۈرۈۋاتقان كىشىلەرنىڭ ھاياتىنى ماختاپ 〈جەننەتتەك گۈزەل ئىكەن〉 دەپ ھەقىقىي ئەھۋالنى پەردازلىغان»①

دېمەك ئۇلار قورققان! نېمىدىن؟ ھۆكۈمرانلارنىڭ غەزىپىدىن. بۇ نۇقتىدىن قارىغاندا بارلىق يۇقىرالار ھۆكۈمرانلارنىڭ سايىسىدا، ئۇلارنىڭ ملىتىپاتى بىلەن جېنىنى جان ئېتىۋاتقان ئاجىز ەخلۇقلار. ئاندېرسېننىڭ چۆچىكىدىكى ئاۋام ۇقرادىن تارتىپ، دۇنياغا تونۇلغان مەشھۇر شەخس گورکي ۋە يېڭى زامان پۇقراسى «مەن» گىچە ھەممەيلەن شۇنداق. بولمىسا نېمىشقا گوركي قورقىدۇ، «مەن» قورقمەن؟

قورقۇش ئىككى سەۋەبتىن بولىدۇ: بىرى، شەخسنىڭ ھاياتي پائالىيىتى جەريانىدىكى بىۋاستە ۋە ۋاستىلىك تەجرىبىلىرى ئۇنى مەلۇم ئىش بىلەن شۇغۇللانغاندا قورقىدىغان قىلىپ قويىدۇ؛ يەنە بىرى، سۇبېيېكتقا تۇگمە تۇگە كۆرۈنۈپ، ئۆزىدە قورقۇش پسىخىكىسى شەكىللەندۈرۈۋالغان.

گوركىينىڭ قورقۇش پسىخىكىسى شەكىللەندۈرۈۋېلىشى يوق گەپ. چۈنكى ئۇ «ئۇچىنچى كۆز» ئارقىلىق شەيئىيلەرنىڭ ماھىيىتىنى كۆرەلەيدۇ. شۇڭلاشقا گوركىينىڭ قورقۇشىدا بىرىنچى ئېھتىماللىق زور. ئەمما ماڭا كەلسەك، مەندە ھەر ئىككى خىل ئېھتىماللىق بولۇشى مۇمكىن. ئەمما مەن ئۆزۈمنى پسىخىك جەھەتتىن ئانچە بوش ھېسابلىمايمەن. شۇڭلاشقا مەندىمۇ يەنىلا بىرىنچى ئېھتىماللىق زور.

لېكىن يەنە ئويلاپ قالدىم: گوركي 19-ئەسىرنىڭ ئاخىرى 20-ئەسىرنىڭ باشلىرىدا، رۇسىيىدە پادىشاھلىق تۈزۈم شارائىتى ۋە سوتسىيالىزم تۈزۈمى تېخى بوۋاق ھالەتتە تۇرغان دەۋردە ياشىغان. ئەمما مەن ياشاۋاتقان دەۋر - دېموكراتىيە، ئەركىنلىك دەۋرى. مېنىڭ پىكىر بېرىش، نازارەت قىلىش، رەددىيە بېرىش ھوقۇقۇم بار. ھېچكىم مېنى خالىغانچە ئۆلتۈرۈۋەتمەيدۇ ياكى سولىۋەتمەيدۇ. شۇنداق تۇرۇپمۇ مەن يەنىلا قورقتۇم.

ئۆز-ئۆزۈمدىن سورىدىم: «قانداق قىلغاندا ھەق سۆزلەپمۇ قورقمايدىغان ھالەتنى شەكىللەندۈرگىلى بولىدۇ؟»

بۇنىڭ ئۈچۈن ھەق سۆزلىگەن كىشىلەرنىڭ ئىچىگە قورقۇنچ سېلىۋاتقان ئەمەلدارلارنىمۇ قورقۇتۇپ قويۇش كېرەك. ئەمما تارىختىن بېرى ئەمەلدارلار پۇقرالارنى قورقۇتۇپ كەلگەن. بۇ ھەم تەپەككۇرىمىزغا ئورناپ كەتكەن «ھەقىقەت». گەرچە زامان شۇنداق تېز ئۆزگىرىۋاتقان بولسىمۇ، لېكىن بۇ «ھەقىقەت» ئىدىيىمىزدە تولۇق، ئومومىيۈزلۈك ئۆزگىرىش ياساپ بولالمايۋاتىدۇ. تېخىمۇ توغرىسىنى ئېيتقاندا، ئەتراپتىكى رېئال ھايات ئۇنى ئۆزگەرتمەكتە يوق تېخىمۇ مۇستەھكەملەۋاتىدۇ.

قانۇن - ھەقىقەتەنمۇ ئىنسانلارنىڭ ئۆز ھوقۇقى ۋە ئەركىنلىكىنى قوغدايدىغان، ئەڭ ياخشى ۋاستە. ئەگەر ئىشلار قانۇندا ئېيتىلغاندەك يۈرسە «مەن» مۇ قورقۇپ يۈرمەيتتىم. ئەمما «ئەمەلىيەتتە رەسمىيەلەشكەن ھەم كەڭ دائىرىدە ئېتىراپ قىلىنغان، رېئال تۇرمۇشتىكى ھەرىكەتنى ئىدارە قىلىپ تۇرۇدىغان يوشۇرۇن قائىدىلەر»② قانۇننى ئىككىلەمچى ئورۇنغا چۈشۈرۈپ قويۇۋاتقان بولغاچقا مەن يەنىلا قورقتۇم. مەن بۇ خىل «يوشۇرۇن قائىدىلەر» تۈپەيلىدىن نۇرغۇن كىشىلەرنىڭ قانۇننىڭ ئىشىكىگە بېرىپ بولغۇچە بېلىنىڭ چىم بوپكەتكىنىنى ھەتتا بېلىنى ئالالماس بوپقالغانلىقىنى كۆردۇم. بەزىدە «يوشۇرۇن قائىدىلەر» ئالدىدا ھەتتا قانۇننىڭمۇ تەمتىرەپ قېلىۋاتقانلىقىنى سەزدىم. يەنە بەزىدە «مەھەللىۋى خانىدانلىق» ئومومىيۈزلۈك ئاخىرلاشمىغاندەك تۇيغۇغا كېلىپمۇ قالدىم. يۇقىرىقىدەك بىرەسمىي قائىدىلەر قورقۇش پسىخىكىسىزنى تېخىمۇ كۈچەيتىۋېتىپ باردۇ.

قورقۇشقا تېگىشلىك كىشىنىڭ قورقمايى، ئەكسىچە، قورقماسلىققا تېگىشلىك كىشىنىڭ قورقۇشى كۆلكىلىك ئىش. لېكىن «قورقۇش» نى يېڭىپ «قورقۇتۇش» مۇ ئاسان ئەمەس. ئەمما بۇنى ئەمەلگە ئاشۇرماي بولمايدۇ. قاچانغىچە «دۆلەتنىڭ خوجايىنى» بولغان خەلق ھەق سۆزلەپ تۇرۇپمۇ، «خەلقنىڭ چاكىرى» بولغان ئەمەلدارلاردىن قورقۇپ يۈرىمىز؟

2002يىل 16-دېكابىر، پەيزاۋات-ئۆردەكلىك

ئىزاھلار

①ۋالىك رۇگو: «راست گەپ قىلىدىغان بالا» - «شىنجاڭ مەدەنىيىتى» ژۇرنىلى 2000-يىل 2-، 3 (قوشما) سان، 72-بەت.

②شى يۈەن «كىشىلەرنى قايمۇقتۇرۇدىغان يوشۇرۇن قائىدىلەر»، «جۇڭگو مىللەتلىرى» ژۇرنىلى 2002-يىل 5-سان، 52-بەت.

*باش ماۋزۇ مۇھەررىر تەرىپىدىن قويۇلدى.

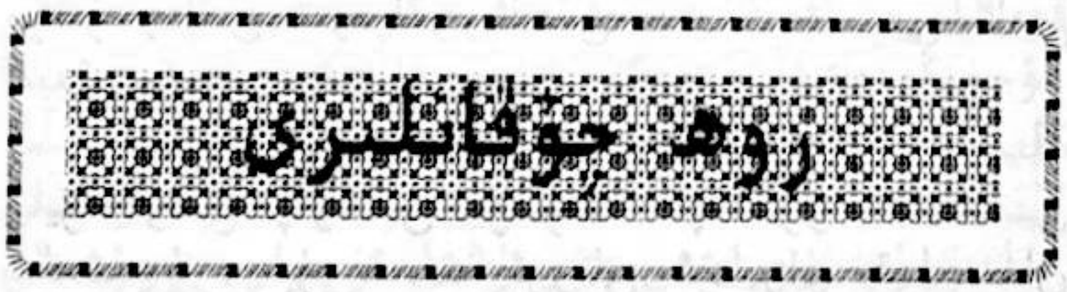
ئاپتور: پەيزاۋات ناھىيە ئۆردەكلىك يېزا كورۇك كەنتىدىن، دېھقان(M1)

هايۋانچىلىك بولالمايدىغان ئىنسانلار

ئۇزۇن يىللاردىن بېرى، كۆپ سانلىق كىشىلەر ئىنسانلارنى جانلىقلار ئىچىدىكى ئەڭ ياخشى تۇر، دەپ قاراپ كەلدى. كىشىلەر ئادەتتە مەككار، مېھىر-شەپقەتسىز، نومۇسسىز كىشىلەرنى دائىم «كىيىم كىيىۋالغان مەخلۇق» ياكى «هايۋانچىلىك بولالمايدىغانلار» دېگەندەك سۆزلەر بىلەن سۈپەتلىشىدۇ. ئەمەلىيەتتە، پۈتكۈل ئىنسانىيەتكە نىسبەتەن ئېيتقاندا، ئىنسانلار تاشقى قىياپىتىدىن قارىغاندا، زادى «كىيىم كىيىۋالغان مەخلۇق» تۇر. ئەمدى ئىنساننىڭ ماهىيىتىدىن ئېلىپ ئېيتقاندا بولسا، ئۇ سېپى ئۆزىدىن «هايۋانچىلىك بولالمايدىغان» مەخلۇقتۇر.

شەرق ۋە غەربنىڭ مۇتەپەككۇر، ئەۋلىيا-ئەزەملىرى دېگۈدەك ئوخشىمىغان دەرىجىدە ئىنسان تەبىئىيىتىدىكى ياخشىلىق ۋە يامانلىق ئۈستىدە بەھس - مۇنازىرىلەرنى قىلىپ ئۆتكەن بولسىمۇ، لېكىن ئۇلار ئادەمنى قايىل قىلارلىق بىر خۇلاسىگە ئېرىشەلمىگەن. بۇنىڭ سەۋەبى، بىرىنچىدىن تارىخنىڭ چەكلىملىكى تۈپەيلى، ئۇلارنىڭ هايۋانلار ئۈستىدىكى تەتقىقاتى يېتەرلىك بولمىغان؛

ئىككىنچىدىن، مۇهىم بولغىنى، ئۇلارنىڭ تالاش-تارتىش قىلغىنى «ئادەمنىڭ تەبىئىيىتى» بولماي قالغان.

ئەمەلىيەتتە، ئىنسانلارنىڭ «ئادەملىك تەبىئىيىتى» دىكى ياخشىلىق ۋە يامانلىق ئۈستىدىكى تالاش-تارتىشى بىرمەيدان كومېدىيىدىن باشقا نەرسە ئەمەس. چۈنكى ئىنسانلىق تەبىئىيىتىدە ياخشىلىق ۋە يامانلىقنىڭ پەرقى بولمايدۇ، ئاشۇ نۇرغۇن تالاش-تارتىشلارنى كەلتۈرۈپ چىقارغىنى ئەمەلىيەتتە ئالىملارنىڭ مەستلىكتىن كېيىنكى جۆيلىشىنىڭ مەهسۇلى، خالاس. مۇنداقچە ئېيتقاندا، ئادەملىك تەبىئىيىتىدە ياخشىلىق بولمايدۇ، ئۇنىڭ پۈتكۈل گەۋدىسى ئىچى قارىلىق هەم يامانلىق بىلەن تولغان. تەبىئەت دۇنياسىدا ئادەملىك تەبىئىيىتىدىكى يامانلىق ئۈستىدىن غالىب كېلەلەيدىغان هېچ نەرسە يوق. هازىرغىچىلىك ئىنسان تەبىئىيىتىدىكى ياخشىلىقلا ئالاقىدار ئېيتىلىپ كېلىۋاتقان، كىشىنى تەسىرلەندۈرۈدىغان هېكايەتلەر، گېزىت-ژۇرناللاردا قاياناپ كەتكەن قېرىنداشلىق، دوستلۇق، مۇهەببەت هەققىدىكى سەپسەتىلەرنىڭ هەممىسى ئىنسانلىق تەبىئىيىتىدىكى ياخشىلىقنى ئىسپاتلاپ بېرەلىسىمۇ، لېكىن ئۇلار ئوخشاشلا هايۋانلىق تەبىئىيىتىگىمۇ خاس، شۇنداقلا ئۇنىڭ ئىنسانلىق تەبىئىيىتى بىلەن ئالاقىسى يوق.

بۇ، ئىنسانلارنىڭ ئۆزى هەققىدىكى ئەڭ چوڭ

خاتا چۈشەنچىسى.

ئەمما، قەدىمقى تارىخىي شارائىت ھەم قەدىمقى سەۋىيىدىمۇ يەنە بىر تۈركۈم ئەۋلىيا، مۇتەپەككۇرلار ناھايىتى توغرا ئېيتقان. ئەنە شۇلار ھەقىقىي مۇتەپەككۇر بولۇشقا لايىق.

«شائىرنامە» دە «ئادەمنىڭ ۋۇجۇدىدا ياخشىلىق تىن يامانلىق كۈچلۈك» بولىدۇ دەيدىغان بىر گەپ بار. ئۇنىڭدا ئادەم ۋۇجۇدىدىكى رەزىللىكنى مۆلچەرلىگىلى بولمايدىغانلىقىنى ئېيتىراپ قىلىش بىلەن بىرگە، غايىۋى «ئىنسانپەرۋەرلىك» كە ئۈمىد باغلانغان. ئەمەلىيەتتە بۇ ئىلاجسىزلىقنىڭ دەلىلى. جۇاڭزى مۇنداق دەيدۇ: «ھەممە ئادەمنىڭ ۋۇجۇدىدىكى رەزىللىك شۇ قەدەر كۆپكى، ئۇنى بىلمەك بەسىي مۇشكۈلدۇر». سۇنزى تېخىمۇ ئۈمىدسىز ھالدا مۇنداق دەيدۇ: «ئادەمنىڭ تەبىئىيىتى رەزىل بولىدۇ، ياخشىلىق ئۇنىڭ ساختا قىياپىتىدۇر». بۇ گەپلەرنىڭ ئاساسى بار، ئەمما كىچىك بالىغا ئوخشاش، قارشى تەرەپنىڭ دەلىل-پاكىتلىرىنى ساختا دېگىلى بولمايدۇ. شەرقلىقلەرنىڭ نەزەرىيىسىنىڭ دەلىل-پاكىتى يوق، تەپەككۇرى زىل دەپ قارىلىپ كېلىۋاتقان غەربلىكلەرنىڭمۇ ئوخشاش. پلاتون مۇنداق قارايدۇ: بارلىق جانلىقلار ئىچىدە ئادەم مۇبادا تەربىيىلىنىپ، ياخشى ساپا ھازىرلىمىسا «ئەڭ يۇكسەك، ئەڭ تەربىيە قوبۇل قىلغان» بولالمايدۇ، ئەكسىچە، «پۈتكۈل دۇنيادىكى جانلىقلارنىڭ ئەڭ ياۋايىسى» بوپقالىدۇ. ئارستوتېل مۇنداق دەيدۇ: «مۇبادا ئىنسانلاردا ئەخلاق بولمىغان بولسا، ئىنسان ھايۋانلار ئىچىدىكى ئەڭ ۋەھشىي، ئاچكۆز، قورقۇنچلۇق مەخلۇقلاردىن بوپقالغان بولاتتى». بىراق بىز تەلپۈنۈپ كېلىۋاتقان گۈزەل ئەخلاق، ياخشى تەربىيە، ياخشى ساپا دېگەنلەر تارىختىن بۇيان پاسكىنا ئېقىملاردىكى مەرۇزايىتقا ئوخشاپ قالدى ھەم ئۇلار دەريا تېگىگە چۆكۈپ كېتىپ، ئىنسانلارنىڭ قان-ياشلىق تارىخى بىلەن مۇناسىۋەتسىز بوپكەلدى.

ئىنسانلار ھايۋانلاردىن ئەۋزەل دەپ قارايدىغان نەزەرىيىلەرنىڭ ئىچىدە، پەقەت ئىنسان تەپەككۇر قىلالايدىغان ، ئىجاد قىلالايدىغان ئەقىللىق مەخلۇق دېگەن قاراشلا يۈزە، قارىماققا ئادەمنى بىر قەدەر ئازدۇرۇش كۈچىگە ئىگە. مۇشۇ بىر نەزەرىيىلا نۇرغۇن نەزەرىيىلەرنى كەلتۈرۈپ چىقىرالايدۇ. مەسىلەن، سۆزلەشنى بىلىش، قورال ياساشنى بىلىش، مەنىۋى تۈرمۇشقا ئىگە بولۇش دېگەندەكلەر مۇشۇنىڭ جۈملىسىدىن. باشقا نەزەرىيىلەر، مەسىلەن، «ئۆرە ماڭالايدىغان تۈكسىز مەخلۇق» دېگەنلەر ساپلا جۆيلىگەنلىكتۇر. تۈكسىز بولۇشنىڭ تۈكلۈك بولۇشتىن پايدىسى نېمە؟ ئۆرە مېڭىشنىڭ ئۆملەپ مېڭىشتىن ئارتۇقچىلىقى نەدە؟ مېنىڭچە، بۇ بىرنۇقتىدا ئىنسانلار ئۆزىدىن خىجىل بولۇشقا تېگىشلىك - چۈنكى فىزىئولوگىيىلىك نۇقتىدىن ئېلىپ ئېيتقاندا، ئادەملەر جىسمانىي جەھەتتىن نۇرغۇن ئىقتىدارىنى يوقىتىپ قويغان.

بەلكىم «تەپەككۇر قىلىش، ئىجاد قىلىش، ئەقىللىق بولۇش» ئىنسانلارنىڭ ھايۋانلاردىن ئۈستۈنلۈكى بولۇپ، بىردىنبىر پاكىت بولالىشى مۇمكىن. ئارستوتېل مۇنداق دېگەن: «(ئادەملەر) دىن باشقا ھېچقانداق مەخلۇق بەختلىك ئەمەس، چۈنكى ئۇلار تەپەككۇر قىلالمايدۇ». بۇ گەپ ناھايىتى ئەخمىقانە ئېيتىلغان، ئەجىبا ئارستوتېل چوڭقۇر خىيالغا چۆكۈپ قالغان ئىدى. مۇشۇكلەرنى كۆرمىگەن بولغىيمىتى؟ جۇاڭزى مۇنداق دەيدۇ: سەن باشتا ھايۋان بولماي تۇرۇپ ، ئۇنىڭ تەپەككۇر قىلىدىغان ياكى قىلمايدىغانلىقىنى قانداق بىلىسەن؟ باشقا ھايۋانلار مەيلى تەپەككۇر قىلالىسۇن-قىلالمىسۇن ئۇلار ئۇنىسىز ھالدا تەبىئەتنىڭ ئىنايىتىدىن بەھرلىنەلەيدۇ. ئۇلارنىڭ بىرەر نەرسە ئىجاد قىلىشقا موھتاج بولماسلىقى، بەلكىم ئۇلارنىڭ تەبىئەتنىڭ ئۆزىنىڭ بىرمۇكەممەل ئىجادىيىتى ئىكەنلىكىگە ئىشەنگەنلىكىدىن، يەنە ئارتۇقچە ئىشلارنى قىلىپ يۈرۈشنىڭ زۆرۈرىيىتى يوق دەپ قارىغانلىقىدىن بولۇشى مۇمكىن. شۇنىڭ بىلەن بىرگە ئۇلار يەنە تىنچقىنا ئىنسانلارنىڭ نېمە قىلماقچى، نېمە ئەتمەكچى بولۇۋاتقانلىقىغا دىققەت قىلمۇاتقاندۇ. چۈنكى «ئىنسان تەپەككۇر قىلىشنى باشلىسىلا، خۇدا كۈلۈمسىرەيدۇ».

ئەمەلىيەتتە، «تەپەككۇر قىلىش، ئىجاد قىلىشنى بىلىش، ئەقىللىق بولۇش» دەل ئىنسانلارنىڭ باشقا ھايۋانلاردىن ئەسكى، «ھايۋانغىمۇ يەتمەيدىغان» بوپقېلىشىدىكى مۇھىم سەۋەبلەرنىڭ بىرى.

ئىنسانلارنىڭ دوستلۇق، قېرىنداشلىق، سەمىمىي - سادىقلىق، مەنىۋى تۈرمۇش دېگەندەك كىشىنى خۇشھال قىلىدىغان ياخشىلىققا ياتىدىغان تەرەپلىرى، ئەمەلىيەتتە، ئىنسانلاردىكى ھايۋانىي تەبىئەتنىڭ نامايەندىسى، يەنى باشقا ھايۋانلاردىن ئېرىشكەن كىچىككىنە نەرسىلەردۇر. دېمەكچىمەنكى، بۇلار ئىنسانلىق تەبىئىيىتى ئەمەس، ئەكسىچە، پۈتۈنسۈرۈك ھايۋانلىق تەبىئىيىتىدۇر. مەسىلەن، بىر ئىتنىڭمۇ مەنىۋى تۈرمۇشى بولىدۇ، ئۇنىڭ كەڭرى ئېتىز- دالىلاردا ئەركىن چېپىپ يۈرگەندىكى شادلىقى، مۇقەررەرکى ئۇنىڭ زەنجىر بىلەن باغلاپ قويۇلغاندىكىدىن ئۈستۈن بولىدۇ، ئۇمۇ ئىنسانغا ئوخشاشلا «ئازادە، كەڭ - كۇشادىلىكنىڭ خۇشھاللىقى» نى بىلىدۇ. ئەمما ئىنسانلىق تەبىئىيىتىدىكى رەزىللىك، مەسىلەن، ئالدامچىلىق، رەھىمسىزلىك، نومۇسسىزلىق دېگەنلەر پەقەت ئىنسانغىلا خاسكى، ئۇ باشقا ھايۋانلاردا بولمايدۇ. مۇشۇ رەزىل تەرەپلەر، ئاندىن ھەقىقىي ئادەم تەبىئىيىتىدۇر.

ئىنسانلارنى مەنمۇن قىلىدىغىنى، ئۇلارنىڭ ھايۋانلاردىن پەرقلىق يوسۇندا تەپەككۇر قىلىشنى بىلىشىدۇر. بۇ ھەممە ئورتاق ئېتىراپ قىلىدىغان ھەقىقەت. ئەمما، يەنە بىر ھەقىقەتمۇ شۇكى، بىرخىل ئالاھىدە ئىقتىدارغا ئىگە بولۇش، ھەرگىزمۇ

ئەۋزەللىككە ئىگە بولۇشنى چۈشەندۈرۈپ بېرەلمەيدۇ، مۇنداقچە ئېيتقاندا، ئىگە بولۇش ھەققىدىكى مۇنەۋۋەر ئىلكىنىڭ ھېچقانداق مۇناسىۋىتى يوق. مەسىلەن، سىز زۇكام بوپقالسىڭىز، بۇ، تېنىڭىزنىڭ ساقلىقىنى چۈشەندۈرۈپ بېرەلمەيدۇ، قەرزىڭىز بولسا، سىزنىڭ باي ئىكەنلىكىڭىزنى چۈشەندۈرۈپ بېرەلمەيدۇ. شۇڭا، مۇھىمى سىز ئىگە بولغان نەرسىنىڭ سىزگە نېمىلەرنى ئاتا قىلغانلىقى.

ئۇنداقتا ئىنسانلار ئىگە بوپكېلىۋاتقان ئەقىل ئامىلى ئىنسانلارغا نېمىلەرنى ئاتا قىلدى؟

ئۆزىمىزگە تەسەللىي بەرگىلى بولۇدىغان بىردىنبىر جاۋاب بەلكىم سەنئەت بولۇشى مۇمكىن. ئەمما سەنئەت تولىستوي ئېيتقاندەك: «ئىنسانلارنىڭ بىرخىل پائالىيىتى. ئۇنىڭ مەقسىتى ئىنسانلار ئېرىشكەن ئەڭ يۇكسەك ھەم ئەڭ مۇنەۋۋەر ھىسسىياتنى تارقىتىش، يەتكۈزۈشتىن ئىبارەت.» شۇڭا، نوبېل ئەدەبىيات مۇكاپاتىمۇ «غايىۋىلىكى كۈچلۈك ئەسەرلەر» گە بېرىلىدۇ. مۇنداقچە ئېيتقاندا، سەنئەت باشتىن ئاخىر غايىۋىلەشتۈرۈشنىڭ مەھسۇلىدۇر. سەنئەتنى ئىنسانلارنىڭ زەھەر قاچىسىدىكى ئازراق شېكەرگە، پايانسىز دەشت - باياۋاندىكى سۇيى قۇرۇپ كېتەي دېگەن بۇلاققا ئوخشىتىش مۇمكىن. ئىنسانلار مەدەنىيەت تارىخىغا قەدەم باسقاندىن بۇيان، ئىنسان تەپەككۇر قىلالىغانلىقى ئۈچۈن رويابقا چىققان سەنئەت ھەم سەنئەتنىڭ يۇقىرى پەللىسى ھېسابلانغان پەلسەپە، ئەدەبىيات ئىزچىل ھالدا ئىنسانلارنىڭ تەتۈرلۈكى ھەم بىلمەسلىكى بىلەن كۈرەش قىلىپ كەلدى. ئەمما، سان-ساناقسىز تارىخىي پاكىت ھەم رەھىمسىز رېئاللىق قۇمغا سىڭگەن سۇغا ئوخشاش، سەنئەتنىڭ ئىنسانىنىڭ تەبىئىيىتىنى ، شۇنداقلا ئىنسانلارنىڭ ئورتاق تەقدىرىنى ئۆزگەرتەلمەيدىغانلىقىنى ئىسپاتلاپ بەردى.

يىراق قەدىمقى دەۋردىكى قەبىلىلەر ئوتتۇرىسىدىكى توقۇنۇشتىن باشلاپ نېل دەرياسى ۋادىسىنى تالىشىشقىچە ، ئەھلىسلىپىنىڭ شەرقە يۈرۈش قىلىشىدىن موڭغۇل ئاتلىق قوشۇنلىرىنىڭ ئاسىيا-ياۋروپاغا بېسىپ كىرىشىگىچە، رەھىمسىز مۇستەملىكە دەۋرىدىن 1-، 2-دۇنيا ئۇرۇشىغىچە، پارس قولتۇقى ئۇرۇشىدىن كوسۇۋو ئۇرۇشىغىچە بولغان پۈتكۈل جەريان، ئىنسانلار تەپەككۇرى كەلتۈرۈپ چىقارغان توقۇنۇشنىڭ مەھسۇلى. بۈجەرياندا ئىنسانلارنىڭ تاكتىكىسى ئۆزلۈكسىز مۇكەممەللىشىپ، تېخنىكىسى ئىلغارلىشىپ، قوراللىرىنىڭ قىرغىنچىلىق كۈچى ئادەمنى چۆچۈتكۈدەك دەرىجىگە يەتتى. ئىنسانلار ھەتتا ئۇرۇشتەك مۇشۇنداق «چوڭ بالايىئاپەت» نىمۇ ئۆزگەرتەلمىدى، ئەكسىچە ئۇنى ئۆزلۈكسىز تەرەققىي قىلدۇرۇپ زورايتتى. تۇرمۇشتا ئۇچراپ تۇرۇدىغان ئۇششاق-چۈششەك «يامانلىق» لارنى ئادەمنىڭ كۈچسىزمۇ تۈگەتكىلى بولىدۇ.

بۈيەردە شۇنداق بىركىچىككىنە پاكىت مەۋجۇد. يەنى، كېيىنكى دەۋرلەردىكى دانىشمەنلەر ھەمىشە ئىلگىرىكى ئەۋلىيا-دانىشمەنلەرنىڭ نەسىھەتلىرىنى تەكرارلىدى ھەم ئاشۇلار ھەسرەتلەنگەنگە ھەسرەتلەندى. ئۇلار نۇرغۇن قېتىم ئۇمىدسىزلەندى. مۇبادا ئىنسان ھەقىقەتەن ئۆزگەرتكىلى بولىدىغان نەرسە بولسا، دانىشمەنلەرنىڭ ئەۋلادمۇ ئەۋلاد كونا مۇقامغا توۋلاۋېرىشىنىڭ نېمە ھاجىتى. بۈگۈنكىدەك قەلبى تەشۋىش بىلەن تولغان «كەلگۈسىشۇناسلار» نىڭ مەيدانغا كېلىشىنىڭ نېمە زۆرۈرىيىتى بولاتتى.

ئۇرۇشتىن باشقا، يەنە ئىنسانلارنىڭ قىلالمايدىغىنى يوق. ئۆزلىرىنى باشقا جانلىقلاردىن بىردەرىجە يۇقىرى ھېسابلايدىغان ئىنسانلار باشقا ھايۋانلار قىلالمايدىغان يامان ئىشتىن بېرەرنى قىلاي دېسە ئۇلار قىلالايدۇ. بىز ھەرقېتىم تېلېۋىزوردىن گۆشخور ھايۋانلارنىڭ ئۆزئارا ئۆلتۈرۈشتىن مەنزىرىسىنى كۆرگىنىمىزدە ، قورقۇنچاق، ئاجىز كىشىلەر بەلكىم بۇنى ئىنتايىن قورقۇنچلۇق مەنزىرە دەپ قارىشى مۇمكىن. ئەمەلىيەتتە ئىنسانلارنىڭ ۋەھشىيلىكىگە سېلىشتۇرغاندا، ئۇنىڭ تىلغا ئالغۇچىلىكى يوق. باشقا ھايۋانلارنىڭ ئۆزئارا ئۆلۈشى ئۇلارنىڭ يارالمىش تەبىئىيىتى، ئۇلار دېگۈدەك ئۆزئارا ئۆلتۈرۈشتىن ساقلىنالمايدۇ. مۇشۇككە ئوخشاش ئۆزئارا ئويۇنچۇق ئورنىدا ئويناىدىغان بىر قىسىم ھايۋانلاردىن باشقا، كۆپ قىسىم ھايۋانلار ئۆزئارا چىشلەپ ناھايىتى تېزلا ئۆلتۈرىدۇ. ئۇلار ھەرگىزمۇ ئۆزئارا ئۆلتۈرۈشتىن ھۇزۇرلانمايدۇ، ئۇلارنىڭ بىر-بىرىنى ئۆلتۈرۈشى پەقەتلا بىئولوگىيىلىك ئېھتىياج بولۇپ، بۇ ھەرگىزمۇ پسىخولوگىيىلىك تەلەپ ئەمەس.

ئىنسانلارغا نەزەر تاشلايدىغان بولساق، زەمبىرەك ئىجاد بولغاندىن باشلاپ، ئىنسانلار ئۆزئارا تېپىدىكىلەرگە قانداق رەھىمسىزلىك قىلىش جەھەتتە، ئەقىل - پاراسىتى تەدرىجىي تەرەققىي قىلىپ ئەڭ يۇقىرى چەككە يەتتى. ئۇلار جازالاشنى ئاساسىي مەقسەت قىلماستىن(ئەمەلىيەتتە كۆپ قىسىم كىشىلەرنى جازالاشنىڭ ھاجىتى يوق) ، ئۇرۇشتىن ھۇزۇر ئىزدەيدۇ. جازا نۇقتىسىدىن ئېلىپ ئېيتقاندا، زەمبىرەك ھەم قەدىمكى رىمدىكى گلادىياتورلار مەيدانى تېخى ئەڭ يىنىكى ھېسابلىنىدۇ. قەدىمقى جۇڭگودىكى «بەش ئەزا جازاسى» گەرچە كىشىنى مېيىپ قىلىپ قويسىمۇ، ئۇ بىرخىل پاراسەتنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالاتتى، شۇنداقلا يېنىك ئىدى. چۈنكى ئاداۋەت شەكىللەندۇرسىمۇ، لېكىن، جازا جىنايەتچىگە قارىتىلغان بولغاچقا، جازالانغۇچىنىڭ چىرايىدا ئازراق بولسىمۇ «ھەقىقەت تامغىسى» ئىزنا بوپقالاتتى. شۇنداقتىمۇ، ئىنسانلارنىڭ باشقا ھايۋانلاردىن ئېشىپ چۈشۈدىغان يەنە نۇرغۇن جازالىرى بار. مەسىلەن، ئويۇڭلىش جازاسى. بۇنىڭدا ئالدى بىلەن كۆزنىڭ ئۇستىدىكى تېرىدىن باشلاپ پىچاق سېلىنىدۇ، تېرە كۆزنى

پۈتۈنلەي يوقۇلغاندىن كېيىن، باشقا يەرلەرنىڭ پىچاق سېلىنىدۇ. پىچاق سېلىش تەرتىپى ھەم قېتىم سانىدا قاتتىق بەلگىلىمە بولىدۇ. شۇڭا، جاللاتلارنىڭمۇ سەۋىيە جەھەتتە يۇقىرى-تۆۋەنلىك پەرقى بولىدۇ. مۇبادا ھازىرقى كونلۇكتە، بىر يۇرۇش كەسپىي تېخنىكا ئۇنۇملۇك باھالاش بوپقالمىغان بولسا، بەلكىم يەنە بامبۇك يېرىندىسى قېقىش، ئەزالارنى داغلاش، ماي قازىنىغا تاشلاش دېگەنلەرباھالىنالمىشى مۇمكىن.

كۆپ ۋاقىتلاردا، ئىنسانلارنىڭ رەھىمسىزلىكى ھەيران قالارلىق دەرىجىدە بولىدۇ. 20-ئەسىرنىڭ 40-يىللىرىدىكى ياپونىيە، گېرمانىيە ئارمىيىلىرىنىڭ رەھىمسىزلىكى بۇخىل ھايۋانچىلىك بولالمايدىغان ئالاھىدىلىكنى ئەڭ ياخشى گەۋدىلەندۇرۇپ بېرەلەيدۇ. گېرمانىيىلىكلەرنىڭ جازا لاگېرلىرىدىكى قىلمىشلىرى ھەرھالدا ياپونلارنىڭكىدىن يېنىكرەك. ياپونلار تىرىك ئادەمدە مىكروپ تەتقىقاتى ئېلىپ بارغان. تىرىك ئادەملەرنىڭ ئەزاسىنى كېسىۋالغان. ياپونلار جۇڭگولۇقلارنى قىرغىن قىلغاندا، بىر ئېغىر ئاياغ ئايالنى تىرىك تۇرغۇزۇپ ئۇنىڭ قورسىقىنى يېرىپ ئىچىدىكى تۇرەلمىنى كۆزەتكەن! كېيىنكىلەر ھەر قېتىم مۇشۇلارھەققىدە گەپ بولغاندا، يەسرەتلەنگەن ھالدا: ئادەممۇ شۇنداق قىلامدۇ؟ دەپ ھەيران قالىدۇ. بۇنىڭ بىردىنبىر توغرا جاۋابى، پەقەت ئادەملا شۇنداق قىلالايدۇ.

ئىنسانلار ئۆز تىپىدىكىلەرگىلا ئەمەس، باشقا ھايۋانلارغىمۇ ئوخشاشلا رەھىمسىز. جانلىقلار تۇرمۇشىنىڭ ئۆزلۈكسىزئازىيىپ كېتىشىنى ئىنسانلار كەلتۈرۈپ چىقارغان. يېقىنقى يىللاردا ئىنسانىيەتنىڭ ئەقىل-پاراسىتىنى تولۇق نامايىش قىلىپ تۇرۇۋاتقان ئىككى مىسال يۇز بېرىۋاتىدۇ: بىرى، ئېيىقنى تىرىك تۇرغۇزۇپ قويۇپ ئۇنىڭ ئۆت سۇيۇقلۇقىنى ئېلىش. ئۇنىڭ ئۇسۇلى: ئېيىقنى قەپەسكە سولاپ، مەھكەم باغلىۋېتىپ، ئۆتىنىڭ ئۇدۇلىدىن بىر كىچىك تۆشۈك ئېچىلىدۇ. ئېيىق ئوخشاشلا بېقىلىۋېرىدۇ. مۇبادا بىرەرى ئېيىق ئۆتى سۇيۇقلۇقىدىن ھۇزۇرلانماقچى بولسا، ئۆت سۇيۇقلۇقى شىپرس ئارقىلىق سۇمۇرۇۋېلىنىدۇ. ھەر قېتىم ئېيىق تېنىدىن ئۆت سۇيۇقلۇقى سۇمۇرۇۋېلىنغاندا، ئېيىق چىداشلىق بېرەلمەي ئېچىنىشلىق توۋلاپ كېتىدۇ. بۇ قىلمىش ھەقىقەتەن ئادەمنىڭ ئىچ-باغرىنى ئېزىدۇ. ۋاقىتنىڭ ئۇزىرىشىغا ئەگىشىپ ئېيىقلار ھەرقېتىم سۇيۇقلۇق شۇمۇرۇۋالغان ئادەمنىڭ كەلگىنىنى كۆرسە، قورقۇپ تىترەپ كېتىدۇ. بۇخىل ئازاب، ئۇنىڭدىكى قىينىلىشنى تەسەۋۋۇر قىلسىمۇ ئادەمنى سوغۇق تەر باسىدۇ. ئىككىنچىسى، تىرىك مايمۇن مېڭىسىنى يېيىش. بۇنى يېيىشنىڭ ئۇسۇلى: مايمۇن تاماق ئۈستىلىنىڭ ئاستىغا باغلىنىدۇ ھەم ئۇنىڭ كاللىسى تاماق ئۈستىلىنىڭ ئوتتۇرىسىدىن تېشىلگەن تۆشۈكتىن چىقىرىلىدۇ. مەخسۇس ئەسۋاب ئارقىلىق مايمۇنىڭ كاللىسى مىدىرلىمىغۇدەك دەرىجىدە چىڭ قىلىنىدۇ. ئارقىدىن پىچاق بىلەن مايمۇنىڭ باش سۆڭىكى ئېلىۋېتىلىدۇ. ئۇ چاغدا ئۈسلىرى ئۆرلەپ تۇرغان ئاپئاق يۇمران مايمۇن مېڭىسى كۆرۈنىدۇ. ئۇنىڭ كۆرۈنۈشى پىشۇرۇلغان دۇفۇغا ئوخشايدۇ. ئۇنى يېگۈچى كىچىك قوشۇق بىلەن يېيىشكە باشلايدۇ، مايمۇن بولسا ئۈستەل ئاستىدا تاكى ئۆلگىچە ئازابلىق توۋلاپ، ئىڭراپ تۇرىدۇ.

ئىنسانلارنىڭ تەبىئەتكە سالغان ئۇزغۇنچىلىقى تەبىئەت كۆتۈرەلمىگۈدەك دەرىجىگە يەتتى. مۇھىت قوغدىغۇچىلار ھەرىيلى كىشىنى تەشۋىشلەندۈرۈدىغان سانلىق مەلۇماتلارنى ئېلان قىلىپ، خۇددى ئىنسانلارنىڭ ئوت-سۇيى مول ئەڭ ئاخىرقى بىرپارچە مۇنبەت يەرنى قولدىن بېرىپ قويغاندەك تەسىرات پەيدا قىلىدۇ. باشقا ھايۋانلار ئۆز ئەجدادى نەچچە مىڭ يىللاپ ياشاپ كېلىۋاتقان بۇزۇمىنىڭ قاندىقىسىغا ئۆزلىرىنىڭ ئۆلۈم ئورنىكىگە ئايلىنىپ قالغانلىقىنى، ئۇلار تاكى دەرياسۇلىرىنى ئىچىپ زەھەرلىنىپ ئۆلۈپ كەتسىمۇ ئۇقالمايدۇ. ھايۋانلار ھەقىقەتەن بىچارە. ئۇلار بەلكىم بىلمەسلىكى مۇمكىن. يېقىندا ئالىملار بىر تەتقىقات نەتىجىسىنى ئېلان قىلدى: ئىنسانلار قەدىمقى دەۋردىن باشلاپ ئېكولوگىيىلىك مۇھىتنى بۇزۇپ كەلگەن.

ئىنسانلار ئەقىل - پاراسىتىنىڭ يەنە بىر ئالاھىدىلىكى، ئالدامچىلىق. ئۇلار قانچىلىك ھىيلە-مىكىر، پىلانلارنى تۈزۈشۈپ كەتسىمۇ، ئۇلارنىڭ مەقسىتى ئۆزتىپى ياكى باشقا ھايۋانلاردىن مەنپەئەتلىنىشتىن ھالقىپ كېتەلمەيدۇ. بىر بۆرە بىلەن يەنە بىر بۆرىنىڭ بىر توشقاننى دەپ ئۆزئارا دوستلاشقانلىقىنى كىم كۆرۈپتۇ؟ بىر ئىتنىڭ يەنە بىر قېرى ئىتتىن قالمىغان ئىككى-تۆت تال سۆڭەكنى دەپ ئۇنىڭ بىلەن دوستلاشقىنىنى كىم كۆرۈپتۇ؟

قەدىمدىن تاكى ھازىرغىچە ئىنسانلار ئىزچىل مېھرىبانلىقنى تەشەببۇس قىلىپ كەلدى. بۇ دەل ئىنسانلارنىڭ مېھرىبانلىقنى ئۇنتۇپ كېتىۋاتقانلىقىنى چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇ. ئەمەلىيەتتە، مېھرىبانلىق بارلىق ھايۋانلارغا خاس. بۇبىر نۇقتىدا، مېھرىبانلىق ئىنسانلارغىلا خاس بولمايلا قالماستىن، ئەكسىچە باشقا ھايۋانلارغا سېلىشتۇرغاندا كۆپ ئاجىز. مەسىلەن، ئىنسانلارنىڭ ئانىلىق مېھرى بىر مېكياننىڭ ئانىلىق مېھرىدىن كۆپ ئارتۇق ئەمەس. مېكيان ئۆز چۆجىسىنى ھىمايە قىلىش ئۈچۈن، ئۆزىدىن نەچچە ھەسسە چوڭ بولغان ئىتنى ھۇجۇم قىلالايدۇ. كىشىلەر «يولۋاس ئۆز كۈچىكىنى يېمەيدۇ» دېيىشىدۇ. ئەمما ئايال پادىشاھ ۋۇ زېتىيەن ئۆزۈۋۈجۇدىدىن بولغان بالىسىنى بوغۇپ ئۆلتۈرۈۋەتكەن. ئاتا-بالا ئۆزئارا ئۆلتۈرۈشكەن ئىشلارنى تىلغا ئالمىغان بولساق، بۇنداق ئىشلار تېخىمۇ كۆپ. بۇھەقتىكى سانلىق مەلۇماتلار ھوقۇق مەركىزى بولغان خانلىق ئوردىلاردا ئەڭ كۆپ يۈز بەرگەن. ئوردىلار ھوقۇق مەركىزى بولۇشتىن باشقا،

شاھزادە، ھەرەم ئاغىلىرىغا تولغان. ھەركۈنى دېگۈدەك مېھرىبانلىق، ئادالەت، ئەدەب-ئەخلاق، ئەلنى ئىدارە قىلىشنىڭ ياخشى چارىلىرى سۆزلىنىپ تۇرۇلغان جاي بولسىمۇ، ئەمما بۇنداقسىلەر ھوقۇق ئالدىدا ھېچنېمىگە ئەرزىمەيدىغان ئاجىز نەرسىلەردۇر.

ئىنسانلار ئۆزىنى «ھېسسىياتچان مەخلۇق» دەپ ئاتىشىدۇ. ئەمما كىشىنى تەسىرلەندۇرۇدىغان، ئاتام زامانىدىن بۇيان ئېيتىلىپ كېلىۋاتقان بىر قىسىم ھېكايە، قىسسە ھەم كۆز-كۆز قىلىشقا ئەرزىگۈدەك ئۆمۈرلۈك ھەمراھلاردىن باشقا، ئىنسانچىلىقتا ھەركۈنى دېگۈدەك، يەنى نۇرغۇن كىشىنىڭ نومۇسىنى كەلتۈرۈدىغان بۇزۇقچىلىقلار يۈز بېرىپ تۇرىدىغۇ! ئىنسانلار نىكاھنى ئىجاد قىلغاندىن كېيىن ئاجرىشىش نىسبىتى كۈنسېرى ئۆرلەپ باردى. نىكاھنىڭ رەھىمسىزلىكى قەدىمدىن بۇيان مەۋجۇد ئىدى. قەدىمدە ئاياللارنىڭ ئەرلەرنىڭ شەخسىي مۈلكى بولۇشى، نىكاھ كەلتۈرۈپ چىقارغان ئەڭ روشەن قىلمىش ئىدى. بۈگۈنكى دەۋردە، غەربلىكلەرنىڭ «جىنسىيەت» جەھەتتىن ئېچىۋېتىلگەن بولۇشى، ھايۋانلىق تەبىئەتكە تېخىمۇ يېقىنلاشقانلىق بوپقالدى. نىكاھ سىرتىمىدىن قۇتۇلغاندىن كېيىن تېخىمۇ كۆپ ئىمكانىيەت ھەم تاللاش بارلىققا كەلدى. بۇنىڭ بىلەن رەھىمسىزلىكنىڭ دەرىجىسى ھەم زومىگەرلىكى ئاجىزلىدى. ئەمما شەرقتە نىكاھ ئېڭى كۈچلۈك بولغاچقا، ئىنسانلارنىڭ نىكاھ تۇرمۇشى ھايۋانلىق تەبىئىيىتىدىن يىراق بولدى، كىشىلەرنىڭ كەيپىياتى (بولۇپمۇ ئاجىز ئاياللارنىڭ) باشتىن ئاخىر تۆۋەن ھالەتتە بولۇپ، تراگېدىيىنىڭ يۈز بېرىشىدىن ساقلانغىلى بولمىدى. مۇھەببەتتىدىن ئايرىلىپ قېلىپ ئۆزىنى ئۆلتۈرۈۋالىدىغان، چىرايىغا كىسىلاتا چېچىۋېتىدىغان، مۇھەببەت ئۈچۈن باشقىلارنى ئۆلتۈرۈۋېتىدىغان ئىشلار پات-پات يۈز بېرىپ تۇردى. خۇشھاللىنارلىقى، يېقىنقى يىللاردىن بېرى كىشىلەر تەدرىجىي ھايۋانىي تەبىئەتكە يېقىنلىشىۋاتىدۇ، بۇخىل ئەھۋالدىمۇ ئۆزگىرىش كۆرۈلۈۋاتىدۇ.

تەرەپ-تەرەپتىن كۆزىتىپ ھەم ئاڭلاپ، تەپەككۇر قىلالايدىغان ئىنسانلارنى چۈشەندۈق. ئەمما كۆڭلىمىز پاراكەندە بوپكەتتى، كۆڭۈل پاراكەندە بولسا، ئېنىقكى ھەممە ئىش بۇزۇلىدۇ.

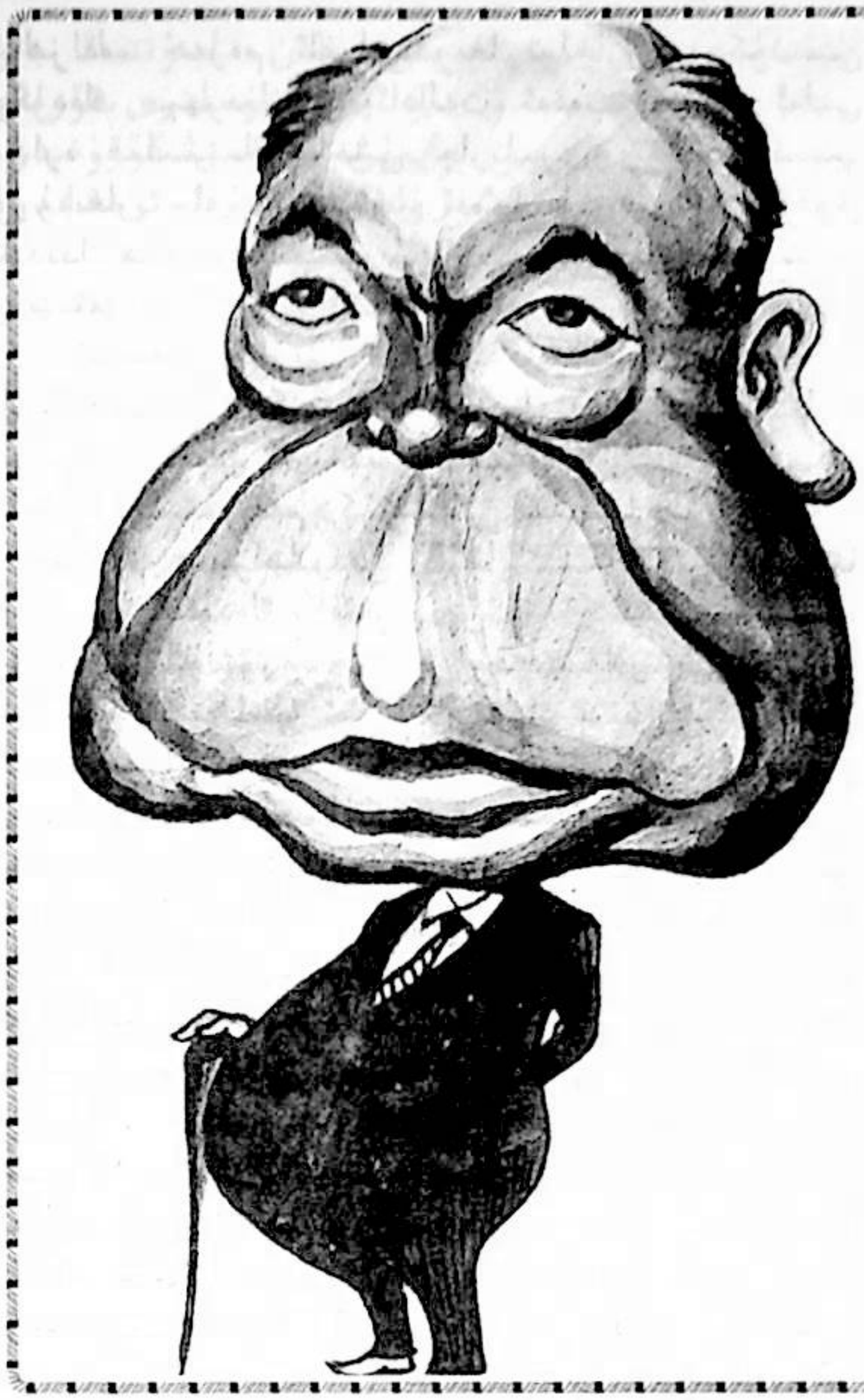
شۇڭا ئىنسانلار جاۋاب بېرىشكە تېگىشلىك نۇرغۇن مۇرەككەپ مەسىلىلەر ئوتتۇرىغا چىقتى، ھېچقانداق بىرنەزەرىيە پۈت تىرەپ تۇرالمىغاندا، دىنمۇ بۇمەسىلىلەرگە جاۋاب بېرەلمىدى، شۇنىڭ بىلەن بىدئەتلىك مەيدانغا كەلدى. بىراق بىدئەتلىك مەنىۋى زەھەر ئارقىلىق مەنىۋى راكنى داۋالايدىغان بولغاچقا، ئاقىۋەت مەغلۇب بولدى. ئىنسانلارنىڭ تەپەككۇر قىلىشنى بىلىشتەك «ئەۋزەللىك» نمۇ ئەڭ ئاخىرى خالتا كوچىغا كىرىپ قالدى. كىشىلەر بىردەك 21-ئەسىرنىڭ پىسخىك كېسەللىكلەر ئەسىرى بولۇدىغانلىقىنى ئېتىراپ قىلىشتى. ئەمەلىيەتتە، بۇنىڭ تۈپ سەۋەبى، ئىنسانلارنىڭ تەبىئەتكە ھەم ئۆزىگە قىلغان چاقچىقىنى تۈگەتكەندىن كېيىن، ئۆزىنىڭ ئەمەلىيەتتە ھەقىقەتەن ئاجىز - بىچارە ئىكەنلىكىنى، ھايۋانچىلىكمۇ بولالمايدىغانلىقىنى بايقىغانلىقىدىن بولدى.

دارەن قەلەمدىكى بۇ مۇھاكىمە «كىتابخانا» - 《屋书》 ژۇرنىلىنىڭ 2002-يىل 4-سانىغا بېسىلغان. **ئادىل ئابدۇقادىر** تەرجىمىسى(M2)

تەھرىراتىمىزنىڭ ئالاھىدە ئۇقتۇرۇشى

شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق مەدەنىيەت نازارىتىنىڭ ئۇيغۇر يېزىقىدىكى نەشر ئەپكارى «شىنجاڭ مەدەنىيىتى» ژۇرنىلى بىلەن خەنزۇ يېزىقىدىكى نەشر ئەپكارى «غەربىي دىيار مەدەنىيىتى» ژۇرنىلىنى ئېنىق پەرقلەندۈرۈشكە ئاسان بولسۇن ئۈچۈن ژۇرنىلىمىزغا ئەسەر، خەت، پۇل چېكى، تۈرلۈك ئالاقە، كىتاب - ژۇرنال، ماتېرىيال ئەۋەتكۈچىلىرىمىزنىڭ ئادرېسىمىزنى ئۇيغۇرچە خەنزۇ يېزىقلىرىدا ئېنىق قىلىپ: ئۈرۈمچى شەھىرى ئىتتىپاق يولى72-قورۇدىكى«شىنجاڭ مەدەنىيىتى»ژۇرنىلى ئۇيغۇر تەھرىر بۆلۈمگە - 收维文编缉部杂志《新疆文化》号72路团结木齐市乌鲁 دەپ يېزىشنى ئۈمىد قىلىمىز. پوچتا نومۇرىمىز: 830001

- كامالىي ئېھتىرام بىلەن: «شىنجاڭ مەدەنىيىتى»ژۇرنىلى ئۇيغۇر تەھرىر بۆلۈمى

يېڭى كۆلدۇرگە

(ھېكايە)

مەتمۇسا تۇرسۇننىياز (مايسا)

ـ ئورنىڭدىن تۇرە!

چۆچۈپ ئويغاندىم-دە، ئەتراپقا قاراشقا باشلىدىم. دېرىزىدىن چۈشكەن قۇياش نۇرى ئۆي ئىچىنى يورۇتىۋەتكەن، سىرتتىكى ژاراڭ-چۇرۇك ئۆي ئىچىگە يېنىپ خۇددى ئۆي ئىچىدىلا بولۇۋاتقاندەك، ئەمما بىرمۇ ئادەم كۆرۈنمەيتتى. مېنى چاقىرغان كىمدۇ؟ . . . سوئالىمغا جاۋاب تاپالماي كۆرگەن چۈشلىرىمنى ئەسلەشكە باشلىدىم.

ـ مېنىڭ دېگەنلىرىمنى نېمىشقا قىلمايسەن؟

ـ توغرا بولغان بولسا قىلاتتىم، ئەمما سېنىڭ دېگەنلىرىڭ ئۆزۈمنى ئۆزۈم گۆرگە ئىتتەرگەنلىك.

ـ مەن سېنى ئۆلتۈرۈۋېتىمەن.

ـ ئۆلتۈرەلمەيسەن.

ـ مەن سېنى چوقۇم ئۆلتۈرىمەن!

ئۇ، خەنجىرىنى چىقاردى. مەن قاچتىم. تۇيۇقسىزلا بىرنەرسىگە گۇپلا قىلىپ يېقىلدىم.

ـ يەنە قاچامسەن؟ مەن سېنى ئۆلتۈرىمەن دېدىم، چوقۇم ئۆلتۈرىمەن. ئەمدى ھەرگىز قاچالمايسەن. ئورنۇڭدىن تۇرە! . . . ئورنۇڭدىن تۇرە! ! !

ئەجەب يامان چۈش كۆرۈپتىمىنا! . . . بۇنىمە ئالامەتتۇ؟ . . . ھېلىقى ئادەم تونۇشلا كۆرۈنىدۇ-ھە. توغرا، ئۇ ئادەم نەچچە كۈن بۇرۇن مەندىن قەرز ئالغان ھېلىقى تۇرغان قويمىچىغۇ! مەيلى كىملا بولمىسۇن مېنى ھەرگىز ئۆلتۈرەلمەيدۇ. چۈنكى مەن ئەمدى ئويغاندىم، قۇياش نۇرىمۇ ئۆينى يورۇتتى، مەن ئۇنى تۇتۇۋېلىپ كارنىيىنى سىقىپ تۇرۇپ قەرزىمنى قايتۇرۇۋالىمەن.

مەن يۇزۇمنى يۇيۇپ، ئىشكىمنىڭ ئالدىدىكى ئاشپۇزۇلغا كىردىم. تاماق يەۋېتىپ ئارقامدىكى بىرنەچچەيلەننىڭ پارىڭى قۇلىقىمغا كىردى.

ـ ئاڭلىدىڭلارمۇ؟ ناھىيىمىزدە يېڭى قۇرۇلغان بالىلار يەسلىسىدىكى بىر بالا: «مەن دادامنى ئېمىپ

ئەدەبىيات گۈلزارى

چوڭ بولغان» دەپتۇمىش.

ـ قايسىبىر باشلانغۇچ مەكتەپتە ئوقۇيدىغان بىر بالىمۇ : «دادام راستتىنلا ئۇكامنى ئېمىتىپتىكەن» دەپتۇ.

. . .

مەن بۇ پاراڭلارنى ئاڭلاپ تۇنۇگۈن كۆرگەن بىر پارچە ئېلان ئېسىمگە كەلدى-دە، يازلىق تېياتىرخانىغا چاپتىم. تېياتىرخانا ئالدىدا ئادەملەر توپلاشقانىدى. مەن قىستىلىپ يۈرۈپ قىممەترەك بولسىمۇ ، ئالدىدىكى ئورۇننىڭ بېلىتىنى سېتىۋالدىم.

دەل چۈش، سائەت 12دە ، ئۆمەك باشلىقىمىز كىرىپ، بىر كىشى سەھنىگە چىقىپ سۆز قىلدى:

ـ ھۆرمەتلىك تاماشىبىنلار، ياخشىمۇسىزلەر؟ بىز ھەرقايسى جايلاردىن يىغىلغان كۆلدۇرگە ئارتىسلىرى سىزلەر بىلەن يۈز كۆرۈشكىنىمىزنى ئۇچۇن ئىنتايىن خۇشھال. ئويۇنىمىزنى ياقتۇرۇپ كۆرۈشىڭىزلارنى سورايمىز، ئويۇن ھازىر رەسمىي باشلاندى!

زالدا گۈلدۇراس ئالقىشلار ياڭرىدى.

ـ ئويۇنىمىزدا ئازراق ئۆزگىرىش بوپقالدى، ـ ئۆمەك باشلىقى سۆزىنى داۋاملاشتۇردى، ـ بايا تىن بىر كىشى بىزنى ئىزدەپ كەپتۇ. ئۇ كىشى: « مېنىڭ دادىسىنى ئېمىپ چوڭ بولغان بىر بالا توغرىلىق تاماشىبىنلارغا دەيدىغان ئازراق گەپىم بار ئىدى، سىلەرگە 500يۈەن بەرەي، ئويۇن باشلىنىشتىن بۇرۇن گەپىمنى دەۋالسام» دەپ بىزگە كۆپ يالۋۇردى. ئويلىسام، بۇمۇ كۆلكىلىكتەك تۇيۇلدى. شۇڭا، بىز 500يۈەننى ئالماستىن، ئۇنىڭ سۆزلىرىگە «يېڭى كۆلدۇرگە» دەپ نام قويۇپ، ئۇنىڭ دەسلەپ ئورۇندىلىدىغان قىلىپ بېكىتتۇق. قېنى، قىزغىن ئالقىش بىلەن قارشى ئالايلى!

ئۆمەك باشلىقىنىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلاپ بايا تىن ئاشپۇزۇلدا ئاڭلىغان پاراڭلار ئېسىمگە كەلدى-دە، شۇ بالا بولمىسۇن يەنە دەپ قۇلاقنى دىڭ تۇتۇپ ئاڭلىدىم.

بويى ئېگىزرەك، چىرايى قارامتۇل، قاڭشارلىق، 40ياشلار چامىسىدىكى بىر كىشى سەھنىگە چىقىپ، تاماشىبىنلارغا سالام بەرگەندىن كېيىن سۆزلەشكە باشلىدى:

ـ ھۆرمەتلىك يۇرت ئەھلى، ياخشىمۇ سىلەر؟ سىلەر بىلەن يۈزكۆرۈشكىنىمدىن ئىنتايىن خۇشھالمەن. سىلەرمۇ ئاڭلىغانسىلەر، يېقىندىن بېرى بىر بالا: « مەن دادامنى ئېمىپ چوڭ بولغان» دەپتۇ، دېگەن پاراڭ ئەل-جامائەت ئىچىدە تارقىلىپ يۈرىدۇ. مەن شۇ توغرىلىق سىلەرگە ئازراق سۆزلەپ بېرەي. بۇ بالا ناھىيىمىزدە يېڭى قۇرۇلغان يەسلىدىكى تۆت ياشلىق تاھىرجان بولۇپ، دادىسىنى ئېمىپ چوڭ بولغانلىقىنى دېگەنلىكى ئۈچۈن باشقىلار ئۇنى سارالڭ قاتارىغا چىقاردى. بۇغىنا ئەمەس، ناھىيىلىك 1-باشلانغۇچتا ئوقۇيدىغان ئابلاجانمۇ ئۆكسىنىڭ دېگەنلىرىنى راست دېگەنلىكى ئۈچۈن باشقا ساۋاقداشلىرى تەرىپىدىن سارالڭ قاتارىغا چىقىرىلدى. مەن ھازىر شۇنى جاكارلايمەنكى، ئۇ بالىلار ھەرگىزمۇ سارالڭ ئەمەس، تاھىرجان دادىسىنى ئېمىپلا چوڭ بولماستىن، بەلكى ئۇنى دادىسى تۇغقان! مەن بۇنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرگەن شاھىدلارنىڭ بىرى. مەن بۇنداق دېسەم، سىلەر ئىشەنمەي مېنىمۇ سارالڭغا چىقىرىشىڭلار مۇمكىن، ئەمما سۆزۈمنى سەۋرچانلىق بىلەن ئاخىرىغىچە ئاڭلىساڭلار بەلكىم ئىشىنىپ قالارسىلەر.

ئۇ سەل تۇرۇۋېلىپ يەنە سۆزلەشكە باشلىدى:

ـ ئەسلى بۇ سىرنى ئاشكارىلىمىسام ياخشى بولاتتى. بىراق بۇنداق كېتىۋەرسە بۇ بالىلارمۇ چوڭ بولىدۇ، ئاقىۋەت ئۇلارنىڭ كىشىلەر بىلەن بارىدى-كەلدىسىگە بىئەپ بولمىسۇن دېگەننى ئويلاپ، بۇ سىرنى گېزىتتە ئېلان قىلايمۇ دېدىم، خەتنى ياخشى يازالمايمۇ شۇنۇ كۈننىڭ كېلىشىنى كۈتۈشكە مەجبۇر بولدۇم. تۇنۇگۈن كەچتە: «ئەتە ھەرقايسى جايلاردىن يىغىلغان كۆلدۇرگە ئارتىستلىرى ئويۇن قويۇدىكەن» دەپ ئاڭلاپ، كېچىچە كۆزۈمگە ئۇيقۇ كەلمىدى، بۇگۈن ئەتىگەندىلا بۇ تىياتىرخانىغا چاپتىم. مەن ئۆمەك باشلىغىغا يالۋۇردۇم. ئۇ مېنىڭ سۆزۈمنى ئاڭلاپ، 500يۈەن پۇلنىمۇ ئالماستىن، ئويۇن باشلىنىشتىن بۇرۇن تاماشىبىنلارنىڭ ھەممىسى بار چاغدا سۆزۈمنى دېيىشكە قوشۇلدى. مەن ئۆمەكتىكىلەرگە كۆپتىن كۆپ رەھمەت ئېيتىمەن ھەم ئىشلىرىغا ئۇتۇق تىلەيمەن. شۇ خۇشھاللىقىمدا بۇ 500يۈەن پۇلنى ناھىيىمىزدىكى ياشانغانلار ساناتورىيىسىدىكى قېرى-ئاجىزلارغا ئىئانە قىلىش قارارىغا كەلدىم.

زالدا يەنە گۈلدۇراس ئالقىشلار ياڭرىدى.

ـ كۆپرەك سۆزلىۋەتتى دېمەڭلار، تەپسىلىي چۈشەندۈرمىسەم كۆڭلۈڭلاردا گۇمان پەيدا بولىدۇ. شۇڭا، ئۇ بالىلارنىڭ دادىسىدىن باشلاپ سۆزلەپ بېرەي. بۇ بالىلارنىڭ دادىسى قوشنا ۋىلايەتتىن بولۇپ، شۇ ۋىلايەتتىكى بىر ناھىيىنىڭ ھاكىمى ئىدى، مەن دەل شۇ ھاكىمنىڭ شوپۇرى ئىدىم. يەنە بىر ئىشنى دەپ قوياي، مەن ھاكىمنى« باشلىقىم» دەپ كۆنۈپ قاپتىكەنمەن، ھازىرمۇ قولايلىقراق بولۇشى ئۈچۈن باشلىقىم دەپ ئاتاۋېرەي. مەن شوپۇر بولغاندىن باشلاپ باشلىقىم ناھىيىنىڭ مۇئاۋىن ھاكىمى، ھاكىمى بولدى. شۇ جەريانىدا مېنى ئۆز ئىنىسىدەك كۆرۈپ، ياخشى مۇئامىلە قىلدى. باشلىقىمنى بوش چاغلاپ قالماڭلار، ئۇ ناھىيىدە باشلىقىمنىڭ دېگىنى دېگەن، قىلغىنى قىلغانىدى،

خوددى ئۆزئالدىغا ئايرىم دۆلەتتەك. ئۇ، ھاكىم بولغاندىن كېيىن 500مىڭ يۈەنگە گىرمانىيىدە ئىشلەنگەن ئېسىل پىكاپتىن بىرنى سېتىۋالدى ۋە شۇ پىكاپ بىلەن بىر يېزىغا بارغۇسى كەپقالدى. باشلىقىم ھەر قېتىم يېزىغا بېرىشتىن بۇرۇن شۇ يېزىغا تېلېفون بېرىپ خەۋەرلەندۈرەتتى. بۇ قېتىممۇ ئالدىن خەۋەر بېرىلگەچكە ، بىز ئۇ يېزىغا بارغاندا يېزا باشلىقلىرى كۈتۈۋالغىلى چىقتى. ئۇ يېزىنىڭ باشلىقى بىزدىن پەقەت تىنچلىقلا سورىدى. مۇئاۋىن باشلىقى بولسا: «ياخشى تۇردىلىمۇ، ھاكىم؟ ! ئۆي ئىچى تىنچلىقمۇ؟ ! سىلى بۇ پىكاپتا ئولتۇرسىلا خوددى ئاپتونوم رايونىنىڭ رەئىسى كەلگەندەك كۆرۈنىدىكەنلا، ئاجايىپ ماس كەپتۇ، تولىمۇ ماس كەپتۇ. . . » دەپ ماختاپلا كەتتى. بىز ھەر قېتىم يېزىغا بارغاندا شۇ يېزىدا ئىككى كۈن تۇراتتۇق. ئۇ قېتىممۇ ئىككى كۈن تۇردۇق. باشلىقىم ناھايىتى خۇشھال بولغاچقا، 16ياشقا كىرگەن بىر قىزنىڭ قىزلىقىنى كەتكۈزۈۋەتتى. ئەتىسى ئۇ قىز ماڭمۇ نېسىپ بولدى. كېيىن نېمە ئىش بولدى دېمەمسىلە! بىز ناھىيىگە قايتىپ بىر كۈن ئىچىدىلا ھېلىقى يېزىنىڭ مۆرىمەس باشلىقى ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، ئۇنىڭ ئورنىغا مۇئاۋىن باشلىقى ئولتۇردى. «تىلى ئاتلىق موزاي ئىككى ئاننىنى ئېمىدۇ» دېگىنى شۇ بولسا كېرەك. شۇنىڭدىن باشلاپ باشلىقىم بىلەن ناھىيىمىزدىكى سەككىز يېزىغا ئارىلاپ-ئارىلاپ بېرىپ تۇردۇق. بىز ھەر قېتىم يېزىغا بارغاندا باشلىقىم مەجبۇرلاپ بولسىمۇ بىر قىز بىلەن بىرگە بولاتتى ۋە ئىككىنچى كۈنى ماڭا تاشلاپ بېرەتتى.

تووا، ئاجايىپ ئادەملەر باركىنا بۇ جاھاندا! بىر ناھىيىنىڭ ھاكىمى ھەر قېتىم يېزىغا بارغاندا بىر قىزنى نابۇت قىلسا، بىر يىلدا قانچە قىزنى نابۇت قىلار؟ بىر ناھىيىدە شۇنچە ئادەم تۇرۇپ، بىر ھاكىمنىڭ ئۇستىدىن ئەرز قىلالمىسا بۇ قانداق بولغىنى؟ ! ـ ئۆزۈمنىڭ يەنە خىيال دېگىزىغا غەرق بولغانلىقىمنى بىلىپ دەرھال دىققىتىمنى يىغدىم.

ـ «كوزا كۈندە سۇنماس ، كۈنىدە سۇنار» دېگەندەك، بۇ ئىشلارمۇ ئۆزۈنغا داۋاملاشمىدى. بىر كۈنى باشلىقىم يېرىم كېچە بولغاندا تېلېفون بەردى. ... مەن باشلىقىمنىڭ ئاۋازىنى سەل غەلىتە ھېس قىلدىم، دەرھال ئۆيگە باردىم. مەن ئۆيگە كىرىپلا ھەيران قالدىمدە، باشلىقىمدىن: «بۇ نېمە ئىش؟ » دەپ سورىسام، باشلىقىم ئېسىدەپ تۇرۇپ: « مەنمۇ بىلمەيمەن، يېرىم كېچە بولغاندا كۆكسۈم چىڭقىلىپ كەتتى، ئويغىنىپ قارىسام، كۆكسۈمدە يوغان بىرجۇپ ئەمچەك پەيدا بوپقاپتۇ، ئالدىمۇ خوددى 15ياشلىق قىز بالىنىڭكى بىلەن ئوخشاش بوپقاپتۇ، باشقا يېرىمدە ئۆزگىرىش يوق، پەقەت قورسىقىمدىلا بىرنېمە مىدىرلىغاندەك بىلىنىپ كەتتى. مەن يىغلىدىم، ئاخىرى ئامال بولماي سىزنى چاقىرتتىم» دېدى. مەن باشلىقىمغا ئىچ ئاغرىتىپ، دەرھال تالاي يورۇماستىنلا ھېلىقى ئېسىل پىكاپنى ھەيدەپ دوختۇر چاقىرىپ كەلدىم. دوختۇرمۇ بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ ھەيران قالدى ۋە: «دوختۇرخانىغا بارايلى» دېدى. بىز دوختۇرخانىغا باردۇق. دوختۇرخانىدا كېسەللەر ياتقىدىلا ئادەم بار ئىدى. دوختۇر باشلىقىمنى رېنتگېن ئاپپاراتى دەمدۇ، بىچاۋ دەمدۇ، ئىشقىلىپ ئاشۇنداق ئۇسكۇنىلەرگە بىر ئەمەس، بىرنەچچە قېتىم سالدى ۋە باشلىقىمنىڭ ئالدىغا كېلىپ: «ھاكىم، قورساقلىرىدا بىر ئوغۇل بوۋاق بار ئىكەن، ھازىر بېشىنى ئاستىغا قىلىپ بوپتۇ، پات ئارىدا تۇغۇلغىدەك» دېدى. مەن باشلىقىمغا: « بالىنى ئالدۇرۇۋېتەيلى» دەپ قانچە يالۋۇرساممۇ ، باشلىقىم ئوپېراتسىيە قىلىشقا قوشۇلمىدى. ئاخىرى ئامالسىز بالىنى چۈشۈرۈۋېتىدىغان دورا يېيىشكە قوشۇلدى. بىز دوختۇر بەرگەن دورىنى ئېلىپ باشلىقىمنىڭ ئۆيگە قايتتۇق. ئۆيدە باشلىقىمنىڭ ئايالى، ئەمدىلا ئۈچ ياشقا كىرگەن ئوغلى، قېينانىسى، ئانىسى بىزنى ساقلاپ تۇرۇپتۇ. باشلىقىمنىڭ ئاتىسى بىلەن قېينانىسى بۇرۇنلا قازا قىلغاچقا، قېينانىسى بىلەن ئانىسىنى بىر-بىرىگە نىكاھلاپ قويغانىدى. ئۇلار باشلىقىمنىڭ بويىدا بارلىقىنى ئاڭلاپ ھەيران قېلىشتى. باشلىقىمنىڭ ئايالى شۇ جايدىلا ھۇشىدىن كېتىپ، بىر-ئىككى سائەت ئۆتكەندىن كېيىن ھۇشىغا كەلدى. توۋا، بالىغا بولغان مېھىر-مۇھەببەتنى ئانىغىمۇ بۇنداق بەرمىگەن خۇدايىم باشلىقىمغا ئاجايىپ بېرىپتىكەن! باشلىقىم دوختۇر بەرگەن دورىنى بىر كۈن يەپلا ئەتىسىدىن باشلاپ قەتئىي يېگىلى ئۇنىمىدى. باشقىلار ھەرقانچە نەسىھەت قىلسىمۇ : «مەن بۇ بالىنى چوقۇم تۇغىمەن» دەپ تۇرۇۋالدى ۋە خىزمىتىدىن ئىستېپا سورىدى. باشلىقىم ئىستېپا سورىغاندىن كېيىن ئورنىغا قوشنا ناھىيىدىكى بىر مۇئاۋىن ھاكىم ھاكىم بولدى. ئۇ كىشى ھاكىم بولۇپلا پاك-دىيانەتلىك بولۇش، ئاددىي-سادىدا بولۇش توغرىسىدا يىغىن ئېچىپ، 500مىڭ يۈەنگە سېتىۋالغان پىكاپنى باشقا بىر شەھەرلىككە 400مىڭ يۈەنگە سېتىپ، 50مىڭ يۈەنگە دۆلىتىمىزدە ئىشلەنگەن ئاددىي بىر پىكاپنى سېتىۋالدى. ئۇ ئاجايىپ پاك ئەمەلدار ئىكەن ئەمەسمۇ! ؟ پىكاپتىن ئاشقان 350مىڭ يۈەن پۇلنى يۇرتىدا قالغان خوتۇن-بالىلىرىغا ئەۋەتىۋەتتى. مەنمۇ بۇنداق دىيانەتلىك ئەمەلدارنىڭ قولىدا ئىشلىگۈچە ئىشلىمەي دەپ خىزمىتىمدىن ئىستېپا سورىدۇم. مېنىڭ ھېچقانداق ئۇرۇق - تۇغقىنىم بولمىغاچقا ئۆيۈمنى سېتىۋېتىپ، باشلىقىمنىڭ ماڭا قىلغان ياخشىلىقىنى قايتۇرۇش ئۈچۈن، باشلىقىمنىڭ ئۆيگە كۆچۈپ كەلدىم. . . ئۇزۇن ئۆتمەي باشلىقىمنىڭ

تولغىقى تۇتۇشقا باشلىدى. باشلىقىمنى دوختۇرخانىغا ئاپارمايلا تۇغدۇرۇش ئۈچۈن، باشلىقىمنىڭ ئانىسى بىلەن ئايالى تۇغۇت ئانىسى بولۇپ، ئۆيگە كىرىپ كەتتى. مەن باشلىقىمنىڭ قېينىتىسى ۋە ئوغلى بىلەن سىرتتا كۈتۈشكە مەجبۇر بولدۇم. باشلىقىم ھەرقېتىم ئازابلىق ئىڭرىغان ۋاقىتتا ، مېنىڭ يۈرىكىممۇ بىرسى مۇجۇغاندەكلا ئاغرىپ كېتەتتى. «مەنمۇ ئەر بولغاندىكىن، مەنمۇ بىرنى تۇغقان بولسام، دۇنيادا ئەر تۇرۇپ تۇغقان كىشىدىن ئىككىسى بار بولاتتى، ئۇ چاغدا باشلىقىممۇ بوشراق ئازابلىنار ئىدى. ھازىر بولسا، باشلىقىم ئۆزى يالغۇز ھەم قىزلىقى كەتمەن بىر كىشى ئۈچۈن بىر بوۋاقنى تۇغۇش ئاسانغا توختارمۇ؟!...»

بەلكىم ھاكىم ھۆكۈمەتكە ـ ئۆزىنىڭ شوپۇرى ئۆزىگە سادىق بولغانچىلىك سادىق بولغان بولسا، تولغاق ئازابىغا قالماستى...

بىر ۋاقىتتا كۆزۈمنى ئاچسام، باشلىقىم يانغان كارىۋاتنىڭ يېنىدىكى كارىۋاتتا يېتىپتىمەن. مەن دەرھال باشلىقىمنىڭ يېنىغا باردىم، باشلىقىم ھۇشىدىن كېتىپتۇ، يېنىدا بىر ئوغۇل بوۋاق ئۇخلاپ ياتاتتى. قارىغاندا، مەنمۇ خېلى ئۇزۇن ھۇشسىز ياتقان ئوخشايمەن... ئۇ بوۋاق ئويغىنىپلا يىغلاشقا باشلىدى، باشلىقىم ھۇشىغا كېلىپ ئۇنى بەزلەپ باقتى، ئېمىتىپ باقتى، ئاخىرى جىلە بولۇپ تاماكىسىغا ئوت تۇتاشتۇردى. غەلىتە ئىشلارنىڭ ھەممىسى بىزدە بولۇدىغان ئوخشايدۇ، بوۋاق تاماكا ئىسىنى پۇراپلا يىغىسىنى توختاتتى... ئاللا كارامەت، ماۋۇ ئىشنى كۆرۈڭ! مەن بەزى ئاياللارنىڭ سۈتۈم چىقمىدى دەپ سۈت پاراشوكى بىلەن بالا باققىنىنى كۆرگەن. ئەمما باشلىقىمدەك سۈتلۈك ئايالنى كۆرمەپتىكەنمەن. بالىنى ئېمىتىپ بولسىمۇ، يەنە: «كۆكسۈم چىڭقىلىپ كەتتى» دەپ ئۆزىنىڭ ئەمچىكىنى ئۆزى ساغدى، چوڭ ئوغلى ئابلاجانىنىمۇ ئېمىتىپ باقتى. بىراق زادىلا سۈتى ئازلىمىدى، باشلىقىمنىڭ ئەمچىكىدىن سۈت ئېقىپلا تۇراتتى. بىز ئۇ بوۋاققا «تاھىرجان» دەپ ئىسىم قويدۇق. تاھىرجان ئىككى ئايلىق بولغاندا ماڭدى، بەش ئايلىق بولغاندا سۆزلىيەلەيدىغان بولدى... ئەر كىشى بالا تۇغسا شۇنداق تېز چوڭايسا كېرەك! تاھىرجان تىلى چىقىپلا: «تاماكا چېكىمەن» دەپ تۇرۇۋالدى ۋە تاماكا چېكىشنى ئۆگەندى. ھازىرقى: «دادامنى ئېمىتىپ چوڭ بولدۇم» دېگەن بالا دەل شۇ. مەن بالىنىڭ تۇغۇلۇش جەريانىنى سۆزلەپ بولدۇم. لېكىن سىلەر داۋامىغىمۇ قىزىقىۋاتىسىلەرغۇ دەيمەن. بوپتۇ، داۋامىنىمۇ سۆزلەپ بېرەي: تاھىرجان توپتوغرا 24 ئايلىق بولغاندا، بىر كېچىنىڭ ئىچىدىلا باشلىقىمنىڭ ئەمچىكى يوقاپ كەتتى. ئۇنىڭ دېيىشچە، جىنسىمۇ ئەسلىگە كەپتۇ. بىراق بۇ ئىشلار كۈندىن كۈنگە سىرتلارغا تارقاپ ، سىرتقا چىقالماس ھالغا كەپقالدۇق. شۇنىڭ بىلەن ئۆينى سېتىۋېتىپ بۇ ناھىيىگە كۆچۈپ كەلدۇق. مەن بۇ جايغا كۆچۈپ كەلگەندىن كېيىن، باشلىقىمنىڭ تۇغۇۋالغىنىغا خۇشھال بولۇدىغان بولدۇم. چۈنكى بۇ ناھىيىدە ئەمچىكى يوق، ئەمما بىر، ھەتتا بىر نەچچە بالىنى قورسىقىدا كۆتۈرۈپ يۈرۈدىغان «تۇغماس ئەركەك ھامىلدار» لارنى كۆردۇم. بۇ ناھىيىدە «تۇغماس ئەركەك ھامىلدار» لار بەك تولىكەن. ھېلىمۇ ياخشى باشلىقىم بالىنى تۇغۇپلا خاپىلىقتىن قۇتۇلۇپ قاپتىكەن. «تۇغماس ئەركەك ھامىلدار» لارغا ئوخشاش بىر ئۆمۈر بالا كۆتۈرۈپ يۈرۈش خاپىلىقتىن باشقا نەرسە ئەمەسقۇ، ئۇ!؟... بىر كۈنى ئۆچ ياشلىق تاھىرجان شىرە ئۈستىگە قويۇپ قويغان ئىككى بوتۇلكا ھاراقنى پاك-پاكىزە ئېچىپ بولۇپ: «شۇمۇ ھاراقمۇ؟» دەپ يېرىم كۈن سارىڭلىق قىلدى. باشلىقىممۇ شىرە ئۈستىگە ھاراق قويۇپ قويغىنىغا مىڭ پۇشايمانلارنى قىلدى. ھازىر تاھىرجان ئىككى كىلو ھاراقنى ئىچىپ بولۇپمۇ سۇ ئىچكەندەك يۇرۇيدۇ؛ بەرمەيلى دېسەك، ئۆينى بېشىغا كىيىدۇ. تېخى بىر كۈنى ئۆيگە كەلسەم، ئۆيدىكىلەر سىرتقا چىقىپ كېتىپتىكەن، تاھىرجان يېڭى قوشنىمىزنىڭ بەش ياشلىق قىزى بىلەن بەھۈزۇر ئويناپ كېتىپتۇ. مەن تاھىرجاندىن: «بۇ نېمە ئىش قىلغىنىڭ؟! كىچىككىنە تۇرۇپ شۇ ئىشنىم قىلامسەن؟» دەپ سوراسام، «بۇ دېگەن ۋەزىيەتنىلا ئېھتىياجى! ھاياتلىقنىڭ پەيزى. سىز بۇنداق ئىشنى قىلمامتىڭىز؟!» دېدى. مەنمۇ ئامالسىز ھېچنەرسە دېيەلمىدىم. ھازىر تاھىرجاننىڭ بۇنداق ئىشلىرىنى كۆرۈپ كۆنۈپ قاپتىمەن. كۈنلەر ئۆتۈپ تاھىرجاننى يېڭى قۇرۇلغان يەسلىگە ئاپىرىپ بېرىشىمىزگىلا: «مەن دادامنى ئېمىپ چوڭ بولدۇم» دەپ قويۇپ، باشقىلار تەرىپىدىن سارىڭ قاتارىغا چىقىرىلدى. مەن بۇنى ئاڭلاپ بالىلارنى بىر ئۆمۈر «سارىڭ» دېگەن نام بىلەن يەكلىنىپ قالمىسۇن دەپ بۇ سىرنى سىلەرگە ئاشكارىلىدىم. باشلىقىم خىزمىتىدىن ئىستېپا سورىغاندىن كېيىن ماڭا ئاشقان-تاشقىنى تەگمىگەچكە، باشلىقىم يوق چاغلاردا ئايالىدىن ھۇزۇرلىنىپ، باشلىقىمنىڭ ئايالى بىلەنمۇ ئوبدانلا چىقىشىپ قالدىم. شۇنداق بولغانكەن، تاھىرجان بىلەن ئابلاجان ئۆگەي بولسىمۇ، مېنىڭ بالىلىرىم ھېسابلىنىدۇ. ئۇلار مېنىڭ بالىلىرىم تۇرۇقلۇق ئۇلارنىڭ كەلگۈسىنى ئويلىماي تۇرالامدىم؟!...

مەن كۆپ سۆزلەپ ھەرقايسىڭلارنى زېرىكتۇرۇۋەتتىم. ئۆمەك باشلىقىمۇ مېنى سۆزلىگىلى قويغىنىغا مىڭ پۇشايمانلارنى قىلىۋاتقاندۇ...

مەن ھەرگىزمۇ پۇشايمان قىلمايمەن. مۇشۇنداق قىزىقارلىق بىر ۋەقەلىكنى ئەل-جامائەتكە

بىلدۇرەلىگىنىم ئۇچۇن ئىنتايىن خۇشھالمەن، - ھىر ياندا قاراپ تۇرغان ئۆمەك باشلىقى گەپنى قىسقارتىپ دېگەن مەنىدە لوقما سالدى.

مەن ئەڭ ئاخىرقى سۆزۈمنى دەۋالاي، - ھېلىقى كىشى يەنە سۆزنى داۋاملاشتۇردى، - ئويلىسام، تاھىرجاننىڭ دادىسىنى دورىمىغان ھېچبىر ئىشى قالماپتۇ. چىن كۆڭلۈمدىكى گەپنى دېسەم، تاھىرجاندەك بالا ئىككىنچى تۇغۇلمىسۇن. ھۆرمەتلىك يۇرت ئەھلى، سىلەر مېنىڭ سۆزۈمدىن ئىبرەت ئېلىڭلار. كۆپچىلىكنىڭ ئالدىدا يەنە شۇنى جاكارلايمەن: مەن بۇگۈندىن باشلاپ كۆپ يېمەيمەن، ھەرقانداق ئايال بىلەن ، ھەتتا باشلىقىمنىڭ ئايالى بىلەنمۇ خۇپىيانە ئالاقەمنى ئۈزىمەن! مەن سىلەرگە مەرھۇم ئابدۇرېھىم ئۆتكۇر ئەپەندىنىڭ بىركۈپلىت شېئىرىنى يادلاپ بېرەي. سىلەر بۇ شېئىرنىڭ مەنىسىنى ئوبدان ئويلاپ بېقىشىڭلارنى سورايمەن.

قول ئىككى، پۇت ئىككى،
كۆز ئىككى، قۇلاق ئىككى،
ئېغىز، بۇرۇن بىر پەقەت -
بۇنىڭ ئۆزى بىر ھېكمەت.

مەن يۇرت ئەھلى ئالدىدا كۆڭلۈمدىكى گېپىمنى دېيەلىگىنىمدىن ئىنتايىن خۇشھالمەن، - ئۇ كىشى ھاياجانلانغان ئوخشايدۇ، كۆز يېشى قىلدى.

ھەممە كىشى «تۇغماس ئەركەك ھامىلدار» لار توغرىسىدىمۇ ياكى ھېلىقى ھاكىم توغرىسىدىمۇ ئەيتاۋۇر ھەيرانلىق ئىچىدە ئويلىنىپ قېلىشقانىدى. تۇيۇقسىز بۇ ھەيرانلىق ئىچىدىكى ئويلىنىش كۆلكىگە ئايلاندى.

- مېنىڭ سۆزلىرىمنى كۆڭۈل قويۇپ ئاڭلىغىنىڭلارغا كۆپ رەھمەت، رەھمەت، - ئۇ كىشى تاماشىبىنلارغا سالام بەرگەندە ئالدىدىكى مىكروفونغا بىكارلا بىرنى ئۈسۈۋېلىپ، بېشىنى سىلاشقا مەجبۇر بولدى. دەل شۇ چاغدا بىر ياندا قاراپ تۇرغان ئۆمەك باشلىقى قاتتىق ھېرىپ چۈشكۈرۈۋېدى، ھېلىگە باغلىغان كەمىرى ئۈزۈلۈپ كېتىپ شىمى چۈشۈپ كەتتى. بۇنى كۆرگەن تاماشىبىنلار قاتتىق كۈلۈشكە باشلىدى. مەن ئەتراپىمدىكى كۈلكە ئاۋازىدىن ئولتۇرالماي ئەتراپىمغا قارىغانىدىم، ئەتراپىمدىكى كىشىلەرنىڭ ئېغىزىغا چۈن كىرىپ كەتسۇن تۇيىمىغىدەك ھالغا كەپقاپتۇ؛ ئالدىدا ئولتۇرغان بىرنەچچەيلەن يىقىلىپ چۈشۈپتۇ؛ يېنىمدا ئولتۇرغان ئىككى كىشىنىڭ شىمىنىڭ ئېغى ھۆل بوپكېتىپتۇ، يەنە قانچە كىشىنىڭ شىمىغا چىقىرىۋەتكىنىنى تەسەۋۋۇر قىلماق تەس ئەمەس. بۇ ئەھۋاللارنى كۆرۈپ مېنىڭمۇ كۈلكەم قىستاپ كەتتى. «مانا ئەمسە» دەپ كۆزۈمنى يۇمۇپلا بىر كۈلۈۋېدىم، كەينىمگە سەنتۇرۇلۇپ كەتكەندەك بولدۇم. قانچىلىك ياتتىم، بىلمەيمەن، بىر چاغدا كۆزۈمنى ئاچسام دوختۇرخانىدا يېتىپتىمەن. بېشىم قاتتىق ئاغرىپ كېتىپتۇ. باشقىلارنىڭ دېيىشچە ، مەن ئولتۇرغان ئورۇندۇق يالغۇز كىشىلىك ئورۇندۇق بولغاچقا، كەينىگە ئۆرۈلۈپ كەتكەنىكەن. شۇ چاغدا بېشىم يېرىلىپ ھۇشۇمدىن كېتىپتىمەن، باشقىلار مېنى يۆلەپ دوختۇرخانىغا ئەكىلىپ قويۇپتۇ.

توۋا! دۇنيادا بۇنداق ئىشلارمۇ بارمىدۇ؟ . . . بەلكىم يوق دېگىلىمۇ بولماس. ھازىرقىدەك جىنسىنى ئۆزگەرتىش ئوپېراتسىيىسى ئارقىلىق ئەر ئايالغا، ئايال ئەرگە ئۆزگىرىپ يۈرۈۋاتقان دەۋردە ئويلىمىغان ئىشلارنى يۇز بەرمەيدۇ، دېيەلەمسىز؟ ! . . . بېشىم ئاغرىپ كەتتى، بولدىلا، بۇ ئىشلارنىڭ ئاخىرىنى ئويلاشنى ئوقۇرمەن دوستلىرىمغا قالدۇرۇپ قويايى.

2001-يىل ئاپرىل، چىرا

ئاپتور: چىرا ناھىيە گۇلاخما يېزا ئۇچئۆستەڭ كەنتى 1-مەھەللىدىن، دېھقان. بۇمېكايە ئاپتورنىڭ تۇنجى ئەسىرى(M1)

بايانات

ژۇرنىلىمىزدا ئېلان قىلىنغان ئەسەرلەرنىڭ نەشر ھوقۇقى ژۇرنىلىمىزغىلا تەۋە. خىلاپلىق قىلغۇچىلارنىڭ قانۇن بويىچە جاۋابكارلىقى سۇرۇشتۇرۇلىدۇ.

«شىنجاڭ مەدەنىيىتى» ژۇرنىلى تەھرىرىيىتى

تاز ۋە چىۋىن

(ھېكايە)

ـ خەلق چۆچەكلىرى ئىزدىنىش

ياسىنجان سادىق

بۇرۇننىڭ بۇرۇنىسىدا بىر يۇرتتا ئىككى ئاغىنە بولغانىكەن. ئۇلارنىڭ بىرسىنىڭ ئىسمى ئەمەت، بىرسىنىڭ ئىسمى سەمەت ئىكەن. ئۇلار شۇنچىلىك ئىنجىل-ئىناق ئۆتۈدىكەنكى ھەركۈنى بىرەر ۋاق تاماقنى بىللە يېمەي كۈنى ئۆتمەيدىكەن. ئەل-يۇرت ئۇلارنىڭ ساداقەت ، ئەقىدە ئۇستىگە قۇرۇلغان دوستلۇقىغا قايىل بولۇپ ئاپىرىن ئوقۇيدىكەن. ئۇلارنىڭ شۇنچىلىك يېقىنلىقىغا قاراپ كىشىلەر ئۇلار توغرىلىق ھەرخىل پەرەزلەرنى قىلىشىدىكەن. بەزىلەر بۇلارنى ئاكا-ئۇكا دېيىشسە، يەنە بەزىلەر: ياق، ئاكا-ئۇكا ئەمەس دېيىشىدىكەن. ياق، ئۇلار ئانا بىر، دادا باشقا ئاكا-ئۇكىلار دېيىشكۇچىلەرمۇ ۋە ياكى نەۋرە تۇغقانلار دېيىشكۇچىلەرمۇ بار ئىكەن. ئىشقىلىپ كىشىلەر نېمىلا دېيىشمىسۇن ئۇلارنىڭ بىر قەۋم ئىكەنلىكى راست ئىكەن.

كۈنلەر ئۆتۈپتۇ، ئايلار ئۆتۈپتۇ، يىللار ئۆتۈپتۇ. بۇ ئىككى يىگىتنىڭ دوستلۇقى يىلدىن يىلغا چىڭىپ بېرىپتۇ. ئۇلار ھەركۈنى ئۆزلىرىنىڭ دېھقانچىلىقىنى تۈگەتكەندىن كېيىن بىرىيەرگە كېلىدىكەندە، بىرسى قولىغا دۇتارنى ئالسا، يەنە بىرسى داپنى ئېلىپ نەغمە قىلىدىكەن. بىر كۈنلۈك دېھقانچىلىق ئەمگىكىدىن قولى بوشىغان يۇرت خەلقىمۇ ئۇلارنىڭ قېشىغا جۇغلىشىدىكەندە، پۇخادىن چىققۇچە مەشرەپ ئۇيىنايدىكەن. مەشرەپتە دوستلۇق، ئەقىدە، ساداقەتمەنلىك، ئىناقلىق، ئىتتىپاقلىق مەدھىيىلەنگەن ناخشىلار تەڭ كېچىگىچە جارانلايدىكەن. بىر جۇپ يىگىتنىڭ دوستلۇق، ساداقەتمەنلىكىدىن تەسىرلەنگەن يۇرت خەلقى ئۇلارنى ئۆزلىرىگە ئۇلگە قىلىپ، بىر-بىرى بىلەن بولغاز نىزا ـ ئاداۋەتلەرنى چۆرۈپ تاشلاپ، شۇنچىلىك ئىناق ـ ئىتتىپاق ياشاشقا باشلاپتۇكى، ئاخىردا بۇ يۇرتتا «سەن-پەن» دېيىشىپ قالغان بىرمۇ ئادەمنى تاپقىلى بولمايدىغان ھالەت شەكىللىنىپتۇ. ئىناقلىق، بىرلىك يۇرت خەلقىنىڭ ئىش-ئوقىتىگە بەرىكەت، بايلىق ئاتاقىپتۇ. زەل-زىرائەتلەر ئوخشاپ، مال-چارۋىلار قوتانلارغا پاتماي قاپتۇ. ئېتىزلىقلاردا ئەمگەك ناخشىلىرى جارانلىسا، يايلاقلاردا مال-چارۋىلارنىڭ مۆرەش-مەرەشلىرى ئاڭلىنىپ تۇرۇدىكەن. ھەركۈنى كەچتە ئەمەت بىلەن سەمەتنىڭ باشچىلىقىدا ئۇيۇشتۇرۇلغان مەشرەپلەر شۇنچىلىك قىزىيدىكەنكى، مۇقام كۈيلىرى تەڭ كېچىلەرگىچە ئۇزۇلمەيدىكەن. قېرى-ياش، ئەر-ئايال ھەممەيلەن ئۇسسۇل ئويناپ ھېرىپ قالمايدىكەن. . .

كۈنلەر ئۆتۈپتۇ، ئايلار ئۆتۈپتۇ، يىللارمۇ ھەم ئۆتۈپتۇ. ئون كۈلكىنىڭ بىر يىغىسى بار، دېگەندەك، كۈنلەرنىڭ بىر كۈنى بۇ يۇرتنىڭ بېگى تۇيۇقسىز ئاغرىمايلا ئۆلۈپ كېتىپتۇ. يۇرت خەلقى زار-زار يىغلىشىپ، ھازا قوشاقلىرىنى قېتىشىپ، بەگنى ئاخىرەتكە ئۇزىتىپ قويۇپتۇ.

ئۇزاق ئۆتمەي پادىشاھ بۇ يۇرتقا ئوردىسىدىن

شاۋاز ئاتلىق بىر مەھرىمنى بەگ قىلىپ ئەۋەتىپتۇ. يۇرت خەلقى يېڭى بەگنى قىزغىن كۈتۈۋاپتۇ-دە، مەرھۇم بەگنىڭ قارىسىنى ئۇشتۇۋەتكەندىن كېيىن يەنىلا ئاۋۋالقىدەك خۇشھال-خۇرام، ئىجىل-ئىناق ھاياتىنى باشلاپتۇ: بىرمەزگىل ئۇزۇلۇپ قالغان مەشرەپ يەنە باشلىنىپ، مۇقام سادالىرى پەلەكنى قۇچۇپتۇ. ئەمەت بىلەن سەمەت بۇ مەشرەپ سورۇنىنىڭ يىگىتبېشى بولۇپ يېڭىدىن يېڭى دوستلۇق، ساداقەت ناخشىلىرىنى ئوقۇۋېرىپتۇ:

سېنىڭ جانىڭ ، مېنىڭ جانىم بىر جان ئەمەسمۇ؟
سېنىڭ ئۇچۇن مېنىڭ جانىم قۇربان ئەمەسمۇ؟

...

ئەمدى گەپنى شاۋاز بەگدىن ئاڭلايمىز.

پادىشاھ ئوردىسىدىكى تۆۋەن دەرىجىلىك بەگلەر يۇقىرى دەرىجىلىك بەگلەرگە، ئەمرلەر پادىشاھ، شاھزادىلەرگە خۇشامەت قىلىدىغان، قۇللۇق بىلدۇرۇدىغان، پارا-سوۋغا تەقدىم قىلىدىغان، ھاجەتمەنلەردىن پارا-سوۋغا ئالماي تۇرۇپ ئىش بېجىرمەيدىغان مۇھىتتا خىزمەت قىلىپ كۆنۈپ كالغان شاۋاز بەگكە بۇيۇرتتىكى كىشىلەرنىڭ ۋەقىرى-تۆۋەن، مەرتىۋە-نەسەب ئايرىمای، تەڭ-بارۋەر ئۇئامىلە قىلىشىپ ھايات كەچۈرۈشى پەقەتلا ياقماپتۇ. ھەئە، يۇرت خەلقىنىڭ جەڭگى-جىدەل قىلىشىپ مەھكىمىگە ئەرز-دەۋا قىلىپ كەلمەسلىكى، يۇقىرى-تۆۋەنلىك تالىشىپ ئاداۋەتلەشمەسلىكى، بىر-بىرىگە ئورا كولاپ ماجرالاشماسلىقى، شۇنىڭدەك تەمە قىلغان دەۋا ھەققى، پارا، سوۋغا-سالاملارغا ئېرىشەلمەسلىكى ئۈنىڭ يۇرىكىنى قۇرتتەك غاجىلاپتۇ.

ئەل - يۇرتنىڭ ئىناق - ئىجىللىقىدىن ئىچى ئاداپ، يۇرىكى ئوغىغا تولغان شاۋاز بەگ بىر ھىيلە-مىكىر ئىشلىتىپ يۇرت خەلقىنىڭ ئىتتىپاقلىقىنى بۇزۇش كويىغا چۈشۈپتۇدە، ئوردىدىكى ۋاقتىدا تولا ئىشلىتىپ نۇرغۇنلىغان رەقىبلىرىنى كۆزدىن يوقىتىشقا مۇۋەپپەق بولغان مىكىر خالتىسىنىڭ ئاغزىنى ئېچىپ ئەپسۇن ئوقۇشقا باشلاپتۇ. شۇ ھامان مىكىر خالتىسىدىن قاپقارا ئىس لەيلەپ چىقىپتۇدە، ئىس - تۈتەك ئارىسىدىن يەكچەشمە - بەتبەشىرە بىر مەخلۇق پەيدا بولۇپ زۇۋانغا كەپتۇ:

- ئېيتقىنا ئى شاۋاز بەگ، قانداق ھاجىتىڭ چۈشتى ماڭا.

بەگ دەرھال تىزلىنىپ يەر سۆيگىنىچە دەردىنى تۆكۈپ، مەقسەت - مۇددىئاسىنى بايان قىپتۇ.

- مەقسىتىڭنى چۈشەندىم، - دەپتۇ بەتبەشىرە مەخلۇق، - ئەل-يۇرتنىڭ ئىناقلىقىنى بۇزۇپ بەر دېمەكچىمۇ سەن؟

- شۇنداق، - دەپتۇ بەگ يەر سۆيۈپ.

- ئىتتىپاقلاشقان خەلقنىڭ كۈچ-قۇدرىتى چەكسىزدۇر، - دەپتۇ بەتبەشىرە مەخلۇق، - ھۇنداق قۇدرەتلىك كۈچكە ھېچنېمە تەڭ كېلەلمەيدۇ.

- ئەمسە قانداق قىلىش كېرەك؟ تەدبىر كۆرسەتكەن بولسىلا ئەقىلدار ئەۋلىيا پىرىم.

- بۇنىڭ پەقەت بىرلا چارىسى بار، - دەپتۇ بەتبەشىرە مەخلۇق پىشانىسىنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى بىر تال قىپقىزىل - قان قۇيۇلغاندەك كۆزىدىن يالت-يۇلت ئوت چاقنىتىپ، - سەن بارلىق يۇرت خەلقى ئىتتىراپ قىلىپ ھۆرمەتلەيدىغان ئادەمدىن بىرسىگە ھارام نېمەت يېگۈزۈۋەت. ھارامغا ئېغىز تېگىپ قالغان ئادەمنىڭ ۋۇجۇدىدىكى ساداقەت، ئەقىدە سۇسلىشىدۇ، ئىمانى بۇلغىنىدۇ. بۇنداق ئادەم دوستىغا ئاسانلا قاراسانايدىغان، قەۋمىگە خىيانەت قىلىدىغان بولىدۇ. مەقسىتىمنى چۈشەنگەنسەن شاۋاز بەگ. پەقەت ئىككى دوستىڭنىڭ ئارىسىنى بۇزالىساڭلا، پۈتۈن بىر قەۋمنىڭ ئارىسىنى بۇزماق، ئاداۋەت تىكىنىنى ئۈندۈرمەك ئانچە تەس ئەمەس.

بەتبەشىرە مەخلۇق گېپىنى تۈگىتىپ بىر سىلكىنىپلا ئىسقا ئايلىنىپتۇ-دە، مىكىر خالتىسىغا كىرىپ كېتىپتۇ.

مىكىر خالتىسىدىن ئەقىل تاپقان شاۋاز بەگ ئانچە باش قاتۇرمايلا بۇ يۇرتتىكى خەلق بىردەك ئېتىراپ قىلىپ ھۆرمەتلەيدىغان ، يۇرت خەلقى ئۈچۈن دوستلۇق، ساداقەتنىڭ ئۈلگىسى بولغان ئىككى دوست ئەمەت بىلەن سەمەتنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرۈپتۇ. «توغرا، مۇشۇ ئىككىسىنىڭ دوستلۇقىنى بۇزۇپ، ئارىسىغا دۇشمەنلىك ئۇرۇقىنى چاچالىساملا يۇرت خەلقىنىڭ ئىتتىپاقلىقىنى بۇزالايمەن» دېگەنلەرنى كۆڭلىگە پۈكۈپتۇ بەگ. ئۇ دەرھاللا ئوردىدىن بىللە ئەكەلگەن خىزمەتكارىنى بۇيرۇپ، تۇل خوتۇننىڭ بىر پاقلىنىنى ئوغۇرلىتىپ ئەكەپتۇ-دە، پاقلاننى ھارام قىلىپ ئۆلتۈرگۈزۈپ، گۆشىنى ئەقىلنى بۇلغايدىغان نەرسىلەر بىلەن مەينەت قازانغا سېلىپ پىشۇرۇپتۇ. ئاندىن سەمەتنى ھۇزۇرىغا چىللاپ چاپارمەن ئەۋەتىپتۇ.

بەگ سەمەت بىلەن قىزغىن سالاملىشىپ كۆرۈشكەندىن كېيىن ئالدىغا داستىخان سېلىپ، ھېلىقى ھارام پاقلاننىڭ بىر پۈتىنى لېگەنگە سېلىپ ئەكەپتۇ.

- سەمىتاخۇن، ئۆزلىرى بىلەن بىللە غىزالانغاچ مۇلاقەتتە بولاي دەپ ئويلىۋىدىم. ئاۋۋال تاۋام، ئاندىن كالام دەپتىكەن. قېنى، ئاۋۋال گۆشكە باقسىلا، - دەپتۇ بەگ.

گەرچە شۇتاپتا سەمەتنىڭ قورسىقى ئېچىپ ئاغزىغا سېرىق سۇ جۇغلىشىپ كەتكەن بولسىمۇ، دوستى ئەمەتنى ئېسىگە ئېلىپ، گۆشنى يېيىشكە قولى بارماپتۇ.

ـ ئەپۇ قىلسىلا بېگىم، ـ دەپتۇ سەمەت، ـ ھەرقانداق ياخشى تاغامنى دوستۇم ئەمەت بىلەن بىللە يەپ كۆنۈپ قاپتىكەنمەن. شۇڭلاشقا داستىخاندىكى نېمەتلەرگە كۆڭلۈم تارتمايۋاتىدۇ. خۇدا خالىسا باشقا بىر كۈنى دوستۇم ئەمەت بىلەن بىللە كېلىپ مۇلاقەتتە بولاي.

سەمەت شۇنداق دەپتۇ-دە، بەگنىڭ داستىخىنىدىن قوپۇپ كېتىپتۇ.

نائىلاج سەمەتنى ئۇزىتىپ قويغان شاۋاز بەگ دەرھال ئەمەتكە چاپارمەن ئەۋەتىپتۇ. لېگەندىكى گۆشتىن ئىككى لوقما كەلگۈدەك يەرنى كېسىپ ئېلىۋېتىپ، گۆشنى ھازىرلا بىر كىشىم يېگەندەك ھالەتكە كەلتۈرۈپتۇ.

بەگ ئەمەتنىمۇ بىرمۇنچە ياغلىما گەپ-سۆزلەر بىلەن داستىخانغا تەكلىپ قىپتۇ. شۇ تاپتا ئەمەتنىڭمۇ قورسىقى ئاچ ئىكەن. ئۇ، لېگەندىكى گۆشكە شۇنداقلا قاراپ، بىردىنلا دوستى سەمەتنى ئېسىگە ئاپتۇ.

ـ كەچۈرسىلە بېگىم، ـ دەپتۇ ئەمەت، ـ ھەرقانداق ئېسىل نازۇ-نېمەتنى دوستۇم سەمەت بىلەن بىللە يەپ كۆنۈپ قاپتىكەنمەن. بۇ گۆش ئاشۇ دوستۇمسىز گالدىن ئۆتمىگۈدەك.

ـ دوستلۇققا بولغان ساداقەتمەنلىكلىرىگە قايىل بولدۇم ئەمىتاخۇن، ـ دەپتۇ بەگ ھىلىگەرلىك بىلەن، ـ مەن ئىككىلىرىنىڭ دوستلۇق، ئەقىدىلىرىگە قايىل بولغانلىقىم ئۈچۈن بۇ مېھماندارچىلىققا بىللە چاقىرغانىدىم. بايام سەمىتاخۇن ئالدىلىرىدىراق كەلگەنىدى. زۆرۈر ئىشى چىقىپ قالغانلىقى ئۈچۈن سىلىگە ساقلىيالماي گۆشتىن ئىككى لوقما يەپلا كېتىپ قالدى.

بەگ شۇنداق دەپ گۆشنىڭ كېسىپ پارچىلانغان يېرىنى كۆرسىتىپ قويۇپتۇ. ئەمەت گۆشنىڭ پىچاق تەككەن يېرىگە شۇنداقلا قاراپ بەگنىڭ ئالدامخالتە-سىغا چۈشۈپتۇ-دە، «دوستۇم ئېغىز تەككەن بولسا مەنمۇ بىرەر لوقما ئېغىز تېگىپ قويايى» دەپ ئويلاپ گۆشتىن بىرنەچچە لوقما يەپتۇ.

شۇنداق قىلىپ بەگ ھارام يېگۈزۈش مەقسىتىگە تولۇق يېتىپتۇ.

ھەپتە ئۆتكەندە بەگ تۇل خوتۇنىنىڭ بىر توخۇسىنى ئوغۇرلىتىپ ئەكەپتۇ-دە، توخۇنىمۇ ھارام قىلىپ ئۆلتۈرۈپ، نىجاسەتلىرى بىلەن پىشۇرغۇزۇپ ئەمەتكە چاپارمەن ماڭغۇزۇپتۇ.

ئەمەت داستىخاندىكى توخۇ گۆشىگە شۇنداقلا قاراپ قويۇپ قول ئۇزاتماپتۇ.

ـ ھەقىچان دوستلىرى سەمىتاخۇنغا سىقىنىپ قالدىلىغۇ دەيمەن، ـ دەپتۇ بەگ ھىلىگەرلىك بىلەن ھېجىيىپ، ـ خاتىرجەم يەۋەرسىلە. سەمىتاخۇنىڭمۇ نېسۇسى بار. چاپارمەن ئەۋەتكەن، ھېلىغىچە كەپقالار.

ئەمەلىيەتتە بۇ قېتىم باي ئەمەتنىلا چاقىرغان بولۇپ، ئۇنىڭغا «دوستۇڭنىمۇ چاقىردىم» دەپ يالغان ئېيتقانىكەن.

ئەمەت بەگنىڭ تەكلىپىگە يۈز كېلەلمەي دوستىنى ئارتۇقچە ساقلاشقا تاقىتى تاق بوپتۇ-دە، توخۇنىڭ پاچىقىغا قول ئۇزىتىپتۇ.

بەگنىڭ سارىيىدىكى ئۇچىنچى قېتىملىق مېھماندارچىلىقتا بولسا ئەمەت دوستى سەمەتنى ئېغىزغىمۇ ئېلىپ قويماپتۇ. داستىخاندىكى ھارام نېمەتلەرنى تويغىچە يەپ-ئىچىپ، بەككە ئىچ-قارنىنى تۆكۈپ كەڭتاشا مۇڭدىشىپتۇ.

كۈنلەر ئۆتۈپتۇ، ئايلار ئۆتۈپتۇ. ئەمەتكە ھارام يېگۈزۈۋېتىش مەقسىتىگە تولۇق يەتكەن بەگ ئەمدى ئارىنى بۇزۇش ھىلىسىنى ئىشلىتىشكە ئۆتۈپتۇ.

ـ پادىشاھ ئالىيلىرىدىن يارلىق كەلدى، ـ دەپتۇ بەگ بىر كۈنى ئەمەتنى مېھماندارچىلىققا چاقىرتىپ، ـ يۈرتقا بىر ئورۇنباسار بەگ تەينىلەيدىغان ئىشكەن. مۇڭاپىق بىركىشىنى تەۋسىيە قىلىشىمنى بۇيرۇپتۇ.

بەگنىڭ بۇ گېپىنى ئەمەتنىڭ خىيلىلا قىزىقتۇرۇپتۇ.

ـ ئېيتسىلا مۆھتەرەم بېگىم، كىمنى تەۋسىيە قىلاي دەيدىلا؟

بەگ تەڭلىكتە قالغان قىياپەتتە بىرئاز تۇرۇڭالغاندىن كېيىن جاۋاب بېرىپتۇ:

ـ سىلى بىلەن دوستلىرى سەمىتاخۇننىڭ كۆڭلۈمگە پۈكتۈم. ئەمما ئوردىغا قايسىلىرىنىڭ ئىسىملىرىنى يوللاشنى بىلەلمەي قىينىلىۋاتىمەن.

بەگنىڭ داستىخىنىدىكى ھارام نەرسىلەرنى يەۋېرىپ ئىمان، ساداقەت، ئەقىدىسى سۇسلاشقان ئەمەتنىڭ ۋۇجۇدىغا بىردىنلا ھەسەت ئوتى تۇتىشىپتۇ. كۆڭلى قارا بولۇشقا باشلاپتۇ.

ـ دوستۇم سەمەت ياخشى ئادەم، ـ دەپتۇ ئەمەت ئىمكان بار ئىچكى تۇيغۇسىنى يوشۇرۇشقا تىرىشىپ، ـ ئەمما ئۇنىڭ تاماقنى تولىمۇ ئۇزاق چاينايپ يەيدىغان ئادىتى بار. بۇنىغۇ ئەيىبى دېگىلى بولماس. سۇغا كىرگەندە ئىشتىنىنىڭ پۇشقىقىنى تىزىغىچە تۇرۇۋالغاندىن دەيمىنا.

ـ ماناداق گەپمۇ بار دېسىلە، ـ دەپتۇ بەگ مۇھىم بىر ئىشنى بىلىپ قالغاندەك بارلىق دىققىتىنى مەركەزلەشتۇرۇپ، ـ بۇ قانداق قىلىق ئەمدى؟

ئەمەت تېخىمۇ ئەزۋەيلەشكە باشلاپتۇ:

ـ مەشرەپلەردە نەغمە قىلساق دۇتارنىڭ پەدىسىنى بەكمۇ ئۇزۇن تۇزەيدۇ تېخى.

بەگ دەرھال ئەمەتكە يەل بېرىشكە باشلاپتۇ:

ـ شۇنچىۋالا ئادەمنى ساقلىتىپ نېمە قىلغىنى بۇ سەمىتاخۇننىڭ.

ئەمەت سەمەتنىڭ يەنە ئاللىقانداق ئەيىب-نۇقسان-

لىرى ھەققىدە بىرمۇنچە دادخورلۇق قىلغاندىن كېيىن بەگ بىلەن كۆڭلى غەش ھالدا خوشلىشىپتۇ. شۇندىن كېيىنكى بىر نەچچە قېتىملىق مەشرەپتە داپنى قالايمىقان چېلىپ دوستى سەمەتنىڭ چالغان دۇتارىغا پەقەتلا ماسلىشىپ بەرمەپتۇ. يۇرت خەلقى مەشرەپتىن كۆڭۈلسىز تارقىشىپتۇ.

- بايا سەمىتاخۇن كەپتىكەن، ئۆزلىرىنى داپنى ئوڭشاپ چالالماي مەشرەپنىڭ پەيزىنى ئۇچۇردى، دەپ بىرمۇنچە دادلاپ بەردى، - دەپتۇ بەگ ئەمەتكە.

- مېنى شۇنداق دېدىمۇ ئۇ خوتۇنتالاق! - دەپ غەزەپلىنىپتۇ ئەمەت.

- بۇ كىچىك ئىش، - دەپتۇ بەگ تېخىمۇ ئەزۇەيلەپ، - سەمىتاخۇننىڭ ئورۇنباسار بەگ بولۇشتىن تەمەسى بار ئوخشايدۇ. بۇگۈن ساربىيمغا خىل قوشقاردىن بىرنى ئەكەپتىكەن، قوبۇل قىلمىدىم.

بۇ گەپنى ئاڭلاپ ئەمەتنىڭ چىشلىرى غۇچۇرلاپتۇ ۋە شۇكۇنلا بەگكە بىر كالا تەقدىم قىپتۇ. بەگ بۇ يۇرتقا بەگ بولۇپ تۇنجى قېتىم ئالغان ۋە پايدىسىدىن تولىمۇ مەمنۇن بوپتۇ.

- ئەتىلىككە يېقىن ئۆتكەن بۇرادەرلىرىدىن بىر نەچچىنى باشلاپ كەلسىلە، داستىخان سېلىۋالاي، - دەپتۇ بەگ ئەمەتكە.

شۇنداق قىلىپ بەگ يۇرت خەلقىگە ھارام يېگۈزۈپ ئەقلىنى بۇلغاش، ئىمان، ساداقەت، ئەقىدىسىنى سۇسلاشتۇرۇش مەقسىتىگە يېتىشكە باشلاپتۇ.

كۈنلەر ئۆتۈپتۇ، ئايلار ئۆتۈپتۇ. ئەمەت ئورۇنباسار بەگلىك مەرتىۋىسىگە ئېرىشىپ بەگنىڭ ساداقەتمەن غالچىسىغا ئايلىنىپتۇ. جانجىگەر دوستى سەمەت بىلەن بولغان دوستلۇق چەك-چېگرىسىنى ئاجرىتىپتۇ. يۇرت ئىچىدە پىتنە-پاسات، جەڭگى-جېدەل ئاۋۇپتۇ. ئىتتىپاقلىق، ئىناقلىق بۇزۇلۇپتۇ.

شۇنداقتىمۇ سەمەت دوستى ئەمەتنى ھەرقاچان ئېسىدىن چىقارماپتۇ. ئىلگىرىكى دوستلۇق ئەقىدىسىنى ئەسلەپتۇ. ئاندا-ساندا ئويۇشتۇرغان مەشرەپلەردە داپ چېلىپ سازلارنىڭ رېتىمىنى تەڭشەپ بىرىدىغان دوستى ئەمەت بولمىغانلىقى ئۈچۈن نەغمە-ناۋالار تازا قىزىمايدىكەن. بۇنىڭدىن قاتتىق ئىچى پۇشقان سەمەت كۆزىگە ھەسرەت بىلەن ياش ئالمىدىكەن.

ئەل-يۇرتنىڭ ئىناقلىقىنى بۇزۇش مەقسىتىگە يەتكەن بەگ ئەمدى تۇرلۇك ئالۋاڭ-سېلىقلارنى كۆپەيتىپ خەلقنى قاتتىغ قاقشىتىشقا باشلاپتۇ. بۇ زۇلۇم - تەڭسىزلىككە ئورۇنباسار بەگلىك مەرتىۋىسىگە ئەمەت يانتاياق بوپتۇ. ئەل-يۇرتنىڭ ئاھ - زارىغا چىدىمىغان سەمەت بىر كۈنى ئەمەتنى ئىزدەپ بېرىپ، خەلقنىڭ دەردۇ - ئەھۋالىنى بايان قىلىپ مۇنۇ قوشاقنى ناخشا قىلىپ ئوقۇپتۇ:

ئەل كۆرمىدى نۇرلۇق زامان، ئۇلار قالاق دەۋرانىدا،
ھەسرەت بىلەن غۇربەتتە خەلق دەردىمەن بولۇپ ھەيرانىدا.
يۇرتلار خاراب، تارقاق ماكان تۇرغان بۇ ئەل ۋەيرانىدا،
ئالۋاڭ-ياساق سانسىز چىقار زالىمنىڭ پەرمانىدا①
...

ئەمما بۇ ھەسرەتلىك ناخشا ئەمەتنىڭ قارا يۇرىكىنى ئېرىتەلمەپتۇ. ئۇ، دوستى سەمەتكە بىرنى ئالىيىپ قويۇپ پېشىنى قېقىپ كېتىپ قاپتۇ-دە، ئۇدۇل بېرىپ بەگكە سەمەتنى چېقىشتۇرۇپتۇ.

گەرچە بەگ ئەمەتنى ئۆزىگە ئەل قىلدۇرغان بولسىمۇ، سەمەتنىڭ يۇرت خەلقىنى قايتا ئىتتىپاقلاشتۇرۇپ ئۆزىگە قارشى چىقىشىدىن ئەنسىرەيدىكەن. شۇڭلاشقا ئۇ ئەمەتنى بىر مۇنچە سوۋغا-سالاملار بىلەن سەمەتكە نەسىھەت قىلىشقا ئەۋەتىپتۇ.

سەمەت بەگ ئەۋەتكەن سوۋغا-سالاملارغا كۆز قىرىنىمۇ سېلىپ قويماي دەپتۇ:

- ئەل-يۇرت خارۇ-زار، ئاچ-يالىڭاچلىقتا قالدى. مەن نېمە كۆرسەم ئەل-يۇرت بىلەن تەڭ كۆرىمەن. ئۇلارغا زۇلۇم سېلىش بەدىلىگە كەلگەن لوقمىنىڭ ماڭا لازىمى يوق.

- ئى قەدىرلىك دوستۇم، - دەپتۇ ئەمەت نەسىھەت قىلىپ، - خەق بىلەن نېمە كارىڭ. بېگىم بەرگەن بۇ ئىنئاملارنى بىمالال ئېلىۋەر، ھەمدە مەن بىلەن بىللە بېگىمنىڭ ھۇزۇرىغا بار. بىز ئۇيەردە خالىغانچە يەپ-ئىچىپ، نېمە قىلغۇمىز كەلسە شۇنى قىلىپ، بۇرۇنقىدەك نەغمە-ناۋا، ئويۇن-مەشرەپلەر بىلەن كۈن ئۆتكۈزىمىز.

ئەمەتنىڭ قارا كۆڭۈللۈك بىلەن ئېيتقان بۇ سۆزلىرىدىن قاتتىق غەزەپلەنگەن سەمەت قىلچىلىك يۇز خاتىرە قىلماي مۇنۇ قوشاق ئارقىلىق جاۋاب بېرىپتۇ.

كىم قورساقنىڭ بەندىسى، يۇرسە ھاياتى قارنى توق،
قوي گۆشى بىرلە ئېشەكنىڭ گۆشىن تېتىشتا پەرقى يوق.
قاغىلارغا ئوچرىسا ئالتۇن تاۋاقتا قەنت - گىزەك،
پەرقى يوقتۇر قاغىلارغا قىغدا تۇرغان توك تېزەك②
...

سەمەتتىن بۇرنى - قۇلىقىغچە دەشنام ئىشتىكەن ئەمەت سالپايغان ھالدا قايتىپ كەپتۇ.

- ئى مۆھتەرەم بېگىم، ياخشىلىق قىلغاننى بىلمىگەن ئۇ گەدەنكەش سەمەتكە بۇنچىۋالا ھۆرمەت كۆرسىتىپ نېمە كەپتۇ، - دەپ ھال دادلاپتۇ ئەمەت،

---

① بۇ مىسرالار ئىمىر ھۈسەين قازىناخۇنۇمنىڭ شېئىرلىرىدىن.
② بۇ مىسرالار ئىمىر ھۈسەين قازىناخۇنۇمنىڭ شېئىرلىرىدىن.

ـ ئول بەتبەختسىزمۇ جاناپلىرىنىڭ خىزمىتىدە پەرمانبەردار بولۇپ تۇرۇدىغان بىر دەڭ ساداقەتمەن قۇللىرى تۇرۇپتۇ، خالىسىلا سەمەتتىن باشقا ھەرقانداق ئادەمنى خىزمەتلىرىگە تەييار قىلاي...

ئەمەتنىڭ بۇ سۆزلىرى بەگنىڭ قۇلىقىغا كىرمەپتۇ. ئۇ، سەمەتتەك ئەقىل-پاراسەتلىك، ۋىجدان-غۇرۇرلۇق، ئىمان-ئېتىقادلىق ئىنسانغا ھارام يېگۈزۈپ ۋۇجۇدىدىكى ئىمان، ئەقىدە، ساداقەت، ۋاپادارلىقنى سۇسلاشتۇرمىغۇچە ئۆزىگە خاتىرجەملىك يوقلۇقىنى بىلىدىكەن ھەمدە سەمەتنى بەگلىك سەلتەنىتى ئۈچۈن ھەرقاچان خەۋپ ھېسابلايدىكەن. شۇڭلاشقا ئۇ ئەمەتكە يەنە بۇيرۇق چۈشۈرۈپتۇ.

ـ ياخشى گەپ تاشنىمۇ ئېرىتمىدۇ، دەيدىغان گەپ بار. سەن سەمەتنى يەنە بىر مەرتىۋە ئۆيۈڭگە مېھماندارچىلىققا چاقىرغىن. قالغان ئىشلارنى ماڭا قويۇپ بەر.

بەگ ئەمەتكە بىر داستىخان ھارام نازۇ-نېمەتلەرنى بېرىپ يەنە تاپىلاپتۇ:

ـ ئېسىڭدە بولسۇن ئەمەتبەگ، سەن ھەرقانداق ئاماللارنى ئىشلىتىپ بۇنازۇ-نېمەتلەردىن سەمەتكە بىر لوقما چاغلىق بولسىمۇ بىر نەرسە يېگۈز. سەمەت بۇ نەرسىلەرگە ئېغىز تەگمىلا قالغان ئىشلارنىڭ جۆندىمەك ئاسان.

گەرچە ئەمەت بەگنىڭ پەرمانىنى ئورۇنداشنى خالىمىسىمۇ ئىلاجسىز سەمەتنىڭ ئۆيىگە مېھماندارچىلىققا چاقىرىپتۇ ۋە بەگ سوۋغا قىلغان ھارام نازۇ-نېمەتلەرنى داستىخانغا كەڭرى تىزىپتۇ.

قايتا-قايتا تەكلىپ قىلىشقا يۈز كېلەلمىگەن سەمەت ئەمەتنىڭ ئۆيىگە يەنە كەپتۇ. ئۇ ئەمەتنىڭ داستىخىنىدىكى ئېسىل نازۇ-نېمەتلەرنىڭ كۆرۈپ يۈرتتىكى يوقسۇزلۇق، ئاچ-يالىڭاچلىقتا قالغان خەلقنى ئەسلەپ گېلى غىققىدە بوپتۇ-دە، داستىخانغا قول ئۇزاتقۇسى كەلمەپتۇ.

ـ ئال دوستۇم، داستىخاندىكى نېمەتلەردىن يېگەچ پاراڭلىشايلى، ـ دەپتۇ ئەمەت سىپايىلىق بىلەن.

ـ كەچۈرگىن دوستۇم، ـ دەپتۇ سەمەت، ـ سېنىڭ داستىخىنىڭدا ئېسىل نازۇ-نېمەتلەر ئېشىپ-تېشىپ تۇرۇپتۇ، ئەمما ئەل-يۇرت شۇ تاپتا بىر بۇردا نانغا زار. ئۇلار بەگنىڭ تۇغقىنىمەس ئالۋاڭ-سېپىللىرى دەستىدىن نامراتلىشىپ كەتتى. سەن ئورۇنباسار بەگلىك مەرتىۋىسىگە ئېرىشكەندىن كېيىن ئەل-يۇرت بىلەن قىلچىلىك كارىڭ بولمىدى، بەلكىم زالىم بەگكە ھەمدەم بولۇپ ئەل-يۇرتنى قاتىغىرقاخشاتتىڭ، مۇشۇنداق ئەھۋالدا مەن قانداقمۇ سېنىڭ داستىخىنىڭدا بەھۇزۇر غىزالىنالايمەن؟

ـ ئەل-يۇرتلا دەيدىكەنسەن، ـ دەپتۇ ئەمەت تېرىككەن ھالدا، ـ ساڭا ئەل-يۇرت نېمە قىلىپ بېرەتتى. نادانلىق قىلما دوستۇم. كونىلار: گۈشەكنىڭ ساغرىسىغا ئاپتاپ چۈشسە قولۇڭنى گۈسىت، دەپتىكەن. بېگىم بىلەن دوست بولۇپ ئۇلپەتلەشسەڭ، سېنىڭ داستىخىنىڭدىمۇ مۇشۇنداق مول نازۇ-نېمەتلەر بولىدۇ. يوقسۇزلۇق، موھتاجلىقنىڭ دەردىنى تارتماي خاتىرجەم كەيپ-ساپا سۈرىسەن. قېنى، ئارتۇقچە گۇي-خىيالىلاردا بولماي داستىخاندىكى نېمەتلەرگە ئېغىز تەگ.

ئەمەتنىڭ قارا كۆڭۈللۈك بىلەن ئېيتقان بۇ سۆزلىرىدىن قاتتىق غەزەپلەنگەن سەمەت مۇنۇ قوشاقنى ئوقۇپتۇ:

قەدرى بىلمەس «زات» لىنىڭ قولىدىن ئىچكۈنچە مەي،
ئىت يالاقىدا قۇيۇلغان قىپقىزىل قان ياخشىراق.
قەدرى بىلمەس ئادەمنىڭ گۈل-چىمەنلىك باغىدىن،
دەشت-باياۋان كەك دالا، جاڭگال مەيدان ياخشىراق.
قەدرى بىلمەس كىبىرى مەغرۇرلۇق تەمەننا ئەھلىدىن،
بىر ۋاپادار ئىت بىلەن ئۇلپەتكە ھايۋان ياخشىراق.
شەخسىيەت، نەپسانىيەتچىلىك «ئىلىم بىلگەن» زاتىڭدىن،
بولسا كەمتەر ـ كىبىرسىز ئەخلاقتا نادان ياخشىراق①

.....

سەمەت قوشاقنى ئوقۇپ بولۇپ، دەست ئورنىدىن تۇرۇپتۇ-دە:

ـ كەچۈرگىن، سەن بىلەن بولغان دوستلىقىمىز مۇشۇ يەرگىچە بولسۇن، قىيامەتتە كۆرۈشەيلى، ـ دېگىنىچە چىقىپ كېتىپتۇ.

بۇ ھېيلىسىنىڭمۇ مەغلۇب بولغانلىقىنى بىلگەن بەگ ئىلاجسىز مىكىر خالتىسىنىڭ ئاغزىنى ئېچىپ ئەپسۇن ئوقۇپ ئىلتىجا قىپتۇ. شۇ ھامان مىكىر خالتىسىدىن قاپقارا ئىس لەيلەپ چىقىپتۇدە، ئىسنىڭ ئارىسىدىن ھېلىقى بەتبەشىرە مەخلۇق پەيدا بوپتۇ.

ـ ئېيتقىنا ئى شاۋاز بەگ، يەنە قانداق ھاجىتىڭ چۈشتى ماڭا؟

شاۋاز بەگ دەرھال تىزلىنىپتۇ-دە، بولغان ئىشلارنى بىرقۇر بايان قىپتۇ.

ـ سەمەتكە ھارام يېگۈزەلمىگەن بولساڭ مېنىڭمۇ باشقا ئامالىم يوق، ـ دەپتۇ بەتبەشىرە مەخلۇق.

ـ تەدبىرلىرىنى ئايىمىغايلا ئەقىلدار ئەۋلىيا پىرىم، ـ دەپ ئىلتىجا قىلىپتۇ بەگ.

ـ ئۇنداق بولسا چاپارمەنلىرىڭنى ئەۋەتىپ سەمەتنى جازالا، ـ دەپتۇ بەتبەشىرە مەخلۇق.

ـ سەمەتنى جازالىسام ئۇنى قوللايدىغان يۇرت خەلقى قوزغىلىپ ماڭا قارشى چىقىدۇ. بۇيۇرتتا ماڭا ئەل بولغانلار ئاز، ئۇنى قوللايدىغانلار كۆپ.

ـ ئۇنداقتا مەن ساڭا بىر ئەپسۇن ئۆگىتىپ

---

① بۇ مىسرالار ئىمىر ھۈسەيىن قازىئاخۇنۇمنىڭ شېئىرلىرىدىن.

قويايي. سەن ئۇنى بىرەر ھاشارەت ياكى ھايۋانغا ئايلاندۇرۇپ قويي، - دەپتۇ بەتبەشىرە مەخلۇق.

- ھېممەتلىرىگە ھەيران قالدىم، - دەپتۇ بەگ يەر سۆيۈپ.

- بىراق بۇ ئەپسۇننى سەن ئۆزۈڭ ئوقۇمۇشلۇق كار قىلمايدۇ، - دەپتۇ بەتبەشىرە مەخلۇق، - ئەپسۇننى چوقۇم مۇشۇ يۇرتتىكى سېنىڭ داستىخىنىڭدىكى ھارامغا ئېغىز تەككەن بىرەرسى ئوقۇشى كېرەك.

بەتبەشىرە مەخلۇق گېپىنى تۈگىتىپ بەگكە ئەپسۇننى دەپ بېرىپتۇ.

بەگ شۇھامان ئورۇنباسارى ئەمەتنى چاقىرىپ- تۇ-دە، ئەپسۇننى ئۇنىڭغا دەپ بېرىپتۇ.

- ئەپسۇننى ئېسىڭدە مەھكەم تۇتۇۋالدىڭمۇ ئەمەتبەگ؟

- تۇتۇۋالدىم، بېگىم.

- ئۇنداق بولسا مالڭ جۇگۇ، ھازىرلا سەمەتنى ئىزدەپ تاپ-دە، خالىيراق بىر يەرگە چاقىرىپ ئەپسۇننى ئۇنىڭغا ھۆرىگىن. ئاندىن بار ئاۋازلىق بىلەن بىرەر ھايۋان ياكى ھاشارەتنىڭ ئىسمىنى ئۇنلۇك توۋلا. سەمەتنى قەستلىگىنىڭنى ھېچكىم بىلمەي قالمىسۇن.

ئەمەت بەگنىڭ ھۆزۇرىدىن يېنىپ چىقىپ ئۆدۈل سەمەتنىڭ قېشىغا يۈگرۈپتۇ ۋە ئۇنىڭغا خالىيراق بىر يەردە دەيدىغان گېپى بارلىقىنى ئېيتىپتۇ. ئاقكۆڭۈل سەمەت «بەلكىم دوستۇم نىيەتىدىن يېنىپ، ئەقلىنى تاپقان ئوخشايدۇ» دەپ ئويلاپ ئۇنىڭغا ئەگىشىپ بىر ئەسكى تاملىقنىڭ كەينىگە ئۆتۈپتۇ. ئەمەت ئەتراپقا تازا بىر قارىۋەتكەندىن كېيىن ئەپسۇننى ئىچىدە بىر قېتىم ئوقۇپتۇ-دە، خىرامان تۇرغان سەمەتكە ھۆرۈپ «چۈشەنگە ئايلىنىپ كەتكەيسەن!» دەپ بار ئاۋازى بىلەن توۋلاپتۇ. كۆزنى يۇمۇپ ئاچقىچە سەمەت چۈشەنگە ئايلىنىپ قاپتۇ.

دوستىنى چۈشەنگە ئايلاندۇرۇۋەتكەن ئەمەت خۇش خەۋەر يەتكۈزۈش ئۈچۈن شاۋاز بەگنىڭ ھۆزۇرىغا يۈگرۈپتۇ، ئەمما يولدا ئۇچرىغانلىكى كىشىلەر ئۇنىڭغا قاراپ قاھ-قاھلاپ كۈلۈشۈپ كېتىپتۇ. بۇ ئىشتىن كۆڭلىگە شەك چۈشكەن ئەمەت ئۆزىگە قاراپ تېلىقىپ كۈلۈۋاتقانلاردىن سوراپتۇ:

- نېمە بولدۇڭلار، نېمىشقا ماڭا قاراپ كۈلۈسىلەر؟

كىشىلەر كۈلكىسىنى ئاران توختىتىپ تۇرۇپ جاۋاب بېرىپتۇ:

- ۋاي ئەمەت بېگىم، ئەينەككە قاراپ باقسىلا، باشلىرىنى قوماق بېسىپ كەيمە تاز بوپقاپلا ئەمەسمۇ؟

ئەمەت بۇ جاۋابنى ئاڭلىغاندىن كېيىن بىر ئىشىنىپ، بىر ئىشەنمەي بېشىنى شۇنداقلا سىلاپ باققانىكەن، قولىغا چاچ دەيدىغان نەرسە ئۇرۇنماپتۇ. شۇنىڭ بىلەن يۈگۈرگەن پېتى ئۆيىگە كەپتۇ-دە، ئەينەككە شۇنداقلا قاراپ قورققىنىدىن كەينىگە دېرىزىدە ئۇچۇپ كېتىپتۇ. چۈنكى ئۇ گەدىنىگچە ئاپئاق قوماق باغلاپ، بەئەينى كونا تۈزلۈق قاپقىغا ئوخشاپ قالغان بېشىنى كۆرۈپ ھۈشىدىن كەتكەنىكەن.

ئەسلىدە شاۋاز بەگ ئەمەتكە ئۆگىتىپ قويغان ئەپسۇننى كىم ئوقۇسا مەقسىتىگە يەتكەن ھامان بېشى تاز بوپقالىدىكەن-دە، ئەپسۇنمۇ شۇ ھامان كۆچىدىن قالىدىكەن، ئىككىنچى بىر ئادەمگە ئۆتمەيدىكەن. شاۋاز بەگ ئەپسۇننىڭ بۇ سىرىنى ئەمەتتىن يوشۇرۇپتىكەن.

تاز بوپقالغان ئەمەت كىشىلەردىن نومۇس قىلىپ بىر ھەپتىگىچە ئۆيدىن تالاغا چىقماي يېتىپتۇ. كېيىن يوغان بىر تۇماقنى گەدىنىگىچە چۆكۈرۈپ كىيىپ سىرتقا چىقىپتۇ. ئەمما چۈشەنگە ئايلىنىپ قالغان سەمەت بولسا نۇرغۇنلىغان چۈشىنىلەرنى ئەگەشتۈرۈپ ئەمەتنىڭ دەرۋازىسىنى بېقىپ تۇرغانىكەن. ئەمەت دەرۋازىدىن شۇنداقلا چىقىشى ھامان چۈشەنگە ئايلىنىپ قالغان سەمەت بىرتوپ ھەمراھلىرى بىلەن ئەمەتنىڭ باش-كۆزىگە قونۇشقا باشلاپتۇ. ئەمەت چۈشىنىلارنىڭ گىزىلدىشىدىن ئىچى پۈشۈپ قولىنى شۇنداقلا شىلتىپ چۈشەننى قوريغانىكەن بېشىدىن تەلپىكى چۈشۈپ كېتىپتۇ-دە، تاز بېشىدىكى ئالا-بۇلماچ قوماقلار كۆرۈنۈپ قاپتۇ. بۇنى كۆرۈپ كىشىلەر مازاق قىلىپ كۈلۈشۈپتۇ. ئۇششاق بالىلار قوشاق قېتىپ توۋلىشىپتۇ...

ئەمتىم - ئەمەتبېگىم،
نەگە كەتتى چاچلىرى.
ئايلىغانىڭ تۇزلۇقىدەك
ئالا-پاساق باشلىرى.

كۈنلەر ئۆتۈپتۇ، ئايلار ئۆتۈپتۇ، يىللار ئۆتۈپتۇ، چۈشىنىلەر ئەمەتبەگكە ئارام بەرمەي بېشىغا قونۇۋالىدىكەن. ئەمەتبەگ چۈشەننى قوندۇرماسلىق ئۈچۈن تىنىم تاپماي چۈشەن قورۇيدىكەن ۋە بېشىدىن تەلپىكى چۈشۈپ كېتىپ كۈلكىگە قالىدىكەن. گەرچە چۈشەن ئاجىز بولسىمۇ ئەمەتبەگكە قىلچىلىك ئارام بەرمەيدىكەن. ئەمەت ئورۇنباسار بەگلىك تەختىدە چۈشەن قورۇپلا ئولتۇرۇدىكەن. شۇندىن كېيىن ئەل ئارىسىدا «تاز چۈشەننى قوندۇرماس، چۈشەن تازنى تىندۇرماس» دېگەن تەمسىل ئېغىزدىن ئېغىزغا تاراپتۇ.

2002.يىل يانۋار، يەكەن

ئاپتور: يەكەن دەريا باشقارمىسىدىن(M2)

غازنىڭ «خوتۇن» بىغا گەپ ئۆتكۈزۈشى

تۇرغۇن ئەھەت

قاچاندىن «VCD» پلاستىنكىسىدا بىر جۈپ ئەر-خوتۇننىڭ دەريا بويىدا سەيلە قىلىپ كېتىۋاتقىنى، دەريادا بىر ئەركەك غازنىڭ سۈدىن بېشىنى چىقىرىپ «غات» قىلىپ بىر قىچقىرىشى بىلەن بىرنەچچە چىشى غازنىڭ دەريادا ئېقىپ كېتىۋاتقان بىر پارچە شاپاقنى ئەركەك غازغا سۈزۈپ ئەكېلىپ بەرگەنلىكىنى كۆرۈپ، ئەرنىڭ ئەركەك غازغا ئۆزىنى سېلىشتۇرۇپ كۆڭلى بۇزۇلغانلىقى، ئايالىنىڭ «سېنىڭ ئاشۇ ئەركەك غازچىلىك ئاچچىقىڭ بارمىتى» دەپ رەددىيە بەرگەنلىكى تەسۋىرلەنگەن بىر نومۇرنى كۆرگەنىدىم. شۇڭاقتىلاردا پەقەتلا ئەركەك غازنىڭ چىشى غازغا ناھايىتى «گېپىي ئۆتىدىغان» لىقىنى، ئۇنىڭ بەكمۇ «ئاچچىقى يامان» لىقىنى ھېس قىلىپ قالغانىكەنمەن. ئەركەك غازنى ناھايىتى «تىرتەك»، چىشى غاز «بۇيرۇق» نى بەجا كەلتۈرمىسە چوقۇم ئەدەپلىشى مۇمكىن، دەپ ئويلىغانىدىم.

يېقىندا چوڭ ئاچامنىڭ ئېرى بىزنىڭ ئۆيگە بىر جۈپ غاز ئەكېلىپ بەردى. غازنى بېقىش جەريانىدا بۇرۇن غاز ھەققىدە ئويلىغانلىرىم پۈتۈنلەي ئۆزگىرىپ كەتتى.

دەسلەپتە بىر قىزىق ئىشنى بايقىدۇق. ئەگەر چىشى غازغا ئادەملەر بولۇپمۇ ئەركەكلەر يېقىنلاشسا، قوغلاپ قويسا، ئەركەك غاز توختىماي غاتىلداپ، قانىتىنى كېرىپ جان تىكىپ قوغداپ كېتىدىكەن. ئۆي ھايۋانلىرىنى ئاۋارە قىلىپ ئويناشنى ياخشى كۆرۈدىغان كىچىك بالىلارنى كۆرسە تېخىمۇ «جىلى» بوپكېتىدىكەن.

كېيىن چىشى غاز تۇخۇم باستى. بۇجەريانداۋلارنىڭ ھەمكارلىشىش روھى، بولۇپمۇ ئەركەك غازنىڭ «ئەركەك» چىلىكى ماڭا چوڭقۇر تەسىر قىلدى. ئاۋۋال ئىككىسى بىرلىكتە ئۇۋىسىنى ناھايىتى پۇختا ياسىدى. ئۇۋا پۈتكىچە ئەركەك غاز ئۇزۇقلۇقىنىڭ ياخشىسىنى چىشى غازغا يېگۈزدى، ئاۋۋال چىشى غازنى تويغۇزۇپ، ئاندىن ئۆز نەپسىنىڭ غېمىنى قىلدى.

چىشى غاز تۇخۇم بېسىپ ياتقاندا، ئەركەك غاز چىشى غازغا تىنماي يېمەكلىك ھەتتا سۇ توشۇپ تۇردى. چىشى غازنىڭ ئەتراپىغا يۇمشاق يىكەن، مۇخلارنى يىغىپ دۆۋىلىدى. كېچە-كۈندۈز ئۇۋىسىنىڭ ئەتراپىدا كۆزەتچىلىك قىلدى.

چىشى غازمۇ ئۇۋىسىدا سەۋرچانلىق بىلەن تۇخۇم باستى. ئورۇقلاپ، كىچىكلەپلا كەتتى. چۆجىلەر تۇخۇمدىن چىققاندىن كېيىن يەنە قانداق تەسىرلىك ئىشلار بولىدۇ، بۇنى بىلمەيمەن. چۈنكى چۆجىلەر تېخى بۇدۇنياغا كۆز ئاچمىدى. چۆجىلەر كۆز ئاچقۇچە مەن غاز ھەققىدىكى ئويلىرىمنى ئەركەكلىرىمىز بىلەن ئورتاقلىشىشقا ئالدىراپ قالدىم. لېكىن ناھايىتى ئېنىقكى، ئەركەك غازنىڭ «تىرتەك» - «سەپرا» لىقىنى، بىرەر قېتىم چىشى غازنى چوقۇپ، قانات سوقۇپ ئەدەپلىگەنلىكىنى كۆرمىدىم. ئۇنىڭ ھەرىكىتىدىن باشتىن-ئاياغ كۈچلۈك مەسئۇلىيەتچان-

لىق، مېھرىبانلىق چىقىپ تۇراتتى.

«خوتۇنىدىن قورقۇش» تېز سۈرئەتتە ئومۇملىشىۋاتقان بۈگۈنكى جەمئىيەتتە، راستتىنلا ئاشۇ غازچىلىك بولالمايۋاتقانلىقىمىز ئۆزۈمگىمۇ ئايان. ئۆيگە تاماق ئېتىشكە لازىمەتلىك نەرسىلەرنى تولۇقلاپ بەرمەي تۇرۇپ تاماق ئەتمىسە رەنجىپ قالىمىز. تاماق ئەتمەسلىكنىڭ سەۋەبىنى ئېيتىپ «كوتۇلدىسا» «تايىقىنى يەيدۇ». ئۆزىمىز سىرتلاردا نېمە ئىشلارنى قىلىپ يۈردۇق، خۇدا ئۆزى بىلىدۇ، ئەمما خوتۇنىمىزغا ئەرزاتىدىن تېلېفون كەلسە «گېپىلغا دەسسەيمىز». خوتۇنىمىز ھامىلدارلىق ئازابىنى تارتىۋاتسا، قاۋاقخانىلاردا يۈرىمىز. خوتۇنىمىز «كۆزقارىچۇقىمىز» نىڭ «پوقىنى چاڭگاللاپ» يۈرسە بىز تالاغا قاراپ قالىمىز... بۇ ھەقتە ھەربىرىمىز ئۆزگىچە مىساللاردىن نۇرغۇنىنى سۆزلىيەلەيمىز. ئاشۇ خىل ئەرلىك سالاپىتىمىزگە ماس كەلمەيدىغان «چىگىت چاقىدىغان» ئىشلار بىزنىڭ تىلىمىزنى قىسقا، ئاياللىرىمىزنى ئۇرۇشقاق، تاكاللاشقاق، «ھازا ۋل» قىلىپ قويىدۇ.

رەسۇلى ئەكرەم نەبىيى مۆھتەرەم سەللەللاھۇئەلەيھى ۋەسسەلەم ئەپەندىمىز: «مۆمىنلەر چىدىكى ئىمانى ئەڭ كامىل بولغىنى، ئەڭ گۈزەل خۇلقلۇق بولغىنىدۇر. سىلەرنىڭ ياخشىلىرىڭلار ئاياللىغا ياخشى مۇئامىلە قىلىدىغانلىرىڭلاردۇر. ئۇلارغا ئۆزۈڭلار نېمىنى يېسەڭلار شۇنى يېگۈزۈڭلار، نېمىنى كىيسەڭلار شۇنى كىيگۈزۈڭلار. ئۇلارنى ئۇرماڭلار، ئۇلارنى سەتلىمەڭلار» دېگەنىكەن.

ئەلۋەتتە بىزنىڭ خوتۇنلىرىمىزمۇ چىشى غازدەك بۇنداق ئاددىي مەخلۇقات ئەمەس. ئەر-ئاياللىق تۇرمۇشىمۇ غازلارنىڭ كۆلچەكلەر ۋە چۆپلۈكلەردىكى تۇرمۇشىدەك ئۇنداق ئاددىي بولمايدۇ. «بارلىق ئىجتىمائىي مۇناسىۋەتلەرنىڭ يىغىندىسى» بولغان ئادەملەرنىڭ تۇرمۇشى كۆپ مۇرەككەپ، ئەرلەرنىڭ زىممىسىدىكى يۈك يەنىلا ئېغىر. بۇ پەقەت ناھايىتى ئاددىي بىر سېلىشتۇرۇش.

ئەمما بىز ئەرلەر ئۆزجۈپتى ھالالىمىزغا نىسبەتەن ھەرۋاقىت كۆچلۈك مەسئۇلىيەتچانلىق، چوڭقۇر سۆيگۈ بىلەن يۈزلەنسەك، ئەرلىك سالاپىتىمىزگە خاس دۇرۇس بولساق، ئاياللىرىمىزنى ماددىي ۋە مەنىۋى جەھەتتىن كاپالەتلەندۇرۇپ، ئۇلارغا ئىگىدارچىلىق قىلالىساق - ھامىي بولالىساق چوقۇم ئاياللار بىزدىن «قورقىدۇ».

ئاپتور: كۆچا نامىيە ئىشخىلا يېزىسىدىن، دېھقان(M2)

چەت ئەللەردىكى مۇشتەرىلەر سەمىگە

«شىنجاڭ مەدەنىيىتى»ژۇرنىلىغا چەت ئەللەردىن مۇشتەرى قوبۇل قىلىشنى جۈڭگو كىتاب ئىمپورت - ئېكسپورت(گۇرۇھى)باش شىركىتى ۋاكالىتەن بېجىرىدۇ. ژۇرنىلىمىزنىڭ چەت ئەللەرگە تارقىتىش ۋاكالەت نومۇرى:6498BM، ژۇرنىلىمىزغا مۇشتەرى بولماقچى بولغان چەت ئەللەردىكى ئوقۇرمەنلىرىمىزنىڭ جۈڭگو كىتاب ئىمپورت - ئېكسپورت (گۇرۇھى)باش شىركىتىنىڭ ئېكسپورت بۆلۈمى بىلەن ئالاقىلىشىشنى ئۈمىد قىلىمىز.

شىركەت ئادرېسى: جۈڭگو بېيجىڭ چاۋيالڭ رايونى ئىشچىلار تەنتەربىيە ساربىي شەرقىي يولى 16-قورۇ

告海外读者

《新疆文化》杂志向海外发行事宜由中国图书进出口(集团)总公司代理。如海外读者要订阅本刊,与中国图书进出口(集团)总公司出口部联系。本刊海外发行代号:6498BM

代理者地址:中国北京朝阳区工体东路16号

CHINA NATIONAL PUBLIKATIONS IMPORT & EXPORT CORPORATION

P.O. Box 88,16 Gongti East Road, Beijing 100020 China

FAX:(010)65063101

ئۆيسىمسىز دە ئىسمە بار؟

ئەخمەت كەلپىن ئىنسانىي

هاياتىمىز كاپالەتكە ئىگە ئەمەس!
شۇڭىلا، ئۆيىمىزدىكى مال-بىساتنى ئويلاشماستىن، هويلا تاملىرىمىزنى ئېگىز قوپۇرىمىز، قاۋۇل ياغاچلاردىن، مەزمۇت تۆمۇرلەردىن دەرۋازا ياساپ مەھكەم ئورنىتىمىز.

هاياتىمىز كاپالەتكە ئىگە ئەمەس! چۈنكى ئەتراپىمىزدا ئوغرى بار، يوق بىساتىمىزنى ئوغرىلايدۇ. بۇزۇق ئادەملەر كېچىدە كىرىپ تەھدىت سالىدۇ. شۇڭىلا، ئۆيلەرنىڭ بارلىق ئىشىكلىرىگە كېچىدە ئىچىدىن، كۈندۈزى بىر يەرگە ماڭساق تېشىدىن يوغان-يوغان قۇلۇپلارنى سالىمىز.

تۇن تەڭ شېرىن ئۇيقۇدا ئىدىم، تېلېفون ئەنسىز جىرىڭلىدى.

- ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم، كىمنى ئىزدەيسىز؟

- ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام، سىزنى ئاۋارە قىلدىم. قوشنىڭىز ئاۋۇتنىڭ ئاكىسى سابىر، مېڭىگە قان چۈشكەنلىك سەۋەبى بىلەن هازىر تۇيۇقسىزلا قازا قىلدى، خاپا بولماي ئاۋۇنتا خەۋەر قىلىپ قويسىڭىز.

تېلېفونىنى قويدۇمدە، كىيىملىرىمنى تېزلىكتە كىيىپ قوشنامنىڭ دەرۋازىسىنى ئۇردۇم، ۋارقىرىدىم، تامنى تەپتىم... ئەييۇھەننا‌س! قوشنام ئۇيقۇ دورىسى يەۋالغاندەك جىمجىت. دەرۋازىنى يەنمۇ قاتتىق ئۇردۇم، يەنە ۋارقىرىدىم، يەنە تامنى تەپتىم...

ئىتتىرىپ كىرەي دېسەم، دەرۋازا مۇستەهكەم، تامدىن ئارتىلىپ چۈشەي دېسەم، تام ئېگىز!...

شۇ تاپتا قايسىدۇر بىر شائىرنىڭ:

ئاچقۇچ ئاۋازىغا قۇلاق سالىمەن،
بىرلا ئايلىنىدۇ، پەقەت بىر قېتىم.
شۇئاچقۇچ ۋەجىدىن ئويلاپ سالىمەن،
ئادەملەر ئۆزىنىڭ تۇرمىسىدە جىم.
شۇ ئاچقۇچ ۋەجىدىن ئويلاپ سالىمەن،
بىردىن تۇرمىسىنى ساقلايدۇ هەركىم!

دېگەن شېئىرنىنى ئەسلەپ قالدىم. راست، ئادەم دېگەن ئۆزىگە سىلىنغان قۇلۇپ، ئۇ بىرتەرەپتىن ئۆزىنى ساقلىسا، بىر تەرەپتىن ئۆزىدە پاناهلىنىدۇ. ئۆزىنى ساقلاش جەريانىدا نۇرغۇن نەرسىلەرگە ئېرىشسە، نۇرغۇن نەرسىلەردىن مەهرۇم بولىدۇ. ئۆزىدە پاناهلىنىش جەريانىدىمۇ هەم شۇنداق بولىدۇ.

مانا، ئاۋۇتمۇ شېرىن ئۇيقۇسى ۋە لەززەتلىك چۈشى بەدىلىگە، ئاكىسىنىڭ ئۆلۈم خەۋىرىنى ئاڭلاشتىن مەهرۇم بولدى.

شۇنداق قىلىپ، بىرەر سائەت هەپىلىشىپمۇ قوشنامنى ئويغىتالمىدىمدە، ئاخىرى ئۆيۈمگە قايتتىم. ئىشىك تۈۋىگە كېلىپ ئۆزۈمنىڭ ئىشكىگە ۋە هويلا تېمىغا قارىدىم. تۇۋا! مەنمۇ هويلا تېمىمنى ئېگىز قوپۇرۇپ، دەرۋازامنى تۆمۈردىن ئورنىتىۋاپتىمەن، تېخى ئوغرى كىرىۋالىدىغاندەك قۇلۇپ ساپتىمەن.

قۇلۇپنى چوڭقۇر ئوي ئىچىدە ئاچتىمدە، ئېغىر قەدەم بىلەن ئۆي ئىچىگە قاراپ ماڭدىم. كېتىۋېتىپ دەرۋازىنى تاقىغان-تاقىمىغانلىقىم ئېسىمگە كەلمەسمۇ، ئۆزۈمگە شۇنداق هەيران بولدۇمكى، نېمىلەرگە ئېرىشىپ، نېمىلەرنى يىتتۈرگەنلىكىمنى بۇ هاياتتا قىياس قىلالمايدىغانلىقىمنى تۇنجى قېتىم هېس قىلدىمدە، ئىختىيارسىز هالدا: هەي ئادەملەر... دېگىنىمچە بېشىمنى چايقاشقا باشلىدىم...

ئاپتور: كەلپىن ناهىيە يۇرچى يېزا ئوتتۇرا مەكتىپىنىڭ ئوقۇتقۇچىسى(M2)

قمرتاق پاراڭلار

يولۇاس سۈرەتلىك قوي

قوي خوداغا: «ئى ھەممىگە قادىر ئىگەم، سىز ئادىل ئەمەسكەنسىز. ئالەمنى يامانلىقنىڭ چاڭگىلىغا تاشلاپ بېرىپ، ياخشىلىقنى بىچارە ئورۇنغا

چۈشۈرۈپ قويدىڭىز!» دەپتۇ.

- ئېنىقراق دەپ باقمىنە، - دەپتۇ خودا.

- بۇ ئېنىق تۇرمامدۇ، - دەپتۇ قوي، - سىز يارانقان بۇ جاھاندا يامانلارنىڭ ھەممىسىنىڭ ئۆتكۈر قورالى بار. ياخشىلارنىڭ بولسا كۈشەندىسىگە قارشى تۇرغىدەك قابىلىيىتىمۇ يوق، بۇنىڭ نەرى ئادىللىق، ھەققانىيەت بولسۇن! يولۇاستىن ئۆتە يىرتقۇچ ھايۋان يوق، بىراق سىز ئۇنىڭغا ئۆتكۈر

تىرناق ۋە چىش بەرسەم، ناھايىتى بەستىلىك قىلدىڭىز. بىراق، بىز قويلارغىچۇ! جاھاندا بىزدىن ئاق كۆڭۈل جانۋار بولمىسا كېرەك. بىراق بىزنىڭ كۈشەندىمىزگە قارشى تۇرغۇدەك ھېچقانداق قابىلىيىتىمىز يوق. سىز بىزگە ئاتا قىلغان كەينىگە ئېگىلىپ تۇرۇدىغان مۇڭگۈزىمىز بىلەن كۈشەندىلىرىمىزگە ھەرگىزمۇ تەڭ كېلەلمەيمىز.

- بۇ ئاسان گەپ، - دەپتۇ خۇدا، - مەن ساڭا يەتكۈدەك كۈچ-قۇۋۋەت ئاتا قىلاي.

شۇنىڭ بىلەن ھەممىگە قادىر خۇدا ئالدى بىلەن قوينى بەستلىك قىپتۇ، ئاندىن ئۇنىڭ ئېغىزىنى يوغىنىتىپ، چىشلىرىنى ئۆتكۈر قىپتۇ، تۇياقلىرىنى ئۆتكۈر تىرناققا ئالماشتۇرۇپتۇ، ئاخىرىدا قوينىڭ بىر جۈپ مۇڭگۈزىنى تۈز ھەم ئالدىغا قاراپ تۇرۇدىغان قىپتۇ.

ھەممە ئىش پۈتكەندىن كېيىن خۇدا بۇ غەلىتە ھايۋاننى پەيلەپ تۇرۇپ:

- بولدى، جانۋىرىم، سەن ھازىر قوينىڭ ئاق كۆڭۈلىلىكىگە ۋە يولۋاسنى بېسىپ چۈشۈدىغان كۈچ-قۇۋۋەتكە ئىگە بولدۇڭ. ئىسمىڭ يولۋاس سۇرەتلىك قوي بولسۇن، -دەپتۇ.

يولۋاس سۇرەتلىك قوي قىنى-قىنىغا پاتماي دالىغا قاراپ يۈرۈپ كېتىپتۇ. ئۇ يوغان ئېغىزى ۋە ئۆتكۈر چىشلىرى بىلەن ئوت-چۆپ يەيدىغانلىقىنى قورسىقى ئېچىپ تۇرغاندا، بىر توشقان ئۇچراپ قاپتۇ. ئۇ كۆڭلىدە، توشقانىنى يەپ باقايچۇ دەپ ئويلاپ، توشقانىنى بىر قاماللىغىچە تۇتۇپ ئاغزىغا سالىپتۇ.

يولۋاس سۇرەتلىك قوي تۈنجى قېتىم گۆشنىڭ گۈتى-چۆپتىن ياخشى ئىكەنلىكىنى ھېس قىپتۇ ۋە تۈنجى قېتىملىق سىناق ئۇنىڭ خورىكىنى ئۆستۈرۈپتۇ. شۇندىن باشلاپ ئۇ ئاجىز جانىۋارلارنى تۇتۇپ يېيىشكە باشلاپتۇ. ئۇنىڭ يىرتقۇچلىقىغا گەپ كەتمەيدىغان بولۇپ، ئۇنىڭدا يولۋاسنىكىدەك ئۆتكۈر تىرناق ۋە چىش، شۇنداقلا ئۇچلۇق مۇڭگۈز بولغاچقا، ئۇنىڭغا تەڭ كېلەلىگۈدەك جانۋار چىقماپتۇ. يېڭىچە تۈرمۇش يولۋاس سۇرەتلىك قوينىڭ بۇرۇنقى كۆز قاراشلىرىنى پۈتۈنلەي ئۆزگەرتىپ تاشلاپ، ئۇنى «كۈرەش-ئېلىشىش ئارقىلىق يېڭىش-يېڭىلىشنى بېكىتىش باراۋەرلىك بولىدۇ، شۇنداقلا ھەققانىيەتنىڭ پرىنسىپلىرىغىمۇ ئويغۇن كېلىدۇ. ياخشىلىق - يامانلىق دېگەنلەر ھەممىسى قۇرۇق گەپ!» دېگەن يەكۈنگە ئېرىشتۇرۇپتۇ.

دۇنيادا يولۋاس سۇرەتلىك قوي دېگەن بۇ مەخلۇق راستتىنلا بارمۇ - يوق؟ دەپ سورىشىڭىز مۇمكىن.

ئەلۋەتتە بار، قەدىرلىك ئوقۇمەنلەر! بىراق يولۋاسقا ئايلانغان قوينىڭ تۈرقى-سىياقى مېنىڭ تەسۋىرلىگىنىم بىلەنلا چەكلىنىپ قالمايدۇ.

خۇاڭ رۇيىۋن قەلەمىدىكى بۇ مەسەل «پىل» نەشرىياتى نەشر قىلغان، گېچىڭ باش مۇھەررىرلىكىدە، تۈزۈلگەن «يۈز يىلدىكى جۇڭگو مەسەللىرىدىن تاللانما» 《百年中国寓言精华》دېگەن كىتابتىن «فىلىيەتونلاردىن تاللانما» 《杂文选刊》ژۇرنىلىنىڭ 2003 - يىل 5 - سانىغا كۆچۈرۈپ بېسىلغان. **ئازاد نىزامىددىن ئەنجانىي** تەرجىمىسى

تەڭرى ھەدىيە قىلغان ئالما

يۇھان ئۆلكەندىن كېيىن تەڭرىنىڭ ئالدىغا بېرىپتۇ. تەڭرى ئۇنىڭ ئۆمۈر تارىخىنى ۋاراقلاپ كۆرگەندىن كېيىن ناھايىتى خاپا بولغان ھالدا: «سېنى 60 يىل ياشىغۇزساممۇ، ھېچقانداق نەتىجىگە ئېرىشەلمەپسەن» دەپتۇ.

يۇھان چۈشەندۈرۈپ: «تەڭرىم، بۇنى مەندىنلا كۆرگىنىڭىز نېمىسى؟ سىز ماڭا نەتىجە يارىتىۋەتكەن پۈرسەت يارىتىپ بەرمىدىڭىز. ئەگەر سىز شۇ سېھىرلىك ئالمىنى ماڭا ھەدىيە قىلغان بولسىڭىز، قولۇمدىن ھەقىقەتەن ئىش كېلىدىغانلىقىنى چۈشەنگەن بولاتتىڭىز» دەپتۇ.

تەڭرى بىرئاز ئويلانغاندىن كېيىن يۇھاننىڭ تەكلىپىگە قوشۇلۇپ، ئۇنى قايتا بىر سىناپ باقماقچى بوپتۇ.

تەڭرى قولىنى بىر شىلتىغانىكەن، ۋاقىت 30 يىل كەينىگە قايتىپ، يۇھاننىڭ كۆز ئالدىدا بىر ئالمىلىق باغ نامايان بوپتۇ. تەڭرى ئالما شاخلىرىنى مىدىرانقانىكەن، قىپقىزىل بىر ئالما يۇھاننىڭ بېشىغا چۈشۈپتۇ. يۇھان ئالمىنى قولىغا ئېلىپ، پاكىز سۈرتۈۋەتكەندىن كېيىن يەۋېتىپتۇ.

ئۇنىڭدىن كېيىن تەڭرى تېخىمۇ چوڭ بىر ئالمىنى يۇھاننىڭ بېشىغا چۈشۈرۈپتۇ. يۇھان ئۇ ئالمىنىمۇ يەۋېتىپتۇ.

تەڭرى يۇھاننىڭ بىچارىلىكىگە ئىچ ئاغرىتىپ ئېغىر ئۇھ تارتىپتۇ ھەمدە يۇھانغا يەنە بىر قېتىم پۈرسەت يارىتىپ بېرىش قارارىغا كېلىپ ئالما شاخلىرىنى بىر سىلكىگەنىكەن، شۇنچىلىك بىر چوڭ ئالما يەنە يۇھاننىڭ بېشىغا چۈشۈپتۇ. يۇھان ئۇ ئالمىنى قولىغا ئالغاندىن كېيىن، تۈيۈقسىز غەزەپلىنىپ: «ۋۇ، شېرىن چۈشۈمگە تەسىر يەتكۈزگەن لەنىتى ئالما» دەپ ئۇنى كۈچەپ بىر ئاتقانىكەن ئالما بېرىپ يېقىن ئەتراپتا ئۇخلاۋاتقان

نيۇتوننىڭ بېشىغا تېگىپتۇ. نيۇتون چۆچۈپ ئويغىنىپ، ئالمىنى قولىغا ئېلىپ ئەتراپلىق پىكىر يۈرگۈزۈش نەتىجىسىدە ئالەمنىڭ تارتىش قانۇنىنى بارلىققا كەلتۈرۈپتۇ.

ۋاقىت ھازىرقى ھالەتكە قايتىپ كەپتۇ. تەڭرى يۇھانغا: «ئەمدىغۇ گەپ قىلغۇدەك يېرىڭ قالمىغاندۇ؟» دېگەنىكەن، يۇھان تەڭرىدىن يەنە: «تەڭرىم، ماڭا يەنە بىر قېتىم پۇرسەت يارىتىپ بەرسىڭىز» دەپ ئۆتۈنۈپتۇ.

تەڭرى بېشىنى چايقاپ: «ھاجىتى يوق، ئالمىنىڭ ھەربىر ئادەمنىڭ بېشىغا تېگىشى ئوخشاش بولغان بىلەن، ھەربىر ئادەمنىڭ بۇ پۇرسەتنى تۇتۇش ئىقتىدارى ئوخشىمايدۇ» دەپتۇ.

چۆەن دۆلەت قەلەمدىكى بۇ ئەسەر چ ك پ خەبەي ئۆلكىلىك كومىتېتىنىڭ ئورگان گېزىتى «خەبەي گېزىتى» «河北日报» نىڭ رىياسەتچىلىكىدە چىقىرىلىۋاتقان «فېلىيەتونلار گېزىتى» «杂文报» نىڭ 2003-يىل 18-فېۋرال سانىغا بېسىلغان. **مۇھەممەتجان سۇلايمان** تەرجىمىسى

مايمۇنلار ھەربىي ئۆمىكى

قەدىمكى رىمنىڭ خان جەمەتى ساريىدا بىر مايمۇنلار ھەربىي ئۆمىكى تەربىيىلەنگەن بولۇپ، مىڭلىغان مايمۇنلار چوڭ بىر قورۇدا مەشقىلەندۈرۈلىدىكەن، گۈرۈپپىلارغا ئايرىلىپ، ئۆزئارا تالاشتۇرۇلىدىكەن. ئەلۋەتتە، بۇ مايمۇنلار توپى ئۈرۈشقا ئىشلىتىلمەستىن، بەلكى ئويۇن قويۇپ، باشقىلارنىڭ كۆڭلىنى ئېچىش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدىكەن.

مايمۇنلار ھەربىي ئۆمىكى قورۇسى ئىچىگە بىر جادۇ قويۇلغان بولۇپ، ھەربىر مايمۇن بۇيەرگە تۇتۇپ كېلىنگەندىن كېيىن قۇيرۇقىدىن پەقەت بەش سۇڭ ئۇزۇنلۇقتا قويۇپ قويۇلۇپ، قالغىنى كېسىپ تاشلىنىدىكەن. مانا بۇ مۇشۇ ھەربىي ئۆمەكتىكى مايمۇنلارنىڭ بەلگىسى ئىكەن. ئۇلارنىڭ قۇيرۇقى جادۇدا توغرالغاندا، ناھايىتى ئاغرىيدىغان بولۇپ، بىچارىلەر سەكرەپ، چىرقىرىشىپ، قان تېمىپ تۇرغان قۇيرۇقلىرىنى يالاشقىنىچە تولىمۇ ئازابلىنىدىكەن. قۇيرۇقى كېسىۋېتىلگەن مايمۇنلار شۇندىن ئېتىبارەن ياۋاشلىق بىلەن كۆندۈرۈلۈشكە بويسۇنىدىكەن. قۇيرۇقى بولمىغاندىن كېيىن، مەشق قىلغىلىمۇ ئاسان بولۇدىكەن.

كىشىنى ھەممىدىن بەك ئويلاندۇرۇدىغىنى، بۇ خىل قۇيرۇقىنى جادۇدا توغراشتىن ئىبارەت ئۆمەككە كىرىش قائىدىسىنى دەسلەپتە ئادەملەر ئىجرا قىلغان بولسا، كېيىنچە، ئەڭ دەسلەپتە كەلگەن مايمۇنلار قىلمىغان بوپتۇ. يېڭىدىن كەلگەن ھەربىر مايمۇن قورۇغا سولىنىشى بىلەن تەڭ مايمۇنلار يوپۇرۇلۇپ كېلىپ ئۇنى يەرگە باسىدىكەنده، قۇيرۇقىنى جادۇدا توغرايدىكەن. ئۇلار قۇيرۇقى كېسىۋېتىلگەن مايمۇنلارنىڭ ئېچىنىشلىق چىرقىراشلىرىنى ئاڭلىغان چاغدا، ئۇنى ئورۇۋېلىپ، سەكرىشىپ، گۈلقەلىرى ئېچىلىپ كېتىدىكەن. ھەربىر مايمۇن مانا بۇ قائىدە ئەكەلگەن ئازابنى تارتىدىكەن. بىراق ئۇلار يەنە مۇشۇ خىل ئۇسۇل ئارقىلىق يېڭىدىن كەلگەن ھەمراھلىرىغا ئازاب سېلىش بەدىلىگە كۆڭۈل ئېچىشىدىكەن. بۇ ئادەت ئەۋلادتىن ئەۋلادقا مىراس قېلىپ، ھەربىي مايمۇنلار ئۆمىكى يوقالغانغا قەدەر داۋاملىشىپتۇ.

ۋاقىت ۋە ئادەتلەندۈرۈش قۇللارنىڭ روھىي جەھەتتىكى سەزگۈسىنى يوقىتىپ، ئەڭ ئېچىنىشلىق بولغان قىلمىشلارغىمۇ نورمال دەپ قارايدىغان ھەمدە تېخى مۇشۇنداق قىلمىشلارنى ئۆزلىكىدىن داۋاملاشتۇرۇدىغان قىلىپ قويىدۇ. بۇنىڭدىن ھېچكىممۇ غەلىتىلىك ھېس قىلمايدۇ.

خۇاڭ رۇيېۋەن قەلەمدىكى بۇ فېلىيەتون «دۇڭچۇ گېزىتى» «东楚日报» نىڭ 2002-يىل 24-دېكابىر سانىدىن «فېلىيەتونلاردىن تاللانما» «杂文选刊» ژۇرنىلىنىڭ 2003-يىل 3-سانىغا كۆچۈرۈپ بېسىلغان. **توختىمھاجى يۇنۇس** تەرجىمىسى

يەكچەشمە مايمۇن

بۇ بىر كونا ھېكايە بولۇپ، چۈچۈ دەيدىغان بىر مايمۇن يولدىن ئادىشىپ قېلىپ، بىر نەچچە كۈندىن كېيىن بىر ئورمانلىققا كىرىپ قاپتۇ. ئۇ، ئورمانلىقتىكى باشقا مايمۇنلارنىڭ ئۆزىگە ئوخشىمايدىغانلىقىنى، يەنى، پەقەت بىرلا كۆزى بارلىقىنى كۆرۈپ، تولىمۇ ھەيران قاپتۇ ھەمدە: «ئاجايىپ ئىش، دۇنيادا بۇنداق يەكچەشمە مايمۇنلارمۇ بولىدىكەنا؟» دەپ ئۆز-ئۆزىگە سوئال قويۇپتۇ.

چۈ چۈ دەيدىغان ئۇ مايمۇن تولىمۇ ھەسەت

بولۇپ، كاللىسىنى بازار ئىگىلىكى چىرمىۋالغانىكەن. شۇڭا كۆڭلىدە: «ھەممىزنىڭ بىر جۈپ كۆزى بار، بىراق، بۇ ئورمانلىقتىكى مايمۇنلارنىڭ بىرلا كۆزى بار ئىكەن. ئەگەر ئۇلارنى تۇتۇپ ئاپىرىپ قەپەسكە سولاپ كۆرگەزمە قىلساق، چوقۇم كۆپ پۇل تاپقىلى بولىدۇ» دەپ ئويلاپتۇ.

شۇنىڭ بىلەن ئۇ يەكچەشمە مايمۇندىن بىرنى تۇتۇپ ئەكېتىپ بايۇەچچىگە ئايلىنىش تەمەسىدە، ئۇلارغا قىلتاق قۇرۇش پىلانى تۇزۇشكە كىرىشىپتۇ ھەمدە: « بۇ بىر بېيىش يولى، بۇ ئىش، ھېچ بولمىغاندا ئارزۇيۇمنى ئەملگە ئاشۇرۇشنىڭ باشلىنىشى بوپقالغۇدەك» دەپ ئويلاپتۇ.

قىزىق يېرى، ئۇچاغدا ئورمانلىقتىكى مايمۇنلارمۇ چۇچۇ دەيدىغان بۇ مايمۇننىڭ بىر جۈپ كۆزى بارلىقىنى كۆرۈپ ھەيران قېلىشقان ھەمدە چۇچۇغا ئوخشاش پىلان تۇزۇپ قويۇشقانىكەن. شۇڭا، چۇچۇ دەيدىغان بۇ مايمۇن ئورمانلىقتىكى مايمۇنلارغا توزاق قۇرۇۋاتقاندا، ئۇستىگە تۈيۈقسىز بىر چوڭ قەپەس چۈشۈپتۇ.

چۇچۇنىڭ ئارمىنى باشقىلارنىڭ ئارمىنىغا ئايلىنىپتۇ، ئويلىمىغان يەردىن باشقىلارنىڭ قەپىسىگە چۈشۈپ، ئۆزى كۆرگەزمە بۇيۇمىغا ئايلىنىپ قاپتۇ. يەكچەشمە مايمۇنلار جۈپ كۆزلۈك بۇمايمۇننى كۆرۈپ بېقىش ئۈچۈن، قوللىرىدا پۇل تۇتقىنىچە ئۇزۇن سەپ بولۇپ ئۆچىرەت تۇزۇپتۇ.

قەپەستىكى چۇچۇ بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ تولىمۇ پۇشايمان قىپتۇ ھەمدە: « بۇ مېنىڭ كاللامغا كەلگەن ئەقىل ئىدى، باشقىلار قانداقلارچە پايدىلىنىپ كەتكەندۇ؟ » دەپ ھەيران قاپتۇ.

نۆۋەتتە، دۇنيادا نۇرغۇن كىشىلەر باشقىلار تەرىپىدىن ئالدانماقتا، ئۇلارنىڭ ئىچىدە كۆپىنچىسىنىڭ ئويى مۇشۇ مايمۇننىڭكىگە ئوخشاش بولۇپ، توزاقنى كىم قۇرسا ئاقىۋەتتە ئۆزىنىڭ چۈشۈدىغانلىقىنى ئويلاپمۇ باقمىغان .

دۇنيادا يەكچەشمە مايمۇننىڭكىگە ئوخشاش غەلىتە ئەھۋاللارمۇ ھەقىقەتەن كۆپ بولۇپ، ئومۇمەن غەلىتە ئىشلار باشقىلارنى ئاسان جەلپ قىلىپ، كىشىلەرنى ئۇنىڭدىن پايدىلىنىش ۋە ئۇنى ئالداپ ھېقىشقا قىزىقتۇرىدۇ.

بىراق، ئىشلارنىڭ قانچىلىك غەلىتە بولۇشىدىن قەتئىينەزەر ، بىرنەرسە ئېسىمىزدە بولۇشى كېرەككى، باشقىلارنى ئالداپ نەپكە ئېرىشىمەن، دەپ ئويلايدىكەنمىز، ئاقىۋەتتە باشقىلارغا ئالداش، نەپكە ئېرىشىش پۈرسىتى يارىتىپ بېرىشىمىز مۇمكىن. بۇ ئۇزاق مۇددەتلىك ئەملي سىناقلارنىڭ يەكۈنى بولۇپ، خۇددى ھەق-ناھەق تەك مەۋجۇد بولۇپ تۇرمىسا، نېمىنىڭ ھەق، نېمىنىڭ ناھەق ئىكەنلىكىنى ئايرىغىلى بولمايدىغانلىقىغا ئوخشاش بىر ئىش.

بەزىدە كاللىمىزدا چۇچۇ دەيدىغان مايمۇننىڭ ئىستىكىدەك ئارزۇ تۇغۇلغانلىقى ئۈچۈنلا ئالدىنىپ قالمىز. چۈنكى، بۇنداق ئەھۋال كىشىنىڭ ھەقىقەتەن قىزىقتۇرۇدىغانلىقتىن، باشقىلارنىڭ دامىغا چۈشۈپ، ئۆزىمىز قۇرغان قىلتاققا ئۆزىمىز چۈشۈپ قالىمىز. ئەملىيەتتە، كۆڭلىمىز كولىغان ئورا ئاقىۋەتتە ئۆزىمىز چۈشۈدىغان ئەچوڭقۇر ئورا ھېسابلىنىدۇ.

شىنخۇا جۇ قەلەمدىكى بۇ فېلىيەتون ئەسلىدە «بېيجىڭ كەچلىك گېزىتى» 《北京晚报》نىڭ2003-يىل 2-يانۋار سانىدىن «فېلىيەتونلار دىن تاللانما» 《杂文选刊》 ژۇرنىلىنىڭ 2003-يىل 3-سانىغا كۆچۈرۈپ بېسىلغان

ئوغلۇمغا خەت

ئوغلۇم:

ئالدىنقى قېتىم تېلېفون بەرگىنىڭدە چاغاندا سۆزۈغا تەقدىم قىلىش - قوبۇل قىلىش ھەققىدە ئىككىلىنىپ قالغانلىقىڭنى ئېيتقانىدىڭ . مەن شۇچاغنىڭ ئۆزىدىلا بۇ ھەقتە تېلېفوندا ساڭا قانداق قىلىش كېرەكلىكىنى ئېيتماقچى بولغان بولساممۇ، لېكىن بۇئىشلارنى تېلېفوندا دېيىشنى سەل ئەپسىز كۆردۈم. شۇڭا، ساڭا بۇ خەتنى يېزىۋاتىمەن. دېمىسىمۇ چاغان سۆزۈغا تەقدىم قىلىش-قوبۇل قىلىشنىڭ ياخشى پەيتى. سۆزۈغا تەقدىم قىلىش-قىلماسلىق، قوبۇل قىلىش-قىلماسلىق مەسىلىسى مېنىڭچە مۇھىم مەسىلە ئەمەس. ئەگەر سەن رەھبەرلەر بىلەن مۇناسىۋەتنى ياخشىلاشنى، يۇقىرىغا يامىشىشنى، خىزمەتتە يۇقىرىنىڭ قوللىشى ۋە ياردىمىنى تېخىمۇ قولغا كەلتۈرۈشنى ، كىرىمىڭنى ئاشۇرۇشنى، تۇرمۇش سەۋىيەڭنى ئۆستۈرۈشنى ئويلايدىكەنسەن، رەھبەرلەرنىڭ گېزىت-تېلېۋىزىيىدە : «بۇ يىل بايرامدا سۆزۈغا قوبۇل قىلىنمايدۇ» دەپ ۋەدە بېرىشى، مۇناسىۋەتلىك تارماقلار سۆزۈغا تەقدىم قىلىش - قوبۇل قىلىشنى چەكلەش توغرىسىدا بەلگىلىمە چىقىرىشىدىن قەتئىينەزەر ، چوقۇم ئىككىلەنمەستىن ھەم باشقىلارغا سۆزۈغا تەقدىم قىلىشىڭ، ھەم باشقىلارنىڭ سۆزۈغىسىنى قوبۇل قىلىشىڭ كېرەك. چۈنكى، يۇقىرىقىدەك ۋەدە-بەلگىلىمىلەرمۇ ئاللىبۇرۇن كونىراپ قالدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە سۆزۈغىنى تۆۋەندىكىلەر ساڭا چىن كۆڭلىدىن خالاپ تەقدىم قىلىدىغان، سەنمۇ يۇقىرىغا چىن كۆڭلۈڭدىن خالاپ تەقدىم قىلىدىغان بولغاچقا، سۆزۈغا تەقدىم قىلغۇچى پەقەت سۆزۈغىنى قارشى تەرەپنىڭ قوبۇل قىلماي قېلىشىدىن ئەنسىرەيدۇ. شۇڭا، ئۇنىڭ سۆزۈغا قوبۇل قىلغۇچىنى باشقىلارغا چېقىپ قويۇشىدىن

ئەنسىرەشنىڭ ھاجىتى يوق.

ئەلۋەتتە مۇناسىۋەتلىك تارماقلارنىڭ شەكلەن تەكشۈرۈپ، بىر-ئىككى كىشىنى ئېنىقلاپ بىرتەرەپ قىلىشى تەسادىپىيلىق. يېقىندا فۇجيەندە مەلۇم بىر ناھىيىلىك پارتكومنىڭ دېڭ فامىلىلىك سېكرېتارى ئۆچ يىلدا بىرمىليون يۈەنلىككە يېقىن قىزىل بولاق قوبۇل قىلغانلىقتىن، تەكشۈرۈپ بىرتەرەپ قىلىنغان. مېنىڭچە، ئۇ پالاكەت ئېلىشنىلا بىلىپ، بېرىشنى بىلمىگەن ۋە ئۇنۇملۇك قوغدىنىشنى مېخانىزمى ئورناتمىغانلىقتىن ئاۋارىچىلىققا يولۇققان. شۇڭا، سەن باشقىلارنىڭ قىزىل بولقىنى قوبۇل قىلغانكەنسەن، چوقۇم باشقىلارغىمۇ قىزىل بولاق سوۋغا قىلىشىڭ كېرەك. قولۇڭغا كىرگىنى ئۆزۈڭنىڭ بولىدۇ، باشقىلارغا سوۋغا بېرىشتە ئومۇمنىڭ پۇلىنى مۇڭاپىق ئىشلەتسەڭلا بولدى. باشقىلارغا سوۋغا تەقدىم قىلىشتىن مەقسەت، بۇنىڭدىن كېيىن سوۋغىنى تېخىمۇ كۆپ، ياخشى ۋە بىخەتەر قوبۇل قىلىش ئۈچۈندۇر. بۇ بىر ئاددىي قائىدە بولۇپ، كۆپ سۆزلىشىمنىڭ ھاجىتى يوق. بىراق، سوۋغا قوبۇل قىلىش-تەقدىم قىلىشتىمۇ مەلۇم ئىلمىيلىككە ئەھمىيەت بېرىشىڭ كېرەك.

ۋەندە جانلىق ئۆگىنىشىڭ ۋە پايدىلىنىشىڭ ئۈچۈن، مىنىڭغا دائىر بىرنەچچە مىسالنى سۆزلەپ بېرەي:

ئاۋۋال سوۋغىنى قانداق تەقدىم قىلىشقا مىسىلەن: 1. مەلۇم شەھەر باشلىقى سەندەك ئىدارە باشلىقى، بۆلۈم باشلىقلىرىغا يىغىن ئېچىپ: «بۈيىل يۇقىرىغا قەتئىي «قىزىل بولاق» (سوۋغا) تەقدىم قىلماسلىقىڭلار كېرەك» دېگەن بولسا، ئۇنى «كەچتە» دېگەن سۆز ئورنىدا چۈشىنىپ، سوۋغىنى كۈندۈزى تەقدىم قىل. 2. مەلۇم سېكرېتار: «بۇ يىل ماڭا سوۋغا تەقدىم قىلماڭلار!» دېگەن بولسا، ئۇنىڭ سۆزىدىن «ئائىلەمدىكىلەرگىمۇ سوۋغا تەقدىم قىلماڭلار!» دېگەن مەنە چىقمىغاندىكىن، سوۋغىنى ئۇنىڭ ئاتا-ئانىسىغا، خوتۇن-بالىلىرىغا تەقدىم قىلسا ئۇ بولۇۋېرىدۇ. 3. مەلۇم دائىمىي كومىتېت ئەزاسى: «بۈيىل بايرامدا سوۋغا تەقدىم قىلماڭلار!» دېگەن بولسا، سوۋغىنى مۇددەتتىن بۇرۇنراق، يەنى ئۆكتەبىردىن باشلاپ تەقدىم قىلىشقا باشلىسا-ڭمۇ بولىدۇ.

كۆرسەتكەن مىساللىرىمنى ھەرگىز ئاددىي چاغلىما، ئۇنىڭ ئىلمىيلىكى بار. بۇ ھەقتىمۇ كۆپ توختىلىشنىڭ ھاجىتى يوق.

مەن بۇنىڭدىن 30 يىل بۇرۇن مەنسەپ تۇتقان. ئەپسۇسلىنارلىقى، ئۇ چاغلاردا كىشىلەردە سوۋغا قوبۇل قىلىدىغان - تەقدىم قىلىدىغان ئادەت شەكىللەنمىگەن بولۇپ، ئاخىرقى ئىككى يىلدىلا بۇ پۇرسەتتىن بەھرىمەن بولۇپ، ئاران 500 - 600 مىڭ يۈەنگە ئىگە بولالىدىم. ھازىر ئەھۋال ئۆزگەردى، كىچىككىنە بىر قىزىل بولاقنىڭ باھاسىمۇ كەم دېگەندە 1000 يۈەنگە بارىدۇ. سەن تېخى ياش، ئىستىقبالىڭ پارلاق، مەندىنمۇ كۆپ ئىشلارنى تەۋرىتەلەيدىغانلىقىڭغا كۆزۈم يېتىدۇ.

ئاخىرىدا تاپىلايدىغىنىم، باشقىلاردىن قىزىل بولاق قوبۇل قىلغانكەنسەن، چوقۇم ئۇلارغا بىرەر ئىش قىلىپ بېرىشىڭ كېرەك.

يېڭى يىلدا يېڭىچە يۈكسىلىشلەر ساڭا يار بولسۇن!

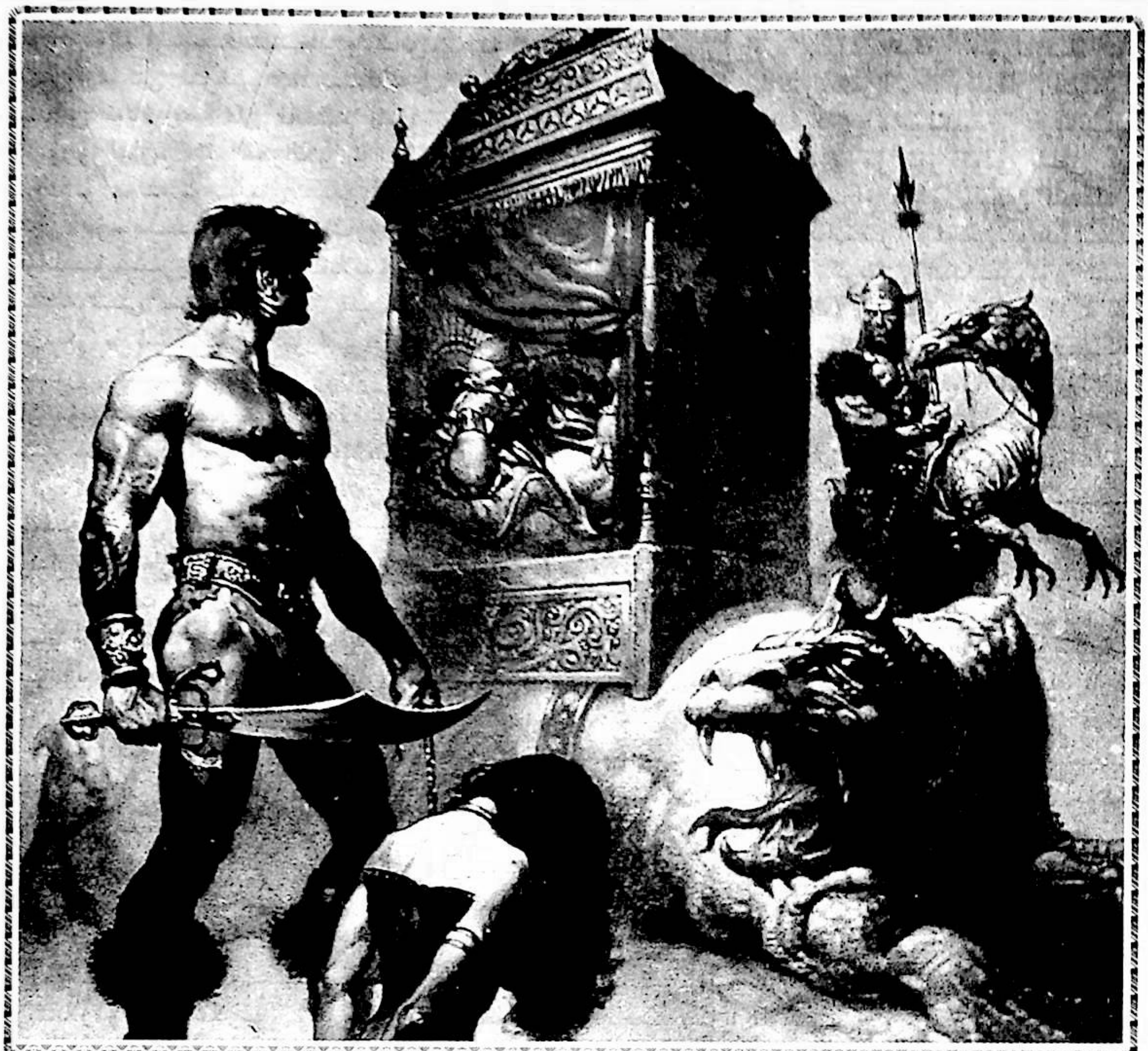
داداڭ: χχ

خېباۋگۇ قەلەمدىكى بۇ فېلىيەتون ج ك پ خېبېي ئۆلكىلىك كومىتېتىنىڭ ئورگان گېزىتى «خېبېي گېزىتى» 《河北日报》نىڭ رىياسەتچىلىكىدە، چىقىرىلىۋاتقان «فېلىيەتونلار گېزىتى» 《杂文报》نىڭ 2003-يىل 7-يانۋار سانىغا بېسىلغان. ئەسەرلەرنىڭ تەرجىمانى مۇھەممەتجان سۇلايمان(M2)

مۇشتەرىلەر سەمگە

ژۇرنىلىمىزغا بۇ يىلدىن باشلاپ پوچتىخانىلاردا ھەركۈنى - قەرەلسىز مۇشتەرى قوبۇل قىلىنىدۇ. ئۆزىڭىز تۇرۇشلۇق جايدىكى پوچتىخانىغا ژۇرنىلىمىزنىڭ پوچتا ۋاكالەت نومۇرى 22 - 58 نى ئېيتىپ بەرسىڭىزلا ئىنتايىن ئاسان مۇشتەرى بولالايسىز. شۇنىمۇ ئالاھىدە تەكىتلەيمىزكى، تەھرىر بۆلۈمىمىز بىۋاستە مۇشتەرى قوبۇل قىلمايدۇ، شۇڭا ئوقۇرمەنلىرىمىزنىڭ پوچتىخانا ئارقىلىق مۇشتەرى بولۇشىنى سورايمىز.

- كامالىي ئېھتىرام بىلەن: «شىنجاڭ مەدەنىيىتى» ژۇرنىلى تەھرىراتى

هەق گەپنىمۇ ئاغىلاپ قويۇڭ

ۋەتەننى سۆيۈشتە ئالدى بىلەن تارىخنى سۆيۈش كېرەكمۇ؟

«ۋەتەنپەرۋەرلىك - يۈز-مىڭلارچە يىللاردىن بۇيان مۇجەسسەملەشكەن، ئۆز ۋەتىنىگە كۆيۈنىدىغان ناھايىتى چوڭقۇر ھېسسىياتتۇر.» (لېنىن: «پېتىرىم سوروكىنىڭ قىممەتلىك ئىقرارى»، «ئەسەرلەر توپلىمى» نىڭ 28-تومى، خەنزۇچە168-، 169-بەتلىرى). لېنىنىڭ ۋەتەنپەرۋەرلىك توغرىسىدىكى بۇ تەبىرى، مېنىڭچە، ناھايىتى توغرا.

ۋەتەننى سۆيۈش ئۇلۇغ ئىش، ۋەتەنپەرۋەرلىك مۇقەددەس ئىش. بۇخۇلاسىنى ھېچكىم ئىنكار قىلالمايدۇ ھەم ئاغدۇرالمايدۇ. لېكىن ئۆتمۈشتىكى مەلۇم ئادەملەر ۋەتەنپەرۋەرلىكنى ناھايىتى ئاسانلا قارتا قىلىۋېلىپ، خىلمۇخىل نەيرەڭدە ئوينىغان.

هتلېر، دۆڭتياۋيــــڭجــــغا ئوخشاش مەلئۇنلار ۋەتەنپەرۋەرلىكنى ئىرقي كەمسىتىشكە ۋە دۆلەتنى ھەممىدىن ئەلا، دەيدىغان فاشىزم تاجاۋۇزچىلىقىغا ئايلاندۇرۇۋالغان. ئۇ ئەھۋاللار ئاللىقاچان ئۆتۈپ كەتتى، ئۇ ھەقتە توختالماي. بىز لادېنغا ئوخشاش غازاتچى «مۇجاھىــد» لارمۇ ۋەتەنپەرۋەرلىــكنى زوراۋانلىــق، تېررورلۇققا ئايلاندۇرۇۋېلىــپ، خەلقئارالىقمىــ بىــسەرەمجان قىــلماقتا. چەت ئەللەردىكى بۇ ئىشلارنى چوڭقۇرلاپ تەتقىق قىلماقچى ئەمەسمەن. يېقىندا مۆتىرەپ ئوتتۇرىغا چىقىــپ قالغان مۇنداق بىر گەپ مېنى غەمگە سېلىپ قويدى: ۋەتەننى سۆيۈش دېگەن گەپ بۇدۆلەتنىڭ تارىخىنى سۆيۈش ئەۋزەل دېگەن گەپ. ۋەتەن سۆيۈشنىــ ھەممىدىن ئاۋۋال تارىخنى سۆيۈش بىلەن ئوخشاش ئورۇندا قويۇدىغان بۇ ئۇلكە توغرىدەك قىلىدىغان ناتوغرا بىرنەرسە بولۇپ، ھېچكىمنىــ قايىــل قىلالمايدۇ، يامىنغا كەلسە ۋەتەنپەرۋەرلىــكنىــ خاتالىق ۋە جىنايەتنى پەردىلەش ئۈچۈن تاپقان باھانىغا ئايلاندۇرۇپ قويىدۇ.

تارىخ دېگەن نېمە؟ تارىخ - ئۆتمۈشتــە يــۈز بەرگەن ئىشلار. جۇڭگو تارىخى كەم دېگەندىمۇ بەش مىڭ يىللىق مەدەنىيىتىنى ئۆزئىچىگە ئالغان. ئەنە شۇ ئۇزۇن يىللىق ئىجتىمائىي تەرەققىيات جەريانىــدا پارلاق ئىشلار، مۇۋەپپەقىيەتلەر بار؛ قاراڭغۇلۇق، چىرىكلىكمۇ بار؛ دېموكراتىيە، ئالغا يۈكسىلىشمۇ بار؛ مۇستەبىتلىك، ئەكسىيەتچىلىــك ھەم بار؛ قەھرىمانلارمۇ، مۇناپىقلارمۇ، ۋەتەنپەرۋەرلەرمۇ بار. ۋەتەننى سۆيۈشتە ھەممىدىن ئاۋۋال جۇڭگونىــڭ تارىخىنى سۆيۈش زۆرۈر بولسا، يەنى ئۆتمۈشتىكى ھەممە ئىشقا مۇھەببەت باغلاش كېرەك بولۇدىغان بولسا، ئۇ ھالدا چىن شىخۇاڭ پادىشاھقا، سۇي ياڭدى پادىشاھقا، يۈڭجېڭ خوجامغا، ھەتتا يۈەن شىكەي، جيالڭ جېشىغا - ھېچقايسىســنىــ قالدۇرماي ھەممىســگە مۇھەببەت باغلاش كېرەك بولمامدۇ؟ ياق، بولمايدۇ، بىزگە ئۇنداق ئاق-قارىنىــ پەرق قىلمايدىغان مۇھەببەت كېرەك ئەمەس!

جۇڭگونىڭ تارىخى توغرىســدا لۇشۈننىــڭ پىكرىگە قۇلاق سېلىپ باقايلى. لۇشۈن:

«جۇڭگونىڭ مەدەنىيىتى دەپ ئاتالغان نەرسىلەر ئەمەلىيەتتە كاتتا ئادەملەرگە ھازىرلانغان ئادەم گۆشى زىياپىتىدۇر» («قەبرە. چىــراغ تۇۋىدە يېزىلغان خاتىرە» گە قارالسۇن). لۇشۈننىڭ كۆزىگە تارىخنىــڭ ھەربىر بېتىدە «ۋاپادارلىق، ھەققانىيەت، ئەدەب، ئىنساب» دېگەن خەتلەر كۆرۈنگەن. لېكىن «بىــر ھازاغنىچە سىنچىلاپ قارىغاندىن كېيىن، خەتلەرنىڭ ئارىسىدا (ئادەم يېيىش) دېگەن سۆزلەرنىڭ تولۇپ كەتكەنلىكىــنى كۆرۈنگەن!» («چۇقان. سەۋدايىــ خاتىرىسى» گە قارالسۇن). «جۇڭگونىڭ تارىخىنىــ ھەرقانچە ئاختۇرسىڭىزمۇ ئۆز قولى بىلەن غىــزا قىلىپ يەيدىغان، چىراغ ياندۇرۇدىغان ئادەملەرنىڭ تەزكىرىسىنى تاپالمايسىــز («كونس بوتكىــسى فېلىيەتونلىرى. جۇڭگودىكى ئىككىــ-ئۈچ ئىــش توغرىسىدا» غا قارالسۇن). لۇشۈن جۇڭگونىڭ تارىخنى توغرىدىن توغرا ئىككىــ دەۋرگە جەملىــگەن: بىرىنچىسى - قۇل بولمىــز دەپ قۇل بولالمىغان دەۋر؛ ئىككىنچىسى - قۇل ھالەتتە ۋاقىتلىق مۇقىم تۇرغان دەۋر. لۇشۈننىڭ مانا مۇشۇ قاراشلىرىنى ئاغدۇرۇۋېتىشكە يېتەرلىك دەلىل-ئاساسىــمىــز بولمىسا، جۇڭگو تارىخى ئالدىدا، ئەنە شۇ ئىككى دەۋر ئالدىدا ۋەتەننى سۆيىمەن دېگۈمىز بولسىمۇ ھەقىقەتەن ئېغىز ئاچمىقىمىز تەس.

كونا جۇڭگونىڭ تارىخىنىڭ سۆيگۈچىلىكىــ يوق، بۇنىڭدا شەك يوق. يېڭى جۇڭگونىڭ تارىخىغا تېخى ئەمدى ئاران 50 نەچچە يىل بولدى، ئۇ ھەقتىمۇ گەپنى «سۆيۈش» دېگەن سۆز بىلەنلا ئىــخچاملاش مۇمكىن ئەمەس. ۋەتەننى سۆيۈش، يېڭى جۇڭگونى سۆيۈش، ئۇنىڭ تەرەققىياتىنى، پارلاق نۇرچېچىشىنى سۆيۈش ناھايىتى توغرا، ئەلۋەتتە. لېكىن يېڭى جۇڭگونىڭ تارىخىدىكى خۇنۇك نەرسىلەرنىــمۇ سۆيەمدۇق؟ 1958-يىــلدىكىــ «چوڭ سەكرەپ ئىلگىرىلەش» تارىخىــ، 1959-يىــلدىكىــ «ئوڭ ئاغمىچىلىققا قارشى تۇرۇش» تارىخى ۋە ئۇن يىللىق «پرولېتارىيات مەدەنىيىەت زور ئىنقىلابى» تارىخى - بۇ چوڭ-چوڭ خاتالىقلارنى يېنىكلىــك بىــلەن ئۆچۈرۈپ سالماسلىقىمىز لازىم. تارىخ ئوبيېكتىپ نەرسە، مەۋجۇد بولۇپ ئۆتكەن ھەرخىل پاكىت، ئۇ ھەركىم ئۆزمەيلىچە ياساندۇرۇپ قويۇدىغان قىزچاق ئەمەس، ھەركىــم خالىــغىــنىــچە «بوياپ» سەتلەشتۇرۇۋېتەلمەيدۇ. قارا داغ يوق ئىكەن، بوياشمۇ بىكار؛ ھەقىقەتەن قارا داغ بار ئىــكەن، ياپقانمۇ بىكار. يېڭى جۇڭگونىڭ تارىخىنى «بوياش، يېپىش» قا ئۇرۇنۇش باشقا غەرەزلىك ئىش بولمىدۇ؛ خاتالىقنى يېپىپ-بېزەپ، تارىخنىــ پارلاق نۇر قىــلىــپ تەسۋىرلەش، بارلىق كىر، قارا داغلارنى يېپىــش ئەجىبا ۋەتەننى سۆيگەنلىك بولامدۇ؟

فرانسۇز ھارۇن: «تارىخ بولسا ھايات ئادەملەر ھايات ئادەملەرگە ئاتاپ قايتا ۋۇجۇدقاكەلتۈرگەن ئۆلۈكلەرنىڭ تۇرمۇشىدۇر» دەيدۇ. ئىــتالىــيان كرۇچمۇ: «ئۆتمۈش تارىخنىڭ ھەممىسى ھازىرقى زامان تارىخىدۇر» دېگەن ئىبرەتلىــك سۆزنىــ

قىلغانىكەن. دېمەك، بۇگەچچە ىىزدە گەمەلىيەتتە ھېچقاچان تارىخ بولغان ئەمەس؛ ىارى، پەقەت ئۆلۈپ كەتكەنلەر خاتىرىلەپ قويغان تۈرمۈش پارچىلىرىدىنلا ۋە ھايات ياشاۋاتقانلار شۇ پارچىلاردىن قۇراشتۇرغان قۇراقلاردىنلا ئىبارەت.

لېكىن تارىخ قانۇنىيەتلىك راۋاجلىنىدۇ، تارىخنى ئالقىنىدا ئوينىتىۋاتقانلار ئاخىر تارىخنىڭ ئالقىنىغا چۈشۈپ قالىدۇ. لۇشۈن ياخشى ئېيتقان: «ئەگەر تارىخچىلار يالغان ئېيتمىغان بولسا، دۇنيادا زۇلمەت تۈپەيلىدىن ئەبەدىي مەۋجۇد قالغان شەيئىي تېپىلماسلىقى مۇمكىن(«سايىۋەن» نىڭ داۋامى. سۆھبەت خاتىرىسى» گە قارالسۇن). ۋەتەننى سۆيۈپ، تارىخنى قەدىرلەشتە پاكىتنى قەدىرلىشىمىز شەرت.

ياخشىنى ياخشى، يامىنىنى يامان، دېيىشىمىز، چوڭ كۆپتۈرمەسلىكىمىز، كەمسۇندۇرماسلىقىمىز لازىم. شۇنى بىلىش لازىمكى، ھەقىقىي ۋەتەن سۆيۈش، ھەقىقى ۋەتەنپەرۋەرلىك ھەممىدىن ئاۋۋال خەلقنى سۆيۈشتىن، ئاخىرىدىمۇ يەنىلا خەلقنى سۆيۈشتىن ئىبارەت.

لى مېڭ ئىمزاسىدىكى بۇمۇلاھىزە، چ ك پ خېبېي ئۆلكىلىك كوممىتېتىنىڭ ئورگان گېزىتى«خېبېي گېزىتى» (河北日报) نىڭ رىياسەتچىلىكىدە، چىقىرىلىۋاتقان«فېلىيەتونلار گېزىتى» (杂文报) نىڭ 2002-يىل 17-سېنتەبىر سانىدىن «فېلىيەتون ئايلىق ژۇرنىلى» (杂文月刊) نىڭ 2002-يىل 10- سانىغا كۆچۈرۈپ بېسىلغان.

توختى باقى ئارتىشى تەرجىمىسى

دېھقانلارنىڭ ئۆزگەرمەس ئىككى خىل ئوبرازى

تەرجىماندىن:

مۇلاھىزىمىزنىڭ ئاپتورى جياۋگوبياۋ ئەپەندى بېيجىڭ ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ ئاخبارات كەسپى دوكتورى بولۇپ، ھازىرقى زامانداىكى كۆزگە كۆرۈنگەن 30 فېلىيەتونچىنىڭ بىرى. ئۇ ئوخشاش بولمىغان نۇقتا، ئوخشاش بولمىغان تېمىلارنى ئاساس قىلىپ، خەلقنىڭ ئاساسىي گەۋدىسىنى تەشكىل قىلغان دېھقانلارنىڭ دەرد-ئەھۋالىنى فېلىيەتون شەكلى ئارقىلىق ئەكس ئەتتۈرگەچكە، «دېھقانلارنىڭ جارچىسى» دېگەن نامىمۇ بار.

بۇ مۇلاھىزە بۇيىل مارتتا ئېچىلغان «ئىككى قۇرۇلتاي» (مەملىكەتلىك 10-نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى ۋە سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشى قۇرۇلتىيى) دىن كېيىن يېزىلغان بولۇپ، دېھقانلار مەسىلىسى گەۋدىلىك ئوتتۇرىغا قويۇلغان.

* * *

كۆپلىگەن ئەدەبىيات-سەنئەت ئەسەرلىرىدە جۇڭگو دېھقانلىرى ئۆزگەرمەس ئىككى خىل ئوبرازدا: بىرى، جاپاكەش قىياپەتتە، يەنە بىرى، ھەزىلكەش، كۆرۈمسىز قىياپەتتە تەسۋىرلەنگەن.

كۆلدۇرگە بىلەن ئىتتوت ئۇستىلار بىلەن نائۇستىلارنىڭ ئويۇنىدۇر. كۆلدۇرگە - ئىتتوت ئوبدان ئوينالسا، ئۇستىلارنىڭ ئويۇنى بولىدۇ؛ ئوبدان ئوينالمىسا، نائۇستىلارنىڭ ئويۇنى بولىدۇ. كۆلدۇرگىلەردە دېھقانلارنىڭ جاپاكەش ئوبرازى ئاساسەن يوق دېيەرلىك بولۇپ، كۆپىنچە ھەزىلكەش، بىكار تەلەپ ئوبرازى يارىتىلغان. جاۋ ھېنشەن ئەپەندى ئىتتوت پىرى. ئۇنىڭ ئىتتوتلىرىدىكى دېھقانلارنىڭ ئوبرازىمۇ ئاساسەن شۇنداق. جاۋ ھېنشەن ئەپەندى بۇ يىل مەملىكەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ ۋەكىلى بولدى. لياۋنىڭ ئۆلكىسىدىكىلەر ئۇنى زىيالىيلار ۋەكىلى بولۇڭ دېسە، ئۇ، دېھقانلار ۋەكىلى بولىمەن دېگەن. كىملەرنىڭ ۋەكىلى بولۇش ئانچە مۇھىم ئەمەس، مۇھىمى، بۇنىڭدىن كېيىن جاپاكەش دېھقانلاردىن بىر نەچچىسىنىڭ ئوبرازىنى ياراتسا بولىدۇ.

كىنو - تېلېۋىزىيە فىلىملىرىدىمۇ دېھقانلىرىمىزنى كۆرۈمسىز، كۆلكىلىك قىلىپ ئەكس ئەتتۈرۈلگەنلىرى كۆپرەك. ئاشۇنداق كىنو - تېلېۋىزىيە فىلىملىرىدا يېزىلىق بالا باققۇچىلار، ئىشلەمچىلەر، شەھەرلىكلەرنىڭ شەھەرگە كىرگەن سەھرالىق تۇغقانلىرى ھەممىسى دېگۈدەك ھەزىلكەش، كۆلكىلىك، دۇمچەك قىلىپ تەسۋىرلەنگەن. بۇنداق كىنو - تېلېۋىزىيە فىلىملىرىنى ئىشلەيدىغانلار ئومۇمەن ئىككى - ئۈچ ئەۋلادتىن بېرى بېيجىڭدا ئولتۇراقلىشىپ كېلىۋاتقانلار بولۇپ، ئاتا-بوۋىلىرى دەسلەپ يېزىدىن شەھەرگە كىرگەندە تىرىكچىلىك قىلىشتا تايانغان ئويۇن كۆرسىتىش ، چامباشچىلىق قىلىش، ئوقەت قىلىش دېگەندەك ئىشلىرىنى ياراتماي، (ئەمدىلىكتە) ئاغزىغا كەلگىنىچە بىلجىرلاشنى ئادەت قىلىۋالغان. ئۇلار ئىككى-ئۈچ ئەۋلادتىن بېرى شەھەردە تۇرۇپ ئۆگىنىپ قالغان، نادانلىق ۋە تۇزكورلۇق ئارىلاشقان پوچىلىقىنى يېزىلىق ئىشلەمچىلەرگە ، بالا باققۇچىلارغا ۋە سەھرادىكى نامرات ئۇرۇق-تۇغقانلىرىغا كۆرسىتىۋاتىدۇ.

ئەگەر«نيۇ - يورك ۋاقىت گېزىتى» گە سېلىشتۇرساق، بېيجىڭدىكى تۆت فورماتلىق

گېزىتلەرنىڭ ھەممىسىدىن دېگۈدەك چاتاق تاپقىلى بولىدۇ. «ئاخبارات خەۋەرلىرىدە، بولۇپمۇ جىنايەتكە مۇناسىۋەتلىك، ياكى ياخشى بولمىغان ئوبرازغا مۇناسىۋەتلىك، ياكى ئىنكار قىلىشقا مۇناسىۋەتلىك ئاخبارات خەۋەرلىرىدە چىراي-تۇرقى، ئىرقى ۋە دىنى قاتارلىق مەزمۇنلارنى ئەتەي تىلغا ئېلىشتىن ساقلىنىش كېرەك». مانا بۇ، «نيۇ-يورك ۋاقىت گېزىتى» قەتئىي ئەمەل قىلمىغان پرىنسىپلارنىڭ بىرى. بېيجىڭ كوچىلىرىدىكى تۆت فورماتلىق گېزىتلەردىكى «ئاخبارات خەۋەرلىرىدە، بولۇپمۇ جىنايەتكە مۇناسىۋەتلىك، ياكى ياخشى بولمىغان ھادىسىگە مۇناسىۋەتلىك ۋەياكى ئىنكار قىلىشقا مۇناسىۋەتلىك ئاخبارات خەۋەرلىرىدە» قانداق قىلىدىغانلىقىغا قارىڭ! ئۇنىڭدا چوقۇم پالانى ئوغرى پۆكۈنى ئۆلكىدىن كەلگەن ئىشلەمچى دېھقان، پالانى بۇلاڭچى پۇستانى شەھەردىن كەلگەن ئىشسىز، دەپ كۆرسىتىلگەن. ئىشلەمچى دېھقانلار نەس باسقانلىقى ئۈستىگە ئاخبارات ۋاستىلىرىدا كەمسىتىلىدۇ؛ مىشسىزلارنى بولسا تېخىمۇ پالاكەت باسىدۇ، يەنە كېلىپ ئۇلار ئاخبارات ۋاستىلىرىنىڭ تۇرلۇك بەتنامىلىرىغا قالىدۇ.

ئىككى يىلنىڭ ئالدىدا «سىچۈەن ئەدەبىياتى» دىن بىر ماقالە ئوقۇغانىدىم. ئۇنىڭدا، نېمە ئۈچۈن جۇڭگو دېھقانلىرىنىڭ كۆپىنچىسى دوك؟ چۈنكى ئۇلارنىڭ يۇكى ئېغىر، ئۇلارنىڭ ئاساسلىق يۇكى مەنىۋى يۈك بولۇپ، كىملا بولسا ئۇلارغا يۈك ئارتالايدۇ، شۇڭا ئۇلار بېشىنى كۆتۈرۈپ قەددىنى رۇسلىيالماي، چىن كۆڭلىدىن كۈلەلمەي، ۋاقىتنىڭ ئۇزىرىشى بىلەن دوك بوپقالغان، دەپ يېزىلغانىدى. ئوبيېكتىپ جەھەتتىن ئېيتقاندا، دېھقانلارنىڭ كۆرۈمسىز يەرلىرى بار. بىراق، ئۇلارنىڭ كۆرۈمسىزلىكىنى ئازاب-ئوقۇبەتنىڭ ئىپادىلىنىشى، دەپ قارىساق، ھېس-تۇيغۇمىز باشقىچە بولغان بولاتتى، ئۇلارنى مەسخىرە قىلمىغان، مازاق قىلمىغان بولاتتۇق.

جۇڭگو دېھقانلىرىنىڭ جاپاكەش ئوبرازى يېقىنقى يىللاردىن بېرى فېلىيەتونچىلار ۋە مۇھاكىمىچىلەر بىرلىپ ئەكس ئەتتۈرۈۋاتقان بىر رېئاللىق. جاپاكەش دېگىنىمىز، دېھقانلارنىڭ يېرىم ئەسىردىن كۆپرەك ۋاقىتتىن بېرى ئادەتتىكى بىر پۇقرا بەھرىمەن بولۇشقا تېگىشلىك مۇئامىلىدىن بەھرىمان بولالمايۋاتقانلىقىنى، دۆلەت تەرەققىياتىنىڭ دېھقانلارنىڭ مەنپەئىتىنى قۇربان قىلىشى بەدىلىگە ۋە ئاساسىغا بولۇۋاتقانلىقىنى كۆرسىتىدۇ.

ماتېرىيالدىن بىلىشىمچە، دېھقانلارنىڭ بۇخىل ئەھۋالىنى ئەلۋەتتە بۇرۇن تارىخىي نۇقتىدىن ئېچىپ بەرگەن ئادەم چىن خۇي ئەپەندى، ئەلۋەتتە بۇرۇن ئىقتىسادشۇناسلىق نۇقتىسىدىن ئېچىپ بەرگەن ئادەم دالڭ گويىلڭ ئەپەندى بولۇپ، ئۇلار ئىككىلىسى ئالىملار؛ بۇخىل ئەھۋالنى ئەلۋەتتە بۇرۇن فېلىيەتون ۋە مۇھاكىمە شەكلى ئارقىلىق ېۋاستە ئېچىپ بەرگەن ئادەم بۇسەي بولۇپ، شۇڭا 1997-يىلى ئىدى. 1998-يىلى ئەتىيازدا مەملىكەتلىك 9-نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى ۋە سىياسىي كېڭەش قۇرۇلتىيى ئۆتكۈزۈلۈۋاتاتتى. يەنى نۆۋەت ئالمىشىش سايلىمى مەزگىلىدە، مەن يازغان ماقالىلىرىمنى خېنەن، شەندۇڭ، ئەنخۇي قاتارلىق يېزا ئىگىلىك ئۆلكىلىرىدىن كەلگەن ۋەكىللەر ئومىكىگە تارقىتىپ بەرسۇن دەپ خەلق سارىيى يىغىن گۇرۇپپىسىغا ئەۋەتىپ بەردىم. بىراق جاۋاپ خەت ئالالمىدىم، يا خەتلىرىم يېنىپ كەلمىدى. «ئىككى قۇرۇلتاي» دىن كېيىن، مەن ماقالىلىرىمنى يەنە نۇرغۇن ئۆلكىلەرنىڭ ئەدەبىيات-سەنئەتچىلەر بىرلەشمىلىرىنىڭ رەئىسلىرىگە، مەسىلەن، خېنەندىكى تيې نىڭغا، نىڭشيادىكى جالڭ شيەنلياڭغا، خەينەندىكى خەن شياۋگۇڭغا ۋە جامائەتچىلىككە، سىياسەتكە تەسىر كۆرسىتەلەيدۇ دەپ قارىغان زاتلارغا، مەسىلەن: ئەمگەك ۋە ئىجتىمائىي كاپالەت مىنىستىرلىكىنىڭ يېڭىدىن ۋەزىپىگە ئولتۇرغان مىنىستىرى جالڭ زوجىغا، «خەلق گېزىتى» نىڭ باش مۇھەررىرى فەن جىڭيىغا، گوۋۇيۈەن تەرەققىيات تەتقىقات مەركىزىنىڭ مۇدىرى ۋالڭ مېڭكۇيغا ئەۋەتتىم.

1998-يىلىنىڭ ئاخىرىدا، «كىتاب ئوقۇش» ژۇرنىلىغا مېنىڭ «ئۇچىنچى دەرد تۆكۈش مەركىزى قۇرايلى» دېگەن ماقالەم بېسىلدى. ئىسلاھات ئېلىپ بېرىلغان، ئىشىك ئېچىۋېتىلگەندىن بۇيان جۇڭگو جامائەتچىلىك ساھەسىدە ئىككىنچى دەرد تۆكۈش مەركىزى - بىرى، ئوڭچىل دەپ قارىلانغانلارنى ئاقلاش مەركىزى، يەنە بىرى، ئۇۋال قىلىنغان پېشقەدەم كادىرلارنى ئاقلاش مەركىزى شەكىللەنگەندى. بىراق جۇڭگو دېھقانلىرىنىڭ زىيانكەشلىككە ئۇچراش دەرىجىسى ۋە كۆلىمى ئەمەلىيەتتە ئوڭچىل دەپ قارىلانغانلار ۋە ئۇۋال قىلىنغان پېشقەدەم كادىرلارنىڭكىدىن كۆپ ئېشىپ كەتكەن بولۇپ، نەچچە ئون مىليون دېھقان ئاچلىقتىن ئۆلۈپ كەتكەندى. ھازىر يەنە نەچچە ئون مىليون دېھقان نامراتلىقتىن قۇتۇلالمايۋاتىدۇ. مەن ماقالەمدە بۇنىڭدىن كېيىن «ئۇچىنچى دەرد تۆكۈش مەركىزى» قۇرۇشنى، يەنى جاپاكەش دېھقانلارنىڭ

دەرد تۆكۈش مەركىزىنى قۇرۇشنى گوتتۇرىغا قويغانىدىم. ئۇنىڭدىن كېيىنكى بىرنەچچە يىلدا بۈسەي دېھقانلار مەسىلىسىگە دائىر فېلىيەتون ۋە مۇھاكىمىلەرنى كۆپلەپ يازدى. 2002-يىلىنىڭ باشلىرىدا گۇڭشىلىق بىر گوقۇرمەن «جەنۇب شەنبىلىكى» ژۇرنىلىنىڭ مۇھەررىرىگە جياۋگوبياۋ دېھقانلارنىڭ ئادالەتسىز مۇئامىلىگە ئۇچرىغانلىقىنى يېزىپ بېيجىڭ ئۇنىۋېرسىتېتىغا كىرىۋالدى، لى چاڭچىڭ بولسا دېھقانلارنىڭ ئادالەتسىز مۇئامىلىگە ئۇچرىغانلىقىنى يېزىپ مەنسەپىدىن ئايرىلىپ قالدى، دەپ خەت يېزىپتۇ. گېپىنىڭ ئوراندىن جياۋ گوبياۋ بەك قاقۇاش ئىكەن دېگەن مەنە چىقىپ تۇراتتى. شۇنىڭ بىلەن مەن، سىز ئۇنداق دېيىشكىز ماڭا ئۇۋال قىلغان بولىسىز، دېگەن مەزمۇندا جاۋاپ خەت يازدىم. فېلىيەتونچىلار ۋە ئېقىم مەسىلىلىرى ئوبزورچىلىرى ئۆتكەن بىرنەچچە يىل جەريانىدا «ئۇچىنچى دەرد تۆكۈش مەركىزى» قۇرۇش ئۇچۇن تۇشمۇ تۇشتىن كۈچ چىقارمىغان بولسا، يېزىلىق پارتكوم سېكرېتارى لىچاڭچىڭ قانداقمۇ زۇڭلىغا يېزا ئىگىلىكى، يېزا ۋە دېھقانلار توغرىسىدا قورقماي دادلاپ بېرەلەيتتى؟ ««ئۇچىنچى دەرد تۆكۈش مەركىزى» قۇرۇشتا لى چاڭچىڭ ئەپەندىنىڭ «زۇڭلىغا كۆڭلۈمدىكىلەرنى دەۋالاي» دېگەن تۆھپىسى ھەقىقەتەن گەۋدىلىك بولۇپ، جۇڭگو دېھقانلىرىنىڭ جاپاكەش ئوبرازىنى گەۋدىلەندۇرۇش-تىكى نەتىجىسىگە كۆز يۇمۇشقا بولمايدۇ.

بەش يىل ئۆتۈپ، يېڭى بىر نۆۋەتلىك ھۆكۈمەتنىڭ رەھبەرلىرىمۇ ۋەزىپىگە ئولتۇردى. ھەرقايسى ساھەدىكىلەرنىڭ تىرىشچانلىق كۆرسىتىشى ئارقىسىدا «ئۇچىنچى دەرد تۆكۈش مەركىزى» راستىنلا قۇرۇلدى. ژانىر جەھەتتىن ئالغاندا فېلىيەتون، نەسىر، پروزا، شېئىرلاردا دېھقانلارنىڭ تەڭسىز ئورنىغا كۆڭۈل بۆلۈندى. لەنجۇدا چىقىدىغان قىزىقارلىق ژۇرنال «ئوقۇرمەنلەر» دە ۋە تېيەنجىنده چىقىدىغان مېھنەت-مۇھەببەتكە باي ژۇرنال «نەسىر» دە بەش يىلنىڭ ئالدىدا دېھقانلار ئۈچۈن «سۆزلىگەن» ماقالىلارنى تاپقىلى بولمايتتى، ھازىر كۆرۈدىغان بولسىڭىز، ھەربىر سانىدىن ئىككى-ئۈچ پارچە ماقالە تاپالايسىز. ئاخبارات ۋاستىلىرىنىڭ ئالساق، گېزىت-ژۇرنال، رادىئو-تېلېۋىزىيەلەر دېھقانلارغا كۆڭۈل بۆلۈدىغان بوپكەتتى. ئىجتىمائىي قاتلامدىن ئالغاندا، ئادەتتىكى ئادەملەردىن تارتىپ دۆلەت رەھبەرلىرىگىچە ھەممىسى يېزا ئىگىلىكىگە، يېزىلارغا ۋە دېھقانلارغا كۆڭۈل بۆلۈدىغان بولدى. ئەپسۇسلىنارلىقى شۇكى، بەش-ئالتە يىل ئۆتۈپ كەتتى، «ئۇچىنچى دەرد تۆكۈش مەركىزى» مۇ شەكىللىنىپ بولدى، بىراق دېھقانلارنىڭ رېئاللىقتىكى جاپاكەشلىك ئورنىدا ئانچە چوڭ ئۆزگىرىش بولمىدى. شىنخۇا ئاگېنتلىقىنىڭ يېقىنقى «ئىككى قۇرۇلتاي» مەزگىلىدە خەلق ساربىيىدىن بەرگەن خەۋىرىگە قارىغاندا، گوۋۈيۈەن تەرەققىيات، تەتقىقات مەركىزىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى چېن شۇېن ھۆكۈمەتنىڭ «800 مىليون دېھقانىنى ئىجتىمائىي كاپالەت سىستېمىسىغا كىرگۈزۈشكە ۋاقتىنچە ئامالى يوق (ئىككى قۇرۇلتاي مەزگىلىدە زۇڭلى ۋېن جياباۋ جۇڭگو ۋە چەت ئەللىك مۇخبىرلارنىڭ سوئالىغا جاۋاب بەرگەندە، جۇڭگو دېھقانلىرىنى 900 مىليون دېگەنىدى)» دېگەن.

جۇڭگو دېھقانلىرى 50 نەچچە يىلدىن بېرى جاپا تارتىپلا كەلدى. ئۇلارنىڭ يەنە جاپا تارتىۋېرىشىنىڭ سەۋەبى نېمە؟ بۇنىڭ مۇھىم بىر سەۋەبى شۇكى، ھۆكۈمەتنىڭ يېزىلاردا يەرلەرنى ئائىلىلەرگە ھۆددىگە بېرىپ باشقۇرۇش تۈزۈمىنى يولغا قويغانلىقىدۇر. دېھقانلار يەرگە ئىگە بولغاندىن كېيىن، «ئەلگە ئىشەنچلىك تۇرمۇش كاپالىتى» گە ئېرىشكەن بولىدۇ-دە. دېھقانلار ئېرىشكەن يەرلەر بىلەن قورسىقىنىلا باقالايدۇ. كۆپلىگەن جايلاردا دېھقانلار يەر تېرىپ زىيان تارتىۋاتىدۇ، شۇڭا دېھقانلارنىڭ يەرگە ئىگە بولغانلىقى بىركىشىلىك جان بېقىش ئاشلىقىغا ئىگە بولغانلىقىنىلا بىلدۇرىدۇ. دېھقانلارنى يەرگە ئىگە قىلىپ، ئۇلارنىڭ ئىجتىمائىي كاپالەت مەسىلىسىنى ئويلاشمىدىمۇ دەيلى، ئەمەلىيەتتە بولسا جان بېقىش ئاشلىقى بولغان يەرنى ئىجتىمائىي كاپالەتنىڭ ئورنىغا دەسستۈاتىدۇ. جان بېقىش ئاشلىقىنىڭ ئىجتىمائىي كاپالەت ئەمەسلىكى ۋە ئىجتىمائىي كاپالەتنىڭ «جان بېقىش پەلسەپىسى» دىن ئۇستۈن تۇرۇدىغانلىقى - بۇ ھىر ئاددىي ساۋات. ھۆكۈمەت بۇ مەسىلىدە قانداقمۇ بۇنداق «بىخەستىلىك» قىلسۇن؟

مۇئاۋىن مۇدىر چېن شۇېننىڭ ئوتتۇرىغا قويغان مەۋەبى مۇنداق: « دېھقانلارنىڭ ئىجتىمائىي كاپالەت مەسىلىسى ناھايىتى مۇرەككەپ بىر مەسىلە. جۇڭگو شەھەر - بازار ئاھالىلىرىنىڭ ئىجتىمائىي كاپالەت تۈزۈلمىسى تېخى قۇرۇلۇش جەريانىدا تۇرۇۋاتىدۇ ھەم تېخى مۇكەللەشمىدى. ھازىرقى دۆلەت ئەھۋالى، دۆلەت كۈچى شارائىتىدا، ھۆكۈمەت 800 مىليونغا يېقىن يېزا نوپۇسىنى بىرلىككە كەلگەن بۇ كاپالەت تۈزۈلمىسى سىستېمىسىغا كىرگۈزۈشنى ۋاقتىنچە قىلالمايدۇ».

دېھقانلارنىڭ ئىجتىمائىي كاپالەت مەسىلىسى

«ناھايىتى مۇرەككەپ» ئىكەن، ئۇنداقتا كىملەرنىڭ ئىجتىمائىي كاپالەت مەسلىسى ئاددىيكەن؟ يەنە كېلىپ، «ناھايىتى مۇرەككەپ» بولغانلىقى ئۈچۈن، «ۋاقتىنچە» كارى بولماسلىق - ھۆ، سەۋەب بولالمايدۇ.

شەھەر - بازار ئاھالىلىرىنىڭ ئىجتىمائىي كاپالەت تۈزۈلمىسىنىڭ «تېخى مۇكەممەللەشمىگەنلىكى» مۇ 800مىليون دېھقاننى ئىجتىمائىي كاپالەت سىستېمىسىغا كىرگۈزمەسلىكنىڭ باھانىسى بولالمايدۇ. شەھەر-بازار ئاھالىلىرىنىڭ ئىجتىمائىي كاپالەت تۈزۈلمىسى«ناھايىتى مۇكەممەللىشىپ» ۋايىغا يەتكەندە ئاندىن دېھقانلارنىڭ ئىجتىمائىي كاپالەت مەسلىسىگە تۈتۈش قىلامدىكەن؟ شەھەر - بازار ئاھالىلىرىنى دېھقانلاردىن ئاۋۋال ئىجتىمائىي كاپالەت سىستېمىسىغا كىرگۈزۈش، يەنە كېلىپ دېھقانلارنى شەھەر-بازار ئاھالىلىرىنىڭ ئىجتىمائىي كاپالەتتۈزۈلمىسى«ناھايىتىمۇكەممەللەشكەن» دىن ھېسىن كىرگۈزۈش دېگەن بۇ ئىلگىرى-كېيىنلىك رتىپىنىڭ قانۇنىي ئاساسى زادى نەدە؟ بۇ تەرتىپنى ەڭرى بەلگىلەپ بېرىپتىمۇ، ياكى ئاتا-بوۋىلىرى-مىزدىن قاپتىمۇ؟

چېن شۇبىن: «ھازىرقى دۆلەت ئەھۋالى، دۆلەت كۈچى شارائىتىدا ، ھۆكۈمەت 800مىليونغا يېقىن يېزا نوپۇسىنى بىرلىككە كەلگەن بۇكاپالەت تۈزۈلمىسى سىستېمىسىغا كىرگۈزۈشنى ۋاقتىنچە قىلالمايدۇ» دېگەن.

«ھازىرقى دۆلەت ئەھۋالى، دۆلەت كۈچى شارائىتىدا بولمىسا» ، ئەمسە قانداق چاغدا بولىدۇ؟ «ۋاقتىنچە قىلالمايدىكەن» ، ئۇنداقتا قانداق چاغدا قىلالايدۇ؟ ھۆكۈمەت بۇنىڭغا ۋاقىت بېكىتىشى كېرەك. دۆلەت ئەھۋالى، دۆلەت كۈچى قانداق بولغاندا ئاندىن دېھقانلارنىڭ ئىشىغا تۈتۈش قىلالار؟ ئاشۇ دۆلەت ئەھۋالى، دۆلەت كۈچىنىڭ قاتتىق كۆرسەتكۈچى نېمە؟ ئەگەر قاتتىق كۆرسەتكۈچنى كۆرسىتىپ بېرەلمىسە، بۇ، ھۆكۈمەتتە پىلان، سەممىيەت ۋە ئىرادىنىڭ يوقلۇقىدىن دېرەك بېرىپ قويمامدۇ؟

ئىجتىمائىي كاپالەت سىستېمىسىغا 800مىليون دېھقاننىڭ ھەممىسىنى بىراقلا كىرگۈزۈشكە بولمىسا، ئاۋۋال 400مىليوننى كىرگۈزۈپ تۈرسا بولمامدۇ؟ ئۇنىڭغىمۇ بولمىسا، 200مىليوننى كىرگۈزۈپ تۈرسا، ئۇنىڭغىمۇ يەنە بولمىسا، 100مىليوننى كىرگۈزۈپ تۈرسا بولمامدۇ؟ ئىقتىسادىنى تەرەققىي قىلدۇرۇشتا ئىقتىسادىي ئالاھىدە رايون قۇرغانغا ئوخشاش، دېھقانلارنى ئىجتىمائىي كاپالەت سىستېمىسىغا كىرگۈزۈشتىمۇ سىناق نۇقتىلارنى قۇرۇپ باقساق بولىدۇ. سىناق نۇقتىلاردىن ېزىپ قىممەتلىك تەجرىبىلەرنى توپلاپ كېلىۋاتمىزغۇ؟

800مىليون دېھقاننىڭ بۆشۈكىدىن تارتىپ قەبرىگە كىرگۈچە بولغان ئىشلىرىنىڭ ھەممىسىگە كاپالەتلىك قىلالمىسىمۇ، ئاۋۋال بىرەر-ئىككى تۈرده كاپالەتلىك قىلسىغۇ بولار؟ ھازىر ھېچبولمىغاندا بىرەر ئىككى تۈرده كاپالەتلىك قىلالار؟ ھازىرقى دۆلەت ئەھۋالى، دۆلەت كۈچى ماۋزېدۇڭ دەۋرىنىڭكىدىن ناچار ئەمەستۇ؟ ماۋزېدۇڭ دەۋرىده يېزىلاردا ««ھەمكارلىشىپ داۋالىنىش» يولغا قويۇلۇپ ياخشى ئۇنۇمگە ئېرىشكەن.

دېھقانلارنىڭ ئىجتىمائىي كاپالەت مەسلىسىده دېھقانلار مۇھىم ئورۇندا تۇرىدۇ. ھۆكۈمەت دېھقانلارنىڭ ئىجتىمائىي كاپالەت سىستېمىسىغا «ۋاقتىنچە» كاپالەتلىك قىلالماسلىق توغرىسىدىكى قارارنى چىقارغاندا، دېھقانلارنىڭ قەلب ساداسىغا قۇلاق سالغانمدۇ؟ كاپالەتلىك قىلامدۇ-قىلمامدۇ؟ «ۋاقتىنچە» كاپالەتلىك قىلماسلىق سىياسىتى قاچان ئاياغلىشىدۇ؟ ئەجىبا، بۇنىڭ ئۈچۈن دېھقانلار قاتناشقان، دېھقانلار ئىجتىمائىي كاپالەت مەسلىسى توغرىسىدا پىكىر ئېلىش يىغىنى ئاچماسلىق كېرەكمۇ؟

جياۋگوبياۋ قەلىمىدىكى بۇ مۇلاھىزە«فېلىيەتون ئايلىق ژۇرنىلى» «开文月刊»نىڭ 2003-يىل 5- سانىغا بېسىلغان. **ئازاد نىزامىددىن ئەنجانىي**تەرجىمىسى

خەلق پۇلى لايىھىلىگۈچىلەرگەتەكلىپ

ھازىرقى مەھسۇلاتلارنى ئىشلەپچىقىرىشتا باشقىلارنىڭ شۇغۇل مەھسۇلاتلارنىڭ ساختىسىنى ئىشلەپچىقىرىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن مۇھىم مەسىلە بوپقالدى. جالىڭ يىمو ئىشلىگەن «قەھرىمان» ناملىق كىنو تۇنجى قېتىم شېنجېندا قويۇلغان ۋاقىتتا، بۇ كىنونىڭ ئوغرىلىقچە نەشر قىلىنىشىدىن

ساقلىنىش ئۇچۇن قوللۇنۇلغان «بىخەتەرلىك تەدبىرى» دۆلەت باشلىقلىرىنىڭ كۈتۈۋېلىشتا قوللىنىلىدىغان بىخەتەرلىك تەدبىرلىرىدىن قېلىشمىغان. ېۇلتۇر 9-نويابىر يېگىدىن چىقىرىلغان بەش يۈەنلىك خەلق پۇلى ئىشلىتىلىشكە باشلىغاندا، ئاخبارات ۋاستىلىرى پۈتكۈل مەملىكەت خەلقىگە ېۇ خەۋەرنى يەتكۈزۈش بىلەن بىر ۋاقىتتا يەنە، يېگىدىن چىقىرىلغان ېۇ بەش يۈەنلىك خەلق پۇلىنىڭ «ساختىلىقتىن ساقلىنىشتىكى توققۇز چوڭ تەدبىرى» نى ئېلان قىلدى. مەسىلەن، «مۇقىم بولغان سۇبوياق باسمىسى»، «ماگنىتلىق بىخەتەرلىك لىنتىسى» قاتارلىقلار بولۇپ، بىر قاراپلا، ساختا پۇل ياسىغۇچىلارنىڭ تەقلىد قىلىپ ياسۇېلىشىدىن ساقلىنىش ئۈچۈن «يۇقىرى پەن-تېخنىكا» قوللىنىلغانلىقىنى بىلىۋالغىلى بولىدۇ.

خەلق پۇلىنىڭ «ساختىلىقتىن ساقلىنىش تەدبىرلىرى» ئۆزلۈكسىز هالدا دەۋر بىلەن تەڭ ئىلگىرلىمەكتە. پۇل ئۇستىدىكى سۈرەتلەرمۇ ئۆزگەرمەكتە. ئۆتكەنكى ئەسىرنىڭ 80-يىللىرىنىڭ پۇللارنىڭ ئۇستىدە ئىشچى، دېھقان، ئەسكەر ۋە زىيالىيلارنىڭ ئابستراكت ۋەكىللىرىنىڭ سۈرىتى بار بولۇپ، كونكرېت بىرەر شەخسنىڭ سۈرىتى يوق ئىدى. 1980-يىللىرى تارقىتىلغان 100يۈەنلىك پۇلغا جۇڭگودىكى تۆت چوڭ مەشھۇر شەخس - ماۋزېدۇڭ، جۇئېنلەي، لىيۇشياۇچى، جۇدېلارنىڭ سۈرىتى چۈشۈرۈلدى. كېيىن تارقىتىلغان 10يۈەنلىك، 20يۈەنلىك، 50يۈەنلىك، 100يۈەنلىك پۇللارغا ماۋزېدۇڭنىڭ سۈرىتى چۈشۈرۈلدى. ماۋزېدۇڭ، جۇئېنلەي، لىيۇشياۇچى، جۇدېدىن ئىبارەت بۇ تۆت كىشى 20-ئەسىردە ھەممىگە تونۇشلۇق بولغان سىياسىي ئەربابلار بولۇپ، ئۇلارنىڭ سۈرىتىنىڭ «خەلق پۇلى» غا بېسىلىشى ئەلۋەتتە مۇۋاپىق. ئەمما، مەن يەنە ئويلاپ قالدىم: خەلق پۇلىغا نېمە ئۈچۈن سىياسىيئونلاردىن باشقا ئۇلۇغ زاتلارنىڭ سۈرىتى چۈشۈرۈلمەيدۇ؟ جۇڭخۇا مىللەتلىرى هەتتا پۈتكۈل دۇنيا خەلقى ئۈچۈن غايەت زور تۆھپىلەرنى قوشقان مۇتەپەككۇرلار، ئەدىبلەر، تارىخچىلار، ئالىملار، تېببىي ئالىملارغا نېمە ئۈچۈن «خەلق پۇلى» دىن ئازراق بولسىمۇ ئورۇن بېرىلمەيدۇ؟ مەسىلەن، ئالايلۇق، لۇشۈن، لى بەي، زۇچۇڭجى قاتارلىق مەشھۇر شەخسلەرنىڭ سۈرىتىنى بىز هەركۈنى ئۈچرىتىپ تۇرۇدىغان خەلق پۇلى يۈزىگە چىقارساق، بىز ئاشۇ ئۇلۇغ ئەجدادلىرىمىزنى، ئۆزىمىزنىڭ ئۇزاق تارىخىنى ۋە شانلىق مەدەنىيىتىنى هەرۋاقىت ئېسىمىزدىن چىقارمايمىز ئەمەسمۇ؟ ېۇنىڭدا «ۋەتەنپەرۋەرلىك تەربىيىسى» نى تېخىمۇ چوڭقۇر، تېخىمۇ كونكرېت، تېخىمۇ ئومۇميۈزلۈك ئېلىپ بارغىلى بولىدۇ ئەمەسمۇ!

جۇڭگونىڭ تارىخى هەرگىزمۇ بىر سىياسىي تارىخ ئەمەس، شۇنداقلا بىر قىسىم «سىياسىيئونلار» دىگلا تارىخى ئەمەس. ئەمما جۇڭگونىڭ يېقىنقى زامان تارىخىدىكى ېۇللارغا قارايدىغان بولساق، ئاساسەن هەممىسىگە دېگۈدەك سىياسىيئونلارنىڭ سۈرىتى چۈشۈرۈلگەن. مېنگو زامانىسىدىكى «تومېۇر» لار - سۇن جۇڭشەن زامانىسىدىن هازىرغىچە بولسۇن، خۇددى ئاسىيانىڭ شەرقى، تىنچ ئوكيانىنىڭ غەربىي قىرغاقلىرىدىكى ېۇ زېمىندىن باشقا ساھەدىكى ئەربابلار چىقمايدىغاندەكلا هەممىسىگە دېگۈدەك ئاشۇ «ئەمەلدار» لار (مەيلى ئەكسىيەتچى هۆكۈمەتنىڭ ئەمەلدارلىرى ياكى «خەلقنىڭ چاكارلىرى» بولسۇن- «بۇيەردە خەلقنىڭ ئەمەلدارى دەپ تۇرايلى») نىڭلا سۈرىتى چۈشۈرۈلۈپ، «ئەمەلدارلىق ئورنى» نىڭ جۇڭگودىكى مۇستەھكەم ئورنىنى ئاشكارىلاپ قويغان.

ئەگەر بىز تەرەققىي قىلغان دۆلەتلەر، مەسىلەن، ئامېرىكا، ياپونىيە قاتارلىق دۆلەتلەرنىڭ پۇلى بىلەن سېلىشتۇرۇپ كۆرۈدىغان بولساق، ئۇنداقتا بىزدىكى بۇخىل هېسسىيات تېخىمۇ كۈچىيىدۇ. ئامېرىكا دوللىرىنىڭ ئۇستىدە گەرچە ئامېرىكىنىڭ 7-نۆۋەتلىك رەئىس جۇمھۇرى جېكسوننىڭ سۈرىتى بولسىمۇ (20دوللارلىقتا)، 18-نۆۋەتلىك رەئىس جۇمھۇرى گرانتنىڭ سۈرىتى بولسىمۇ (50دوللارلىقتا)، ئەمما مەشھۇر ئالىملارنىڭ سۈرىتىمۇ چۈشۈرۈلگەن. مەسىلەن، چاقماق قايتۇرغۇچنىڭ كەشپىياتچىسى فرانكلىننىڭ سۈرىتى 100دوللارلىق پۇلغا چۈشۈرۈلگەن؛ ياپونىيىنىڭ قەغەز پۇلى ئۈچخىل بولۇپ، سىياسىي ئەربابلارنىڭ سۈرىتى چۈشۈرۈلمىگەن. ئونىڭ يۈەنلىك ياپونىيە يىننىنىڭ ئۇستىگە مىڭجى دەۋرىدىكى ماۋارىپچى فۇزى يۈجىنىڭ سۈرىتى، بەشىنىڭ يۈەنلىك ياپونىيە يىنى ئۇستىگە هازىرقى زامان ماۋارىپچىسى شىن دۇخۇفۇزاۋنىڭ سۈرىتى، مىڭ يۈەنلىك ياپونىيە يىننىنىڭ ئۇستىگە هازىرقى زامان يازغۇچىسى شيامۇشۇشېنىڭ سۈرىتى چۈشۈرۈلگەن. ئۇلار تەڭداشسىز مۇقەددەس بولغان ساماۋى پادىشانىڭ سۈرىتىنىمۇ پۇلنىڭ ئۇستىگە چۈشۈرۈشكە بولمايدۇ، دەپ قارىغان («ئەسىر ئاخىرىدىكى قارا قۇتا» ناملىق كىتابتىن ئېلىندى).

ئەلۋەتتە، بىزنىڭ (باشقىلارنىڭ ئەندىزىسىنى) ئەينەن كۆچۈرۈپ كېلىشىمىز هاجەتسىز. بىراق، چوقۇم كۆزىمىزنى يوغان ئېچىپ، ئەتراپىمىزغا نەزەر سېلىپ، ئۇلاردىن ئۆرنەك ئېلىشىمىز زۆرۈر.

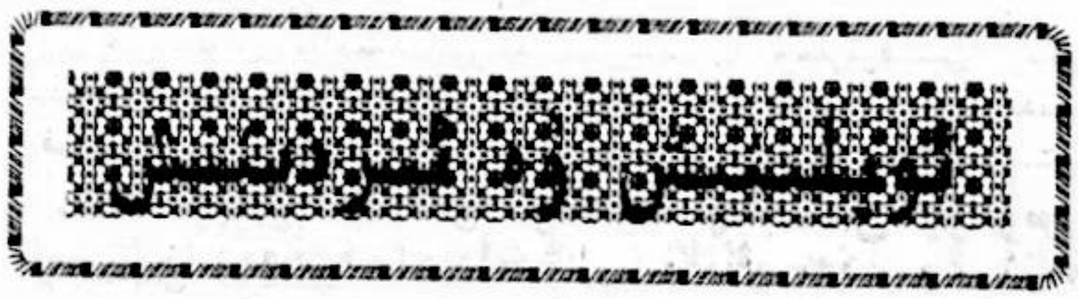
خۇجىچۇەن قەلەمدىكى بۇ مۇلاھىزە «هازىرقى زامان فىلىيەتونلىرى» «当代杂文》نىڭ 2003-يىل 8-فېۋرال سانىدىن «فىلىيەتونلاردىن تاللانما» «杂文选刊》ژۇرنىلىنىڭ 2003-يىل 4-سانىغا كۆچۈرۈپ بېسىلغان. **توختىهاجى يۇنۇس** تەرجىمىسى (M1)

كىتابخانىدا تۇغۇلغان ئويلار

ئادىل ئابدۇقادىر

كىتابخانا مەن ئەڭ ياقتۇرۇدىغان ۋە ئەڭ كۆپ بارىدىغان جايلارنىڭ بىرى. نېمە ئۈچۈنكىن ھەر قېتىم بازار ئايلانغىلى چىققىنىمدا ياكى بىرەر ئىش بىلەن سىرتقا چىقىپ، شەھىرىمىز قاينىق بازىرىنىڭ دوقمۇشىدىكى شىنخۇا كىتابخانىسىنىڭ ئالدىدىن ئۆتۈشكە توغرا كەلگەندە، كىتابخانىغا كىرمەي

ئۆتمەيمەن. بەزىدە ھەتتا ھەپتىدە بىرەر قېتىم كىتابخانىغا بارالماي قالسام، خۇددى نەشە خۇمارى تۇتقان بەڭگىدەك، كىتابخانىغا بىر قارىۋەتمىگۈچە قولۇم ئىشقا بارمايدۇ. كىتابخانىغا تولا كىرىپ كىتابلارنىڭ تەڭدىن تولىسى دېگۈدەك ماڭا يادا بوپكەتكەچكىمىكىن، كىتابخانىغا كىرگىنىمدە ھەمىشە ئەڭ ئالدى بىلەن «يېڭى كىتابلار» جازىسىغا قارايمەن. مۇبادا كۆزۈمگە بىرەر يېڭى كىتاب چېلىقىپ قالسا، كىتابنى قولۇمغا ئېلىپ ۋاراقلىغۇچە بولغان ئارىلىقتا يۈرىكىم خۇددى ھېيتلىق ئېلىش ئالدىدىكى بالىنىڭ يۈرىكىدەك ئويناقشىپ كېتىدۇ. ئەمما بۇ خىل ھاياجان ماڭا ھەمىشە نېسىپ

بولۇۋەرمەيدۇ. بەزىدە كىتابخانىغا بىرخىل ئۇمىد ۋە ئوتتەك قىزغىنلىق بىلەن كىرىپ، كىتاب جازىلىرىنى بىر قۇر ئايلانغاندىن كېيىن، ئاي-ئايلاپ تۇرى ياكى مەزمۇنلىرىدا ئۆزگىرىش بولمايدىغان، ئادەمگە بىردەملىك ھاياجاندىن باشقا ئەقلىيلىك ئاتا قىلالمايدىغان، تولا كۆرۈپ ئىسمى مائا يادا بوپكەتكەن كىتابلارغا قاراپ، بىرخىل ئۇمىدسىزلىك ۋە ئاچچىق ئويلار ئىچىدە كىتابخانىدىن ئېغىر قەدەملەر بىلەن قايتىپ چىقمەن. كىتابخانىدىن قايتىپ چىققىنىمدا، ئۆزۈمنى خۇددى بۇ دۇنياغا مەنسۇپ ئەمەستەك، بەئەينى بىر ئەبجەق ئېشەك ھارۇسىدا تېزرەك ئۆيگە يېتىۋېلىشقا ئالدىراۋاتقان تەنھا ئوتۇنچىدەك ھېس قىلىمەن. ۋۇجۇدۇم ئېغىرلىمەسلىكتىن كېيىنكى تەشنالىقنىڭ جىددىيلىكى بىلەن بوغۇلىدۇ. بۇخىل روھىي تەقەززالىقنى قاندۇرۇش ئۈچۈن ئۇدۇل شىنخۇا كىتابخانىسىدىن ئانچە يىراق بولمىغان شەخسلەر ئاچقان خەنزۇچە يېزىقتىكى كىتابخانىغا بېرىشقا مەجبۇر بولىمەن. بۇيەردىكى كىتاب جازىلىرىنى بىرەر قۇر ئايلانغاندىن كېيىن، ئۆزۈمنى ئاستا-ئاستا دەۋرگە، زامانغا يېقىنلىشىۋاتقاندەك ھېس قىلىمەن ھەم ۋۇجۇدۇم ئۇيغۇرچە يېزىقتىكى كىتابخانىدىن چىققاندىن كېيىنكى بوغۇلۇشتىن بىرئاز قۇتۇلىدۇ. چۈنكى، بۇيەردىكى كىتاب تۇرلىرى گەرچە يەنىلا تولۇق بولمىسىمۇ، لېكىن ھەرھالدا ئۇيەردىن ئۆزۈم ئىزدىگەن بىرقانچە كىتاب تېپىلىپ قالىدۇ. كىتاب جازىلىرىنى ئايلىنىۋېتىپ ئۆزۈمچە ئۇيغۇرچە يېزىقتىكى كىتابلار بىلەن خەنزۇچە يېزىقتىكى كىتابلارنىڭ تۇرى، ژانىرى، مەزمۇنى ۋە دەۋرچانلىقىنى، ئوخشىمىغان ئىككى خىل تىلغا مەنسۇپ ئوقۇرمەنلەر قاتلىمىنىڭ ئېھتىياجىنى سىلىشتۇرىمەن. كىتابخانىغا كىرگەن ئادەملەرنىڭ سانى، جىنسىي پەرقىنى ئايرىيمەن. بۇنىڭ بىلەن ۋۇجۇدۇمدا ئەمدىلا پەسەيگەن جىددىيلىكنىڭ ئورنىنى بىرخىل خۇرسىنىش ۋە ئەپسۇسلىنىش ئىگىلەيدۇ. شۇنداقلا ئۆزۈمنىڭ ئانا تىلىمدىن باشقا دۆلەت تىلى بولغان خەنزۇ تىلىنى بىلگەنلىكىمدىن ئاز-تولا قانائەت ھېس قىلىمەن.

چۈنكى، بۇيەردىكى كىتابلار تۇرى، مەزمۇنى ۋە ژانىرى جەھەتتىن ئېلىپ ئېيتقاندا، ئۇيغۇرچە كىتابلاردىن كۆپ بولۇپلا قالماستىن، ئەڭ مۇھىمى ئۇلارنىڭ مەزمۇنى دەۋر بىلەن پاراللېل ھالەتتە بولۇپ، بۇيەردىن مەيلى ھازىرقى زامان چەت ئەل يازغۇچىلىرىنىڭ تەرجىمە ئەسەرلىرى بولسۇن، ئىلمىي ئەسەرلەر بولسۇن ۋە ياكى پەن-تېخنىكا ئۇچۇرلىرىغا ئالاقىدار كىتابلار بولسۇن ھەممىسى دېگۈدەك تېپىلاتتى. شۇنداقلا بۇيەر يەنە ئوخشىمىغان ياش ۋە جىنىستىكى ھەرخىل ئوقۇرمەنلەر قاتلىمىنىڭ ئېھتىياجىنى قامدىيالايتتى. كىتابخانىلارغا تەكرار كىرىش داۋامىدا شۇنەرسىنى بايقىدىمكى، ئۇيغۇرچە يېزىقتىكى كىتابخانىلارغا ئايالىلارغا قارىغاندا ئەرلەر، بولۇپمۇ ياش ۋە ئوتتۇرا ياشلىقلار بىرقەدەر مەركەزلەشكەن بولۇپ، ئايالىلارنىڭ كىتابخانىغا كىرىش نىسبىتى بىر قەدەر تۆۋەن ئىكەن، شۇنداقلا ئاتا-ئانا-بالىلارنىڭ بىرلىكتە كىتابخانىغا كىرىشى ئىنتايىن ئاز ئۇچرايدۇ. ھەرقېتىم كىتابخانىغا كىرگىنىمدە كۆپلىگەن ئۆسمۈر ئوقۇرمەنلەرنىڭ بالىلار ئوقۇشلۇقى ئەتراپىغا ئولىشىۋالغانلىقىنى، كىتاب سانتۇچىلارنىڭ پات-پات ئۇلارنى قوغلاۋاتقانلىقىنى ئۇچرىتىمەن. ئەمما خەنزۇچە يېزىقتىكى كىتابخانىلاردا ئەر-ئايالىلارنىڭ كىتابخانىدىكى نىسبىتى پەرقلەنمەيدۇ، شۇنداقلا مەن ھەرقېتىم خەنزۇچە يېزىقتىكى كىتابخانىلارغا كىرگىنىمدە، ئانىلارنىڭ بالىلىرىنى يېتىلەپ يۇرۇپ ئۇلارغا كىتاب ئېلىپ بېرىۋاتقانلىقىنى ئۇچرىتىمەن. بۇخىل پەرق سېلىشتۇرمىسى ھەققىدە بۇيەردە ئوشۇقچە مۇلاھىزە يۈرگۈزۈش ھاجەتسىز.

ئەمما بۇيەردە مۇلاھىزە قىلىپ ئۆتۈشكە تېگىشلىك ھەم مۇلاھىزە قىلىشقا ئەرزىيدىغان مەسىلە، كىتابخانا ۋە ئوقۇرمەنلەر قاتلىمىنىڭ ئېھتىياج پەرقىدۇر. مەن كىرگەن زور كۆپ سانىدىكى خەنزۇچە يېزىقتىكى كىتابخانىلاردا كىتابلار پەلسەپە ئوقۇشلۇقلىرى، جەمئىيەتشۇناسلىق ئوقۇشلۇقلىرى، ئەدەبىي ئەسەرلەر، چەت ئەللەرنىڭ تەرجىمە ئەسەرلىرى دېگەندەك مەخسۇس تۈرلەر بويىچە ئايرىلىپلا قالماستىن، نەشرىياتلار بويىچىمۇ تۈرگە ئايرىلغان. چوڭ شەھەرلەردە ھەتتا مەخسۇسلاشقان كىتابخانىلارمۇ كۆپ. بۇنداق بولۇشىدا، كىتابخانىلار ئالدى بىلەن ئوقۇرمەنلەرنىڭ ئېھتىياجىنى چىقىش قىلغان بولۇشى مۇمكىن. چۈنكى خەنزۇچە يېزىقتىكى كىتابخانىلاردا كىتابلارنىڭ تۈرى ئىنتايىن كۆپ بولغاچقا، كىتابلار ئاشۇنداق مەخسۇس تۈرلەرگە ئايرىلمىسا، كىتابخانىغا كىرگەن ئادەم كىتابلار دېڭىزى ئىچىدە نېمە قىلىشنى بىلەلمەي قالىدۇ، يەنە كېلىپ كىتابخانىغا كىرىدىغان ئادەملەرنىڭ كۆپ بولۇشى تۈپەيلى قالايمىقانچىلىق كېلىپ چىقىشىمۇ مۇمكىن. ئۇرۇمچىدىكى ۋاقتىمدا ھەرقېتىم نەنمېن (جەنۇبىي قوۋۇق) كىتابخانىسىغا كىرگىنىمدە، خەنزۇچە يېزىقتىكى كىتابلارنىڭ كۆپلىكىلا ئەمەس، كىتابخانىدىكى كىتاب سېتىۋېلىش ئۈچۈن رەتكە تىزىلىپ كەتكەن ئادەملەرنىڭ كۆپلىكى ۋە كىتابخانا خىزمەتچىلىرىنىڭ ئالدىراشلىقىدىن ھەيران قالاتتىم. كىتابخانىدىكى كىشىلەرنىڭ ئۇزۇلمەي رەتكە تىزىلىپ كىتاب سېتىۋېلىۋاتقان ۋاقتىدىكى مەنزىرە، چوڭلار تولا ئېيتىدىغان «كومموۇنا ۋاقتى» دىكى بىر تاۋاق ئۇماچ ئۈچۈن تەقەززالىق بىلەن داشقازان ئەتراپىغا ئولىشىۋالغان كىشىلەر توپىغا ئوخشايتتى. بۇنداق توپلار ئىچىدە بەزىدە بىرقانچە ئۇيغۇرنىمۇ چېلىقتۇرۇپ قالاتتىم. ئەمما ئۇيغۇرچە يېزىقتىكى كىتابخانىدا بولسا، ئەھۋال بۇنىڭ ئەكسىچە ئىدى. ئاشۇ مەركىزىي شەھەردىكى نەچچە قەۋەت كېلىدىغان شىنخۇا كىتابخانىسىدا، ئۇيغۇرچە يېزىقتىكى كىتابلار

خۇددى بىر كاتتا بايۇەچچىنىڭ داچىسى ئالدىدىكى دىلى سۇنۇق بوۋاينىڭ غېرىبخانىسىغا ئوخشاش ئاجايىپ سېلىشتۇرما سۇپىتىدە، پەقەتلا 2-قەۋەتتىكى 100 كۋادرات مېتىردىن ئوشۇقراق كېلىدىغان جايدا، يېتىم بالا تەلمۇرگەندەك ئوقۇرمەنلەرنىڭ كۆپرەك كىرىشىگە تەلمۇرۇپ تۇراتتى. شۇنداقلا بۇيەردە ئادەمنى سۆيۈندۈرگىدەك مەنزىرىنى بايقىماقمۇ تەس ئىدى. ئۇنىڭ ئۇستىگە ئۇيغۇر يېزىقىدىكى كىتابخانىدىكى ئەسەرلەرنىڭ زور كۆپ سانلىقىنى ئەدەبىي ئەسەرلەر تەشكىل قىلغاچقا، ئادەم ھەر قېتىم كىتابخانىغا كىرگەندە، ئۆزىنى بىر توپ يازغۇچى-شائىرلارنىڭ قورشاۋىدا قالغاندەكلا ھېس قىلىدۇ. بۇخىل رېئال سېلىشتۇرمىدىن ئىككى خىل تىلغا مەنسۇپ ئوقۇرمەنلەر قاتلىمىنىڭ ئېھتىياج پەرقىنىڭ نەقەدەر چوڭلىقىنى بايقىۋالماق تەس ئەمەس.

بۇخىل ئېھتىياج پەرقىنىڭ شەكىللىنىشىدىكى سەۋەبلەرنى ھەرخىل نۇقتىدىن ئىزاھلاش مۇمكىن. ئەمما مۇلاھىزىمىز كىتابخانا ئۇستىدە كېتىۋاتقان بولغاچقا، ئوقۇرمەنلەرنىڭ بۇ خىل ئېھتىياج پەرقىنىڭ شەكىللىنىشىدىكى تەسىرى ئۇستىدە مۇلاھىزە يۈرگۈزسەك ئوشۇق كەتمەس بەلكىم. ئېھتىياج ھەرقانداق بىر جەمئىيەتنىڭ يوشۇرۇن ھەرىكەتلەندۈرگۈچ كۈچى، شۇنداقلا ئۇ ئىجتىمائىي رېئاللىق بىلەن ئىچكى بىردەكلىككە ئىگە. ئىجتىمائىي رېئاللىق ئېھتىياجنىڭ ئەكس ئېتىش جەريانىلا ئەمەس، يېڭى ئېھتىياجنىڭ تۇغۇم بولۇش جەريانىدۇر. شۇڭا، تەرەققىيات جەمئىيەتنىڭ تەكرار پەيدا بولۇدىغان ئېھتىياجىنىڭ ئۆزلۈكسىز قاندۇرۇلۇش جەريانىدۇر. ئەگەر جەمئىيەت ئېھتىياجنىڭ پەيدا بولۇشىدىكى تەكرارلىقتىن ئايرىلىپ قالىدىكەن، ئۇ ھالدا جەمئىيەت يوكسىلەلمەيدۇ. بۇ نۇقتىدىن ئېلىپ ئېيتقاندا، تەرەققىيات مەقسىتىگە يېتىش ئۈچۈن ھەرقانداق بىر مىللەت ۋە جەمئىيەت ئۆزىدىكى يوشۇرۇن ئېھتىياجنى قېزىشى ۋە ئۆزلۈكسىز يېڭى ئېھتىياج ئىزدىشى كېرەك. بىر دۆلەت ۋە جەمئىيەتنىڭ ئېھتىياج قۇرۇلمىسىنى ماكرولۇق تەڭشەش ۋە تىزگىنلەش تۇرلۇك ئاخبارات - ئۇچۇر ۋاستىلىرى ئارقىلىق ئىشقا ئېشىۋاتقان بۇگۈنكىدەك جەمئىيەتتە، يوشۇرۇن ئېھتىياجنىڭ پارتلىشىنى كىشىلەرنىڭ ئۆزى ياشاۋاتقان زامان، ماكاندىكى ئورنىنى قانچىلىك دەرىجىدە بىلىشى ۋە ئۆزىگە مەنسۇپ نەرسىلەرنى چۈشىنىشى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە ھەرقانداق بىر مىللەت ۋە شەخس ئۆزلۈك سالاھىيىتىنى ئۆزىگە مەنسۇپ بولمىغان نەرسىلەر ۋە ئۆزىنى باشقىلارغا سېلىشتۇرۇشتىن كېلىپ چىققان پەرق ئارقىلىق مۇئەييەنلەشتۈرىدۇ. ئەمدى، بىر يەرگە مىختەك قادىلىپ ياشايدىغان مىللەتلەر بۇگۈنكى دەۋردە بۇ خىل پەرقنى پەقەت ئاخبارات-ئۇچۇر ۋاستىلىرىدىن ئېرىشكەن ئۇچۇرلارنىڭ جۇغلانمىسى ئارقىلىقلا ھىس قىلالايدۇ. بۇ نۇقتىدىن ئېلىپ ئېيتقاندا، ئاخبارات - ئۇچۇر ۋاستىلىرى بۈگۈنكى دۇنيادىكى مۇھىم ئېھتىياج مەنبەلىرىنىڭ بىرىدۇر. يېرىم ئەسىر ماھىيىتىدە دۇنيادىكى ئاخبارات-ئۇچۇر ۋاستىلىرىنىڭ ئۇچقانداەك تەرەققىي قىلىشى ۋە تورلىشىشى بۇ بىر نۇقتىنى دەللىلەپ بېرەلەيدۇ. كىتابخانا ئەمەلىيەتتە بىر چوڭ ئۇچۇر ئامبىرى ھېسابلىنىدۇ. ئۇنىڭغا ئىلگىرىكىلەر ۋە ھازىرقىلارنىڭ دۇنيا ۋە ئۆزى ھەققىدىكى چۈشەنچىلىرىنىڭ جەۋھەرلىرى توپلاشقان. شۇڭا، دۇنيادا كومپيۇتېر تورى كەڭ تارقالغان بۈگۈنكى كۈندىمۇ كىتابنىڭ مۇقەددەسلىكى تېخى بولسىمۇ لېكىن كىتابنىڭ مۇقەددەسلىكى تېخى ئۇزۇل-كېسىل يوقالغىنى يوق ھەم يوقالمايدۇ. يەنە كېلىپ كىتابنىڭ ئۇچۇر يەتكۈزۈش جەھەتتىكى ئۆزىگە خاس قۇلايلىق تەرەپلىرى ۋە ئىشلىتىشچانلىقى، ئۇنىڭ بۈگۈنكى ئۇچۇر رىقابىتى دەۋرىدىكى تەۋرەنمەس ئورنىنى بەلگىلىگەن. دەسلەپ خەلقئارالىق تورنىڭ بارلىققا كېلىشى ۋە كېڭىيىشى كىتاب-ژۇرنال نەشرىياتچىلىقىغا ئېغىر زەربە ئەكېلىدىغانلىقى مۆلچەرلەنگەندى، ئەمما رېئاللىق ئۇنىڭ ئوشۇقچە تەشۋىش ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلىدى. كىشىلەر يەنە بۇرۇنقىدەكلا كىتاب-ژۇرنال ئوقۇش ئادىتىنى ئۆزگەرتمىدى. بۇنىڭ بىلەن نەشرىياتچىلىق يېقىنقى دەۋردىكى گۈللەنگەن كەسىپلەرنىڭ بىرىگە ئايلىنىشقا قاراپ يۈزلەندى. نەشرىياتچىلار ۋە كىتابخانىلار ئوقۇرمەنلەرنىڭ ھەرخىل ئېھتىياجىغا ماس كېلىدىغان نەشر ئەپكارلىرىنى بازارغا سېلىپ، نەشر بۇيۇملىرىنى ھەرخىل ئوقۇرمەنلەر قاتلىمىنىڭ ئېھتىياجىغا ماسلاشتۇردى. بۇجەھەتتە خەنزۇ نەشرىياتچىلىرى جەمىيەتتىكى ھەر بىر ئۆزگىرىش (مەيلى چوڭ ياكى كىچىك بولسۇن) كە دەل ۋاقتىدا ئىنكاس قايتۇرۇپ، ئوقۇرمەنلەر بىلەن بولغان ئېھتىياج بىرلىكىنى ساقلىيالىدى. ئەمما ئۇيغۇر نەشرىياتچىلىقى ئۇيغۇر كىتابخانلىرىچۇ؟

بىزنىڭ رايونىمىزغا ئوخشاش كومپيۇتېر تورى تېخى كەڭ تارقالمىغان بىكىنىڭ رايونغا نىسبەتەن كىتاب ۋە كىتابخانا كىشىلەر مەنىۋى ئېھتىياجىنىڭ يۆلەنچۈكى ۋە كىشىلەرنىڭ ۋۇجۇدىدا يېڭى ئېھتىياجنى پەرۋىش قىلىپ يېتىلدۇرۇدىغان مۇقەددەس ئورۇن بولۇشى كېرەك ئىدى. ئەمما ئۇيغۇر نەشرىياتچىلىقىدىكى مونوپوللۇق ۋە تۇرلۇك يوشۇرۇن توسالغۇلار تۈپەيلى ئۇيغۇر جەمئىيىتىدىكى زور كۆپ سانلىق كىشىلەرنىڭ كىتابقا بولغان تونۇشى تۆۋەنلەپ كەتتى. ئۇنىڭ ئۈستىگە كىشىلەر كىتاب ئوقۇپ كىتابتىن ئۆزى ئېھتىياجلىق نەرسىلەرگە ئېرىشەلمىگەچكە ۋە ئۇنىڭدىن قانائەت ھاسىل قىلالمىغاچقا، كىتاب ۋە كىتابخانا زور كۆپ سانلىق ئۇيغۇر ئاھالىسىنىڭ كۈندىلىك تۇرمۇشىغا سىڭىپ كىرەلمىدى. بۇنىڭ بىلەن كىشىلەر ئۆزى ئېھتىياجلىق نەرسىلەر، ئۇچۇرلار ۋە ئېڭىلىقلارنى ئىشقا ئەرسىدىن ئىزدەشكە مەجبۇر بولدى، نەتىجىدە

1980-يىللاردىن كېيىن ئۇيغۇر جەمئىيىتىدە تېلېۋىزىيە ئىنتايىن تېز سۈرئەتتە ئومۇملىشىپ، كىتاپ ئوقۇش قىزغىنلىقى بىراقلا سوۋۇپ كەتتى. كىتاب يىلەن تېلېۋىزور ئوخشاشلا ئۇچۇر ۋاستىسى. ئەمما ئۇلار ئوتتۇرىسىدكى تۇپكى پەرق شۇكى، كىتاب بۇرۇنقىلار يىلەن ھازىرقىلار ئوتتۇرىسىدكى كۆۋرۈك بولۇپ، ئۇ ۋاراسچانلىقى كۈچلۈك بولغان ئەقلىي خۇلاسە ۋە مۇلاھىزىلەرنى ئۆزىنىڭ ئاساسلىق ئۇچۇر مەزمۇنى قىلغان بولىدۇ. ئونىڭدىكى زور كۆپ قىسىم ئۇچۇرلار يازغۇچى ۋە مۇھەررىرلەرنىڭ تەكرار پىششىقلاپ ئىشلىشىدىن ئۆتكەن بولغاچقا، توغرىلىقى ۋە ئىشەنچىلىكلىكى يۇقىرى. شۇڭا، كىتاب كۈچلۈك يېتەكچىلىك ۋە مايىاكلىق خاراكتېرىغا ئىگە. بۇ، كىتابتىن ئىبارەت ئۇلۇغ ئىختىرانىڭ ئىنسانىيەت تارىخىدىكى مۇقەددەس ئورنىنى بەلگىلىگەن ئاساسلىق سەۋەب. ئۇندىن باشقا، كىتابتىن ئوخشىمىغان ياش، ئوخشىمىغان ئىرق ۋە ئوخشىمىغان مەدەنىيەت تېپىدىكى كىشىلەر ئورتاق پايدىلىنالايدىغان بولغاچقا ۋە كىتابلاردىكى ئۇچۇرلارنىڭ كۆپ قىسمى تۇراقلىق ئۇچۇر بولغاچقا ، كىشىلەر كىتاب يېتەكچىلىكىتىن باشقا يەنە بەلگۈلۈك تەپەككۇر، مۇلاھىزە بوشلۇقى ۋە ۋاقىتقا ئېرىشەلەيدۇ. تېلېۋىزور يېتەكۈۋىدىغان ئۇچۇرلار گەرچە كىتاب يېتەكۈۋىدىغان ئۇچۇرلارغا قارىغاندا بىۋاستە بولسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭ ۋاراسچانلىقى ئاجىز، تۇراقسىزلىقى كۈچلۈك. ئۇنىڭ ئۇستىگە تېلېۋىزوردىكى ئازساندىكى ئۇچۇرلاردىن باشقا كۆپ سانلىق ئۇچۇرلارنىڭ توقۇلمىلىقى كۈچلۈك بولغاچقا، ئۇنىڭ توغرىلىقى ۋە ئىشەنچىلىكلىكى تۆۋەن. يەنە كېلىپ تېلېۋىزور ئۇچۇرلىرىنىڭ سانى كۆپ ھەم تۇراقسىز بولغاچقا، كىشىلەرنىڭ تېلېۋىزور تەمىنلىگەن ئۇچۇرلاردىن ئېرىشىدىغان تەپەككۇر بوشلۇقى تار، ۋاقتى قىسقا بولىدۇ. بۇ، كىشىلەرنىڭ تېلېۋىزور ئۇچۇرلىرىدىن يۇقۇملىنىشىنىڭ تېز بولۇشىنى بەلگىلىگەن. ھازىرقى زامان ئېلانچىلىقمۇ دەل تېلېۋىزور يېتەكۈۋىدىغان ئۇچۇرلارنىڭ كىشىلەرنى تەمىنلەيدىغان تەپەككۇر بوشلۇقىنىڭ تار، ۋاقتىنىڭ قىسقا بولۇشىدەك ئالاھىدىلىكىدىن ئۇنۇملۇك پايدىلانغان.

ئۇچۇر ئىنقىلابىي پارتلىغاندىن كېيىن كىشىلەرنىڭ ئۇچۇر ئىگىلەش سۈرئىتى تېزلىشىپ، كىشىلەرنىڭ يېڭى ئۇچۇرلارغا بولغان ئېھتىياجى بارغانسېرى ئېشىپ بېرىشقا باشلىدى، شۇنداقلا كىشىلەر ئۆز ئەتراپىدىكى ئۇچۇرلارغا ئىنتايىن سەزگۈرلۈك بىلەن مۇئامىلە قىلىشقا، ئۇچۇرلارنىڭ دەل، توغرا، يېڭى ھەم تېز بولۇشىغا ئەھمىيەت بېرىدىغان بوپقالدى. ئەمما ئۇيغۇر نەشرىياتلىرى ۋە ئۇيغۇر كىتابخانىلىرى جەمئىيەتنىڭ بۇخىل ئېھتىياجىنى تولۇق تونۇپ يېتەلمىدى ھەم كونا رامكا ئىچىدە ئىنتايىن ئاستا ئىلگىرىلىدى. ئۇلار نوقۇل ئوقۇرمەنلەرنىڭ تۇرغۇن ھالەتتىكى ھېسسىي ئېھتىياجىنىلا مەركەز قىلىپ، يۈكسەك ئەقلىيلىكنى تەلەپ قىلىدىغان بۈگۈنكى دەۋرنىڭ ئېھتىياجىنى نەزىرىدىن ساقىت قىلدى ھەم ئوقۇرمەنلەرنى تەربىيىلەش ۋە ئۇلاردا يېڭى ئېھتىياج قوزغىتىشتىن ئىبارەت ۋەزىپىنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالمىدى. بىلىش دائىرىسىنىڭ كېڭىيىشىمۇ ئەمەلىيەتتە يېڭى ئېھتىياجنىڭ تۇغۇم بولۇش جەريانىدۇر. نەچچە ئون يىلدىن بېرى ئۇيغۇر ئوقۇرمەنلىرىنىڭ زور كۆپ سالمىقىنىڭ كىتابخانىدىن ئېرىشىدىغان ئۇچۇرلىرىنى ئەدەبىي ئەسەرلەر تەشكىل قىلغاچقا، ئۇلارنىڭ بىلىش دائىرىسى ئۆزلىرى ھەققىدىكى ھېسسىي بىلىشتىن ھالقىيالمىدى. نۇرغۇن مىللەتلەردە ئاللىبۇرۇن مەخسۇس تەتقىقات قوشۇنىغا ئىگە پەن بولۇپ شەكىللىنىپ بولغان جەمئىيەتشۇناسلىق، مەدەنىيەتشۇناسلىق قاتارلىق پەنلەرنىڭ بىزدە تېخىچە بىر خىل بوشلۇق ھالەتتە تۇرىشى بۇ بىر نۇقتىنى ئىسپاتلاپ بېرىشكە يېتەرلىك. ئۇيغۇرلار نوپۇسىنىڭ ئىنتايىن ئاز بىر قىسمىنى تەشكىل قىلىدىغان زىيالىيلار قوشۇنى ئىچىدە يازغۇچى-شائىرلارنىڭ كۆپ بولۇشى، ئىلمىي ئەمگەك ۋە تەتقىقات بىلەن شۇغۇللىنىدىغانلارنىڭ ئاز بولۇشى، بىر جەھەتتىن ئېلىپ ئېيتقاندا، نەشرىيات ئورۇنلىرى ۋە كىتابخانىلارنىڭ ئوقۇرمەنلەرنى يېتەكلىيەلمەسلىكى ۋە ئۇلارنىڭ ئىلمىي ئەمگەك بىلەن شۇغۇللىنىدىغانلارغا سورۇن ھازىرلاپ بېرەلمەسلىكى بىلەنمۇ زىچ مۇناسىۋەتلىك. بېيجىن مەركىزىي مىللەتلەر ئۇنىۋېرسىتېتىدا ئوقۇۋاتقان ۋاقتىمدا ئۇيغۇر، قازاق، قىرغىز تىللىرى فاكۇلتېتىنىڭ دوكتورى، تىلشۇناس، مۆھتەرەم ئوقۇتقۇچىمىز مۇھەممەترېھىم سابىت ئەپەندىنىڭ بىر قانچە كىتابىنىڭ نەشرىيات ئورۇنلىرىدا بېسىلىپ قالغانلىقىنى ئۇنىڭ ئۆز ئېغىزىدىن ئاڭلىغانىدىم. نەشرىيات ئورۇنلىرىنىڭ ئۇنىۋېرسال ئۇقتىسادىي پايدىنى كۆزلىشى خاتا ئەمەس، ئەمما «بازارلىق ئەمەس» دېگەن باھانە بىلەن ئىلمىي ئەمگەكلەرنىڭ نەشرىيات ئورۇنلىرىدا بېسىلىپ قېلىشى كىشىنىڭ يۈرىكىنى ئېچىشتۇرىدۇ. ئۇيغۇر جەمئىيىتىدىكى ئىلمىي روھنىڭ ئاجىز بولۇشى ئەمەلىيەتتە، يېتەرلىك ئىلمىي مۇھىتنىڭ ھازىرلانماسلىقى بىلەن مۇناسىۋەتلىك. شۇڭا، ئۇنىۋېرسىتېتىدا ئوقۇۋاتقان ۋاقتىمدا ئۇيغۇر، قازاق، قىرغىز تىللىرى فاكۇلتېتىنىڭ دوكتورى، تىلشۇناس، مۆھتەرەم ئوقۇتقۇچىمىز مۇھەممەترېھىم سابىت ئەپەندىنىڭ بىر قانچە كىتابىنىڭ نەشرىيات ئورۇنلىرىدا بېسىلىپ قالغانلىقىنى ئۇنىڭ ئۆز ئېغىزىدىن ئاڭلىغانىدىم. نەشرىيات ئورۇنلىرىنىڭ ئۇنىۋېرسال ئۇقتىسادىي پايدىنى كۆزلىشى خاتا ئەمەس، ئەمما «بازارلىق ئەمەس» دېگەن باھانە بىلەن ئىلمىي ئەمگەكلەرنىڭ نەشرىيات ئورۇنلىرىدا بېسىلىپ قېلىشى كىشىنىڭ يۈرىكىنى ئېچىشتۇرىدۇ. ئۇيغۇر جەمئىيىتىدىكى ئىلمىي روھنىڭ ئاجىز بولۇشى ئەمەلىيەتتە، يېتەرلىك ئىلمىي مۇھىتنىڭ ھازىرلانماسلىقى بىلەن مۇناسىۋەتلىك. شۇڭا، نەشرىيات ۋە كىتابخانىلار ئىقتىسادىي قىممەت يارىتىش بىلەن ئىلمىي مۇھىت بەرپا قىلىشنىڭ ئورگانىك يوسۇندا بىرلەشتۈرۈشى كېرەك.

كىتابخانا ئەسلى پۇتكۈل جەمئىيەتنىڭ ھەرقايسى قاتلاملىرىدىكى چوڭ-كىچىك، ئەر-ئايال ھەممە ئادەمگە باراۋەر يوسۇندا ئېچىۋېتىلگەن مەكتەپ بولۇشى كېرەك ئىدى. ئەمما ئۇيغۇر كىتابخانىلىرى ھازىرغىچە ئۆزىنىڭ مەكتەپلىك رولىنى تولۇق تونۇپ يېتەلمىگەچكە ۋە جارى قىلدۇرالمىغاچقا، زور كۆپ سانلىكى ئۇيغۇرلار مەكتەپتىن چىقىپ، كىتابخانىدىن ئىبارەت مەكتەپكە كىرىشنى خالىمىدى. بۇنىڭمۇ بىر قاتار رېئال سەۋەپلىرى بار، ئەلۋەتتە. ئالىي ماتارىپ

تەربىيىسىنى ئالغانلارغا نسبەتەن ئېيتقاندا، ئۇيغۇر كىتابخانىلىرىدىكى ئۇچۇرلار ئۇلارنىڭ بىلىدىغانلىرىدىن پەرقلەنمەيدىغان ھەتتا ئۇلارنىڭ بىلىدىغانلىرىغا يەتمەيدىغان ھەم كىتابخانا ئۇلارغا ئۇلار ئېھتىياجلىق بىچى ئۇچۇر يەتكۈزۈپ بېرەلمەيدىغان بولغاچقا، كىتابخانا ئالدى بىلەن ئۆزلىرىنى قان بىلەن تەمىنلەيدىغان ئۆزلىرىنىڭ ئەڭ ياخشى قوللىغۇچىلىرىدىن ئايرىلىپ قالدى. ئۇندىن كېيىن كىتابخانىلار يەنە ئۇيغۇر ئاھالىسىنىڭ زور كۆپ قىسمىنى تەشكىل قىلىدىغان دېھقان-چارۋىچىلارغا يۈزلىنەلمىدى، شۇنداقلا ئىزچىل ھالدا ئۇلارنىڭ كىتابقا ئېھتىياجلىق ئىكەنلىكىدىن گۇمانلىنىپ كەلدى. مۇبادا كىتابخانىلار دېھقان-چارۋىچىلارنىڭ ھازىرقى دەۋردىكى ئىككىنچى تېخنىك يارەمچىسىگە ھەقىقىي ئايلىنالىغان بولسىدى، ئۇ ھالدا ئۇلار ئۇيغۇر جەمئىيىتىدىكى كۆچلۈك بىر توپنىڭ قوللىشىغا ئېرىشەلىگەن بولاتتى. ئەپسۇس، ئۇيغۇر كىتابخانىلىرى ئۇيغۇر جەمئىيىتىدىكى كۆچلۈك ئىككى توپنىڭ ئېھتىياجىغا تولۇق ماسلىشالمىغاچقا، «مەكتەپتە ئوقۇغانلىنىڭ پايدىسى يوق» قارىشىغا ئەگىدىش كېلىدىغان «كىتاب ئوقۇغانلىنىڭ پايدىسى بوق» قارىشى ئۇيغۇر جەمئىيىتىدە چوڭقۇر يىلتىز تارتىپ كەتتى. نەتىجىدە، بىر پۈتۈن ئۇيغۇر جەمئىيىتىنىڭ مەكتەپ ۋە كىتابقا بولغان تونۇشىنىڭ يېتەرسىزلىكى تۈپەيلى جەمئىيەتنىڭ يۈكسىلىشى تولىمۇ ئاستا ۋە تۈراقسىز بوپكەلدى. مۇشۇ يەردە قىستۇرۇپ ئۆتۈشكە تېگىشلىك بىر مەسىلە شۇكى، نەشر ئورۇنلىرىنىڭ مونوپوللاشقان ئالاھىدە ئىمتىيازى يۇقىرىقىدەك ئەھۋاللارنىڭ كېلىپ چىقىشىدىكى سەۋەبلەرنىڭ بىرى. ھازىرغىچە رايونىمىزدىكى ساناقلىقلا نەشرىياتلار ئۆزلىرىدىكى مونوپوللۇق ھوقۇقىدىن پايدىلىنىپ، بىر پۈتۈن ئۇيغۇر جەمئىيىتىنىڭ مەنىۋى ئېھتىياج قۇرۇلمىسىنى تەڭشەپ ۋە بەلگىلەپ كەلگەن. ئەمما يېقىنقى يىللاردىن بۇيان بازار ئىگىلىكىنىڭ يولغا قويۇلىشىغا ئەگىشىپ مەخسۇس نەشرىيات سودىگەرلىرى ۋە كىتاب تىجارەتچىلىرى بارلىققا كەلدى. بۇ، مونوپوللاشقان نەشر ئورۇنلىرى ۋە كىتابخانىلارنىڭ ئىمتىيازىغا خېرىس شەكىللەندۈردى. بۇنىڭ بىلەن كىتابخانا تىجارىتى شاللىنىشقا قاراپ يۈزلەندى. ئۇيغۇرجەمئىيىتىدىمۇ 1980-يىللاردىن كېيىنكى بىر قېتىملىق كىتاب ئوقۇش يېڭى قىزغىنلىقىنى كۆتۈرۈلدى. بۇ ھال كىشىنى تولىمۇ سۆيۈندۈرىدۇ. ئەمدىكى مەسىلە كىتابخانا ۋە نەشرىيات ئورۇنلىرىنىڭ ئوقۇرمەنلەرنى سۈپەتلىك، ياخشى كىتابلار بىلەن تەمىنلىشىلا ئەمەس، بۇ خىل جانلىنىشنىڭ قانچىلىك داۋاملىشىشى ۋە ئۇنىڭ ئۇيغۇر جەمئىيىتىنىڭ قۇرۇلمىسىنى تەڭشەپ، ئۇنى يېڭى بىر پەللىگە كۆتۈرۈش-كۆتۈرەلمەسلىكىدە.

ئۇنداقتا جەمئىيىتىمىزدىكى كىتاب ئوقۇشقا تېگىشلىك كىشىلەرنىڭ كىتابنى تاللىماسلىقى، كىتاب ئوقۇشنى، يېڭى ئۇچۇرلارنى ئىگىلەشنى ئارزۇ قىلىدىغانلارنىڭ يېتەرلىك ئۇچۇر مەنبەسىگە ئېرىشەلمەسلىكى مەسىلە پەيدا قىلامدۇ-يوق؟ بۇ ئەمەلىيەتتە بىر كرىزىس. كىشىلەر كىتابتىن ئېرىشىشكە تېگىشلىك نەرسىسىگە ئېرىشەلمىگەن، ياشقا نەرسىلەرنى تاللاشقا، ئۆز ھەۋەسلىرىنى ياشقا نەرسىلەردىن ئىزدەشكە ھوقۇقلۇق، ئەلۋەتتە. جەمئىيىتىمىزدىكى ئاز بىر قىسىم كىشىلەر تۇرمۇشدا كىتابنى تاللىغان بولسىمۇ، لېكىن زور كۆپ قىسىم كىشىلەر كىتاب ئوقۇرنىغا تېلېۋىزورنى تاللىدى. نەتىجىدە، تېلېۋىزور ئۇيغۇر جەمئىيىتىدىكى %90 ئائىلىنىڭ بوش ۋاقتىنىڭ خوجايىنىغا ئايلاندى. بالىلار ئىلگىرىكىدەك بوۋا-مومىلىرىنىڭ ئېغىزلىرىدىن ھېكايە-چۆچەك ئاڭلاپ ئەمەس، كارتون فىلىملەرنى كۆرۈپ چوڭ بولدى. بوۋاي - مومايلار نەۋرىلىرىگە ھېكايە-چۆچەك ئېيتىپ بېرىدىغان دەۋرلەر كەلمەسكە كەتتى. ياشلار ئاتا-بوۋىلارنىڭ نۇرغۇن قىممەتلىك نەسىھەت - ئۆگۈتلىرىنى يادلاشنىڭ ئورنىغا ، ئۆزلىرى ئەزەلدىن كۆرۈپ باقمىغان ئەجنەبىي چولپانلارنىڭ ناخشا تېكىستلىرىنى يادلايدىغان بولدى. كىشىلەر كىتاب ئارقىلىق مەخپىي يوسۇندا خەۋەردار بولۇدىغان جىنسىيەت ئاشكارا ھالدا ئاتا-بالىلار كۆزئالدىدىلا تېلېۋىزىيە كۆرۈنۈشلىرى ئارقىلىق كۆرسىتىلىدىغان بولدى. شەرم-ھايا، ئەدەب-ئەخلاقنىڭ پېچىتى بۇزۇلۇپتىلدى. كىشىلەرنىڭ ئۆزلۈك، مىللىيلىك ئېڭى ئاجىزلاشتى. بۇلار ئەمەلىيەتتە كىتاب ئوقۇشقا تېگىشلىكلەرنىڭ كىتاب ئوقۇماسلىقى كەلتۈرۈپ چىقارغان كرىزىس ئىدى. ئوخشاشلا كىتاب ئوقۇشنى، كىتاب ئارقىلىق ئۆزلىرىنى يېڭىلاشنى، يېڭى ئۇچۇرلارنى ئىگىلەشنى ئارزۇ قىلىدىغانلار ئۇيغۇر كىتابخانىلىرىدىن ئۆزلىرىگە كېرەكلىك ئۇچۇرلارغا ئېرىشەلمىگەندىن كېيىن ، ئۇلارمۇ باشقىچە يول تاللىدى. يەنى ئۇيغۇر زىيالىيلىرى ئىچىدىكى خېلى كۆپ قىسىم كىشىلەر ئۆزلىرىگە كېرەكلىك نەرسىلەرنى ئۇچۇر مەنبەسى بىرقەدەر مول بولغان خەنزۇ يېزىقىدىكى ماتېرىياللاردىن ئىزدەيدىغان بولدى. بۇ ئەمەلىيەتتە بىر ياخشى باشلىنىش ئىدى. بۇ ئارقىلىق ئۇيغۇر زىيالىيلىرى جەمئىيەتشۇناسلىق، مەدەنىيەتشۇناسلىق قاتارلىق يېڭى پەنلەر بىلەن تونۇشۇش پۇرسىتىگە ئېرىشتى. ئەمما، مېنىڭچە، بۇنىڭمۇ ئۆزىگە خاس يېتەرسىزلىكلىرى بار ئىدى. ئۆزۈمنى ئېلىپ ئېيتسام، مەن گەرچە ئۆزۈم كۆرۈۋاتقان خەنزۇچە يېزىقتىكى ماتېرىياللاردىن بۇگۈنكى دۇنيادىكى يېڭىلىقلار، پەن-تېخنىكىغا ئالاقىدار ئۇچۇرلار ۋە يېڭى ئۇقۇملاردىن ئاز-تولا خەۋەردار بولۇۋاتقان بولساممۇ، لېكىن دۇنيانى يەنە بىر تەل ۋە تەپەككۇر بىلەن چۈشىنىشكە مەجبۇر بولغاچقا، ھەمىشە بەزى يېڭى ئاتالغۇ-تېرمىنلارنى

ناھايىتى تەس ھەزىم قىلاتتىم ھەتتا بەزىدە ئۆزۈمنى ياشاۋاتقان مۇھىت ئۆزۈم مەنسۇپ جەمئىيەتتىن يىراقلىشىپ كېتىۋاتقاندەك ھېس قىلاتتىم. بۇخىل تۇيغۇ مەندە كۆپىنچە ئۇيغۇر يېزىقىدىكى يېڭى كىتاب، ژۇرناللار نەشردىن چىقىپ قولۇمغا تەككۈچە بولغان ئارىلىقتا خەنزۇ يېزىقىدىكى كىتابلار بىلەن ھەپىلىشىپ يۈرۈپ، بىرقانچە ئايدىن كېيىن ئۇيغۇر يېزىقىدىكى يېڭى ئەسەرلەر بىلەن ئۇچراشقىنىمدا يۈز بېرەتتى. بۇنداق چاغلاردا بىرمەزگىلگىچە ئۇيغۇريېزىقىدىكى كىتاب - ژۇرناللارنى ۋاراقلاپ ئۆزۈمگە تەسەللىي ئىزدەيتتىم. كېيىن قارىسام بۇ بىر مەنلا ئەمەس بۇگۈنكى دۇنيانى چۇشىنىشكە، دۇنيادىكى يېڭى ئۇچۇرلار بىلەن كۆپرەك ئۇچرىشىشقا ئىنتىلىۋاتقان ئۇيغۇر جەمئىيىتىدىكى خېلى كۆپ كىتابخۇمار ئۇيغۇر زىيالىيسى باشتىن كەچۈرۈۋاتقان ئاچچىق رېئاللىق ئىكەن. ئەمەلىيەتتىمۇ قولدىن قولغا ئۆتكۈزۈپ كۆرۈدىغان ساناقلىقلا گېزىت-ژۇر-نىللار، ئايدا-يىلدا ئاران بىرقانچە كىتاب چىقىدىغان ئۇيغۇر يېزىقىدىكى كىتابخانىلاردىكى ئۇچۇرلارنىڭ مىقدارى چەكلىك بولۇپلا قالماستىن، ۋاقتى ئۆتكەن كونا ئۇچۇرلار بولغاچقا ھەم ئۇيغۇر مەتبۇئاتچىلىقىدا ئىنەدەبىي ئەسەرلەر، كادىرلار سىياسىي ئوقۇشلۇقلىرى، ئوقۇغۇچىلارنىڭ دەرسلىك ماتېرىياللىرى كۆپ نەشر قىلىنىدىغان بولغاچقا، ئۇچۇرنىڭ يېڭىلىنىش سۈرئىتى ئىنتايىن تېز بولۇۋاتقان، ئاتالغۇ-ئۇقۇملار توختىماي ئىجاد بولۇۋاتقان بۇگۈنكىدەك جەمئىيەتتە، ئۇيغۇريېزىقىدىكى نەشر ئەپكارلىرىدىن بۇگۈنكى تەرەققىيات، جەمئىيەت ۋە پەن-تېخنىكا ھەققىدىكى يېڭى ئۇچۇر، ئۇقۇم، مۇلاھىزىلەرنى ئىزدەش سەل ئەخمىقانىلىق ئىدى. شۇڭا، دۇنيانى باشقىچە تىل ۋە تەپەككۇر بىلەن چۇشەنمەي ئىلاج يوق ئىدى.

ئەمما، شۇنەرسىنى مۇقەررەرلەشتۇرۇشكە بولىدۇكى، ھەممە ئادەم دۇنيانى ئۆز تىلى، ئۆز تەپەككۇرىدا چۇشىنىشنى ئارزۇ قىلىدۇ. شۇنداقلا ھەرقانداق بىر قەۋم دۇنيانى پەقەت ئۆزتىلى ۋە ئۆز تەپەككۇرىدا چۇشەنگەندىلا ئاندىن ئەك تۇغرا، ئەك ئاسان ۋە ئەك بىۋاستە يوسۇندا چۇشىنەلەيدۇ. بۇنى ئىنسانىيەك تۇغما ئالاھىدىلىكى بەلگىلىگەن.

«4-ماي ھەرىكىتى» مەزگىلىدە جۇڭگو زىيالىيلىرى ئىچىدىكى لۇشۇن ئەپەندى باشچىلىقىدىكى ئىلغار زىيالىيلار «ئەكىلىشپەرۋەرلىك» (拿来主义) چاقىرىقىنى ئوتتۇرىغا قويۇپ، نەشرىيات ئورۇنلىرى بىلەن زىچ ھەمكارلىشىپ، غەربنىڭ دېموكراتىك ئىدىيىسى بىلەن ئەينى دەۋردىكى ماركسىزم قارىشىنى جۇڭگو جەمئىيىتىگە كەڭ تۇردە تەشۋىق قىلغانىدى. بۇ ھەرىكەت جۇڭگونىڭ ئەينى چاغدىكى چىرىك خانلىق ھاكىمىيىتىنى ئاغدۇرۇپ تاشلاش ۋە جۇڭگودا يېڭى دېموكراتىك ئىنقىلابنىڭ باشلىنىشىدا مۇھىم رول ئويناغان، شۇنداقلا جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ قۇرۇلۇشى ۋە جۇڭگو زىيالىيلىرىنىڭ كۆز قارىشىنى ئورتاق بىر مەپكۇرىگا مەركەزلەشتۇرۇشكە ئاساس سالغانىدى. مۇشۇ خىل ئېھتىياجنى چىقىش قىلىپ جۇڭگودىكى «شاڭخۇ (سودا) نەشرىياتى» ۋە «سەنلىيەن» (ئۆچ بىرلەشمە) نەشرىياتى قۇرۇلغان ھەم بۇ نەشرىياتلار شۇنداقلا ئىلغار زىيالىيلارنى ئۆزئەتراپىغا زىچ ئۇيۇشتۇرۇپ، تەرجىمە ۋاستىسى ئارقىلىق جۇڭگو دېموكراتىك ئىنقىلابىنى يېڭى ئىدىيە، يېڭى كۆز قاراشلار بىلەن تەمىنلىگەن. مېنىڭ بىلىشىمچە، بۇ ئىككى نەشرىيات ھېلىھەم ئۆزلىرىنىڭ ئەينى چاغدىكى ئەنئەنىسى بويىچە مەخسۇس تەرجىمانلار قوشۇنى تەشكىللەپ، ئىزچىل يوسۇندا چەت ئەللەرنىڭ ئىلمىي ئەسەرلىرىنى جۇڭگو جەمئىيىتىگە تونۇشتۇرۇپ كەلمەكتە. ئەينى دەۋردە ئوتتۇرىغا قويۇلغان «ئەكىلىشپەرۋەرلىك» چاقىرىقى جۇڭگو جەمئىيىتىدىكى بىر ئۇلۇغ ئىنقىلابقا تۈتروق بولغانىدى ھەم ئۇ خەنزۇ زىيالىيلىرى ئىچىدە ھېلىھەم ئەسلىنىدىغان «4-ماي روھى» نى پەرۋىش قىلىپ يېتىلدۇرگەنىدى. شۇڭا ئىلغار خەنزۇ زىيالىيلىرى ھېلىھەم «ئەكىلىشپەرۋەرلىك» چاقىرىقىدىن ۋازكەچكىنى يوق، شۇنداقلا ئۇلار نەشرىياتلار بىلەن زىچ ھەمكارلىشىپ، جۇڭگو خەلقىنىڭ مەنىۋى قىياپىتىنى يېڭىلاش ئۈچۈن ئۆزلۇكسىز تىرىشىپ كەلمەكتە. بىلىشىمچە، «سودا نەشرىياتى»، «ئۆچ بىرلەشمە» نەشرىياتى قاتارلىق نەشرىياتلارنىڭ ئاسپىرانتلىقتىن يۇقىرى ئوقۇش تارىخىغا ئىگە مەخسۇس تەرجىمانلار قوشۇنى بار ئىكەن. بۇ جەھەتتە بەلكىم ئۆزىمىزنى خەنزۇ نەشرىياتلىرى بىلەن سېلىشتۇرالماسلىقىمىز مۇمكىن. ئەمما شۇنەرسىنى مۇئەييەنلەشتۇرۇشكە بولىدۇكى، بەدەنگە قان بېرىشكە توغرا كەلگەندە ھامان ئۇنى سىرتتىن بېرىشكە توغرا كېلىدۇ. بەدەن ئاجىزلاشقاندا، بەدەننىڭ قان ئىشلەپچىقىرىشىنى كۈتۈش ئەخمەقلىق. ئۇيغۇر جەمئىيىتىنىڭ مەنىۋى قىياپىتىنى ئۆزگەرتىش، ئۇنى يېڭىلاش ئۈچۈن جەمئىيەت ئۆزىگە چۇشۇدىغان ساپ قانغا موھتاج بولماقتا. بۇ جەھەتتە ئۇيغۇر نەشرىياتلىرى ۋە يېڭىدىن كىتاب تىجارىتى بىلەن شۇغۇللىنىۋاتقانلار ئويلىنىشى كېرەك ھەم ئۇيغۇر جەمئىيىتىدە نۆۋەتتە قوزغالغان كىتاب ئوقۇش قىزغىنلىقىنى ساقلاش ۋە ئوقۇرمەنلەرنى ئەقلىي روھ بىلەن تەربىيىلەش ئۈچۈن تىرىشچانلىق كۆرسەتمىكى زۆرۈر. بۇ جەھەتتە ئۇيغۇر كىتابخانىلىرى سەگەكلىك بىلەن ئۇيغۇر ئوقۇرمەنلەرنىڭ ئېھتىياجىنى كۆزىتىپ، ئوقۇرمەنلەر قاتلىمىنىڭ ئېھتىياج قۇرۇلمىسىنى ئىلمىي يوسۇندا كۆزىتىپ ۋە خۇلاسىلەپ، نەشرىياتلارنى ئۈچۈر بىلەن تەمىنلىشى ۋە ئوقۇرمەنلەر بىلەن نەشرىياتلار ئوتتۇرىسىدا كۆۋرۈكلۈك رول ئويناشى كېرەك. شۇنداق بولغاندىلا ئۇيغۇر كىتابخانىلىرى بازار رىقابىتىدە پۈت تىرەپ تۇرالايدۇ ھەم ئۇيغۇر جەمئىيىتىدىكى

«ئىككىنچى مەكتەپ» كە ئايلىنالايدۇ. ئۇنداق بولمايدىكەن، ئۇيغۇر جەمئىيىتى يەنە بىر قېتىم «كىتاب ئوقۇغانلىك پايدىسى يوق» قارىشىنىڭ خەۋپىگە دۇچ كېلىدۇ.

ئۇيغۇرلاردا يىراق قەدىمدىن تارتىپ كىتابنى ئۇلۇغلاش، كىتاب ساقلاشتەك مۇقەددەس ئۇدۇم مەۋجۇد ئىدى. نەۋائىي، سەككاكىي، مەشرەپ قاتارلىقلارنىڭ ئەسەرلىرىنىڭ بىزلەرگىچە يېتىپ كېلىشى، ئەمەلىيەتتە، شۇخىل مۇقەددەس ئۇدۇمنىڭ ھېكمىتىدىن بولغان. ئەمما خەلقىمىزنىڭ ۋۇجۇدىدا ساقلىنىپ كېلىۋاتقان بۇ مۇقەددەس روھنى بالايىئاپەتلىك «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» مەزگىلىدىكى كىتاب كۆيدۈرۈش ۋە كىتاب ساقلىغانلارنىڭ تارتقان قان-ياشلىق سورۇقچىلىقلىرى تەۋرىتىپ قويدى. شۇبىر دەۋر كىشىلىرى باشتىن كەچۈرگەن ئۇنتۇلماس تارىخ كىشىلەرنى كىتاب ساقلاشتىن، كىتاب ئوقۇشتىن قورقىدىغان ھالەتكە كەلتۈرۈپ قويدى. نەتىجىدە ئەۋلادمۇ ئەۋلاد داۋاملىشىپ كېلىۋاتقان بىر ئۇلۇغ روھ بىزنىڭ دەۋرىمىزگىچە ئۇلىشالمىدى. ئەينى دەۋردە ئۆي-ئۆيلەردىكى تاغارلاپ-تاغارلاپ كىتابلار كۆيدۈرۈۋېتىلگەن بولسا، بىزنىڭ دەۋرىمىزگە كەلگەندە نۇرغۇن ئائىلىلەردە كىتاب ساقلانمايدىغان ئەپسۇسلىنارلىق رېئاللىق بىزنى قىينىماقتا. بۇ، تارىخنىڭ بىزدە قالدۇرغان ئاچچىق ئىزناسى. بۇ مەسىلىنى بىز يەنە تارىخىي نۇقتىدىن ھالقىپ بۈگۈنگە قويۇپ مۇلاھىزە يۈرگۈزسەك، ئالدىمىزغا: بىزدە ساقلاشقا ئەرزىگۈدەك كىتابلار يوقمۇ-نېمە؟ دېگەن سوئال قويۇلىدۇ. بۇ ئەمەلىيەتتە ئويلىنىشقا ئەرزىيدىغان رېئال مەسىلە. بىزدە ئۇيغۇر جەمئىيىتىدىكى ھەربىر ئائىلە ئوقۇشقا، كېيىنكىلەر ئۈچۈن ساقلاپ قويۇشقا ئەرزىگۈدەك كىتابلار يوق ئەمەس، بار، ئەمما كۆپ ئەمەس. بۇخىل كىتابلارنىڭ كۆپىنچىسى يەنىلا ئەدەبىي ئەسەرلەر بولۇپ، ئۇلارنىڭ تەربىيىۋى قىممىتى دەۋر چەكلىمىسىگە ئىگە.

16-ئەسىردە ياشىغان ئەنگلىيلىك پەيلاسوپ فرانس بېكون «بىلىم-كۈچ» دېگەنىكەن. يېقىنقى دەۋردە ياشىغان فرانسىيلىك پەيلاسوپ مىخائىل فوكو «بىلىم - ھوقۇقتۇر» دېگەن. مىخائىل فوكنىڭ بۇقارىشى بىلىمنىڭ ھازىرقى دەۋردىكى رولىنىڭ ئىنتايىن يىغىنچاق شەرھى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. بىلىمسىزلىك بىزنىڭ دەۋرىمىزدە ھەقىقەتەن ھوقۇقسىزلىقتىن دېرەك بېرىدۇ. زامانىۋى ئىختىراالارنىڭ ئۆزلۈكسىز يېڭىلىنىشى بىلەن بىلىم يەتكۈزگۈچى ۋاستىلەر كۆپەيگەن بولسىمۇ، لېكىن نەچچە مىڭ يىللار بۇرۇن بارلىققا كەلگەن كىتابتىن ئىبارەت بۇ ئۇلۇغ ئىختىرا ئىنسانلارنىڭ ھەمراھى سۈپىتىدە ھېلىھەم ساقلىنىپ كەلمەكتە. تارىخنى ئۆزگەرتىدىغان قىلىچ، زەمبىرەك بولسىمۇ، لېكىن تارىخقا ھەقىقىي تەسىر كۆرسىتىدىغىنى يەنىلا كىتاب ۋە ئۇنىڭ ئىچىدىكى قارارەڭلەرگە چىلانغان ئۆلمەس ئىدىيىدۇر. كىتاب ئارقىلىق مىخائىل فوكو ئېيتقان ھوقۇققا ئېرىشكىلى بولماسلىقى مۇمكىن، ئەمما ھوقۇقنىڭ نېمىلىكىنى بىلگىلى بولىدۇ. كىتاب ئارقىلىق قورساق تويغۇزغىلى بولماسلىقى مۇمكىن، ئەمما كىتاب بىزنى مەنىۋى ئاچلىقتىن قۇتۇلدۇرىدۇ. شۇڭا، بىزنىڭ ئاخىرقى ۋە مەڭگۈلۈك چاقىرىقىمىز: «ئوقۇ!»

2003-يىل 11-ئاپرېل، شەھىرى خوتەن

ئاپتور: خوتەن ۋالىي مەھكىمىسىنىڭ تىلماچى(M2)

«شىنجاڭ مەدەنىيىتى» ژۇرنىلى مۇھەررىرلىرىنىڭ تەھرىرلىك مەسئۇلىيىتى نومۇرى

باش مۇھەررىر: قۇربان‌مامۇت(M1) مۇئاۋىن باش مۇھەررىر: رىسالەت مۇھەممەت(M2)

جۇڭگو خەلقئارا رادىئو ئىستانسىسىنىڭ تۈرك تىلى دىكتورى، «مەمەت ئاۋاق»، «چالىقۇشى»، «ئېچىنىش»، «كەچكى قۇياش»، «جۇۋىلىق خانىم»، «ئۆكسۈش»، «سۇسىز ياز»، «ئۇلۇغ تىلچى مەھمۇدكاشغەرىي» قاتارلىق رومانلار ۋە «قاراخانىيلارنىڭ دۆلەت تەشكىلاتى»، «قاراخانىيلارنىڭ جەمئىيەت ئەھۋالى» قاتارلىق يىرىك ئىلمىي ئەسەرلەرنى تەرجىمە قىلىش بىلەن جامائەتچىلىككە تونۇلغان ئاتاقلىق ئەدەبىي تەرجىمان، تۈركشۇناس تۇرسۇنئاي ساقىم خانىم تۈركىيىنىڭ دۇنياۋى شۆھرەتكە ئىگە مەشھۇر يازغۇچىسى، «مەمەت ئاۋاق» رومانىنىڭ مۇئەللىپى ياشار كامال ئەپەندى بىلەن سۆھبەتتە (1989-يىل 9-فېۋرال، تۈركىيە - ئىستانبۇل)

«شىنجاڭ مەدەنىيىتى» 2003 - يىل 3 - سان　　(维吾尔文)　《新疆文化》
(قوش ئايلىق ئۇنىۋېرسال ئەدەبىي ژۇرنال)　　综合性文学双月刊

ش ئۇ ئا ر مەدەنىيەت نازارىتى تەرىپىدىن چىقىرىلدى
«شىنجاڭ مەدەنىيىتى» ژۇرنىلى تەھرىر بۆلۈمى تۈزۈپ نەشر قىلدى
خەلقئارالىق نومۇرى:ISSN1008－6498
مەملىكەتلىك نومۇرى:CN65－1073/G2
چەت ئەللەرگە تارقىتىش ئورنى:جۇڭگو
كىتاب ئىمپورت-ئېكسپورت (گۇرۇھى)
باش شىركىتى ئېكسپورت بۆلۈمى
چەت ئەللەرگە قارىتا ۋاكالەت نومۇرى:6498BM
مەملىكەت ئىچى ۋە چەت ئەللەرگە تارقىتىلىدۇ
ئادرېس: ئۈرۈمچى شەھرى ئىتتىپاق يولى 72 - قورۇ
پوچتا نومۇرى: 830001 تېلېفون:2856942(0991)
«شىنجاڭ گېزىتى» باسما زاۋۇتىدا بېسىلدى
ئۈرۈمچى شەھەرلىك پوچتا ئىدارىسىدىن تارقىتىلىدۇ
مەملىكەتنىڭ ھەر قايسى جايلىرىدىكى پوچتخانىلار مۇشتەرى قوبۇل قىلىدۇ

主办:新疆维吾尔自治区文化厅
编辑出版:《新疆文化》杂志编辑部
国际标准刊号:ISSN1008－6498
国内统一刊号:CN65－1073/G2
海外发行:中国图书进出口(集团)总公司出口部
代理者地址:中国北京朝阳区工体东路 16 号
P. O. BOX 88,16Gongti East Road, Beijing 100020,china
海外发行代号:6498BM
发行范围:国内外发行
地址:乌鲁木齐市团结路 72 号
邮编:830001　电话:(0991)2856942
印刷:《新疆日报》印刷厂
发行:乌鲁木齐市邮局
订阅:全国各地邮局

پوچتا ۋاكالەت نومۇرى: 22 - 58　　باھاسى: 5 يۈەن　　定价:5 元　　邮发代号:58－22

ئۇيغۇر ھازىرقى زامان باغۋەنچىلىك
مەدەنىيىتىگە ئۆچمەس تۆھپە قوشقان
ئاتاقلىق ئالىم ئۆمەرجان ئابدۇرېھىم
ھاياتىدىن خاتىرىلەر

ـ ئۆركەش جاپپار فوتوسى